

DOBRA GOSPODINJA

SPISALA
MINNA
GOVERNAR
JEVA

„SLAVIJA“

VZAJEMNO ZAVAROVALNA BANKA V PRAGI.

EDINA SLOVANSKA KI SPADA PO SVOJIH
ZAVAROVALNICA FONDH MED PRVE
V AVSTRO-OGRSKI
— — — — DELUJOČE ZAVODE TE VRSTE.

ZAVARUJE V ŽIVLJENJSKIH ODDELKIH:

na slučaj doživetja in smrti, dote otrokom, dohodke in pokojnine ter dovoljuje uradnikom, častnikom, profesorjem, učiteljem, vpokojencem posojila proti pronotaciji na služnino, pokojnino, ženitveno kavcijo i. t. d., in v POŽARNEM ODDELKU: proti škodam po požaru.

Zavarovalne vrednosti	K 1178,362.064·28
Izplačane škode	» 97,214.430·97
Rezervni fondi	» 41,335.041·01

Letna zavarovalnina in postranska
doplačila K 9,341.753·93

Členom življenskih oddelkov doslej izplačana 10%
dividenda K 2,092.765·53

GENERALNI ZASTOP VZAJEMNO-
ZAVAROVALNE BANKE

„SLAVIJE“ V LJUBLJANI

V GOSPODSKIH ULICAH h. št. 12 (V LASTNI HIŠI).

TOVARNA POHIŠTVA J. J. NAGLAS

LJUBLJANA

Turjaški trg št. 7

□ □ □

Največja zaloga

pohištva

za spalne in jedilne sobe, salone in gosposke sobe.

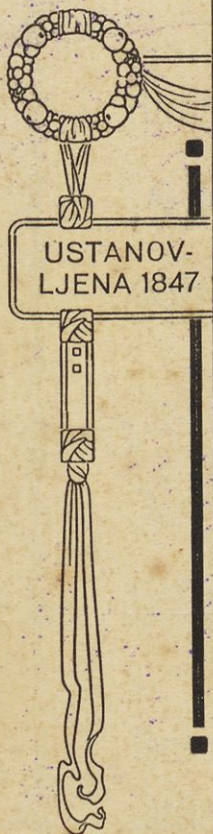
Preproge, zastorji, modroci na vzmeti,

žimnati modroci, otroški vozički i. t. d.

Najsolidnejše

□ blago. □

Najnižje cene.

Gričar & Mejač

▫ Ljubljana ▫

Prešernove ulice št. 19

Največja zaloga zgotovljenih

oblek za gospode,
 dečke in otroke

Konfekcija
za dame

vedno zadnje novosti
v največji izberi.

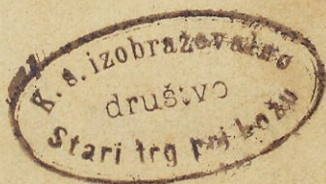
Točna postrežba ▫ Solidne cene.

Ceniki zastoj in poštnine prosto.

DOBRA GOSPODINJA

SPISALA

MINKA GOVEKAR

V LJUBLJANI 1908

ZALOŽIL L. SCHWENTNER.

550367

550367

24 -10- 2002

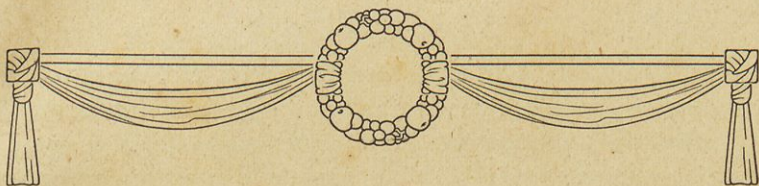
D200215424

Vsebina.

Stran

Slovenkam	1
Slovenska mati in gospodinja	4
Ženska izomika	8
Matere in gospodinje na kmetih	14
Mati-vzgojiteljica	18
Ženska in knjige	27
Starši in šola	33
Naši posli	39
Dolžnosti gospodinj napram poslom	39
Dolžnosti poslov	46
Red in čistost	56
Varčnost	61
Stanovanje	67
Vsakdanje pospravljanje	74
Glavno pospravljanje	77
Kuhinja	84
Kuhinjska oprava	86
Pravilno kurjenje štedilnika	88
Nekatera navodila glede pripravljanja jedil	90
Pomivanje posode	93
Čejenje kuhinje	96
Pravilna uporaba kuhinjske posode	97
Lijak	99
Svetilke in svečniki	99
Druge posode v hiši	101
Jedilna shramba in klet	102
Mrčesi in druge nadležne živali v hiši	106
Vrt	111
Obleka	118
Kako se čisti obleka	125
Madeži y perilu in papirju	130
Kako se čistijo svila, baršun (žamet) in čipke	132
Kako se porabi stara obleka	135
Perilo	137
Kako je prati barvasto bombažasto ali volneno blago	142
Kako je ravnati s suhim perilom	143

	Stran
Škrobljenje in likanje	146
Kako prati in likati zastore	148
Nogavice in rokavice	150
Obuvalo	152
Slamniki in klobuki	155
Kako pospešuje gospodinja v svojem kraju promet tujcev	157
Alkoholizem in ženstvo	164
Bolnik in bolezni	170
Navadni kašelj	174
Kataralni krup (golte)	175
Oslovski ali krčevi kašelj	175
Hripa ali influenza	176
Vnetje v vratu (angina)	177
Davica (vratnica) ali difterija	177
Driska in griža	178, 192
Ošpice ali dobrice	178
Norice ali ovčje osepnice	179
Osepnice ali koze	179
Škrlatica	180
Jetika	181
Legar (Typhus), vročinska bolezen	186
Zgaga	191
Pokvarjen želodec	191
Krč	192
Krvavitve	192, 193
Omotica	192
Rane	193
Strupeni piki	195
Hranilnica in zavarovalnica	197
Državljanika	207
Nevesta	208
Ženitna pogodba	211
Dota	214
Mož in žena	215
Razporoka in ločitev zakona	216
Starši in otroci	219
Nezakonska mati in nezakonski otrok	221
Vdova	222
Ženska volilna pravica	224

Slovenkam.

. . . In dom stidljiva
ravná gospodinja,
otrokom rodica,
in vlada razsodno
okrožje rodno . . .
in vedno marljiva
nikdar ne počiva
in z redom množi
dobiček vse dni . . .

Schiller-Funtek.

Velika in važna naloga je podeljena v življenju ženski; vendar se jemlje v Slovencih na ženstvo še prav malo ozira. Za razne poklice in razne stroke moškega sveta se izdajajo leto za letom navodila, priročna dela in pomočne knjige iz pravoslovja, zdravilstva, za kmetovalce, vrtnarje, bučelarje, živinorejce, kletarje i. dr. — le Slovenk se ne spomni nihče. Zdi se mi, kakor bi se pri nas mislilo, da mora biti vsaka Slovenka že sama od sebe vrla mati, razumna vzgojiteljica in spretna gospodinja ter da se ženski za ta svoj posel in poklic ni treba kar ničesar učiti in prav nič pripravljati. Ako bi mislili Slovenci o materinstvu in gospodinjstvu res tako, bi imeli svoje žene in gospodinjke ali za popolnoma nevažne in brezpomembne ali pa mislijo, da so učene že od narave. Jaz pa menim, da ne velja ne prvo ne drugo.

Najvažnejši, najimenitnejši stan je materinski in gospodinjski, in le narod dobrih mater in velikih gospodinj more napredovati v svoji izobrazbi in v svojem blagostanju. Ako naj Slovenka res »podpira tri ogle hiše«, se mora zavedati svojih velikih dolžnosti, jih mora dobro poznati ter mora umeti tudi izvrševati jih. Le v hišah z umnimi gospo-

dinjami se ohranja in raste imetek, vlada zadovoljnost, se razvijajo in rastejo otroci na radost in srečo svojih staršev.

Da pa more postati žena dobra gospodinja in mati, potrebuje izkušenj življenja ter pametnih in poštenih svetovalcev v sili in nadlogi. Tudi Slovenka se mora torej mnogo učiti, predno more biti dobra gospodinja, zakaj nihče ne pade učen iz neba.

Da vsaj nekoliko odpomorem popolnemu pomanjkanju slovenskih gospodinjских knjig, sem napisala po svojih izkušnjah nekaj navodil za svoje rojakinje. Hotela sem ustreči Slovenkam sploh in sem pisala za matere in gospodinje sploh vseh stanov in vseh slojev. Ozirala sem se torej na naše najboljše, najbogatejše kroge ter na želje in potrebe naših kmetic. Meščanka in vaščanka naj bi našli v moji knjigi nasvetov za vse razne prilike v človeškem življenju. Da bi pisala za meščanke posebej in za preprostejše ženske kroge posebej, se mi ni zdelo niti mogoče, niti potrebno. Premalo nas je Slovenk, da bi se delile, in končno je tudi resnica, da so dolžnosti vseh gospodinj in mater v bistvu vendarle iste ali vsaj docela enake. Namen moje knjige je torej predvsem praktičen, t. j. hotela sem povedati to, kar je izvršljivo in dosegljivo vsem Slovenkam, ne da bi bila pri tem pozabila kazati na vrhunec izomike pri ženstvu drugih, večjih in bogatejših narodov.

V prvem delu svoje knjige govorim splošno o narodnih in ekonomnih dolžnostih gospodinj in mater, o duševni in strokovni izobrazbi ženstva, o vzgoji, o važnosti šol ter o razmerju gospodinj do poslov in nasprotno. Tudi tretji del se bavi z občinimi dolžnostmi gospodinj glede narodno-gospodarskega napredka našega naroda, sosebnost kako naj bi Slovenke pospeševale v svojih krajih promet tujcev ter kako naj bi skrbale za gmočno ravnotežje v slučaju izrednih dogodkov v gospodarstvu, v slučaju bolezni ali celo smrti gospodarjeve. Menim namreč, da je dolžnost gospodinje, skrbeti ne le za sedanjost, nego tudi za bodočnost, ter da mora biti vsak hip pripravljena na čas največje nesreče v

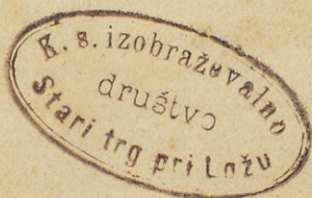
hiši. V to svrho pa jej je treba poduka, in tega jej izkušam podati nakratko v poslednjem poglavju svoje knjige.

Drugi in glavni del knjige pa je posvečen bistvu gospodinjstva, t. j. kuhinji, stanovanju, jedilni shrambi, vrtu in kleti ter obleki ozir. perilu. Glavna naloga vrle gospodinje je namreč vendarle, biti dobra kuharica, spretna urejevalka bivališča in varčna oskrbovalka oblačil družinskih členov. Tu sem torej podala v več poglavjih natančnejša praktična navodila, ki bodo pač dobrodošla ne le materam-gospodinjam, nego tudi dekletom, hčerkam in služkinjam. Imela sem pred očmi tudi one Slovenke, ki hočejo iti služiti v mesto ali ki so že v službi meščanskih družin. V moji knjigi najdejo ta dekleta dovolj napotkov vsaj za najvažnejše strani svojega vsakdanjega posla.

Tako je torej ta knjiga namenjena brez razločka vsem Slovenkam, ki žele biti v svojem gospodinskem ali službenem poklicu strokovno izobražene. Upam pa tudi, da bo istotako dobrodošla dekletom, ki se pripravljajo na samostojno gospodinjstvo, nevestam ter gojenkam naših gospodinskih šol. Menda pa mi tudi moški ne zamerijo, ker sem poskrbela, da se je mislilo enkrat tudi na njih hčerke, sestre, žene, zaročenke . . .

V Ljubljani, meseca decembra 1907.

M. G.

Slovenska mati in gospodinja.

Narodni pregovor pravi, da podpira žena v hiši tri ogle, mož pa samo enega. Žena, ki je dobra gospodinja in mati, je torej sreča vsake rodbine in steber človeške družbe. Hišo pa more podpirati res le močan in neomajen steber, ne pa morda količek, ki se nagiblje zdaj na to, zdaj na ono stran in ki se zlomi ob najmanjši teži. Tako more biti tudi le modra, poštena, izobrazena žena resnična opora gospodarstva in dobra mati. Le če je žena vztrajna, resna, zadostno izomikana in izkušena, je možno reči, da je njeno dostojanstvo nad vsemi dostojanstvi tega sveta.

Žena, ki je torej dobra gospodinja in dobra mati, je več vredna kakor še tako velika krasotica in bogatinka brez omike in brez srca.

Prava mati zmore pri otrocih več nego sto učiteljev. Otrok, ki ni deležen modrega nadzorstva dobre, pametne matere, je izgubil mnogo, mnogo več, kakor mu morejo dati vse šole sveta. In že Ciceron je dejal, da bi ne bil brez dobre svoje matere nikdar po umu in srcu velik in slaven. Plemenito misleča mati lahko že v najnežnejši mladosti otroka vpliva na njegov razum in značaj, na ves njegov poznejši razvoj, na njegovo srce. Vcepi mu takorekoč že z maternim mlekom predvsem ljubezen do svojega naroda in polagoma živo zanimanje za vse, kar smo Slovenci kdaj imeli svojega, kar imamo in za kar se nam je boriti še danes, da ostane naše ter se okrepi in pomnoži. Spoštovati sebe, svoj rod, svojo domovino, svoj jezik mora znati predvsem mati sama, potem bo znala naučiti tudi svoje otroke, da bodo zvesti njej in narodu!

Sicer je res, da je naš narod maloštevilen, naša zgodovina majhna, uborna in malo znana. Junake in junakinje, ki bi nas navduševali, imamo kvečjemu — v pravljicah in pripovedkah, saj smo bili vedno le privesek drugim in nikdar samostojni gospodje. Junakov nimamo v zgodovini, a junak je bil ves naš narod, da ni poginil že pred stoletji, ko so besneli preko njegove domovine viharji turških vojsk in da ni izginil s površja zemlje, dasi ga davijo in uničujejo veliki narodi Nemcev, Italijanov in Madjarov ... Tudi če je naša domovina le majhna in ubožna, pa je vendar naša in naših dedov, ki so jo ljubili kot svoje najsvetejše imetje in so jo izročili nam, da jo branimo, čuvamo in bogatimo. V sveti oporoki naših pradedov je zapisano, da nam je voditi dalje vztrajno in junaško borbo za svoje pravice, za svoj jezik.

A premnoge slovenske matere se niti ne zavedajo, kako velika je njih naloga v tem oziru, kako hvaležno je polje, ki ga imajo obdelovati ... Kakoršne matere, tak narod! V maternih rokah počiva usoda narodova. Materna vzgoja je temelj društvenemu in npravstvenemu zdravju naroda. Zato naj bi se širil od juga do severa vedno in vedno klic:

Slovenske matere, dajte nam krepkih, samozavestnih, blagih sinov ter treznih, naobraženih in samostojnih hčerk! Vzgajajte resne in delavne rodoljube! Vcepite v srca svojih otrok predvsem ljubezen do svojega: do slovenskega jezika, ki je lep in bogat, do krasnih domačih krajev, ki se jim divijo Rusi, Francozi, Nemci, Italijani ..., do slovenskega slovstva in umetnosti, ki nikakor nista tako uborni in ničevni, kakor trdijo to zavistni tujci in celo s slabo prikrito škodoželjnostjo nekateri «rodoljubni» domačini brez narodnega ponosa. Kdor zaničuje se sam, podlaga je tujčevi peti! In največji greh Slovencev je medsebojna zavist, medsebojna ljubosumnost in medsebojno poniževanje! Menda je slovenski podedovani greh, da koljemo, bijemo in ponižujemo Slovenci najrajši in najstrastnejše drug drugega, da ne priznavamo drug drugemu ničesar ter da svojemu bratu manj-

šamo kolikor možno njegove zasluge. Ta slabost nam je škodovala več kot vsi naši narodovi sovražniki skupaj. V tem svojem ostudnem narodnem grehu smo naravnost samomorilski! Slovensko slovstvo, slovenska umetnost, slovensko znanstvo, slovensko časopisje, slovenski obrtni pridelki — skratka, vse kar je slovenskega, ni vredno nič! Le kar je tujega, to nas mika, to se nam dozdeva dobro in imenitno, to uživa našo pozornost, dočim svoje preziramo in ubijamo. Koliko svojih talentov so ubili Slovenci sami! Koliko domačih izvrstnih in poštenih podjetnikov, trgovcev in obrtnikov so umorili Slovenci s svojo škodoželjnostjo! Ne le, da se mnogi rojaki ne zavedajo, pobirajo celo stopinje za tujimi narodi, hvalisajo in govore le tuje, neslovanske jezike,čitajo edinole tuje knjige, kupujejo tuje umetne izdelke, nosijo tuje mode, podpirajo s svojim vplivom in denarjem le tuje, nam sovražne trgovine in obrtovalnice. Ni ga menda naroda, ki bi bil grešil proti samemu sebi toliko, kakor naš slovenski! Drugi narodi povzdigujejo sami sebe v nebo ter delajo zase in za svoje izdelke silno reklamo, pojo slavo vsemu, kar je njihovega, četudi je slabše kot naše — mi pa iščemo zlobno najtanjši pezdirček v očesu svojega rojaka, da ga potem ponižamo in sramotimo na ves glas pred vsem svetom!

Če morimo na ta način svoj lastni ugled, kako moremo potem zahtevati, da bi nas spoštovali sovražniki in nam dali vedno več kulturnih, gospodarskih in političnih pravic? Če je naš jezik grd, naša književnost nič, naša umetnost smešna, naša domovina beraška in naš narod barbarski — kako moremo potem zahtevati slovensko vseučilišče?

Toda s tem ne pobijam kritike sploh! Brez kritike, ki pa mora biti poštena, ni napredka; a kritiki morajo poznati svet in svetovno kulturo ter morajo primerjati nepristranski naša dela s tujimi, upoštevati morajo naša sredstva in našo maloštevilnost.

Seveda se uči vsak mali od velikega, mladi od starega! Toda, Slovenke, ne pozabimo pri tem hlastanju po drugem

svojega in zavedajmo se, da smo vzlic vsem nasprotnikom in bojem dosegli vendarle primeroma visoko kulturno in tudi že dostojno gospodarsko stališče! Nič več ne živimo v onem času, ko je vladala v naši domovini grobna tišina, ko se je skrival naš jezik kakor Pepelka za vaškimi ognjišči Noben narod — tako majhen kot naš — ni napredoval v zadnjih petdesetih letih na kulturnem polju tako znamenito, kakor naš mali in zatirani narod slovenski. In na to smo lahko ponosni pred svetom.

Obračam se torej do slovenskih mater in gospodinj, naj začno delovati na to, da se dvigne naš zarod v svoji narodni samozavesti. Ne pomagajmo sovražniku brusiti mečev, s katerimi umori našo narodnost! Ne množimo sovražnikovega premoženja, ki ubija naše gospodarstvo! Ne podpirajmo ošabnih tujcev, ki nas le izkoriščajo in z zaničevanjem izmozgavajo! Svoji k svojim! jim kličem. Spoštujmo, podpirajmo, ljubimo sami sebe, potem si priborimo ugled tudi med tujci in predvsem pri nam nenaklonjenih vladah! Naši sovražniki zametajo in zaničujejo, preganjajo in uničujejo vse, kar je naše. Posnemajmo jih in odklanjajmo vse, kar ni našega in iščimo, kar imamo sami boljšega in cenejšega! Podpirajmo svoje trgovce in obrtnike, govorimo povsod in vedno le svoj materinski jezik ter obračajmo brezobzirno hrbet vsaki trgovini, vsaki gostilni in vsakemu hotelu, kjer nočejo govoriti z nami slovensko! Pošiljajmo svoje otroke le v slovenske šole, zahtevajmo slovenskih učiteljev in slovenskih uradnikov! Ne sprejemajmo nikakega nemškega uradnega dopisa, nego zahtevajmo odločno le slovenske rešitve! Država rabi naš denar, rabi našo duševno in gmotno podporo, rabi moči naših sinov in naših mož. Zato učimo državo, da spoštuje jezik, ki ga govorimo me, slovenske matere in gospodinje!

Kažimo se povsod zavedne rodoljubke, potem bodo imeli tudi naši sinovi, možje in bratje smelejše čelo v boju za vsakdanji kruh in v borbi proti našim preganjalcem!

Ženska izomika.

Svet stalno napreduje. Gospodarske in društvene razmere v Evropi so se v zadnjem stoletju zopet temeljito izpremenile ter so nastale nove potrebe in nove zahteve. Mogočni prevrat se je dotaknil v veliki meri tudi ženstva ter so zlasti meščanke in tržanke morale slediti klicu novega časa in napredka. Predvsem pa so bile prizadete matere, ki imajo hčerke.

V starih časih so ženske doma predle, tkale, pletle, šivale, barvale, delale sveče in milo, — pridelalo se je sploh vse doma. Vsi so doma delali in so lahko doma živeli. Danes, v času strojev, telegrafa, telefona, elektrike pa je življenje postalo povsem drugačno. Dekleta ne najdejo več v hiši dovolj opravka, stroji so jim odvzeli delo. Kar so svoj čas delali z rokami, mnogo tega napravijo hitreje in ceneje — tovarne. In tako so prišle ženske doma skoraj ob vse delo. Da je bilo v starih časih možno oskrbeti vso družino, so morale v gospodinjstvu delati mati, hčere in še razne sestre in tete in vse so lahko živele v hiši. Življenje takrat pač ni bilo tako drago kot je dandanes. Sedaj opravi gospodinjske posle velike hiše gospodinja sama z eno ali dvema pomočnicama. Vse ostale ženske pa navadno nimajo v hiši kaj dela in seveda tudi ne jela. Samo pri velikih kmetijah lahko ostanejo dekleta doma, da pomagajo, vse druge ženske pa je boj za obstanek prisilil, da so prestopile prag domače hiše ter jih je potisnil v nove delokroge. Dekleta morajo v mesto v službe, v tovarne, prodajalne in urade. Ako hoče ženska dandanes živeti, mora služiti, mora v svet, v življenje.

Ako torej primerjamo odgojo današnjega dekleta z odgojo deklet prejšnjih časov, opazimo takoj velik razloček.

Še nedavno se je imelo za najboljše odgojeno in splošno najpriljubljenejše ono deklè, ki je poznalo najmanj resnično življenje, ki je bilo otročje plaho in nevedno do skrajnosti.

Glede poklica meščanke so vladali tudi v najboljših krogih zastareli nazori. Kmet se ženi večkrat le zato, da dobi z ženo brezplačnega in vestnega posla, da mu je žena prva delavka na polju in na travnikih, oskrbovalka hlevov in kuharica. Skratka: nekaterim kmetom je žena predvsem dekla in delavka. Prav tako pa so mislili tudi meščanski sloji.

Sukati dobro metlo in kuhalnico, šivati, plesti, vezti, otroke telesno oskrbovati je morala znati ženska polpreteklih časov. Poleg tega se je zahtevala še ponižnost, pretirana skromnost, uslužnost. Tako je postajala ženska čimdalje nesamostojnejša, manjša, ničevnejša, bila je v lastnem domu služkinja, ki je smela skrbeti le za telesne potrebe svoje rodbine. Sicer je ni upošteval nihče. V najugodnejšem slučaju je bila meščanka ljubezniva punčka, ki je znala spretno plesati, srčkačo kramljati, v dragi obleki »lepo« nastopati, razbijati nekoliko po klavirju in gojiti športne igre. Morda se je celo »učila« francoski ter je lomila strašno okorno nemščino, a družega ni znala ničesar.

Vsled napredujoče kulture in vsled vpliva drugačnih socialnih odnošajev so se zahteve glede ženske izomike dokaj izpremenile. Dandanes tudi vsaka boljša kmetiška mati želi, da se njene hčerke izobrazijo kolikor le možno, ter je vesela, če se priuče v šoli ne le pisati in brati, ampak tudi ličnih ženskih ročnih del, lepega vedenja, petja, zgodovine, zemljepisja, tujega jezika i. dr. In matere delavskih in obrtnih rodbin ne jemljejo dandanes svojih hčerk več že iz 4. razreda domov, nego jih — ako le mogoče — puščajo v šoli, da dovrše 8. razred ter jih — morda z velikimi žrtvami — pošiljajo v višjo deklinško šolo v Ljubljani, v kako meščansko šolo, v strokovne tečaje za trgovine, pisarne, na pošto ali celo na žensko učiteljišče. Matere pač vedo, da si bodo njih hčerke z večjo izobrazbo lažje pridobivale vsakdanji kruh in pa da bodo tudi hitreje postale zakonske žene. Tudi moškim

postajajo namreč nevedne, še toli lepe punčke sčasoma dolgočasne. Starejši pa tudi mlajši, resnejši, izobraženejši možje se izogibajo družbe puhlih žensk ter se rajši zabavajo med seboj, kjer morejo govoriti vsaj kaj pametnega. Le nezreli mladeniči, ničemerni fantki tvorijo dandanes še stalno družbo mladih in starih gizdalink.

To dela marsikateri materi hude skrbi in vprašuje se: »Kakšna pa naj bo današnja ženska? Kako pre-skrbim našo Anico, Emico, Milico...? Kakšno ženo hoče imeti napreden, naobražen mož?«

Odgovor: Daj izučiti svoje hčerke v vseh gospodinjskih poslih in še v kakem poklicu, da si bodo služile — če bo treba — same svoj kruh ter jim ne bo potreba jemati mož, ki jih ne ljubijo, s katerimi nimajo nič sorodnega, ki so jim morda celo — zoprni, a imajo slučajno dobro službo, veliko kmetijo ali pa mnogo denarja. Kmetiško ali delavsko dekle mora biti večje seveda, predvsem v gospodinjskih poslih, učiti se mora že od malega marljivega dela, redoljubnosti, snažnosti, varčnosti. Poleg tega po naj kmetiške matere vendarle ne pozabijo duševne izomike. Njih hčerke naj kolikor mogoče dolgo obiskujejo šolo ter naj tudi pozneje bero lepe in koristne knjige. Nikari naj se matere ne izgovarjajo: »Jaz ne znam brati, ne pisati, pa sem vendar ugledna žena ter sem si pridobila to in ono!« Življenje je vsak dan težje in terja vsak dan več od nas. Strokovna in splošna izobrazba je ženski le v korist. Resnica je, da je prvi in glavni poklic ženski biti žena in mati, vendar iščejo moški v ženski bolj in bolj misleče, samostojne, resne, razumne ter delavne družice, ne pa plitkega, razvajenega ter omejenega bitja, ki ostane vse življenje le otrok ter vzgaja potem tudi svoje otroke v take nesrečne stvore.

Zakaj se mestni moški dandanes tako boje ženitve? Ker so mestna dekleta večinoma tako površna, razvajena, ker se nosijo preko svojih razmer, ker mislijo skoraj le na zabave, na lepe obleke — katerih si seveda ne znajo same sešiti — ter ne poznajo sploh težkoč in nalog

življenja ter žive kakor lilije na polju, ki se ne žive in ne oblačijo, kajti vsega dobe v izobilju brez lastnega truda in brez najmanjše skrbi. In tako opazujemo, da se prav tiste gospodične, ki se povsod in vsak čas košatijo v najdragocenejših oblekah in ki imajo okoli sebe vedno trumo čestilcev, omožé najtežje in najkasneje. A tudi razvajeno kmetiško dekle, ki bi ničesar ne delalo, ki bi bilo zapravljivo in ničemerno, ošabno in brez smisla za gospodinjstvo, ne bo dobilo tako izlahka moža, kakor skromna, a pridna, delavna in razumna deklica. Kaj pa naj koristi kmetu ali gospodu žena, ki nima nikake resnobe življenja? — Uverjena sem, da bi se marsikateri gospod rad oženil, toda s strahom se mora poprašati: Ali bodem mogel ugoditi vsem takim in sličnim zahtevam — svoje žene, ali bodo zadoščali moji dohodki, tudi če se obitelj pomnoži?

Mnoga dekleta si hočejo s pomočjo svojih dragocenih oblek ujeti moža, češ: obleka dela človeka! Resnica pa je, da taka dekleta s svojo potratnostjo odbijajo, kajti treznomisleči moški brez posebnega premoženja pač občudujejo lepe modne dame in se tuptam tudi radi ž njimi zabavajo, toda soproge hočejo imeti skromne — v računstvu vsaj toliko izobražene, da znajo računati z razmerami — ali pa morajo biti — bogate. Mlada dekleta že itak diči mladost in so najlepša v priprostih, okusno narejenih oblekah. Svila, baršun, dragocene vezenine in zlato nakitje je za deklice naravnost neprimerno.

Še bolj pa moram obsojati mestne matere, ki hočejo že na svoje majhne otročičke obesiti vse najdražje in »najlepše«. Take našemljene žrtve so potem prave ubožice, saj se skoraj ne smejo ganiti, da bi se jim obleka ne zamazala. Tako se jim vceplja že prav od malega dan na dan ono edino misel na — cunje. Zato pa je potem važno dekletom samo to, kar imajo ali bi rada imela na sebi, in ne to, kar naj bi bilo v njih.

Pametna mati bo izučila svoje hčere v vseh domačih poslih, v gospodinjstvu, v pospravljanju, čenjenju, nakupo-

vanju, kuhanju i. dr.; in sicer mora začeti to že prav pri majhnih dekletcih, ker potem se nauče vsega igranje, popolnoma nevede, medtem ko posečajo šolo.

Kakor hitro se nudi le mala prilika, naj bi se izučila dekleta tudi v šivanju in v drugih navadnih ter praktičnih ročnih delih. Opustila pa naj bi tista zamudna, prefina, sicer prelepa dela, ki pričajo pač o veliki marljivosti in ročnosti izdelovalk, ki pa so silno kvarna očem in vsemu telesu. Zlasti dandanes, ko opravljajo taka ročna dela ceneje in tudi dovolj lepo razni stroji, so tista vezenja in pletenja pač nesmiselna.

Naj bi dekleta rajše obračala več pozornosti na svojo duševno izobrazbo! Tako bi bile gotovo zadovoljnejše same s seboj in bi se nikdar ne dolgočasile, kakor sedaj ob duhomornem izdelovanju raznih igravic. Njih duševno življenje bi se obogatilo in poglobilo, veselilo in zanimalo bi jih potem marsikaj, za kar so danes še gluhe in slepe, kar pa je tako lepo v življenju. Ob izvrševanju svojega poklica ter v zanimanju za vse, kar se vrši okoli njih, bi se potem ne čutile tako nesrečne, če slučajno ne dobe moža, ki bi mogle ž njim živeti v srečnem zakonu...

Dasi mora biti žena predvsem dobra gospodinja in mati, naj vendar ne uporablja vsega časa za to, nego naj pomaga možu, ako se jej nudi prilika, ali pa naj se pobriga nekoliko za svojo izobrazbo, kajti samo v izomiki ženske je njen spas in njena osvoboja. Samo prosvetljena žena more res postati enakopravna možu.

Čas je zlato; ta pogovor naj bi ženstvo bolj upoštevalo. Praktična žena, ki si zna prav urediti svoje gospodinjstvo, ki ima potreben pregled ter energijo, napravi v jutranjih urah s pridno služkinjo toliko, kolikor ne naredi nepraktična gospodinja niti ves dan. Poznam žene, ki imajo čas za gospodinjstvo, za moža in za otroke, pa še za slovstvo, za umetnost ter za važna dnevna vprašanja. A zopet so druge, ki se jim šibi hrbet pod ogromno težo domačih poslov, da ne utegnejo niti trenotek misliti na kaj drugega.

In prav te žene so zanesle v svet napačno mnenje, da je vsaka gospodinja slaba, ako se zanima še za kaj drugega, kot za kuhinjo in za plenice.

Moje mnenje pa je, da se današnje meščansko dekle mora zanimati kolikor možno za vse znamenite kulturne pojave, čitati mora koristne knjige in časopise ter sploh brigati se za vse, kar se vrši važnega po svetu. Saj le taka žena more biti tudi prijateljica svojemu možu, le tako si ga more ohraniti za vse življenje. Taka žena more ostati duševno in telesno sveža, zakaj ne samo pretirano delo, nego tudi duševna lenoba uničuje človeku živce ter ga dela nezadovoljnega in sitnega.

Vse to pa velja tudi za kmetiška dekleta, zakaj tudi kmetu je ljubša razumna, izomikana žena, kakor nevednica brez zanimanja za svet, ki jo obdaja.

Dobre matere brez razločka skrbe torej, da se njih hčere izučé v vseh vsakdanjih poslih, pa tudi, da se srčno in duševno zadostno izomikajo. Meščanke naj se temeljito izučé v kakem poklicu — če ga potem že izvajajo ali ne — naj si utrdijo telo z zdravo telovadbo, z drsanjem, kopanjem i. dr., uče naj se resnega dela, samostojnega razmišljanja, pa skromnosti v oblačenju in hrani, zakaj to je največja, najdragocenejša dota, ki jo more dati mati svojim otrokom! Te dote ne more vzeti hčerkam nikaka nesreča, ki more zadeti njihovega očeta ali moža.

Pa ne le to! Dekleta brez pravega delokroga se tudi dolgočasijo in postanejo pred časom stara, čemerna in strupena. A nič ni zoprnejšega ko domišljava puhloglavka in sitna obupanka! Zato je vedno bolje, da si voli ženska kak poklic, ki jej krajša čas, jej lepša življenje ter jej utrja zavest, da je na svetu čemu potrebna. Vsaj jamstvo mora biti tu, da se ženska — dekle — mati — vdova v sili in potrebi tudi sama prebije skozi življenje, da ima njeno življenje kakšno vsebino, kakšen namen. Delo bodi ženski čast in ponos!

Matere in gospodinje na kmetih.

Dobra kmetiška mati je rodbini vse. Matere po mestih in trgih imajo na razpolago razna sredstva in najrazličnejše pripomočke k vzgoji svojih otrok: tu so šole, razni zavodi, posebni tečaji, otroški vrtci. Tu more dobiti mati raznih knjig in časopisov, iz katerih se pouči o svojih dolžnostih ter o načinu, kako more doseči, da postanejo njeni otroci pametni in koristni člani človeške družbe . . . Po mestih in trgih se čuje vsaj včasih kako predavanje o domači vzgoji mladine ter vpliva že občevanje z omikanimi materami dobro na odgojo mestnih in trških otrok. Kmetiška mati pa je navezana sama nase, na svojo pamet, na svoje srce in pa na navade, ki se podedujejo od zaroda do zaroda. Nihče je ne opozarja na napake teh navad in teh vzgojnih sporočil, ki so zastarela, včasih škodljiva ali pa brezuspešna; večkrat pa so kmetiški otroci popolnoma brez domače vzgoje.

V poslednji dobi so pač izprevideli nekateri učitelji in duhovniki, da je treba skrbeti tudi za telesni blagor kmeta, da treba blagodejno vplivati na njegovo družinsko življenje ter ga krotiti in brzdati v njegovih strasteh. Začeli so ustanavljati po vaseh knjižnice, bralna društva, bratovščine, prirejati izobraževalne zabave ter izkušajo z govori, igrami in petjem dvigati kmetovo obzorje. Tako ga bodo počasi približali oni stopnji omike, ki jo imajo kmetje in kmetice večjih bogatejših narodov. Dà, poznam župnika, ki je priredil celo vrsto pridig, v katerih je govoril z očetovsko ljubeznijo in z resnično vnemo o družinskih dolžnostih očeta in matere, o snažnosti v hišah in hlevih, o pametnih novotarijah pri poljedelstvu ter tudi o domači vzgoji, dalje o potrebi zdravnika in proti konjederkam ter o najnavadnejših,

obenem pa najvažnejših točkah v raznih življenskih položajih. Žal, da se v tem oziru še vse premalo stori na kmetih!

Posledice te zapuščenosti kmetiškega naroda se kažejo človeku, kadar pride v kako pozabljeno, od mest in trgov oddaljeno vas. Umazanost pred hišami in nečednost v hišah, neumiti, raztrgani in neprijazni otroci, robotost poslov, neuljudnost, neuslužnost in nezaupnost napram tujcu... vse to in še marsikaj opažaš včasih z žalostjo med nekaterimi slovenskimi kmeti. Marsikateremu kmetu se zdi čas, ki ga mora prebiti njegov otrok v šoli, izgubljen in zapravljen; komaj obleče deček svoje prve hlače, že ga uporablja oče za pastirja ter se jezi na »prokletega šolmaštra,« ki zahteva, da morajo hoditi otroci redno in točno v šolo. Marsikateri kmet še danes ne spoznava koristi šole ter pošilja svoje otroke le takrat v učilnico, ako ne najde primerne dela zanje. Zato se otroci po nekaterih vaseh vzlic vsemu trudu učiteljev nauče komaj za silo nekaj molitvic, malo čitati in slabo pisati. Mnogo kmetiških otrok se tekom šestih let nauči tako malo v šoli, da kmalu zopet pozabijo vse ter da imamo Slovenci še precejšnje število takih, ki ne znajo ne pisati ne brati, dasi imajo šolske izpustnice. Seveda so temu mnogo tudi krive pomanjkljive ter oddaljene šole, do katerih včasih otroci pozimi ne morejo priti po cele mesece. Napačno je tudi, da nekateri odrasli otroci po dovršenih šolskih letih ne pišejo in nečitajo skoraj ničesar več in tako v kratkem pozabijo vse, kar so jim vbili v šoli z največjim trudom v glavo.

Ako prideš v tako zapuščeno vas, te pozdravi malokdo, otroci beže kričaje pred vsakim tujim obrazom in če ne beže, ne dajo odgovora, ako jih tujec kaj vpraša. Med kmetiško mladino take vasi se že zgodaj popiva žganje in vino ter kade še nedorasli dečki smotke in cigarete. Kmetiški fantiči se postavljajo s tem, da surovo proklinjajo, se grdo vedejo in se pretepajo. V zaostalih vaseh opaziš čestokrat, kako dečki trpinčijo živali, sujejo in bijejo konje in vole, mučijo in more ptiče ter praznijo gnezda ptic, ki

so poljem in vinogradom neizmerne koristi. Z žalostjo tudi opazaš, da se ponekod briga kmet še vse premalo za svoj sadni vrt, ki bi mu lahko donášal več koristi, kakor mu jo donaša sedaj. Mladina pa se plázi že za zelenim sadjem in lomi neusmiljeno veje in drevesa, samo da se polasti nekaterih hrušk ali jabolk. Po drugih deželah vidiš ob cestah brezkončne vrste lepih senčnih dreves, pri nas pa so drevo-redi skoraj neznana prikazen.

Po nekaterih krajih se ti včasih lahko dogodi, da vidiš ob nedeljah in praznikih po gostilnah pijane mladeniče, ki se potem domov grede koljejo in pobijajo. Marsikdo zapije v nedeljo ves tedenski zaslužek, potem pa jadikuje, da kmetijstvo propada in ne donaša več dosti dobička. Resnica pa je, da se marsikje med Slovenci zanemarja živinoreja ter kmetijstvo in vrtnarstvo, ker ni dovolj resnobe in pridnosti, pač pa preveč lahkomiselnosti in malomarnosti. Žganja se popije premnogo in to žganje ubija in uničuje vse.

Hvala Bogu, da so take žalostne razmere le po nekaterih krajih in da ni med drugimi narodi nič ali pa vsaj ne dosti bolje! Toda majhen narodič smo, in bolezen, ki ne premaga velikana, ubije gotovo pritlikavca. Kar ne škoduje Nemcem zaradi njihovega ogromnega števila, zaradi njih kulture in gmotne sile, — to uničuje Slovence, ker nas je malo in ker smo ubogi! Zato pa moramo biti napram sebi najstrožji ter iztrebljati vse najmanjše napake, da moremo ne le živeti, nego tudi napredovati. Pometajmo najprej pred svojim pragom!

In tu ima zopet slovenska žena, mati plemenito nalogu. V družini dela žena zase in za svoje, delovati pa mora tudi še za druge, ki potrebujejo njene pomoči, zlasti v slabših razmerah živeče žene in njih otroci.

Meščanka, tržanka si lahko pridobi nevenljivih zaslug s tem, da zahaja v kmetiške hiše ter pomaga kmeticam z dobrimi nasveti in pouki. Mnogo propade v nekateri kmetiški hiši zaradi neznanja in nevednosti. Marsikatera tvor-niška delavka ali kmetiška žena ne zna tečno kuhati, ne zna

perila čedno oprati, ne ve si pomagati, če se naselijo v hišo bolezni in druge nezgode. Zato se odpira tu bolj izvedenim, izomikanim in pametnim gospodinjam jako širok in hvalen delokrog.

Ako je treba sveta, pomoči ali leka, naj kmetica ali delavka brez strahu in skrbi potrka na vrata svoje izkušenejšje ter morda v boljših odnošajih živeče tovarišice in nikdar naj je ta ne odslovi brez tolažbe in pomoči. Tu pa ne gre za podpiranje stradajočih in ubogih — tega pač ne more vsakdo — tu gre za takoimenovano duševno pomoč — »nevedne poučevati.« Vsaka ženska ni uživala sreče, da bi se bila zadostno šolala ter se izučila v vseh, na njeno polje spadajočih poslih.

Zato pa naj bi skrbel poleg šol in raznih izobraževalnih društev tudi vsak posameznik in vsaka posameznica za omiko in izobrazbo kmetiških mater in deklet. Saj z izobrazbo mater se bo sčasoma dvignila izobrazba vsake posamezne rodbine in vsega naroda... Naj bi se podučevale matere, da sta red in snažnost stebra vsake družine; naj bi se učilo matere, kako naj vplivajo na svoje otroke, da bodo ljubeznivi in prijazni, čisti in čedni, postrežljivi in usmiljenega srca. Matere naj izprevidijo prve, da je šola in izomika največji blagoslov, da je izobraženost temelj in vir vse sreče. Naj bi se zanesla med naše kmete agitacija proti pravdarstvu in žganjarstvu ter agitacija za čitanje koristnih knjig in časopisov. Le omika duha in srca dvigne naš narod iz sedanjega, dokaj slabega stanja, iz katerega išče danes rešitve s tem, da beži v Ameriko, kjer se z velikim trpljenjem zasluži veliko denarja, a kjer se tudi mnogo, mnogo Slovencev izgubi in uniči.

Obračam se zato na vse rodoljubne in izomikane gospe in gospodnje, na vrle ljudske učitelje in marljive učiteljice ter na domoljubne duhovnike: bodite podpiratelji slovenskih kmetiških mater!

Mati — vzgojiteljica.

Odgoja otrok spada med najtežje posle na svetu. Ako ni med starši sloge in ljubezni, postane zanje odgoja otrok še velika muka, za otroke pa nesreča, ki jo seveda najbolj čuti mati, kateri je otrok prva skrb. Najlepši, najvzvišenejši, a hkratu najtežji poklic žene je pač, biti prava, dobra mati, prva vzgojiteljica in učiteljica svojih otrok. Življenje otrokovo je pravo ogledalo, v katerem se zrcali življenje in čustvovanje materino. Kakoršen otrok, takšna mati!

Seveda so prav pogostokrat ravno matere najslabše vzgojiteljice svojih otrok, ker se dajo zapeljati od pretirane ljubezni ter zato svoje otroke silno razvajajo. Večkrat so matere tudi zato slabe vzgojiteljice, ker njim samim manjka resnične izobrazbe in poznanja življenja, ker so površne, omejene in lahkomišeln. Gotovo je, da nima vsaka ženska poklica in sposobnosti biti dobra mati. Roditi otroke, to pač ni glavna naloga matere, nego svoje rojenčke vzgojiti in jih usposobiti za življenje in za svet.

Nekatere matere prerade pridigujejo svojim otrokom, kriče in se jeze, vedo dobro, kaj je dovoljeno in kaj ne, a se same ne ravnaajo po svojih lastnih besedah in zahtevah, nego so prepirljive, zavistne, brezsrčne do ljudij in do živali, lažnive i. t. d. . . . Matere pač čestokrat pozabljajo, da so že prav majhni otroci silno bistrovidni, da opazijo naši malčki stvari, ki uidejo celo odraslim. Otroci kaj hitro pregledajo vsako laž ali komedijo ter se ne dajo kar tako voditi za nos.

Zato je prvo in najznamenitejše vzgojno sredstvo dober vzgled. Pa tu niti ni potreba kakega posebnega, neposrednega delovanja, kakega izrednega odgojiteljskega

daru ali velikega truda! Mož in žena, ki živita složno v srečnem zakonu, ki sta dobra, blaga, obzirna drug do drugega in do svojih bližnjikov, — ki torej v dobrem izpopolnjujeta drug drugega, gotovo skoraj nevedé in nehoté vzgojita svoje otroke dobro in pravilno.

In nasprotno! Kjer se mož in žena skoraj vedno grdo gledata, drug drugega zmerjata, obkladata s priimki in psovskami, preklinjata ter se morda celo pretepata, tam so otroci odurni, surovi, brezsrčni ter izgube vse spoštovanje do svojih staršev. Sploh ni hujšega za otroke kakor nesloga roditeljev, ki zatre kakor pogubonosna slana vse nežne in plemenite kalí v otroških srcih ter jim zagreni vso mladost. Nesrečni zakonci rode navadno nesrečne otroke in otrok otroke! Zato naj se oče in mati že zaradi potomcev ogibljeta prepиров, in če se že dogodi, da se kdaj sporečeta, naj se to ne zgodi vpričo otrok, ker rahločuteče srčece to nepopisno boli in se vtisnejo taki grdi prizori otrokom neizbrisno v dušo, jo omadežujejo in oblatijo za vse življenje.

Z dobrim vzgledom navajaj mati svoje otroke, da so usmiljenega srca ter da radi pomorejo in postrežejo ubožcem in starim onemoglim ljudem.

Kadar pride berač v hišo, dam vedno krajcar ali kosec kruha eni svojih hčerk z naročilom, naj ga nese ubožčku. In vselej, kadar vidi deklica oddaleč reveža, priteče s klicem: »Mama, prosim krajcar za beračka!« ter se mi celo lepše zahvali zanj, kakor če bi ga podarila njej. Nekoč sem celo slišala, ko je dejala moja hčerka revežu: »Pa še drugič pridite!« —

Če si osorna in surova s svojimi otroci ter s posli, postanejo otroci tudi surovi. Ni gršega prizora, kakor videti otroke, ki tepejo svoje pestunje ali hišne dekle. Zato ne dopuščaj nikdar, da bi otrok dvigal roko proti poslu! Navajaj ga na to, da gleda v poslu svojega pomočnika in prijatelja, ki prav tako občuti bol in veselje, kakor mi drugi.

Ako pustiš, da bodo otroci prisotni, ko koljete prašiča ali perutnino ali ko potapljate golobe, se prvikrat otroško

srce od bolesti zdrzne, pozneje pa se navadi tega in otpne mu popolnoma, in ne bo dolgo tega, ko bo tak otrok sam pokončeval ptičja jajčeca, zavijal vratove ptičkom ter trpinčil živino. — Kakor vidi otrok tebe ravnati z živalmi in z ljudmi, tako ravna tudi on ž njimi.

Ako sliši otrok, da govoriš s spoštovanjem o sosedih, o učitelju in duhovniku ter sploh o svojih bližnjikih, bo tudi on tako delal — in nasprotno.

Če preziraš in zaničuješ ljudi, katerim morda zibel ni bila tako rahlo postlana, — ki niso mogli doseči tega, kar si morda dosegla ti, — če delaš razliko med visokimi in nizkimi, med bogatimi in ubogimi, potem se nikar ne čudi, da delajo tvoji otroci tudi tako in še huje. In pripeti se ti lahko, da bosta še kdaj bogat sin in premožna hči zaničevala svojo ubožno mater ter se sramovala svojega priprostega očeta. Ako pa ima mati sočutje s tujo bolestjo, jo čutijo tudi otroci. Kako blažilno upliva to na njihovo mlado srce!

Prav tako navaja skrbna gospodinja svoje otroke z dobrim vzgledom, da ne zavidajo bližnjiku sreče in blagostanja ter ga ne zaničujejo v bedi in nadlogi.

Mati, ki opravlja in obira vpričo svojih otrok svoje najboljše prijatelje in znance ter vé o vsakomur mnogo slabega in ostudnega ter prav nič dobrega, taka mati naj se le pripravi, da bodo njeni otroci tudi hinavski, neodkriti in opravljivi.

Pametna mati naj blaži in krepi značaj otrok tudi s tem, da jih uči že v zgodnji mladosti odkritosrčnosti in resnicoljubnosti. Zato pa je v prvi vrsti potrebno, da otrok staršev samih nikdar ne zaloti na laži. Niti v šali ne smejo odrasli lagati, ker otrok ne more vedno razločevati, kaj je šala in kaj resnoba. Otrok mora staršem popolnoma zaupati; vsaka njihova beseda mu mora biti sveta resnica.

Pazi tudi, da otrokom vse natančno izpolniš, kar si jim obljubila, sicer lahko izgubiš njihovo zaupanje. Torej ne obetaj, česar ne moreš izpolniti, a tudi ne grozi, ako nimaš poguma svoje grožnje izvršiti.

Drugi pogoj otrokove resnicoljubnosti je vera v dobrohotnost in v ljubezen staršev. Starši morajo uživati popolno zaupanje svojih otrok, tako da vedo vsako skrivnost in jim otroci sami razodenejo vse. Otroci se ne smejo očeta in ne matere pretirano bati. Ako čakajo otroka za vsako malenkost hude besede in ostra kazen, potem ga čestokrat prav ta strah pred kaznijo zavede — v laž. — Če je pa otrok priznal svoj pregrešek, je že to poniževalno zanj in torej zadostuje, da ga resno pokaraš. Le če bi se pregrešek večkrat ponavljal, ga resneje kaznuj. Sploh izkušaj kolikor mogoče doseči le z dobroto in z ljubeznivostjo. Vendar pa se nikakor ne straši tudi strogosti, ako si po dobrem predudarku prišla do zaključka, da je potrebna. Pomni pa, da kdor za vsako majhno stvar kaznuje ali čezmerno plačuje, vzgoji dostikrat samo zlobne, trmaste, svojeglavne in potuhnjene otroke.

Če so zaslužili otroci hvale, jih moraš pohvaliti; toda kaži jim svojo zadovoljnost le tedaj, kadar so storili res kaj posebnega in hvalevrednega. Pametna mati nikdar ne hvali svojih otrok zaradi darov, ki jih imajo od narave, ali pa za opravila, ki so jih storiti dolžni. Samo kadar so posebno pridni in ubogljivi, jih z dobro besedo vzpodbujaj tudi še za naprej. Ogibati se pa mora mati ničemernosti ter ne povzdigovati svojih otrok nad druge. Nedopustno je hvaliti lastne otroke zaradi njih zunanosti in nadarjenosti. Tako hvalisani otroci se kaj hitro prevzamejo, če slišijo vedno in vedno, kako so lepi, bistroumni, imenitni in bogati! —

Navajaj torej svoje otroke, da bodo ponižni, skromni in zmerni! Lepo je videti otroke imenitnih in premožnih staršev, če so skromni in priprosti, a zoprni je pogled na otroke priprostih staršev, ako se nosijo pregosposko in smešno napuhnjeno. Jako slabo izpričevalo si dajejo matere, ki že na majhne otroke obešajo najrazličnejše nakite ter jih preobkladajo z najrazličnejšimi pentljami, svilenimi in baršunastimi trakovi in dragimi čipkami. Mladost in sveža

veselost otrokova je že sama na sebi tako lepa in prikupna, da ne potrebuje nikakih dodatkov.

Nikakor ni treba, da bi otrok dobil v roke vse, kar hoče; zatorej naj se že od malega navaja odrekati si kaj ter brzdati poželjivost.

Otrok si želi vedno novih, vedno lepših in dražjih igrač, oblek in sladkarij. Za vsem izteza roke, za vsako stvarjo hrepeni in imeti hoče vse, kar vidi v izložbinem oknu, na trgu ali kjerkoli. Poznam starše, ki ugajajo vselej vsaki, še tako nespametni prošnji svojih otrok, kupujejo jim cele kupe dragocenih igrač, krasnih oblek, slaščic i. dr.; žrtvujejo jim velike svote, včasih celo na škodo svojega doma. Njih otroci pa vendar nimajo nobenega veselja z vsemi temi darovi, ker jih je pač preveč in ker se jih hitro naveličajo. Kar jim je še danes napolnjevalo dušo in srce s koprnečim hrepenenjem, leži že jutri pozabljeno, morda celo polomljeno in raztrgano po raznih kotih. Taki otroci ne pripisujejo darovom svojih staršev nikake cene ter niti ne mislijo, da imajo starši zaradi takih darov stroške in škodo. Denar jim je brez vrednosti, darila brez cene, in resničnega srčnega užitka ne občutijo ob darežljivosti svojih roditeljev pravzaprav nikoli. S tem pa se taki otroci nauče potratnosti, zapravljivosti, lahkomišelnosti, razsipnosti, da kasneje tudi lastni zaslužek za ničvredne stvari mečejo skozi okno in končno žalostno propadejo v bedi in sramoti.

Navajaj zatorej svojega otroka, da se razveseli že najneznatnejšega darilca, ki mu ga daš! Košček pisanega, srebrnega ali zlatega papirja, skromna slaščica, navaden kifelj ali presta, mala punčka, priprost konjiček, ponižen, a čeden predpasnik ali cenen robec i. t. d. — taki in enaki darovi, izročeni v primernem času, učinkujejo na otroško srce veseleje in ugodneje, kakor celi zaboji najdragocenejših igrač ter najdražjih oblek, klobukov in tort. Otrok začenjaj že zgodaj spoštovati delo in z delom pridobljeni denar! Zaveda naj se, da je denarja škoda tratiti za nepotrebne malenkosti ter naj vé, da oče in mati s trdom in žrtvami

pridobivata svoj imetek! Jaz rečem večkrat svojim hčerkam, ko dobim svoj ali soprogov zaslužek: »Glejte, zopet imamo denar, ki smo zanj trpeli in se mučili! Pozno ponoči, ko ste ve že dolgo sladko spale, je še delal vaš oče in pisal za vas in zame, da je dobil sedaj ta svoj zaslužek! Glejte, delala sem tedne in mesece — hodila nisem na izprehod, odrekala sem se zabavam in veselju, samo da sem zaslužila ta denar! — Če bi vaš oče spal in pasel lenobo ali če bi hodila jaz po veselicah, ne bi imeli sedaj teh bankovcev! In kadar boste ve velike, boste pač tudi rade delale, da se boste mogle dostojno preživljati in primerno oblačiti!« — Tako nekako govorim svojim hčerkam, in zdi se mi, da ravnam pravilno. Vsaj posledice so take, da se moje deklice rade odrekajo vsem sladkosnednim izdatkom ter da skrbno štedijo z vsakim vinarjem, ki jih mečejo v svojega »slona« (hranilna pušica)! In kako srečne so, če si prihranijo nekaj desetih, da jih potem s triumfom nesejo v poštno hranilnico ali pa si zanje kupijo šolski zvezek ali nov predpasnik! Nadejam se torej, da moje hčerke, tudi ko odrasejo, ne bodo potratne, nego si ohranijo spoštovanje do dela in ljubezen do štedenja. Če se izpolni ta moja nada, se mi pač ni bati za njihovo bodočnost! —

Tudi v hrani ne smejo biti otroci preveč izbirčni. Zadrževaj, da je otrok vse, kar prineseš na mizo! Sicer se res včasih primeri, da otrok kake jedi ne prenese, ker se ji ustavlja otroški želodec; s tako jedjo ga seveda ne smeš preveč siliti; toda ne delaj prepogostokrat izjem, ker s tem preveč razvadiš otroški želodec. — Varuj tudi otroke sladkosnednosti! Ne izdajaj po nepotrebnem denarja za sladkarije, ki kvarijo zobe, nego navadi svojo rodbino na priprosto hrano, ki je najbolj tečna in zdrava. Sladkosnednost otroke včasih celó zapelje v tatvino. Če namreč ne dobé, česar poželé, izkušajo sami izmakniti iz shrambe slaščic ali pa jemljejo denar staršem, samo da si kupijo zaželjenega peciva. — Zato poudarjam še enkrat: uči otroke zgodaj odrekati si kaj ter krotiti se!

Tudi ne dajaj otroku nikakih opojnih pijač, že zato ne, da se jih preveč ne navadi! Za otroke sta najzdravjši in najprimernejši pijači voda ter mleko.

Da pa dosežeš pri otrocih uspehe svoje vzgoje, jih navadi že v najnežnejši mladosti pokorščine. Že v prvem letu se mora otrok učiti ubogljivosti. Svojeglavni so skoraj vsi otroci, toda v prvih letih se jim ta svojeglavnost lahko odvadi, pozneje pa se ne da več. Le mlado drevesce se da upogibati, staro pa se zlomi. Ukazov staršev ne smejo omajati niti solze, ne prošnje, ne laskanja. Kar si enkrat odrekla, tega ne dovoli nikdar.

Zato pa prej dobro premisli, kaj otroku zapoveš ali kaj mu odrečeš . . . Ako naučiš otroke že od malega ubogati, jih obvaruješ na ta način marsikatero bridke izkušnje. — Pa ne le starše, nego tudi druge predstojnike, sorodnike in učitelje mora ubogati in spoštovati otrok. Nikdar pa ne smejo starši dajati svojim otrokom potuhe. Kako grdo je za otroke, če so lažnivi igralci in hinavci! —

Poleg vsega tega pa skrbi tudi za telesno zdravje otrokovo! V zdravem telesu biva tudi zdrava duša. Zato je pač dolžnost vsake matere, da skrbi že od prvega dne z največjo pozornostjo za telesno negovanje svojega otroka, da izkuša olepšati, oplemeniti v cvetočem zdravju otrokovo telo, kar je predpogoj nadaljnjega otrokovega duševnega razvitka, predpogoj zadovoljnega in srečnega življenja . . . Koliko otročičkov pomrje v najnežnejši dobi zaradi malomarnega ravnanja slabe matere ali nevedne pestunje! Vsi udje majhnih otrok so mehki, občutljivi, notranji deli telesa nežni ter se zato jako hitro prehlade, pokaze in poškodujejo. Prav zato je treba posebno velike skrbnosti in opreznosti, dokler so otročički še majhni, dokler se pestujejo, ko začno hoditi i. t. d.

Da se ti otrok tudi telesno lepo in pravilno razvije, mu je pa treba snage in reda. Snažna in čista bodi posteljca ter posteljnina. Plenice in rjuhe naj bodo vedno čisto oprane! Zmočene plenice in povoje sušiti in iznova

rabiti je velika zanikarnost in brezvestnost, ki je detetu škodljiva; take plenice razširjajo silen smrad, okužajo zrak in se od njih otroku rada vname kožica.

Postelj ne bodi premehka ter vzglavje ne previsoko. Odeja naj bo topla in lahka ... Nikar pa ne povijaj otroka trdo v povoje, da se ne more ganiti, niti ne more dihati. Zato bo vseeno lepo in ravno vzrasel.

Vsakdanje umivanje in popolno kopanje v mlačni vodi ne ohrani telesca le snažnega, marveč ga tudi krepí in utrjuje. Počasi in polagoma preideš potem k hladnejši vodi, naposled pa ga lahko koplješ v popolnoma mrzli.

Otroci potrebujejo tudi mnogo zraka in svetlobe. Če jih držiš vedno v zaduhli sobi, ti bodo bledeli in hirali ob najboljši hrani in postrežbi, prav kakor cvetke, ki jim ne prilivaš in jim ne privoščiš solnca. Zlasti na kmetih lahko opazamo, kako strašno se boje gospodinje čistega zraka. Okenca vaških koč so že itak jako majhna, toda kmet niti teh ne odpira. Celo poleti je skoraj vse zabito; kaj pa šele pozimi!? Po mnogih hišah vso zimo ne odpro oken, da se mora človek samo čuditi, kako morejo ti ljudje prebivati v tem zaduhlem in strupenem smradu. In prav to je vzrok, da najdemo tudi na kmetih mnogo bledih, suhih obrazkov ter uvelih rokic. Naj bi vendar že vse matere vedele, da je čist, nepokvarjen zrak neobhodno potreben k življenju ter naj bi skrbele za to, da se njih stanovanja temeljito ter po večkrat na dan prezračijo. Poleg tega pa morajo biti otroci kolikor mogoče mnogo na prostem. Tudi pozimi naj gredo na sneg in led; to jim ne bo škodovalo, če le paziš, da se gibljejo, da ne stojé in da niso premočeni. Utrditi se morajo, da jim ne škoduje vsaka sapica ...

In končno: otroci se morajo učiti kolikor mogoče. Ne gledaj milo za denarjem, ki ga porabiš za šolske potrebščine ali za drugega pomagača, za služkinjo ali za pastirja; tvoji otroci morajo redno in vsaki dan v šolo. Če je tvoj sin dobre glave, naj se uči dalje, pritrguj si, samo da postane kaj!

Izkušaj ga že v zgodnji mladosti, ali ima veselje do knjig. Čitaj otrokom tudi večkrat primerne povestice in pesmi, pripoveduj jim pravljice in za otroke primerne zgodbe iz sv. pisma, s katerimi jim lahko vzbudiš plemenita čustva . . .

Razmerje staršev napram otrokom ne ostane vedno enako. Najtežji čas je pač, ko otroci doraščajo ter se začno razvijati v zrele ljudi, samostojne osebnosti. Napol odrasla mladina je često v svojem stremljenju po samostojnosti brezobzirna do staršev, zlasti do matere. Posebno nadarjeni otroci, ki so se že nekaj učili in so mnogo čitali — a vsega tega še niso prebavili — se radi domišljavo dvigajo nad svoje starše. Pri takih otrokih treba velike previdnosti. S strogostjo mati tu ne opravi dosti, nego je na mestu prijaznost in ljubeznivost, ki pa seveda ne sme iti predaleč. Vsekakor se morajo starši zavedati, da je v telesno in duševno zdravih otrokih mnogo življenske moči, ki sili nevzdržno na dan. To je najnevarnejša doba, ko morata biti oče in mati popolnoma na svojem mestu. Nadzirati morata zlasti, s kom mladina občuje, s čim se bavi, kaj čita. Dasi nisem preozkosrčna glede vprašanja, kaj naj čita naša mladina, moram vendar poudarjati, da nervozna, pretirano senzitivna, mračna ali celo opolzla literatura — kjer igrajo vedno glavno vlogo moški in ženski lenuhi, potepuhi brez volje, brez veselja do resnega dela in realnega življenja, brez ciljev, brez značaja in brez smisla za čast in poštenje — nikakor ni primerna za mlade duše ter vpliva nanje naravnost pogubno . . .

Trudi se, da z dobro in skrbno vzgojo oplemenitiš svoje otroke! Ko bi storila to vsaka mati, bi se izboljšal ves človeški rod in življenje bi bilo lažje, lepše, dragocenejše.

Ženska in knjige.

Slovenci imamo že dokaj šol za dekleta: osemrazrednice, višjo dekliško šolo, oziroma ženski licej v Ljubljani, učiteljišča, obrtne šole, gospodinjsko šolo ter razne strokovne tečaje, da se dekleta v njih lahko strokovno in temeljito izobrazujejo. Toda vse to je za življenje premalo. Tudi ko dovrši dekle šolske uke, je treba skrbeti še za njen nadaljnji pouk; sedaj šele je treba dekletu predelati in uporabljati tvarino, ki si jo je pridobilo v šoli. Za to pa imamo — knjige. Čitanje je ženstvu po šolski dobi edino sredstvo, da ne pozabi onega, kar je pridobilo v šoli, ter da napreduje in koraka vzporedno z moškim.

Čitati pa ne sme samo romanov in povesti, zanimati se je treba dekletom tudi za dnevna in politična vprašanja — saj politika je sočasna zgodovina — čitati treba poljudne znanstvene razprave: naravoslovne in zgodovinske spise, razmotrivanja o kulturnih pridobitvah in potopise. Poleg tega pa čitaj seveda tudi dobro leposlovno berilo!

Toda malokatera ženska, bodisi dekle ali mati, zna čitati s pridom. Mnogo jih je, ki »požirajo« berilo ter zasledujejo pri čitanju le glavno dejanje, takoiimenovano rdečo nit, in se zanimajo v prvi vrsti le za to, ali postaneta koncem koncev »on« in »ona« vendar še soliden zakonski par ali ne. Malokatera ženska uživa povest, črtico ali roman v celoti, kot en sam harmoničen izraz pesniške duše, kot umotvor. Da pa doseže ta užitek, bi ne smela čitateljica v knjigi nobene strani preskočiti ali malomarno in brez zanimanja pregledati. Zato ne smeš izpuščati popisov narave, ne prezirati psiholoških razmotrivanj, naravoslovnih, socialnih in drugih objasnjevanj; zato ne smeš prezirati razgovorov o

slikarstvu in umetnosti, sploh razmišljanj, katerih je v zares dobrih romanih vse polno. Ako pa to delaš vendar le, nimaš resničnega in pravega vtiska — delo si prečitala brez koristi ... Jezik, slog, ideje, vodilne misli, opisi narave, slikanje značajev, popis duševnega valovanja, risanje notranjih in zunanjih konfliktov in katastrof — na vse to mora paziti čitateljica, vse to se mora zlit v njeni duši v en sam velik čut lepote. In le ta enotni čut more šele odločati, da sodi čitateljica pravično pisatelja in njegovo delo.

Zato pa je abotno, obsojati pisatelja zaradi par strani ali celo par vrst njegovega dela ter prezreti ob tem vse druge njegove umetniške vrline. Ne pozabimo nikdar, da je individualnost, posebnost pisateljevega značaja glavno. Ne pozabimo pa tudi, da so prav navidezne ali celo resnične hibe včasih vsaj zanimive, poučljive, karakteristične!

Popolnoma novega, v vsakem oziru originalnega ni v umetnosti menda sploh več. Vse je že bilo tu. Nov pa je lahko slog, nova je lahko tehnika, originalna je lahko oblika, v katero je vlil umetnik plod svojega srca in uma. Zato nas mora pri čitanju zanimati vedno način pripovedovanja in kako razpreja pisatelj svoje ideje. Lepota pripovedovanja nudi srcu največji estetski užitek, ideje pa so razumu nova hrana. Kakor duša v telesu, sta estetska forma in ideja v umotvoru združeni v celoto. Brez duše ni življenja v telesu, brez idej ni umotvora. Žal, da tega večina naših čitateljic ne vé, in zato govori resnico pisatelj A. C. Schönbach: »Pri izobrazovanju deklet nima odgoja, kako se pravilno čita, nikakega prostora. Seveda potem tudi odrasle ženske pravzaprav ne znajo izkoristiti dobrih knjig, če se sploh primeri srečen slučaj, da jih dobe v roke. Ženske obstajajo pri svojem čitanju vedno le pri vnanjostih, dotikajo se stvari le na površju, namesto da bi prodrle v jedro.«

Tu se spominjam še svojega pokojnega profesorja nemščine. Ob neki priliki nam je dejal: »Čitajte rajše malo, a to pozorno, z vsem razumom, z vsem zanimanjem! Imejte v roki vedno svinčnik in zaznamujte ali izpisujte si med

čitanjem za dotičnega pisatelja posebno karakteristična mesta! Le tako boste prodrle v duševno in miselno življenje avtorja in le tako boste imele od svojega čitanja zares kaj koristi...»

Po mojem mnenju ne čitaj hkratu več raznih avtorjev, nego ostani pri enem samem. Prečitaj dvoje, troje knjig istega pisatelja in premišljaj o lepotah njegovih del ter o njegovih idejah in tendencah! Ko zapreš prečitano knjigo, razmišljaj, ali je vlil pisatelj svojo povest v pravilno obliko, ali in katere so odlike njegovega sloga, kaj je hotel povedati s svojim delom pisatelj in končno presočaj, ali te je prepričal o svojih nazorih in načelih. In pri tem premišljanju odpri knjigo zopet ter poišči iznova ona mesta, ki so najlepša in katera so za njegovo vodilno misel najvažnejša, najtehtnejša. Tako boš knjigo razumela popolnoma ter si prisvojila njeno lepoto in jedro za vse življenje.

Ko si tako prečitala vsaj glavna dela enega in istega pisatelja, si poišči ali kupi še njegov životopis, čitaj kritike o njegovih delih in monografije o celotnem njegovem delovanju. Ako delaš tako, se ti priljubi tudi osebna usoda pisateljeva in razumela boš potem še zadnje, kar ti je morda ostalo dotlej nejasno, nerazumno...

Sedaj pa nastane vprašanje: Kaj naj čitamo?

V dobi elektrike in telefona se vrši v človeškem življenju vse krajše, naglejše. Čas je zlato! To geslo ne velja danes samo za promet, za obrt in trgovino, nego tudi uradovanje in celo za umetnikovanje. Pa tudi za estetsko uživanje. — Dvajseti vek ne ljubi dolgoveznega besedičenja, in moderni pisatelji-umetniki se ogibljejo vsake nepotrebne besede. Nam, modernim ljudem je najbolj všeč oni pisatelj, ki nam pove v kratkih besedah mnogo, ki nas sili z aforistično opazko, da razmišljamo, ne da bi razprejal pisatelj svoje pripovedovanje na dolgo in široko. Seveda s tem nikakor ne zametam prekrasnih obširnih klasičnih del ter dobrih romanov slovanskega in tujega slovstva. Delo, ki je pisano v lepem, čistem jeziku, z mojstrsko tehniko, delo, ki ni banalno, šablonsko ter morda jokavo-sentimentalno, delo, ki se pri-

bližuje resnici, a se vendar dviga po svojem duhu nad vsakdanjost, tako delo je priporočljivo in vredno, da ga čitamo.

Slabo pa nalete ženske, ki se popolnoma zakopljejo v limonadne romane, katerih namen je le zabavati ter predstavljati nam nastopajoče osebe v bengalični luči, našemljene z lepimi maskami. Kdor čita take romane, ne pridobi na izobrazbi prav nič, nasprotno, navzame se nazorov, da ga čaka potem prej ali slej bridko razočaranje. V teh romanih je vedno vse tako lepo, končno se vedno vse poravna, dobrota in čednost sta kraljevsko poplačani in hudobija se kaznuje po vseh paragrafih stroge justice.

Življenske izkušnje pa nas uče baš nasprotno. Čednost, zasluga navadno ne najdeta plačila in plemenitost se plačuje običajno z izdajstvom in zavratnim ubijanjem.

Bodimo toli pogumne in vzemimo življenje, kakoršno je: prav tako strašno, nečloveško in neizprosno, in nič drugače! Če ga poznamo, bomo lažje živeli in se uspešneje ogibali stoterih zank in prepadov, ki nam jih nastavlja usoda na pot od zibeli do groba. Saj najdemo vzlic temu v življenju tudi dokaj lepih strani in mnogo krasnih užitkov. Samo znati nam je treba poiskati si jih! Lepa, velika, zdrava in idealna nam bo potem samo ona umetnost, ki nas pametno vzgaja in ki nam kaže, da se zanašaj človek le na svoj razum in na svoj značaj. —

Naše inteligentne matere in gospodinje, ki same rade čitajo, pa gotovo tudi jako zanima vprašanje: Kaj naj čitajo naše hčerke?

Znana nemška prvoboriteljica in pisateljica Fanny Marcus se je bavila natančneje in temeljiteje s tem vprašanjem ter je povedala nekaj misli, ki veljajo tudi našim razmeram.

Med drugim pravi pisateljica tudi, kako neumestno in nespametno je, da je berilo za dečke in berilo za dekleta popolnoma ločeno. Pri dečkih gre vse lepo po vrsti: Najprej dobe pravljice in basni, potem pripovedke, ki imajo zgodovinsko ozadje in jim vzbujajo zato smisel in zanimanje za zgodovinske dogodke ter jih pripravljajo hkratu na srednje-

šolske knjige starodavne literature. Temu slede dela, ki se bavijo z različnimi iznajdbami, potopisi, Robinsoniade, ki seznanjajo čitatelje s šegami in navadami tujih dežel ter njihovim zemljepisjem. Tako predelajo dečki lep del kulturne zgodovine ter si pridobe igraje marsikaj.

A kaj čitajo dekleta iste starosti? Pravlјice in basni so pač last obeh spolov. Potem pa ne najdemo pri dekletih več podobnega stopnjevanja lepega in podučnega berila, ki bi jim utrdilo značaj, blažilo čustvovanje ter jim bistrilo razum. Saj so prav takozvane »vzorne« knjige za žensko mladino sila pusta zmes cenениh čednostnih pridevkov in prav vodene, napačne sentimentalnosti. V limonadnem slovetvu, ki je namenjeno ženski mladini, se ponavljajo z uprav morilno monotonijo kot vodilni motivi redoljubnost, čistost, ubogljivost, ponižnost, skromnost in kar je še drugih takih, zares lepih, a le pasivnosti, nikdar ne aktivnosti primernih čednosti. Toda ali bi se ne dala vcepiti vsa ta svojstva dekletom nazorno, t. j. z dobrimi vzgledi doma in v šoli? Mislim — da! Zatorej je treba otroke le strogo navajati k temu...

Pri nas smo glede vprašanja, kaj naj čitajo naša dekleta, precej tesnosrčni. Pač se razgovarjajo Slovenci večkrat vpričo mladine v mnogoštevilnih pikantnih škandalih ter se vedejo popolnoma brezobzirno; naši dnevniki, ki leže po naših mizah, prinašajo dolga in široka poročila o »interesantnih« dogodkih ter poročajo skrajno nesramne sodne obravnave v vseh podrobnostih.

ln vendar: Bog ne daj dati dekletu v roke kake leposlovne knjige, ki ima le nekaj odkritosrčnih stavkov! Bog ne daj imeti v hiši list, v katerem so slike dekoltiranih dam ali celo grški bogovi! — Hinavske moralnosti in licemerstva je precej v Slovencih.

Toda ne bodimo tako slepi in naivni ter si ne domišljajmo, da je naša mladina res tako nevedna! Pohujšanje mora priti, je dejal že Jezus, in zares prihaja pri zaprtih vratih in zavešenih oknih.

Po mojem mnenju je dolžnost vsake matere, da razodene svojim hčerkam polagoma in pravočasno tajnosti narave, kajti sicer jo prehitijo v tem jako težkem, a neizogibnem poslu kak lasciven posel ali kaka hčerkinja bolj »prosvetljena« tovarišica.

Nevednost je najdražja, in marsikatero, z nervozno skrbljivostjo vzgajano in z najvišjim moraličnim zidom varovano dekle je moralo poplačati s svojo častjo nevednost, v kateri jo je ohranila lastna dobra mati.

Zares dobro vzgojeno, primerno izobraženo in nepokvarjeno dekle ne bo iskalo v vsakem stavku umazane poltnosti ter ne bo videlo v golem telesu le spola, nego posodo najpopolnejših duš, kar jih je ustvaril Bog na zemlji. Če se pa pohujšuje, je to le dokaz, da ima že umazano dušo in oblateno domišljijo.

Starši in šola.

Dolžnost, hoditi v šolo, se začenja za otroka, kadar izpolni šesto leto in traja, dokler ne izpolni štirinajstega leta svojega življenja. Ako manjka otroku le nekaj tednov do 6. leta, ko se začenja novo šolsko leto, ga moreš vendarle z dovoljenjem vodstva šole vpisati v šolo; prinesiti pa je dokazilo zdravnika, da je tvoj otrok duševno in telesno docela razvit in sposoben za šolo. Vobče ni priporočati, da bi vpisovali otroke v šolo še pred 6. letom, ker so otroci navadno še premalo resni in samostojni, da delajo v razredu le nadlego. Tudi je treba pomisliti, da je v šoli, kjer sedi v razredu po 2—3 ure skupaj 40—80 otrok, prav slab in okužen zrak, ki se med poukom ne da izlahka in hitro očistiti.

Ne sili torej še ne 6 let starega sinčka ali hčerko v tak škodljiv zrak! Pomisli tudi, da je njegova hrbtenica še rahla in mehkotna ter da ga sedenje zelo utruja. Mirno in ravno sedeti 2—3 ure dopoldne in 2 uri popoldne, to pač nežnemu otroku ne more koristiti na zdravju. Nadalje ne pozabljaj, da izpostavljaš otroka nevarnosti, da naleze kako bolezen, kajti v družbi 40—80 otrok je vsak hip kdo bolan za kakšno boleznijo. Pusti torej otroku, da užije do dna sladko kupo brezskrbne mladosti in ne goni ga v šolo, dokler ni docela krepak in dorasel! Čim razvitejši je otrokov duh ob začetku šolanja, tem rajši bo hodil v šolo in tem lepše uspehe bo dosegal. Bolje je torej, da daš otroka v šolo, ko se bliža 7. letu, kakor da ga posiliš, ko mu je komaj nekaj mesecev več kakor 5 let. — Ako pa je tvoj otrok slaboten in bolehen, potem ga ne vpiši v šolo niti z dovršenim 6. letom! Dobi si zdravniško izpričevalo ter ga izroči šolskemu voditelju ali voditeljici s prošnjo, da ti otroka

oproste pouka še za leto dni. To zadnje prosto leto pa uporabi tako, da vodiš otroka prav mnogo na svež zrak, na igrišče in da ga najskrbneje rediš s tečno, redilno hrano. Naj se otrok poprej utrdi in okrepi docela, potem šele ga izroči šoli.

V šolo se sprejemajo otroci samo v začetku šolskega leta (navadno sredi meseca septembra). Le izjemoma sme okrajno šolsko nadzorstvo dopustiti, da se kateri otrok sprejme v šolo tudi med šolskim letom. Taka izjema je na primer, če so se starši preselili iz kraja v drug kraj. Starši morajo prijaviti svojega otroka šolskemu vodstvu takoj, ko so dospeli v svoje novo bivališče; pred svojim odhodom iz prejšnjega bivališča pa morajo seveda otroka pri dotičnem šolskem vodstvu odglasiti, prositi za izbris ter za njegovo šolsko izpričevalo. Tako se vzdržuje red pri obeh šolah, in starši ne pridejo v nevarnost, da bi bili vsled svoje malomarnosti pri tem ali onem šolskem oblastvu kaznovani zaradi zamujanja šolskega pouka. Starši morajo vedeti, da dobivajo šolska vodstva in šolske oblasti najnatančnejše podatke o vseh otrokih, ki so v starosti 6 let, in da torej nikakor ni možno kakega otroka šolskemu oblastvu zatajiti in prikriti. Vsak šoloobvezen t. j. 6 let star otrok je pri oblastvu popisán, in oblastvo mora temeljem državnih zakonov z vsemi sredstvi delati na to, da se tak otrok — ako ni vsled zdravniškega izpričevala oproščen — vpiše v šolo pravočasno. Kdor bi torej izkušal svojega otroka šolskemu pouku odtegniti, bi prelomil zakon in bi bil najstrožje kaznovan.

Starši ali njih namestniki pa so tudi odgovorni za to, da otroci, ki so dolžni hoditi v šolo, redoma hodijo vsak dan točno v šolo, da ne zamujajo pouka in da se ne potepajo. Državni zakoni določajo za šolske zamude otrok denarne in zaporne kazni, ki pa jih morajo prenašati starši ali njih namestniki, ne pa otroci. Ako je torej otrok resnično bolan ali če je zaradi kakoršnegakoli zelo tehtnega vzroka ostal iz šole, ga moraš pri otrokovem učitelju ali pri šolskem voditelju sama osobno ali pa lastnoročno pismeno opri-

čiti. Ako tega ne storiš takoj, boš imela le nepotrebne poti k šolskemu oblastvu, ki te pokliče na odgovor; razen tega pa boš morala bržčas plačati še globo. Ako se otroci brez vednosti staršev potepajo, so vendar starši odgovorni za to in bodo kaznovani, četudi so otrokovih zamud popolnoma nekrivi. Zakon namreč zahteva, da morajo starši svoje šolodolžne otroke vedno in povsod nadzirati, da morajo starši vedeti za vsak korak svojih otrok in da morajo nositi posledice otroške lehkornosti le roditelji, ne pa otroci. Pomni torej, da ne bo tvoj otrok kaznovan, nego boš trpel ti, oče in mati, ako se tvoj sin ali hči potepa in izostaja iz šole! Zato je na korist staršev in otrok, ako hodi mati ali oče večkrat v šolo vpraševati, kako se sin ali hčerka uči, kako se obnaša in ali hodi redno k pouku. Na tak način obvaruješ sebe denarne škode ali sramotnega zapora, obenem pa odvadiš otroke lehkornosti in potepuštva. Starši morajo biti glede šole neusmiljeno strogi, sicer se navadijo otroci kmalu takega nereda, da jih ne odvadi več ne palica, ne nobena drugačna kazen. V tem oziru nekateri starši brezvestno greše. Poznam starše, ki so silno skrbni in pazljivi glede domače živali... ki hodijo vedno in vedno v hleve k prašičem, kravam, teletom in konjem... ki pa se za otroke prav nič ne brigajo ter jih prepuščajo docela sebi.

Starši pa morajo tudi skrbeti, da imajo njih otroci vse predpisane zvezke in knjige, svinčnike in peresnike. Ako je šola bogata (kar je pač silno redko), dobe otroci nekatere knjige in par zvezkov tudi brezplačno ali vsaj na posodo; kjer pa šola nima posebnih podpornikov, kjer je veliko število otrok in razredov, tam starši ne smejo zahtevati, da bi vodstvo zalagalo njih otroke z učili. Starši naj večkrat pregledajo otrokove knjige in zvezke, ter naj se prepričajo, ali pazijo otroci na čistost, ali svoje naloge lepo in redno spisujejo in ali se uče onega, kar jim je bilo naloženo od učitelja.

Sploh naj starši učitelja podpirajo ter naj izkušajo s pohvalo in grajo vzdržati pri otrocih vztrajnost in veselje

do šole. Nikdar pa naj ne govore o učitelju nespoštljivo ali celo zasmehljivo! Otrok pove doma marsikaj napačno, kar je slišal v šoli; ako se ti zdi, da učitelj ni ravnal prav, ne izražaj te svoje misli glasno otroku, nego stopi k učitelju in izvedi resnico. Načelo ti bodi: kar učitelj reče in stori, prav stori! Čim resneji in strožji je učitelj, tem več se nauče tvoji otroci in tem bolje se jim bo godilo v življenju. — Ne pozabi, da so se časi temeljito izpremenili! Takrat, ko si hodila ti v šolo, sta bila morda na šoli le dva razreda; danes so že štirje ali pa jih je morda celo osem. Včasih se ni zahtevalo, da mora znati vsak človek pisati, čitati in računati; dandanes pa je treba znati to in še marsikaj, če hočeš, da nisi zadnja med zadnjimi. Samo močne dlani in močne pesti dandanes ne zadoščajo več. Celu najpriprostejši delavec mora znati dandanes gladko čitati in pisati, sicer je neraben in ostane vedno pri najnižji plači. Znano je, da napredujejo pri vojaki le oni mladeniči, ki imajo višjo šolsko izobrazbo, drugi pa morajo ostati nizki infanteristi, ki jih porabljaajo za snaženje hodnikov, dvorišč in stranišč. Kdor hoče postati podčastnik z ugodnimi dohodki, mora znati čedno pisati, lepo računati ter se dostojno obnašati. Naši fantje vstopajo na delo v tvornicah (fabrikah), na železnicah, v rudokopih, raznih delavnicah in drugod. Vsakdo pa, ki hoče v plači in v službenem mestu napredovati, mora imeti vsaj popolno izobrazbo ljudske šole, sicer mora zaostati za drugimi. In tako se dogaja, da so slovenski mladeniči daleč zadaj za tujci, za Nemci, Italijani in Čehi, ki »znajo več, ko samo hruške peč'«. Marsikomu je seveda danes bridko, ker mora jesti trd črn kruh ondi, kjer bi si mogel rezati belega maslenega, a kar je zamudil v ljudski šoli, ne more danes nadomestiti več.

Naj bi se zavedali vsi slovenski starši, da je šola največja dobrot na svetu, da je izomika in izobrazba kapital, ki donaša povsod in vselej najvišjih obresti ter da so učitelji največji blagoslov človeštva! Le narod, ki ima mnogo dobrih šol in mnogo dobrih učiteljev, napreduje v duševni

in telesni blaginji; narod pa, ki šole in učitelje sovraži in preganja, si koplje lastni grob! Šol ni nikjer preveč in otroci se nikdar dovolj dolgo in dovolj temeljito ne uče.

Zato pa pametni starši, ki ljubijo resnično svoje otroke in jim hočejo za bodočnost najboljše, — ne jemljejo nikdar otrok iz šole predčasno, nego jih celo silijo in z vsemi sredstvi priganjajo, da ostanejo čim najdlje v šoli.

Ako ima otrok veselje do študiranja, ga pusti, naj se uči dalje in dalje, da se popne visoko ter postane gospod ali gospodična! Oče naj ne bo sebičen in naj ne govori: »Jaz nisem nič študiral, pa vendar sem nekaj!« Pusti, da postane tvoj sin več, mnogo več od tebe; — pusti, da bo nosil gosposko obleko in dragocen klobuk, četudi si ti danes ponižen kmetovalec, delavec ali obrtnik! Naj dosežejo vsaj naši otroci to, česar nismo mogli doseči mi! V prerojenju svojih potomcev najdemo čast in korist svojega imena.

Če pa tvoj otrok resnično nima veselja in sposobnosti za šolanje, vzemi ga iz ljudske ali srednje šole, ko je dovršil svoje 14. leto. Prej ga pa ne moreš in ne smeš ter so dovoljene izjeme le v najizrednejših slučajih. Iz šole pa moreš vzeti otroka le koncem tečaja oziroma koncem šolskega leta, ne pa sredi pouka. Ko mine torej doba, v kateri je bilo otroku hoditi v šolo, dobe tisti otroci, ki imajo po sodbi šolskega voditelja najpotrebnejše zapovedane znanosti in katere je odpustiti iz šole, odpustno izpričevalo ali izpustnico. Iz šole pa sme otrok le takrat, kadar zna najpotrebnejše, kar je zapovedano za ljudsko šolo, namreč: verouk, brati, pisati in računati. Za izpustnico pa je treba vedno prositi šolsko vodstvo, kajti otroke, ki ne dobe izpustnice, veže postavna dolžnost v šolo hoditi čez navadno šolsko dobo. — Otroci, ki so na duši ali na telesu taki, da po dovršeni šolski dobi ni več upati, da bi mogli ustreči namenu šole, dobe odhodno izpričevalo ali odhodnico. — Otroci, ki so se učili doma ali v kakšni taki zasebni šoli, ki nima pravice javnosti, naj se na koncu šolske starosti oglasijo za izkušnjo na kaki javni šoli.

Kadar ima deček izpustnico, se more posvetiti kakemu obrtu; kot obrtni vajenec pa mora po zakonu do svojega 16. leta hoditi v obrtne šole, v katerih se poučuje le zvečer. Brez izpustnice ne sme noben obrtni mojster sprejeti dečka v vajo, sicer kaznuje mojstra obrtna oblast. Če pa ima deček izpustnico, mora mojster, tovarnar ali podjetnik skrbeti za to, da se vpiše vajenec v obrtno šolo. Če bi ga mojster ne vpisal, kaznuje mojstra in dečka obrtna oblast. —

Sicer pa bodo starši skrbeli, da se njih sin tudi še potem, ko je izstopil iz šole, nadalje izobrazuje, da čita dobre, koristne knjige in časopise, da postane člen kakega bralnega ali pevskega društva ter se tako vedno dalje izomika in izobrazuje. Če tega starši ne store, pozabijo njih otroci kmalu vse tisto, česar so se naučili v ljudski šoli. Starši morajo skrbeti, da zahajajo njih otroci v cerkev in k verskim vajam, kajti človek, ki nima vere, nima blagega srca in plemenite duše. Brez vere bi človeštvo podivjalo.

Privošči svojim otrokom, da se zabavajo in ne pozablja, da si bila tudi sama nekdaj mlada in veselo razposajena! Naj se raduje mladina, naj prepeva, naj vriska in naj pleše! Pazi le, da se vrši vse v mejah dostojnosti in omike! Vesela in omikana duša ni nikdar surova, radostno blago srce ni nikdar trdo in kruto do drugih. Mladost je pomlad življenja, zato — matere — dajte mladini solnca, svetlobe in gorkote!

Naši posli.

Dolžnosti gospodinj napram poslom.

Zdravo jedro države je obitelj ali družina, važen del družine pa so posli. Tudi za posle mora biti gospodinja druga mati, ne pa mačeha. Skrbeti mora, da postanejo več ali manj deležni veselja in tudi žalosti družine. Saj ž njo delajo in se trudijo, njej posvečajo svoje moči. Dobri, vestni posli so pravi blagoslov v hiši. Dobra, varčna kuharica, vestna pestunja, marljiv hlapec so zlata vredni.

Toda če se snidejo dandanes le dve — tri gospodinje, začno takoj zdihovati o tem, kar jim najbolj teži srce, — o svojih služkinjah, ki so baje trmoglave, malomarne, hudobne in nezanesljive. Vsako delo jim je pretežko in odveč, a vsako plačilo premajhno.

Gotovo govore te gospodinje v mnogih slučajih resnico, kajti mnogo poslov je pravi križ družin! Dekleta, ki prihajajo navadno z dežele v službe, nimajo niti pojma o svojih dolžnostih; ne znajo dobro prati, ne skrbno pomivati, ne kuhati, ne likati, ne pospravljati in ne čediti. Vsega tega se morajo kmetiška dekleta večinoma šele naučiti od svojih gospodinj. In gospodinjam in dekletom je treba seveda pri tem velikega potrpljenja. Ko pa se posli enkrat vsega navadijo, tedaj si hitro poiščejo novo, udobnejšo službo, kjer dobe prav zato, ker so že izurjeni, tudi večjo plačo... In gospodinja malomeščanskih krogov je primorana vedno nanovo iskati ter izučiti zopet drugo dekle, kar postane sčasoma vsekakor mučno in za današnje drage čase, ko je pač dobro, da pomaga tudi žena nekoliko možu služiti kruh, naravnost neznosno.

Če preiskujemo vzroke te splošne nezadovoljnosti nepristransko ter uvažujemo tudi tožbe poslov o gospodarjih in gospodinjah, uvidimo, da je krivda večkrat na obeh straneh. — Kjer gospodinja izpolnjuje svoje dolžnosti napram svojim služabnikom in se tudi posli trudijo, s pridom vršiti svojo nalogo, tam sta lahko zadovoljna oba dela.

Kako naj torej ravna vrla gospodinja s svojimi posli?

Ko iščeš novega posla, skrbno pozveduj, kako so bili ž njim zadovoljni v prejšnji službi. Vendar pa ta vir tudi ni popolnoma zanesljiv, ker je mnogo takih gospodinj, ki grajajo svoje bivše služkinje prav zato, ker niso več v njih službi. — Oziraj se tudi na poselsko knjižico oziroma na izpričevalo, ki je v njej. Če čitaš le med vrsticami, da dekle ni sposobno ali morda celo nepošteno, ako zveš, da ne ostaja nikjer dalje časa v službi, nego jo izpreminja vsaki čas, tedaj nikar ne jemlji dekleta v službo.

Gospodinja, ki je za svoj poklic sama zadostno izučena in ima veselje do dela, si pač najrajša vzame mlado dekle, ki ga potem sama izuči. Seveda mu mora plačo po zasluženju in po uporabnosti primerno poviševati, da ne pride v izkušnjava, premeniti si službo. Na hvaležnost za trud, ki si ga imela ž njo, pač ne smeš računati.

Če se ne maraš ubijati s popolnoma neizvežbano služkinjo, bi ti svetovala, da ne jemlješ posla od ljudij, ki žive bolje in razkošneje, nego moreš živeti ti. Taki posli so namreč razvajeni in vedno primerjajo, čestokrat celo zaničljivo grajajo ter te spravljajo vsak hip v slabo voljo s svojimi opazkami: »Tam smo pa imeli tako in tako ... tam smo jedli to in to ... tam smo naredili to tako ...« Ker je bilo v prejšnji hiši vsega v obilici, taki posli bržčas tudi niso vajeni varčevati ter so razvajeni v hrani in v vsem drugem.

Tudi ne jemlji dekleta, ki takoj prvi trenotek, ko stopi predte, začne opravljati svojo prejšnjo gospodinjjo! Saj iz tega lahko takoj sklepaš, da bo nekoč tudi o tebi tako go-

vorila. Tako dekle ne more vzbujati zaupanja, nego se moraš bati, da postane kdaj plačana sovražnica tvoje hiše. — Pazi tudi, da je dekle zdravo!

Služkinje izbirati je torej neprijetna stvar, in gospodinjam skoraj ne preostaja družega, kakor da iščejo tako dolgo, da si dobe pravo. Glavno je pač, da je dekle pošteno, redoljubno, zdravo in čisto, da je nekoliko izurjeno v običajnih vsakdanjih poslih ter vsaj malo v kuhanju. Če ima veselje do dela, se že hitro izpopolni . . .

Ko pride posel v službo, ga sprejmi prijazno in dobrohotno, da dobi takoj spoštovanje do tebe. Razgrni mu tekom dne ves hišni red, kar storiš najlažje in najbolje najprej polagoma ustno, potem pa še pismeno. Dobro je, da napišeš služkinji dnevni red vsega tedna. Seveda moraš iz lastne izkušnje vedeti, da se ta »red« tudi res da izvršiti in da ne zahtevaš preveč od posla. — Če hočeš deklo res dobro poučiti, pa ne zadostuje samo to, ampak je tudi neobhodno potrebno, da si prve tri dni skoraj ves dan poleg posla ter sama kažeš, kako treba narediti to ali ono. Da je to mogoče, pa mora biti gospodinja sama v vsem dobro poučena, znati mora opravljati vsak — najnižji in najvišji — posel, sicer ne uživa pri svojih služkinjah nikakega ugleda in jim sploh ne more kazati, česar sama ne zna. Taka gospodinja mora biti zadovoljna, da gre delo vobče izpod rok; seveda take neizvedene gospodinje navadno prav drago plačujejo svoje prepozno šolanje v domačih opravkih.

Če delaš prve dni s služkinjo, bode ta takoj uvidela, da ima pred seboj razumno gospodinj, ki vé, koliko se da brez prevelikega truda in ropota storiti tekom dne.

Pri vseh navodilih, ki jih daješ dekletu, bodi prijazna ter ne pregostobesedna. Pomni pa, da ni mogoče vsega zapomniti si v par urah.

Gotovo so za gospodinj utrudljivi ti prvi dnevi, toda če je dekle voljno in bistro glave, potrebuje že kmalu samo nadzorstva in tupačam kakega pojasnila.

Pri vseh opravkih bodi pač natančna, a ne zahtevaj takoj popolnosti! Bodi potrpežljiva in dobra, zlasti če vidiš, da se dekle trudi, ustreči ti. Pokaži stvar enkrat — dvakrat, potem pa naj jo izvrši posel sam. Spočetka pojde morda to težko in počasi, toda ne izgubi vztrajnosti in potrpežljivosti! Če boš hotela vedno vse sama opravljati, in sicer iz strahu, da ti posel česa ne pokvari, potem ne dosežeš nikdar, da bi bila tvoja služkinja samostojna v izvrševanju gospodinjskih opravkov. A kako važna in potrebna je ta samostojnost! Zgodi se, da se zamudiš kje zunaj, ali imaš poset, ali pa zboliš — in tedaj se ustavi vse kolesje, vse je narobe po hiši. Če nimaš kolikor toliko samostojne služkinje, potem sploh ne moreš iz hiše, bolna ne smeš biti nikdar — in za nič višjega se ne moreš zanimati! Tako si po lastni krivdi prava sužnja vse svoje družine in svojih poslov. Vse svoje telesne in duševne moči porabiš v dnevnih opravkih ter moraš postati končno razdražljiva in sitna.

In kdo ima pri tem največjo škodo? Ti sama! Mož in otroci so izgubili v tebi prijateljico, enakopravno tovarišico ter si iščejo družbe — prijateljev in prijateljic — drugod. Ti pa pometiš, kuhaš in šivaš ter — samevaš.

Kakor je torej neprecenljive vrednosti pridna in delavna gospodinja, mora vendar misliti na to, da človek ne živi samo od kruha, nego da ima žena in mati še druge dolžnosti in druge potrebe. Gospodinja ne sme biti dekla, sicer bo imela kmalu ugled in pravice — dekle, ne pa gospodinje!

Zato naj umna gospodinja prepušča sčasoma tudi boljša dela svoji služkinji, če vidi, da je sposobna za to. Tudi posel ima svojo čast ter se čuti užaljenega, če mu prav nič ne zaupamo. Da pa se ne vgnezdijo v hiši kake malomarnosti, mora gospodinja pač vedno kazati, da vse vidi in vse sliši. Kjer ne zadošča rahla beseda, naj mirno in ljubeznivo posvari. Ako je treba večje resnobe in stroge besede, naj tudi strogo zahteva, kar ima posel storiti ali opustiti. Nikdar pa naj ne rabi gospodinja žaljivih besed in

psovka ter naj ne dela zaradi vsake malenkosti krika in vika po vsej hiši. Mirna in resna beseda izda več kakor ves hrup. Če gospodinja razgraja in kriči ter jej nikdar ne zmanjka žaljivih besed, potem se ni čuditi, da se tudi posli razburijo in trdovratno ugovarjajo ter kljubujejo, oziroma se za vse besedičenje ne brigajo.

Če je služkinja lepega vedenja, če je poštena in ubogljiva in če vsaj nekoliko spretno opravlja svoje delo, potem jej male pregreške rajše preglej! Ne grajaj vedno, nego odvajaj jo počasi, kar ti na njej ni všeč. Pomisliti moraš, kako pomanjkljiva je vzgoja takih deklet, zato izkušaj z dobro besedo in z lepim vzgledom izpopolniti, kar poslom manjka z doma.

Pri že izučenih služkinjah ne bodi premalenkostna, temveč pusti jih, da izvrše najprej delo po svoje; daj jim le tedaj natančnejša navodila, če niso z izvršitvijo zadovoljna. A nikar vedno ne opominjaj in ne ponavljaj navodil brez potrebe! S tem oviraš in zadržuješ samostojno razmišljanje služkinje in jo siloma navajaš k lenobi.

Če je več poslov v hiši, določi vsakemu posebej natančno delo, da se ne bo mogel drug na drugega zanašati! Omeji vsakemu delokrog, ne zahtevaj preveč naenkrat, nego bodi zadovoljna, če ti dobro opravi vsak posel tisto malo dela, kar si mu ga namenila. Boljše izhajaš, če zahtevaš malo, a tisto dobro, kakor to in ono in še to in vse, pa — slabo, površno, zanikarno.

Družini torej nalagaj modro in previdno; izkušaj si delavca ohraniti pri dobri volji. — Kadar ima posel težko delo, mu privošči kako kupico vina ali piva ter malo boljše hrano. Če posli vidijo, da gospodinja vé za njih trud ter da priznava njih delo, delajo rajše in marljiveje. Podari služkinjam tudi včasih kako svojo ponošeno obleko, ki se da s pridom predelati; njimi zaleže to mnogo ter jim prihrani marsikak vinar. Na dan njihovega godu jim kupi kak predpasnik, ali nekaj žepnih robcev, blaga za srajco ali kaj drugega malega. To te ne velja dosti, poslu pa napraviš mnogo veselja ter ga navežeš na hišo.

O božiču ali za novo leto pa naj dobi vsaka služkinja večje darilo. Toda kar kupuješ, kupi dobro! Če daruješ obleko, ne sme biti blago tako, da skoraj ni vredno dajati ga šivilji! Ni dovolj, da je darilo samo »na oko« ter pri luči lepo, biti mora res porabno. S tem pa nikakor nočem reči, da bi morala dajati svojim poslom kaj bogvekakoo dragocenega. Ne, priprosto, a primerno in trpežno naj bo darilo... Dekli ali hišni podarjati malovredno lepoticje, uhane, prstane itd. je neumestno in neumno, ker jih zape-ljuje v ničemernost in potratnost. — Bodi v vsaki stvari priprosta in resnična, izbegavaj vso navideznost, potem tudi tvoji posli ne bodo delali samo »za oko«, nego bodo v vsaki stvari temeljiti in natančni. In natančnost ter točnost sta prva pogoja dobrega posla.

Nadalje moram pripomniti, da se skrbno varuj vsake pristranosti! Kjer čutijo posli, da ta ali oni pri gospodinji več velja, tam se hitro zanetijo prepiri, zavist in sovraštvo. Bodi z vsemi enako dobra in prijazna ter ne poslušaj nika-kega obrekovanja. Posla, ki dela zdražbo med svojimi so-posli, nikar ne trpi v svoji družini. En slab posel more več pokaziti, ko deset dobrih popraviti.

Jako težavno je pri poslih zadeti pravo mero zaupanja. Vsekakor ne bodi že spočetka prezaupna, dokler ne poznaš človeka, ki ga vzameš v hišo. Zato ne puščaj dragocenih stvari na planem ter ne vodi svojih poslov sama v izku-šnjavo! — Vendar pa tudi ne bodi preveč bojazljiva ter ne žali posla s tem, da prav vse zakleplješ pred njim. Če delaš tako, pač ne moreš pričakovati, da bi ti bila služkinja udana, da bi bila navezana na tvojo hišo.

Imej pazno oko za vse, a ne smatraj vsakogar za tatu! Navadno so tisti, ki se najbolj zavarujejo pred tatovi, najprej okradeni. Tudi se nikar ne prenašli ter ne obdolžuj nikogar nepremišljeno. Ne misli takoj na nepoštenost; včasih se po nesreči kaj založi ali izgubi.

Ako dekle kaj poškodujejo ali razbijejo, ne moreš za-htevati takoj, da bi ti narejeno škodo povračale. Posvari

služkinjo ter zahtevaj večje paznosti. Če bi to ne pomagalo in bi se vsled malomarnosti in lehkomiselnosti taki slučaji ponavljali, tedaj pa naj posel le sam trpi škodo. Na ta način dosežeš, da bo vbodoče bolje pazil.

Navajaj svoje služkinje na strog red v vsakem oziru ter zahtevaj od njih vsakokrat natančnega računa za izdani denar. Pojdi tudi večkrat sama nakupovat, da se osebno prepričaš o ceni živil.

Lepo posodje, srebrno namizno orodje ter druge dragocene stvari hrani v sobi, nikdar pa ne v kuhinji! Če si jih rabila, naj jih služkinja dobro očedi ter takoj zopet odda v sobo, oziroma v posebne predale s ključi.

Postopaj s svojimi posli človekoljubno ter jih ne grajaj vpričo drugih. Privošči jim tudi dovolj počitka ter si uredi tako, da jih ob nedeljah in praznikih kolikor mogoče razbremeniš. Tudi posel naj ima svoje svobodne ure. Takrat se pa ne vtikaj preveč v njegove razmere. Ko je služabnik opravil svoje delo, tedaj je prost človek kakor ti, in spoštovati moraš njegovo svobodo, dokler se ti ne pokaže, da jo uporablja napačno, sebi v škodo ali tebi v sramoto!

Skrbi, da dobi vsak, kar mu gre. Plača ne sme nikdar zaostajati! — Ne odpravi takoj bolne služkinje ali bolnega hlapca iz hiše, če nima kake nalezljive bolezni, tem manje, če je posel že dolgo v hiši in ti zvesto služi. Poizkušaj, da bolnik doma ozdravi in naj se mu doma postreže, dokler je mogoče.

Tudi ne oviraj poslov v izvrševanju verskih opravil; spoštuj njih versko prepričanje!

Kadar posel iz kateregakoli vzroka zapušča službo, mu zapiše gospodinja izpričevalo v poselsko knjižico. Izpričevalo izjavlja, koliko časa je dekla služila v dotični hiši ter ali je bila lepega, poštenega vedenja, zvesta, pridna in spretna. Tudi mora gospodinja v izpričevalu povedati, ali je bila služkinja zdrava odpuščena. Če gospodinja iz opravičenih razlogov ne more v izpričevalu naštetih vseh teh lastnosti, naj zamolči tisto lastnost, ki manjka poslu;

zamolčati jo pa sme le tedaj, če more res dokazati, da dotična oseba te lastnosti nima, ker sicer se posel lahko pritoži pri sodišču.

Postopaj s posli vedno pravilno in pravično, potem boš imela tudi ti pravico zahtevati od njih, da ti store v popolni meri svojo dolžnost!

Dolžnosti poslov.

Vsak poklic in vsak stan v človeški družbi ima svoje dolžnosti. Te stanovske dolžnosti mora dobro poznati vsakdo, ki se hoče posvetiti dotičnemu stanu ali poklicu. — Dolžnost gospodinje je, da vodi in oskrbuje gospodinjstvo ter nadzoruje vso hišo. Ker pa navadno ne zmore vsega sama, si vzame pomočnice, služkinje, ki imajo v prav mnogih ozirih iste dolžnosti, kakor jih ima gospodinja. Zato je pač velike važnosti, da se priuče dekleta, ki hočejo služiti, čim prej vsega, kar jim treba znati v gospodinjstvu.

Deklè, ki pride s kmetov v mesto, je neizkušeno in neizobraženo, nevedno in nesamostojno; vse jej je tuje, vse novo. Ko pa se začne gibati in kretati med omikanci, se jej vidno širi obzorje; če ima dovolj dobre volje, ako je pridna in poslušna ter ima vedno odprte oči in ušesa za vse, kar vidi in sliši, se deklè hitro izobrazuje v svojih poslih ter se jej bistri hkratu tudi duh in se jej blaži srce. Toda treba je mnogo dobre volje in mnogo vztrajnosti.

Predvsem pomnite, služkinje! Ko vas je sprejela gospodinja v svojo službo ter ste stopile v krog nove rodbine, ste s tem obljubile, posvečati jej svoj čas in svoje moči! Ako tratite čas in moči s postavljanjem, z malomarnim, počasnim in površnim delom, tedaj jej kradete čas in denar, delate jej krivico, prav tako kakor bi jo delala gospodinja vam, če bi vam kaj pritrgovala od vašega zaslužka!

Da, največ škodujejo posli svojim gospodinjam s tem, da zapravljajo po nepotrebnem dragi čas! Zlasti nekatere služkinje so v tem oziru brez vesti. Povsod postajajo in povsod klepetajo; če jih pošlješ kam, jih po cele ure ni nazaj; kar bi imele storiti danes, store komaj jutri ali pojutranjem, ali pa sploh ne. In ker se delo zavlačuje, se potem zanje seveda mudi, in zato se izvrši vse površno, zanikarno in le navidezno. — Da se o tem prepričamo, treba iti v mestih na primer samo zjutraj na trg. Pri mesarjih, pri branjevkah, v prodajalnah in zunaj po trgu — povsod stoje služkinje v gručah ter klepetajo — klepetajo. Potem se pa naenkrat domislijo svoje dolžnosti, sedaj se seveda mudi, da ne bo gospa preveč godrnjala. Dekleta torej nakupijo v naglici — (prodajalci jih že poznajo ter jim vrinejo prav lahko najslabše blago) — ter pozabijo včasih kar polovico naročil. Tako treba storiti mnogokrat še enkrat isto, hoditi včasih celo prav isto dolgo pot iznova. Služkinja je zaradi tega vsa upehana in trudna; toda nič se ne more oddahniti. Ko se vrne domov, je že skrajni čas, da začne pripravljati za obed. Pa še prav hiteti jej je treba! Zato vse leti vprek, vse gre narobe in dostikrat se kaj potolče. *Zakaj?* Ker je služkinja trčila zjutraj po nepotrebnem čas, ker si ni mogla zato ničesar pripraviti, ničesar postoriti. In tako gre navadno ves dan. Povsod zamuda, povsod površnost in netočnost!

Koliko pa je služkinj, ki bi se ravnale po navodilih gospodinje, ki bi storile vsako delo o pravem času in bi ne zavlačevale vsake stvari? Bore malo!

Potem pa tožijo taki nemarni posli, da nimajo nikdar svobodne minute, da so sužnji, da nimajo nikakih pravic, da smejo šele pozno zvečer v postelj, a morajo zgodaj zjutraj vstajati itd. Ne pomislijo pa, da so tega vsega navadno popolnoma sami krivi. — Če služkinja zjutraj in dopoldne pridno dela ter štedi s časom, potem se prav lahko po obedu, ko je pospravila po kuhinji, nekoliko odpočije. — Če jo pa čaka delo, ki bi bilo moralo biti storjeno že dan prej ali zjutraj pred zajutrekom, potem pač ne more zahtevati pro-

stosti. Marsikateri posel potрати po dve — tri ure na dan, ne da bi sam sploh kaj vedel za to, in da bi se pri tem kaj odpočil; — niti on, niti gospodinja nimata nobene koristi od tega.

Zato pa ne morem dovolj toplo priporočati služkinjam, naj bodo točne in natančne v izvrševanju svojih poslov! To pa ne samo takrat, kadar jim stoji gospodinja za hrbtom. Nasprotno! Ravno kadar ni gospodinje poleg, naj pokažejo, da tudi same kaj zmorejo, da zaslužujejo zaupanje, ki ga stavi gospa vanje. Mnogo je služkinj, ki prenehajo z delom ter stečejo h kaki sosedu blebetat, če gospodinja le odmakne pete. Potem se pa nekatere še hvalijo: »O, naša gospa nič ne reče, četudi ne naredim vsega, kar mi naroči; saj ničesar ne zapazi« itd. — Taka gospa navadno že vse prav dobro vidi in sliši, a ima potrpljenje s svojimi posli ter misli, da bo s prizanesljivo dobrohotnostjo vzbudila v njih čut odgovornosti in vesti. Vsaka gospodinja tudi ne kriči in ne zmerja rada ter ne ponavlja vedno in vedno vnovič stvari, ki jih je treba izvršiti vsak dan ali vsak teden enako. Zamalo se jej zdi, da bi ravnala z odraslim, razsodnim dekletom tako, kakor s kakim otročičkom. Če služkinja noče tega razumeti in ne ubogati ter ne zna ceniti takega ravnanja, si poišče gospodinja pač drugega vestnejšega posla, ki polaga večjo vrednost na lepo spoštljivo ravnanje.

Posel pa ne škoduje samo gospodinji, če opravlja površno, malomarno in počasno svoje delo, nego škoduje največ samemu sebi. Površnosti in lenobe se človek kaj naglo privadi, in tak posel izgubi dobro ime, menjava mnogokrat in dobiva le slabe službe. Kamor pride, ga porivajo dalje, ničesar si ne more prihraniti, zato zabrede na starost v revščino ter mu ne ostane družega kot beraška palica.

Služkinja pa, ki pozna in izvršuje svoje dolžnosti ter stori včasih tudi nekoliko več, kakor bi morala, služkinja, ki je urna, vestna, poštena in samostojna, je pravi biser, in gospodinje se zanj kar trgajo. Godi se jej povsod dobro ter zasluži več kot kaka trgovska pomočnica, pisarica, konto-

ristinja ali slabo plačana poštna odpraviteljica, ki sedi ves dan v pisarni in mora neprestano delati z nervozno naglico. Služkinja dobiva v dobrih hišah izvrstno hrano, ima čedno stanovanje ter ima 16—30 K mesečne plače ali še več.

Z ozirom na delo veljajo za posle tudi še danes nasveti, ki jih je dal slovenski pesnik in pisatelj, škof Anton Martin Slomšek:

1. »Ako od dela pojenjaš, si obrišeš pot, ali se v senci ohladiš, skrbi, da s praznim besedičenjem Bogu dneva, gospodarju pa plačila ne kradeš!

2. Opravi vsako delo o pravem času, naj se ti poljubi ali ne! Počasneži in zamudneži so Bogu in ljudem na poti.

3. Delaj pridno in zvesto, ne na videz ljudem. Čim težje in sitnejše je delo, čim voljneje in zvesteje ga opraviš, čim manj plačila dobiš, tem večje in lepše bo kdaj tvoje plačilo.

4. Delaj veselo! Delo je božji dar, ki nam zemljo olepšuje, živež sladi, zdravje ohrani in nas greha varuje. Veselje do dela nam lajša trud, pa delo pospešuje.

5. Delaj mirno in modro, naj ti uspeva delo po volji ali ne. Nevolja, jeza, kreg in prepir tkalcu prejo zmota, delavcu in delavki pa delo skazi.

6. Ne prenašli se, pa ne prevzdigni se pri delu! Prenaglo storjeno se rado skazi, prekesno delo pa lahko zamudi. Kar danes lahko storiš, ne odlašaj na jutri! Pa tudi s pretežkim delom se ne ugonobi, da ne obnemoresh prehitro.«

Neprecenljive vrednosti je tudi za služkinjo, ako zna biti potrpežljiva. Vsak stan ima pač svoje težave, in delati vedno le po volji drugih vsekakor ni vedno prijetno. Toda pomisli, da nimaš druge skrbi, kakor izvrševati naloženo delo, medtem ko ima gospodinja morda skrbi, o katerih se tebi niti ne sanja.

Če ti ni pri vstopu v službo takoj vse všeč, nikar takoj ne misli na odhod; bodi prepričana, da se le pri na-

tančnih in strogih gospodinjah lahko popolnoma in vsestransko izučiš.

Včasih so slabo vzgojeni otroci vzrok, da kak posel ne more ostati v službi. Tudi v tem oziru potrpi nekoliko. Če boš ljubezniva in dobra z otroci, si morda pridobiš njih srce in postali bodo nevede uljudni in prijazni.

Bodi tiha! Jezične služkinje se povsod boje. Zato se ne vtikaj v tuje razmere, ne posluškuj ter ne opravljaj; ne raznašaj domačih in sploh nikogar. Tajnosti hiše naj ti bodo svete in ne trosi jih po trgu! Vsak je zase odgovoren za svoje ravnanje in nehanje; zato si nikar ne domišljaj, da si poklicana soditi kogarkoli. Vsak pometaj pred svojim pragom!

Bodi tudi varčna! Varuj vsako reč v hiši škode, kakor da je tvoja last. Hrani pri kuhanju, pri kurjavi, pri luči ter sploh povsod, kjer le moreš. Računaj nekoliko in videla boš, kako velikanske stroške ima gospodinja, kjer je večja družina. Ne povečuj torej teh stroškov in ž njimi gospodinjinih skrbi, temveč trudi se, da jih zmanjšaš. Če ravnaš tako, te bodo imeli povsod radi, in ko postaneš kdaj samostojna gospodinja, boš lahko živela in se ti bo gotovo dobro godilo.

Glede poštenosti bodi služkinja jako natančna ter naj ne daje niti v malenkostih gospodinja povoda, da bi jej ne mogla popolnoma zaupati.

Če je posel kaj poškodoval ali pobil, naj ne skriva dotičnega predmeta, nego naj prosi gospodinja odpuščanja ter naj se trudi, da se to vbodoče več ne zgodi.

Če je v kaki službi več poslov, naj se vsi pobrigajo, da ne nastane med njimi kak prepir. Vsak naj izpolnjuje natančno svoje dolžnosti, vsi pa naj bodo uslužni drug do drugega in naj se podpirajo med seboj.

Ako se je zgodilo kaj nepravilnega, ali če se ni izvršilo, kar je bilo ukazane, naj posli ne zvrčajo krivde drug na drugega! Tudi ni lepo, če se hoče kak posel s tem prikupiti gospodinja, da skrivaj zalezuje svoje soplesle in

jih potem toži. Pač pa naj se nepoštena, nečastna in zares nedopustna dejanja ovadijo gospodinji, da se obvaruje hiša ali rodbina škode ali sramote.

Gospodinja naj nikdar ne pozabi, da je tudi služkinja človek, ki trpi duševno in telesno; a tudi služkinja naj ima vedno toplo in rahločuteče srce za svojo gospodinjino in sploh za vso hišo. Posli so dolžni skrbeti za koristi in čast hiše, v kateri imajo svoj drugi dom!

Svojega svobodnega časa naj ne porablja služkinja s svojimi prijateljicami in moškimi v slaboglasnih zabaviščih ali v slaboznanih in razupitih gostilnah, nego naj si privošči včasih kako plemenitejšo in koristnejšo zabavo. Ako pa že gre v gostilno, naj si izbere tako, ki je na najboljšem glasu, kjer vladata red in čistost in kjer so gostje le dostojni ljudje.

Poznam dekleta, ki sploh niso poznala gledališča od znotraj. Gospodinja jim je dala parkrat na razpolago vstopnico k primerni predstavi, in vzbudilo se jim je živo zanimanje za umetnost gledališča in dobile so smisel za lep jezik, za lepo petje in za lepo godbo. Njih duša se je s tem obogatila in njih izobrazba se je razširila.

To je seveda mogoče le v mestih, kjer so tudi razna predavanja in koncerti. — Pa tudi služkinje na deželi se lahko izobrazujejo, če imajo le veselje do tega. Sedaj imamo skoraj že v vsaki večji vasi »Bralna društva«, povsod se dobe listi, in »Družba sv. Mohorja« daje svojim članom vsako leto lepo število podučnih in zabavnih knjig.

Treba je torej le, da se vzbudi v naših dekletih zanimanje in veselje do berila. Včasih sem dala svojim služkinjam kako lepo knjigo ali časopis. Čitale so z veseljem ter so kmalu prosile še drugih. In brez vsakega družega vzpodbujanja so se začele zanimati za povesti ter so se celo same naročile na kak list. In tako jim je postalo življenje lepše, svetlejše, dragocenejše... Dekla, ki opravlja dan na dan iste posle, ki se trudi od zore do mraka ter je res redkokdaj samosvoja, je pač silno potrebna kekega

duševnega razvedrila. Naj torej ne tiči v prostem času v zaduhlih gostilnah ali drugih zasopljenih prostorih, temveč naj gre v prosto naravo ali pa naj pohaja — ako je v mestu — včasih gledališče, predavanja, koncerte — naj hodi v društva, naj čita in naj se izobrazuje. S tem bo najbolj zadovoljila samo sebe, pa tudi vse pametne matere, ki pač ne prepuščajo rade svojih otrok nevednim, omejenim in popolnoma neizomikanim poslom.

Tudi od služkinj že zahtevamo dandanes, da so izobražene ter da so zavedne Slovenke, ki govore lep, čist, slovenski jezik ter da se znajo lično oblačiti in spretno kretati. Dandanes se že od hlapcev in dekel zahteva, da se znajo lepše vesti, da niso nerodni, surovi in nevedni. In čim izobraženejši je človek, tem boljše se mu godi, ker ima pravico do večjega plačila in večjega ugleda. Le še malo je takih zaostaležev, ki mislijo, da je dovolj, ako ima človek le krepke roke in močne noge, in da ne škoduje, če je pri tem glava puhla in srce prazno.

Napredek časa stavlja do človeštva vedno večje zahteve in tudi na posle vpliva napredujoča doba tako, da zahtevajo delodajalci skoraj brez izjeme od svojih vslužbljencev duševne in srčne izobrazbe in telesne olike.

Zato pa danes nihče ni preveč učen, ampak se mora vsakdo vedno dalje in dalje izobraževati, sicer zaostane za drugimi. Vsled tega mora tudi posel, dekla ali hlapec imeti vedno in povsod odprta ušesa in odprte oči ter truditi se, da se lika in mika dalje in dalje. V ta namen pa so najboljše in najlažje sredstvo knjige in časopisi.

Beri torej, kadar utegneš, in ne ubijaj časa z neumnim blebetanjem, opravljanjem in nespodobnim šaljenjem! Ne izgublaj časa z lenarjenjem, nego uporablaj vsako minuto na korist svojega zdravja in duha!

Mnogo je poslov, ki nimajo za izobrazbo prav nič smisla, pač pa se oblačijo šopirno in drago, da ni možno razločiti gospodinje od dekle, gospodarja od sluge. Taki praznoglavi posli se našemljajo, da se jim smeje in roga

vsak pameten človek; vrhutega pa še potratijo ves svoj denar za malookusne cunje in gosposke nakite. Mesto da bi se nosili ponižno in skromno, čisto in snažno, a vendar pohlevno, se oblačijo služkinje v žamet in svilo, obešajo nase trakove, čipke (špice) in zlatnino, — v žepu pa nimajo beliča. Pametneje bi storile, če bi varčile in devale na stran svoje prihranke za starost, za bolezen ali pa za ustanovitev lastnega doma.

Marsikatera služkinja si pridobi dobrega ženina s svojo krasno obleko, a hitro ga zopet izgubi, ko zve ženin, da nima nevesta ničesar družega, kakor to, kar nosi na sebi. Marsikakšna sreča se je že ubila zaradi lažnive potratnosti in bahatosti. Marsikateri zakon, ki se je ustanovil veselo, se je razbil žalostno, ko se je odkrila laž, s katero je ujela služkinja svojega moža.

Sploh pa naj dekleta nikar preveč ne hrepene prezgodaj po samostojnosti! Mnogo je poslov, ki so prepozno spoznali, za koliko so bili na boljšem, dokler so služili, kakor potem, ko so dosegli toliko zaželeno samostojnost. Boriti so se morali poslej s težavami in skrbmi, o katerih se jim prej še sanjalo ni.

Žalostna istina je, da so služkinje večinoma silno lahko-miselne glede moštva. Vsaka stremi za tem, da bi se omožila čimpreje, da bi nehala služiti in da bi čimpreje postala samosvoja gospodinja. Zakon jim je raj, v katerem je vse svetlo, sladko in lahko. In v tej nespametni domišljiji so slepe in gluhe, da ne vidijo in ne slišijo resnice; dober jim je že vsak lenuh ali postopač, samo da ima brke pod nosom. Seveda jih postane mnogo žrtva brez značajnih in nesramnih lopovov, ki izkoriščajo dekleta dotlej, da jej nimajo vzeti ničesar več... Zaman so potem vse solze, vse kletve in vse molitve! Denar in čast sta izgubljena, in ne vrne ju več moč nobena. Nekdaj lepa in živahna deklica se izpremeni kar čez noč v obupano-žalostno in osramočeno beračico, s katero pa nima nihče usmiljenja. Vsakdo se boji vzeti jo v službo ter jo podi od svojega praga...

Marsikatera bivša služkinja se pa tudi v zakonu bridko kesa, da ni ostala služkinja samica, ki je imela v tuji hiši vsega dovolj in malo skrbi, dočim ima sedaj, ko je samostojna gospodinja, v svoji hiši le bolezen, lakoto, tepež in nesrečo.

Tedaj šele verjame, da je podlaga sreče le enakost značaja moža in žene, pridnost in skromnost obeh in resnična ljubezen. Žal, da je že prepozno.

Ženska poštenost je najdragocenejši zaklad, kar ga je dala stvarnica; ženska poštenost je zaklad, ki ima vrednost le popolnoma nedotaknjen in neoskrunjen, ki pa izgubi mahoma vse, ako se tudi le za hip lahkomiselnost izpostavlja. V tem oziru ni med žensko poštenostjo visoke gospodične ali ponižne dekle, princeze ali služkinje prav nobenega razločka. Deviška čistost je krasna in sveta, pa naj jo vidimo na kronani glavi ali na kmetiški pastirici.

Ako izgubi ženska svojo čast, jej ne pomaga ne denar, ne ugled, ne lepota, ne učenost ali umetnost; zaničevana in prezirana je, brez spoštovanja in brez resničnega prijateljstva. — Morda taki omadeževani ženski svet ne more ali ne sme kazati svojega iskrenega mnjenja, a na tihem si misli o njej najslabše in najgrše. In za njenim hrbtom se govore strašne stvari, ki ne spadajo na javnost in v spodobno družbo.

Vse to velja tudi za čast poslov. Dekla, ki je padla in izgubila čast, dobi le z največjo težavo službo in povsod jo gledajo nezaupno in neprijazno. Boje se pač, da bi se padec ponovil in da nakoplje hiši novo sramoto. Najmanjši pregrešek v službi se jej zelo zamerja in poslušati mora najhujše žalitve.

Na svojo čast mora paziti vsaka ženska, najbolj pa mora ščititi svoje poštenje služkinja. Pazi pa naj tudi, da ga ne izgubi v lastni hiši, da ne pade v mrežo, ki jo ji morda nastavlja domači sin ali celo gospodar. Vse je možno na svetu, in marsikdaj se je že pripetilo, da so postale služkinje žrtve svojih gospodarjev. Pokorščina ima tudi za posle

svoje meje in nihče ne more nikdar in nikjer zahtevati, da bi se služkinja morala pokoriti strasti gospodarja ali gospodarjevega sina. Ako bi služkinja ne imela v tem oziru miru v hiši, naj zapusti takoj službo ter pove gospej ali gospodinji, zakaj ostavlja hišo. Ako pa bi jo kdo žalil in jej storil dejansko krivico, naj se gre brezobzirno pritožiti k sodišču. S tem bo obvarovala škode in sramote vse svoje naslednice ter hišno gospodinjino in vso družino največje žalosti.

Slovenski posel, spoštuj samega sebe, da te bodo spoštovali tudi drugi! Stori rad in z veselim licem svojo dolžnost in kadar treba, še več; potem te bodo ljubili oni, ki jim služiš! Potem postaneš resničen član družine, s katero boš delil veselje in žalost prav tako, kakor domača hči ali domači sin.

Red in čistost.

Prva in glavna skrb gospodinje je, da ima red v hiši. Red je temeljna podlaga vsega uspevanja v hiši. Od reda nerazdružni so: čistost, snažnost ter pravilna razdelitev časa, denarja in delavnih moči.

Red mora vladati povsod, tudi v najskritejših kotičkih hiše. Zato pa mora imeti vsaka stvar samo en določen prostor, kjer se shranjuje. Na primer: noži, žlice, vilice morajo imeti svoj predal ali svojo košarico; škarje, priprava za šivanje zopet svoj prostor itd.

Ako je obleka na stolu, namesto v omari, glavnik na oknu, namesto na svojem mestu, ako leže čevlji blatni v kakem kotu, ako se je slika na steni nagnila in jo je prepregla pajčevina, ako so tla umazana, dela vse to jako slab vtisk na vsakogar, ki pride v hišo.

Če pustiš le nekaj časa stvari v svojem domu iznemar, nastane pravi metež, zdi se, kakor da premetavajo neke tajne roke predmete s prostora na prostor, nobena stvarica noče biti na svojem mestu. — Pa to ni samo tukaj ali tam; ako dopustiš, da se nastani danes nered pri eni stvari, se prikaže jutri že pri drugem, tretjem predmetu. In tako gre stvar naprej: Stoli stoje kje na sredi sobe, klobuk najdeš nakrat na postelji ali celo pod posteljo, namesto da bi visel na obešalniku, dežnik leži pod kako omaro. In začne se iskanje in čakanje, ki jemlje gospodinji in vsej družini mnogo dragocenega časa in vzbuja nevoljo, jezo, prepir. Pa ne le izgubo časa, marveč tudi nepovračljivo škodo ima človek včasih zaradi svoje nerednosti. — Ključ se je nekam založil; kaj storiti? Poslati treba po ključarja ali odbiti ključavnico; potem pa še nisi varna, ali ni morebiti tat našel ključa, kar ti lahko naredi veliko škodo.

Zato pa ni dovolj, da ima človek vsega dosti; prava vrednost stvari obstoja v tem, da jo ima o pravem času in na pravem mestu.

Kjer ni reda, tam tudi ni pravega doma. Ako stopimo v bogato hišo ali v siromašno kočico, bomo opazili kaj kmalu, ali vlada tu ženska in kakšna ženska je to. In že po njenem stanovanju, po njeni kuhinji si lahko ustvarimo njeno pravo sliko, četudi je nismo videli nikdar poprej. Prašni okvirji, umazana okna, po stolih razmetana obleka, napol odprte omare — take in enake nerednosti glasno sodijo gospodinjju.

Na kmetih ti niti ni treba stopiti v hišo, da bi zvedela, kakšni ljudje prebivajo v njej. Tu že pričajo lepo počejeno dvorišče, zakrpana ograja, plevela proste gredice na vrtu, čista okna, čedno umiti otroci ter končno lepo rejena in snažna živina v hlevu o vrlem gospodinjstvu.

Tudi v gospodarskem oziru je red za človeka velike vrednosti. Sicer je res, da red človeku ne more dati reči, ki jih nima, pač pa pomnožuje vrednost vsake poedine stvari in jo dolgo časa vzdržuje.

Pa tudi v drugem oziru deluje red blagodejno na vso hišo. Kdor je vaje paziti, da je vsaka stvar na svojem mestu, tako v sobi kakor tudi v kuhinji, v kleti in pod streho, v omarah in v posteljah, ta tudi drugje ne bo mogel prenašati nereda in netočnosti. Skrbel bo, da se začne in dovrši vsak posel o pravem času in pravilno.

Ves dan mora imeti svoj red. Ob določeni uri mora vsa družina iz postelje, ob določenem času se začne delo, ob določenem času pa prideta tudi obed in počitek. Skrb gospodinje mora biti, da se ne zakasni v kuhinji. Družina težko čaka zaslužene jedi, in gospodar in posel sta nevoljna, če jima pritrgaš le nekaj od prave ure za obed.

Sploh si zapomni, da se času dá le spredaj nekaj dodati, zadaj pa ničesar. Če je poldne in nisi gotova, boš zaman iskala še pol ure do dvanajstih. Če pa začneš ob pol desetih, si pridobila pol ure za svoje delo. — Ob pravem času mora

biti vsako orodje na svojem mestu; po rabi ga je treba hitro zopet osnažiti ter iznova spraviti.

Pa ne samo danes ali jutri, eno ali dve leti se je treba boriti proti domačim sovražnikom, kakoršni so nered, netočnost in nesnaga, nego bori se vsaki dan in vse življenje od jutra do večera!...

Tam na zavese pri oknu lega prah in grize niti, pretrgal se je prt, dim je zakadil pozlačene okvirje slik in zrcal, rja se prijema kuhinjske posode, iz stene moli žrebelj, prideš mimo in si raztrgaš obleko, stolu se je odlomila ena noga, pri srajci manjka gumba, nogavica ima luknjico, počil je lonec... vse to so malenkosti, in človeku se zdi na prvi hip, da ni vredno omenjati jih. Kaj zato, če leži na omari prah, če je počil lonec?! Toda razpoklina sega dalje in danes ali jutri treba kupiti nov lonec, namesto, da je dala gospodinja zvezati starega; treba je kupiti nove nogavice, ker ni starih takoj zašila. In kakor pri dveh, treh stvareh, tako je pri vseh drugih. Ako se gospodinja vedno bori proti domačim sovražnikom, lahko prihrani marsikaj. Njena skrb je, da se ne pokvari meso, mast, pijača, da je perilo lepo belo in zakrpano, da je svetilka čista, da so tla pomita itd.

Pa niti to ne zadostuje dobri gospodinj; kot skrbna mati bo navajala tudi svoje otroke že prav od malega na red in snago in bo pazila, da si pospravljajo otroci sami svojo obleko, obuvalo in svoje igrače, da si očedijo čevlje ob slamo, preden stopijo v sobo, da se preoblečejo ali si opašejo vsaj drug predpasnik, ko pridejo domov ter da devljejo vsako stvarico takoj na svoje določeno mesto. A ko pride čas za šolo, bo skrbela, da izvrši otrok v določenem času svoje naloge in mu bo odločala po svoji previdnosti čas za igro in zabavo. — In celo mož, ki živi v taki hiši, se ne more odtegniti blagodejnemu vplivu svoje žene ter ve ceniti važnost reda v hiši in obitelji.

Poleg reda mora vladati v hiši tudi čistost, snaga. Prav dobro pravi hrvatski pregovor, da nosi žena moža na svojem obrazu, a mož ženo na svoji srajci. In v resnici, kako slabo

izpričevalo si daje žena, ako dopušča, da hodijo mož in otroci v zaprašenih, zamazanih in raztrganih oblekah. Lepo, fino oblečen ne more biti vsakdo, pač pa ima lahko vsak čisto in čedno zašito obleko.

Čistota nepopisno dobro de človeku. Zdi se, da solnce bolj prijazno sije, da je soba večja, miza prijaznejša in da so ljudje vse zadovoljnejši tam, kjer je doma snaga. In nasprotno. Kako neprijetno je človeku na umazanem prostoru in koliko škode povzroči nečistost! Vzemi katerokoli blago, pa ga deni na nečist kraj, kmalu ga bo konec. Še železo ni tako trdo, da bi se ga ne lotila rja, ako ostane na mokrem, nesnažnem prostoru. — V nečisti posodi se ti pokvari vsaka jed. — Le pusti perilo dolgo časa umazano, pa se bo mnogo prej trgalo kot sicer. Le zanemarjaj klet, miši in podgane si bodo prisvojile krompir in repo. Imej živino v nesnažnem hlevu, pa se jo bodo lotile različne bolezni. Le zanemarjaj vrt, in kmalu bo plevel zadušil zelenje! *insecto*

In ne le to! V prvi vrsti pa kvari nesnažnost tudi človeško zdravje. Marsikatera mati niti ne sluti, koliko škoduje otrokovemu telesu s tem, da ga pušča umazanega, neumitega, mokrega. Največ bolezni na koži, v črevesih, na prsih, v grlu, na kosteh izvira pri otrocih le iz nesnage. Človek bi lahko rekel, da bi ostala polovica več otrok živih in zdravih, ako bi jih imele njih matere vedno snažne. A ne glede na zdravje, so umazani, nepočesani otroci s svečo pod nosom tudi jako ostudni in se gabijo vsakomur.

Pa tudi odraslemu človeku je snaga pol zdravja in pol življenja. Zato mora dobra gospodinja vedno skrbeti, da je sama umita in vedno čedno napravljena ter da so vsi člani njene družine snažni.

Umna gostilničarka vé, da bo le tedaj imela vedno dovolj gostov in s tem tudi obilen zaslužek, če bodo gostilniški prostori zračni, svetli, čedni in prikupni, če bodo mize lepo pomite, pobrisane in pregrnjene s snažnimi prti, če bodo steklenice in kozarci čisti in če bosta jed in pijača

okusni. Umazane, nepometene in zanemarjene gostilne s celimi roji muh se vsakdo ogiblje. — Prav tako nihče ne zahaja rad k mesarju, pri katerem se valja meso po umazanih mizah ter visi po zarjavelih kavljih. Še bolj pa odbija odjemalce nebroj muh, ki jih najdemo v nekaterih mesnicah. Saj vemo, da muhe ležejo v meso jajčeca, iz katerih se razvijejo črvički. »Živega« mesa pa ne mara nihče. — Tudi trgovci morajo skrbeti, da imajo v svojih prodajalnah vzoren red in da je povsod vse čisto, ker sicer se jim mnogo stvari, ki so jih drago plačali, popolnoma pokvari. Pa če že ne to, ljudje ne marajo zamazanega, zakajenega in zaprašenega blaga, ter gredo rajše k trgovcu, kjer je vse čisto, snažno in pospravljeno.

Seveda jemlje pospravljanje in čenjenje precej časa; toda če storiš vsako stvar o pravem času, če ne odlagaš od danes na jutri, nego pospraviš in pripraviš kolikor mogoče že vse zvečer za zjutraj i. t. d., če se hitro obračaš pri delu, če si znaš svoje posle prav urediti, narediš tekom celega dne prav mnogo.

Ni pa dovolj, da samo pospravljaš in pomivaš, nego moraš tudi paziti, da si ne navlečeš in ne pomažeš sproti vsega ter da devlješ stvari, ki si jih rabila, takoj — oziroma kakor hitro mogoče — zopet na določeni prostor. Le tako je možno ohraniti v hiši trajen red, ki je eden prvih pogojev dobre gospodinje.

Varčnost.

Štedljivost ali varčnost je umetnost, ki bi jo pač morala razumeti vsaka gospodinja. Mož navadno pridobiva sredstva za vsakdanje potrebe, dolžnost žene pa je, da vzdržuje ta sredstva in jih plodonosno uporablja za vse člene obitelji.

Ko pa začenjaš gospodarstvo ali gospodinjstvo, je predvsem nujno potrebno, da se natančno poučiš, kakšne redne dohodke in kakšne stroške boš imela. Žena mora imeti vedno pred očmi, koliko zasluži mož ter mu ne sme nalagati vsled svoje ničemernosti in razsipnosti nepotrebnih skrbi. Vedeti mora, s koliko svoto sme računati mesečno. Po tej svoti naj potem uravna svoje stroške.

Živi kakor moreš, a ne kakor bi rada! Ogiblji se vsega, kar presega tvoje moči! Ne izgovarjaj se sebi in drugim, da pač treba živeti »stanu primerno« ter ne troši denarja za stvari, ki niso neizogibno potrebne, češ: kaj porečejo drugi, če bi se nosili ali če bi stanovali tako skromno!? Gospodinja naj pomni, da živi predvsem za svojo družino, ne pa za vnANJI svet!

Koliko je zakoncev, ki si uredijo ob svoji poroki vse najsijajnejše: stanovanje mora biti veliko in krasno, hišna oprava v najmodernejšem slogu, niti najmanjše stvarice ne sme manjkati; perilo mora biti najfinejše in kuhinja imenitna. Ker ni denarja, treba vzeti seveda vse na dolg; saj dandanes je tako pripravno, vsega in kolikor hočeš dobiš »na obroke«.

Toda življenje je silno drago; pridejo nezgode, bolezen, familija; kakor hitro je v hiši otroček, že skoraj ni več možno izhajati z enim poslom; kdor hoče biti »nobel«, si

vzame še enega. In tako mora priti za vso to smešno parad — sramota. Oglašati se začno upniki, kmalu je vse zarubljeno; ali če tudi to ne, vse življenje se ne moreta osvoboditi tak mož in taka žena morečih, zakonsko ljubezen in slogu uničujočih skrbi, svojih otrok ne moreta vzgojiti in izobraziti tako, kot bi bilo potreba ter jih pustita končno v bedi in v dolgovih.

Vsakemu pametnemu človeku je pač ljubša v skromnih razmerah živeča rodbina, kakor pa obitelj, ki nastopa z največjo eleganco, o kateri pa govori vse mesto, da ima vse polno dolgov.

Zato naj bi vplivale mlade žene na svoje može, da so skromni v vsakem oziru. Saj sčasoma si lahko polagoma izboljšajo življenje, ako jim dopuščajo to razmere. Omilile naj bi jim dom, da ne bi pohajali gostilen.

Pri nas je v navadi, da morajo moški kar vedno posedati po gostilnah. To velja zlasti za priprosto ljudstvo. Kar se čez teden zasluži, to se zapravi v nedeljo. Potem pa toži naš delavec, da je zaslužek preslab, ter vzdihuje kmet, da ga kmetija dandanes ne more več rediti. Resnica pa je, da je alkohol vladar med slovenskimi delavci, kmeti in tudi med gospodi... In tu ima zopet žena lepo nalogo, da odvrta moža od tega pogubonosnega vladarja. Navaja naj ga, da pije doma — če že mora piti — kjer ima gotovo dovolj četrt ali pol litra vina; v gostilni pa ga izpije še enkrat toliko ali še več. Alkohol ugrabi človeku zdravje in denar! — Pri današnji draginji pa stroški že pri najmanjši lakomnosti lahko prekoračijo dohodke, in potem se začenja življenje na račun — drugih, ki vodi končno do propasti ter ugonobi toliko rodbinskih sreč. Torej ne izkušaj ponašati se z lažnivim bleskom, marveč živi tako, kakor je prav zate in za obitelj!

Zato pa začni z majhnim! Bodi takoj spočetka skromna in ponižna, kajti na boljše življenje se kaj hitro navadiš, silno, silno težko pa bo pogrešala vsa rodbina izobilja, ako se ga je že navadila.

Kupuj vedno le najpotrebnejše, in to šele tedaj, ko imaš gotovi denar v rokah. Na vero ne jemlji ničesar! Vse račune plačuj sproti! Na upanje jemlji pač le v najs krajniji sili in samo toliko, kolikor je neobhodno potrebno. Nič ni težjega in hujšega ko plačevati dolgove, ki se silno hitro množe.

Ne nabavljaj si razkošnega pohištva, dragocenih oblek ali celo zlatnine in srebrnine, če ne moreš takoj vsega in z lahkoto plačati! Ne pripravljaj celih gostij, ne peci in ne cvri, nego kuhaj skromno, če so tvoji dohodki tudi skromni! Koliko grenkih ur bodeš prihranila na ta način sebi in svojemu možu!

Tudi ne jemlji stvari na obroke, ako ni to nujno potrebno! Hrani rajše denar in šele ko ga dovolj prihraniš, kupi ter plačaj! Tako boš kupila vedno cenejše in boljše.

Za vsak mesec si napravi že koncem prejšnjega meseca proračun, in ko dobiš določeno svoto, deni takoj na stran denar za stanovanje, za drva, za davke, obleko i. dr.; poravnaj potem vsakomesečne stroške (služkinja, mleko, prodajalnica, zavarovalnina itd.); kupi vse potrebno, preračunaj dnevne izdatke — pri čemer ne pozabi »raznih malenkosti« (šolskih potrebščin za otroke, popravil obutvi in obleke i. dr.). Šele ko poravnaš vse to, moreš uporabljati ostanek za druge potrebe. Vkljub natančnemu proračunu izdaš vendar vsaki mesec navadno več, kot si mislila in nameravala spočetka. In tudi s tem mora računati vrla gospodinja, da jej ne poide denar pred koncem meseca.

Jako potrebno in dobro je, da si vpisuje gospodinja vse — tudi najmanjše — dnevne stroške v posebno knjižico. Te stroške naj sešteje zvečer ter naj jih vsakokrat odšteje od imetka, ki ga sme porabiti tekom meseca. Tako je jasno razvidno, ali ni gospodinja prekoračila proračuna; in če se je zgodilo to v prvi polovici meseca, bo vedela potem uravnati izdatke v drugi polovici meseca.

Tako gospodinja vedno nadzoruje samo sebe ter še lahko zasleduje, v katerem letnem času kako stvar najbolje in najcenejše kupi, kdaj so izdatki največji in kdaj najmanjši. Po tem se ravna vbodoče . . .

Tu bi opomnila še nekaj. Dostikrat se je že zgodilo, da je izgubila gospodinja kako pobotnico ali potrdilo ter je morala dotični račun še enkrat plačati. Da se obvarujem take škode, si vzamem začetkom vsakega leta kako nerabno trdo vezano knjižico, iztrgam liste iz nje ter nalepljam namesto teh listov v ovitek za levi rob po vrsti vse čeke, pobotnice in recepise vsega leta. Tako si napravljam knjižico vseh teh potrdil, ki jih imam na ta način vedno in takoj pri roki, če treba slučajno izkazati se, da sem kak račun zares že poravnala . . .

Če naročiš kaj pri kakem trgovcu ali obrtniku, dogovori se vedno že naprej, koliko bo veljala stvar ter se ne daj odpraviti z običajnim odgovorom: »Bom že napravil, da boste zadovoljni«. Ako ni možno določiti natančno svote, pa pozvedi vsaj približno ter misli na to, da bo cena bržčas višja, kakor jo je določil obrtnik ali delavec . . . Ne išči pa vedno in povsod le cenih delavcev, ker je mogoče, da delajo pač ceno, a prav zato slabše in uporabljajo manj vredno blago. Ako si se preverila, da ti v kaki delavnici ali trgovini dobro postrežejo, tedaj nikar ne menjavaj tvrdke, ker stalni odjemalci imajo vedno prednost in dobivajo dobro blago za primerno ceno.

Pomni tudi, da je pogostokrat ceno blago drago in narobe. To se pravi: če kupiš za mal denar prav slabo blago, te potrpi le malo časa, in namesto, da bi nosila obleko dve ali celó tri leta, jo moreš nositi le par mesecev. Šiviljo pa moraš plačati prav tako, kot za kako boljšo obleko. Ni torej vse dobro, kar je poceni.

Štediti se pravi tudi o pravem času kupiti. Ob južnem vremenu dobim n. pr. pozimi slanino, jajca, kuretnino, divjačino cenejše, nego v hudem mrazu. Seveda treba ostati stanovitna: ako je kaka stvar zelo draga, je

ne kupim, dokler se ne poceni. Mlade zelenjadi n. pr. ne bom kupovala v zgodnji spomladi, temveč počakam še nekoliko. Novega krompirja ne kupujem takoj, ko ga ugledam prvič na trgu, nego potrpi nekaj dni. Bodi skromna sebi na korist in navajaj se, da si znaš odrekati.

Seveda so pa tudi trenotki in časi v gospodinjstvu, ko so večji izdatki naravnost potrebni. Gospodinja mora imeti pač dalekoviden pregled ter mora znati razločevati, kdaj je varčnost na mestu in kdaj ne. O pravem času štedi mati, če naredi in preskrbi vse v najbolj primernem času, če zašije vse sproti, dokler ni prepozno, če zna prenarediti staro svojo ali večjim otrokom že premajhno obleko za manjše bratce ali sestrice, skratka če zna iz malega mnogo narediti. Ne zavrzi ničesar, ker vse se da porabiti!

Nikakor pa ne sme gospodinja skopariti pri hrani, ki bodi pač priprosta, a tečna, skrbno pripravljena in zadostna.

Neumestna je tudi varčnost v kulturnem oziru ter je nespametna žena, ki si nikdar ne privoščiti nikakega razvedrila. Pohajati tupatam gledališče, koncerte, razstave, kupiti si kako knjigo, naročiti se na kak časopis, to ni potratnost, nego je tudi gospodinjini naravnost potrebno. Kajti žena ne sme biti samo tovarna živina, stroj ali ljubezniva punčka, nego naj se poleg svojih gospodinskih poslov pobriga tudi za svojo duševno izobrazbo. Kajti samo prosvetljena, v glavnih vprašanjih vsaj deloma poučena žena more postati enakopravna možu ter more biti vse življenje prijateljica svojemu soprogu in svojim odraslim otrokom. Le ženska, ki se zanima za kulturne pojave, more ostati duševno in telesno sveža, kajti ne samo pretirano delo, tudi duševno brezdelje uničuje človeka ter ga dela nezadovoljnega.

Varčnost mora imeti torej tudi svoje meje ter se naj razteza bolj na telesne potrebe kakor na duševne...

V poletnih mesecih so navadno vsa hranila cenejša, tudi je treba manj drv in luči, torej so v tem času izdatki navadno manjši. Zato pa mora že tedaj skrbeti dobra go-

spodinja za zimo. V dolgih spomladanskih in poletnih dnevih naj našije perila za vso obitelj. Ko je sadje zrelo, naj pripravi nekaj vkuhanega sadja, mezge, kislih kumaric, suhih gob ter razna domača zdravila (lipovo cvetje, kamilice, jagode črnice i. dr.). Od julija do septembra nakupi drv in premoga za zimo; oktobra in novembra si pripravi zimske zelenjadi: zelja, ohrovta, krompirja, repe, redkve, čebule, peteršilja i. dr. ter jabolk. — Največji stroški so navadno ob novem letu; kjer so že večji otroci, pa v začetku šolskega leta ter decembra meseca.

Če žena sama gospodinji, zadostuje, da si vzame skromno pomoč, t. j. priprosto služkinjo, ki je cenejša in ne zahteva mnogo. Drugače pa je seveda, če žena tudi služi, bodisi kot uradnica, trgovka, učiteljica, šivilja ali kaj sličnega. Tedaj pa je dobro izvežban in zanesljiv posel cenejši, ker ne pokvari in ne potraiti toliko ter mu hišna gospodinja lažje prepusti gospodinjska dela. Vendar pa ne bodi prezaupljiva! Četudi imaš drugje opravka, vkljub temu vendar ne daj gospodinjstva popolnoma iz rok! Zjutraj, opoldan in zvečer ti že še ostane toliko časa, da nadzoruješ hišo. Ako si praktična, energična in urna, se ti ni bati, da bi ne mogla dobro izhajati.

Stanovanje.

Zdravo, pripravno in udobno stanovanje je zlasti za meščana pol življenja. Zato je treba pač dobro preudariti ter pregledati stanovanje, preden si ga človek najame.

Predvsem mora biti stanovanje zračno in solnčno. Če ima te dve lastnosti, potem si lahko brez skrbi, da je tudi suho in zdravo... Niti rastline ne morejo uspevati brez zraka in solnca, še manj pa ljudje. Ako postaviš rastline v klet, ti oblede, zdivjajo kvišku ter polagoma uvenejo. Prav tako usihajo, bledé in propadajo tudi ljudje, ki stanujejo v temnih, zaduhlih beznicah, kamor skoraj nikdar ne posijejo s polno močjo in svobodo dobrotvorni solnčni žarki in kjer je zatorej vzduh mokroten, zagaten in smradljiv.

Nikakor niso torej primerna stanovanja pri tleh in v ozkih ulicah, ker so taka stanovanja navadno brez solnca, brez čistega zraka in so tudi mrzla. V pritlične sobe prihaja s ceste obilo prahu. To pa ne pospešuje zdravja prebivalcev. Razen tega so sobe pri tleh izpostavljene pouličnemu hrupu in nemiru, tako da nimaš ne ponoči, ne podnevi pokoja v njih.

Najbolj nezdrava pa so takoimenovana kletna stanovanja, ki tičé docela ali vsaj napol v tleh. Okenca segajo prav malo nad zemljo, a dohod je po stopnicah navzdol. Take podzemeljske sobe so vedno neprijazne, temne, mrzle in vlažne. Stene takih stanovanj so često mokre od vlage in gob; zato pa se v njih tudi obleka, obutev i. dr. vse pokvari, večletni stanovalci pa bolehajo navadno za škrofulozo, kostno boleznijo, jetiko, revmatizmom ter za raznimi očesnimi in drugimi boleznimi. Po mestih so taka stanovanja le pod ostrimi pogoji dovoljena.

Tudi stanovanja v popolnoma novih hišah lahko povzročajo slične bolezni, ker stene še niso suhe in tla še ne osušena. Če greš torej v tako novo stanovanje, zahtevaj od gospodarja, da ga dá poprej prav izdatno zračiti ter obenem kuriti, da se stene zadostno izsuše. Prepričati pa se moraš sama, ali se to res godi ter moraš še potem, ko si že notri, skrbeti za to, da se stanovanje še nadalje suši in zrači.

Podstrešna stanovanja so sicer zračna in suha, a so pozimi jako mrzla, poleti pa sila vroča. Če moraš stanovati sredi mesta in imaš zdrava pljuča, je vsekakor boljše, da stanuješ visoko, kjer imaš dovolj čistega zraka in solnca ter lep razgled, kakor če prebivaš v mračnih kletnih stanovanjih v pritličju.

Jako nezdravo je tudi stanovanje nad živalskimi hlevi, odkoder izpuhteva okužen in smradljiv zrak. V bližini živali je tudi vedno dosti muh in drugih žuželk.

Najprijetnejše je pač srednjevisoko ležeče stanovanje z velikimi, proti vzhodu obrnjenimi okni, katerih ne zasenčuje nikako zidovje, tako da imata solnce in zrak prost vhod v sobe. Ako stoji pred hišo drevje, ki ne sme biti pregosto, ali če teče mimo reka ali potok, imaš pač najzdravejše stanovanje.

Vendar pa ne zadošča, da je stanovanje le na oko prijazno in prostorno. Gospodinje, ki iščejo za svojce bivališča, naj tudi še natančno poizvedujejo, kdo je prebival dotlej v dotičnih sobah. Mnogo ljudi je namreč že nalezlo jetiko ali kako drugo bolezen v stanovanju, ki ga je malo prej okužil bolnik, za katerim se ni dosti izčistilo. Če bi bile vse matere in gospodinje strogo pozorne tudi v tem oziru, bi se zabranil marsikak slučaj tuberkuloze.

V sicer prav lepih in udobnih stanovanjih starih in tudi novih hiš najdeš čestokrat razne mrčese: bolhe, ščurke, in stenice ter celó miši in podgane. Vse te živalice so hude mučiteljice redoljubne in snažnost ljubeče gospodinje. Sicer se dá z vztrajnostjo vso to nadlego odpraviti, vendar pa

dvomim, da bi hotela iti katera gospodinja v hišo, kjer jo čaka tako zamudno, neokusno in neprijetno delo. Zato je treba tudi v tem oziru pozornosti. Torej: ne prenažite se!

Jako važna je v tvojem novem stanovanju pravilna razdelitev prostorov. Brezobzirno in naravnost bedasto je početje nekaterih meščank, ki si izberejo najlepšo, največjo in najprijaznejšo sobo za — sprejemnico ali za sobo za tujce. Ta sprejemna soba ima najdražje pohištvo, tu je vse novo, izbrano, lepo — prava razstava. Toda skoraj vse leto živa duša ne vidi vse te krasote, ker je domačim strogo prepovedano stopati v ta prostor. Le kadar pride v hišo tujec, gost, se odpro vrata do tega »svetišča«... Za tak prostor je pač škoda! Uporablaj vse svoje prostore, zato jih pač imaš in jih plačuješ! Lepi prostori in lepo pohištvo je prijetno tudi domačim, ne pa samo redkim gostom. Če pa že hočeš imeti posebno sobo za tujce, si izberi v ta namen kako manjšo ali najmanjšo sobico, ki leži tudi lahko na senčni strani, nikdar pa ne najlepše. Dobre prijatelje in znance sprejemaš lahko v jedilni sobi ali celo v spalnici. Po navadnih pravilih dobrega tona se to bajé »ne spodobi«, a nič ne maraj za to! Ti ostaneš vendarle kar si, če sprejemaš svoje goste tu ali tam. Bodi sama sebi najbližja in delaj tako, kakor je na korist tebi in tvojim! Ti plačuješ stanovanje zase, a ne za tujce; zato se otreši zastarelih predsodkov in živi zase tako, kakor je zate prav in dobro!

Za spalnico ne določaj najslabše, najmanjše in mračne luknje, ki mora ostati ves dan zaprta, da je ne vidi nepoklicano človeško oko! Treba pač pomisliti, da prebije vsak človek nad tretjino svojega življenja v spalnici. Najbolj zdrava in najprikladnejša je za spalnico pač soba, ki leži proti vzhodu ali jugovzhodu. Kako prijetno je, če zbude človeka zjutraj solnčni žarki in ga preženejo iz postelje! Zbudi se vesel in zadovoljen in ostane ves dan tak... Tako spalnico lahko odpreš že v najzgodnejši pomladi rano zjutraj in solnce ti izčisti sobin zrak, kakor bi ga ne mogla

nobena druga stvar. Okna imaš lahko odprta skoraj ves dan. Do večera se ti spalnica ravno prijetno ohladi in zrak v njej se izčisti in osveži, kar je za človeško zdravje nepopisne vrednosti.

Nečist zrak je strup za pljuča. Zato naj ti niti pozimi ne bo žal toplote, ki zbeži skozi odprto okno. Rajši sobe dobro prezračiš, potem pa jih šele zakuri.

Sobo, v kateri leži bolnik, moraš zlasti pridno zračiti. S tem mu najbolj pomagaš do okrevanja. Da ne bo prepiha nad bolnikom, pa ga zavaruj s kakim pregrinjalom ali s papirnato ali leseno steno; ali pa prezračiš najprej prav dobro sosedno sobo, potem pa odpri vrata k bolnikovi sobi. Tako stori parkrat na dan. S tem odpraviš iz bolniške sobe vsaj deloma ostri duh zdravil in obvezil ter okuženi zrak.

Posebno dobro in skrbno treba zračiti dalje sobe, v katerih prebiva ali spi več oseb. Vsaka izmed njih vdihava čisti zrak ter izdihava porabljeni in sprijeni zrak. Zato treba take sobe zjutraj dalje časa zračiti ter na vsak način še zvečer preden ležejo ljudje spat, odpirati vsa okna poleti in pozimi.

Zrak je sestavljen iz kisika ($\frac{1}{5}$), dušika, pare in ogljenčeve kisline. Kisik rabita človek in žival za življenje, dušik in ogljenčevo kislino pa zopet izdihavata, da jo vsrkajo rastline, ki ju pretvarjajo v solnčni svetlobi v ogljenec in kisik. Skrbeti je torej treba, da dobimo v svoje stanovanje čim največ zraka, ki ima v sebi dovolj kisika in da odpravimo pline, ki nastajajo v sobah vsled izparivanja, potenja, kurjave in gnitja ter da očistimo zrak dima in prahu. Ako smo par ur v zaprti sobi, je ves zrak v njej porabljen in nadomestiti ga moramo z novim, čistim. Čim več oseb pa je v sobi, tem hitreje se zrak okuži. V kratkem je porabljen ves zrak in speči ljudje sopejo dolge ure le okuženj vzduh in razne strupene pline.

Ker je torej zrak, ki ga izdihavamo okužen, je pač jako nezdravo, če spi več oseb v majhni sobi. Še bolj nezdravo pa je, če leže te osebe prav tesno skupaj, morda

celo po dve in dve v eni postelji, ker uživajo druga od druge izprijeni in okuženi zrak.

Najnevarnejši je pa človeku zrak, ki ga izpridi žerjavica. Zgodi se včasih, da ubogi in nevedni ljudje zvečer, preden gredo spat, postavijo lonec z žerjavico v spalnico. Žerjavica pokvari zrak tako, da omami speče ljudi in jih celo zaduši.

Jako nespametne so matere, ki jemljejo svoje otroke k sebi v postelj. Otrok, ki leži navadno nižje od matere, vdihava porabljeni in pokvarjeni zrak, ki ga izdihava mati ter sope izparivanja materinega telesa, kar je gotovo škodljivo. Koliko je mater, ki imajo v sebi kalí jetike ali kake druge nalezljive bolezni, za kar niti same ne vedo, in jih prenesejo na ta način na svojega otroka.

Če pa je že nezdravo, da spi mnogo oseb v eni izbi, je še tem škodljivejše, ako imajo ljudje v svojem stanovanju pse, mačke, kokoši ali celo teleta in druge živali. Mal hlevček se na kmetih kmalu in izlahka naredi. Če se torej dogaja, da imata kmetova družina in živina skupno stanovanje, je to navadno le dokaz velike malomarnosti in priča o velikanski zanikarnosti in nevednosti dotičnega gospodarja in gospodinje.

Sploh rešuje kmeta bolezni in hiranja večinoma edino le to, da je ves dan na polju in v gozdu, torej na svežem zraku in si vedno iznova okrepčava zdravje, ki si ga je pokvaril ponoči. Skoraj povsod na kmetih se sila boje zraka. Ko si naši kmetje zidajo hiše, si naredo vedno majhna, ozka in nizka okenca, ki so toli majčkena, da bi človek skoraj ne mogel pokazati glave skozi te luknjice. In še ta okenca so pozimi in celo poleti tesno zabita ter napol pokrita z žaganjem ali s slamo. Zrak v takih hišah je seveda ostuden.

Zato ne morem dosti toplo poudarjati: k življenju je treba v prvi vrsti zraka, čistega in svežega ter nepokvarjenega zraka! Delajte pri svojih hišah vedno le široka in visoka okna sebi in svojcem na neizmerno korist!

Po mestih imajo nekatere gospodinje navado, da obešajo tudi pred okna svoje spalnice težke in goste zastore ter polagajo po tleh debele in velike preproge. Vse to dela temo in zadržuje v sobi izprijeni zrak in prah. Zato naj bi zadoščale tudi v najlepši spalnici le majhne preproge pred posteljami, da človeku ni treba stopati na mrzla tla. Ob oknih pa naj bi viseli le beli ali sploh svetli, prosojni zastori, ki se dajo prati in ki propuščajo v sobo zrak in svetlobo.

Drugih nasvetov glede hišne oprave se mi ne zdi potrebno staviti. Gospa ali kmetica — vsaka si pač uredi svoj dom kakor zna in more. Za obe pa velja isto. Nikar ne preko svojih razmer! Boljše malo in skromno, pa tisto plačano! Res je lepo in prijetno stanovanje veliko vredno; toliko pa zopet ne, da bi se dalo samo od parade živeti in samo z razkošnostjo pridobiti si pri ljudeh spoštovanje in ugled. Kaj mi pomaga drago stanovanje, če moram pa sicer skoraj stradati in si ne morem privoščiti prav zaradi pohištva in stanovanja prav nobenega priboljška? Ali ni samomorilsko vzdržavati veliko in krasno stanovanje z razkošnim pohištvom, ako pa moram vedno in vedno skrbeti in tresti se, kako bom izhajala za življenje in obleko z denarjem, ki ga imam na razpolago? Torej vse, kar je prav!

Glavna stvar je, da je stanovanje zračno, snažno in v lepem redu. Tla naj bodo vedno čista, pometena in pomita ali zbrisana. Pazi, da ti sten ne preprežejo s pajčevino pajki, katerih ne maraj v svojem stanovanju. Tudi muhe preganjaj, kolikor mogoče. Muhe so silno nadležne in ostudne; vse oblezejo in vse pomažejo. Na kmetih, kjer je povsod živina v bližini, je pač težko ubraniti se jih. Toda če odpreš poleti zgodaj zjutraj vsa vrata in okna svojega stanovanja, da se prezračí ter potem izženeš z vejo muhe in zatisneš do poldneva naoknice (polkne), bo tvoje stanovanje hladno in skoraj brez muh. Popoldne stori zopet tako.

Stene so po mestih poslikane ali tapecirane, na kmetih pa slikane ali kar samo pobeljene. Vsekakor mora biti stena

znotraj z apnom pobeljena, najsibo potem že hiša zidana ali pa lesena. V lesu in v špranjah med lesom se namreč radi skrivajo in rede različni mrčesi.

Da ne bodo stene gole, jih okrasí z lepimi ali vsaj okusnimi podobami. Ne kupuj neštevíla raznih slik in podobíc v stoterih barvah in v najrazličnejših okvirjih. Boljše manj podob, a te naj bodo večje, lepe in okusne. Na kmetih se vidi večkrat nad mizo ob zidu cela vrsta podobíc, med katerimi je ena grša in neokusnejša od druge. Tu vidiš razne svetnike in svetnice, ki pa so naslikane toli zanikarno in smešno, da so te slike zanje pač največja žalitev, ne pa čast. Ali bi ne bilo pametnejše kupiti eno samo večjo, a resnično lepo sliko n. pr. Marije ali Jožefa, kakor pa vso to navlako, ki spada na ogenj!? Naš kmet misli, da je tista podoba najlepša, ki je na njej največ zlata, srebra in raznih barv; slika, na kateri se krega največ barv, mu je najbolj všeč. To je pač posledica neokusa in popolne umetniške neizobraženosti. V tem oziru bi mogli našemu kmetu odpirati oči slovenski učitelji in duhovniki. Seveda, dokler bo vladala po nekaterih naših javnih poslopih neokusnost in dokler bodo smeli za naše potrebe »slikati« različni nesposobni šušmarji in mazači, toliko časa tudi od kmeta ne moremo zahtevati, da bi imel v svoji bajti več okusa, kakor ga ima gospoda.

Več pa smemo v tem oziru zahtevati vsaj od meščanov. In tu nas boli srce, če stopimo v razkošno stanovanje, kjer je vse v preprogah, v baršunu in svili, na stenah pa vidimo viseti cenene, naravnost škandalozne odtiske šablonsko, z okorno roko izdelanih in marogastih slik. Za umetnost pač še nimajo Slovenci dovolj smisla. Denar imajo za zabavo in uživanje, za umetniško sliko ga pa nimajo. Malo umetniških slik visi po slovenskih salonih, a še to, kar je v njih umetnosti, je navadno tuje, nemško ali francosko. Pri nas najde pač ceno in priznanje le to, kar ni slovansko. Naj je domače delo še tako izbornó, še tako imenitno, ker je delo Slovenca, ne velja in ni za nič! Slovenci ga

odklanjajo, ne da bi se jim sploh zdelo vredno pogledati ga. Zato žanjejo naši slikarji slavo in zaslužek le v tujini, doma pa preziranje! Kdaj bo v tem oziru že boljše? ...

Končno bi še pripomnila, da mora mati odločiti otrokom za bivališče velik in svetel prostor. Otroci potrebujejo največ zraka in svetlobe, zato ker rastejo. Otroci so naš največji zaklad in njim moramo posvečati največ pozornosti.

Samo ob sebi se razume, da ni dopustno v stanovanju prati, pomivati, kuhati, stepati obleko in pohištvo ter sušiti perilo. Vse to dela stanovanje vlažno in umazano. Perilo naj se suši na vrtu, pod streho, v veži ali kvečjemu v kuhinji, kjer pa imej okno odprto.

Ako skrbiš za to, da ostane tvoje stanovanje vedno svetlo, zračno, suho, čisto in snažno, podaljšaš s tem zdravje sebi in svojcem ter utrjuješ srečo in zadovoljnost vsej svoji obitelji!

Vsakdanje pospravljanje.

Da boš imela svoje stanovanje čisto in snažno, ne smeš zanemarjati reda ter puščati stvari, da leže dolgo na tujem kraju, nego moraš pospravljati vsak dan sproti. Sicer ti nastane v hiši cela anarhija in tolik nered, da ga izlepa ne odpraviš.

Da pa boš hitreje gotova s pospravljanjem, odnesi že zvečer vse, kar nima prostora v sobi, uredi pohištvo, pospravi igrače, obleko, posodo, pobriši mize, če so na njih smeti; pripni zastore kvišku itd. Vse boljše pohištvo, zlasti zofo in mehke stole ter razne male okraske pa pokrij tudi že zvečer s prti, ki jih imej nalašč zato. Tako si prihraniš za prihodnje jutro mnogo zamudnega posla ter ohraniš svoje pohištvo dalje časa lepo.

Preden začneš pospravljati po sobah, ne odpiraj samo polovice okna, nego jih odpri vsa na iztežaj, postavi par stolov k oknom in položi nanje vso posteljnino, t. j. žimnice,

pernice, blazine in rjuhe. Če ni nikogar v sobi, odpri še vrata, da nastane za kratko dobo preprih, ki popolnoma prenovi zrak. Da se ne prehladiš, pojdi med tem pospravljat sosednjo sobo.

Poberi najprej vse male preproge s tal, strkaj jih kje zunaj in jih nalahko izkrtači. Stole povezni varno na mizo, ki jo poprej pokrij s slabim prtom, da je ne opraskaš.

Ako se kurijo v sobi peči, poberi ves pepel iz njih.

Iz umivalnika in druge posode izlij umazano vodo, pomij vse z vročo vodo, v kateri je raztopljena soda, ter izbriši posodo s suho cunjo. Z vodo napolnjene vrče in prazne umivalnike nesi v sobo šele tedaj, ko si že vse pomela, pospravila in si umivalno mizo dobro obrisala. Če prineseš posodo zopet v sobo pred pometanjem, se ti vse iznova oprashi... Ako je taka umivalna miza ali omarica zaprta, jo moraš puščati večkrat dalje časa odprto, da ne postane vlažna.

Pri pometanju bodi prav posebno natančna. Seveda moraš prej pobrati gumbe, igle, peresa... ki morda leže po tleh. Zlasti mnogo služkinj ima to slabo navado, da pometajo le po sredi sobe; pod omarami, po kotih, pod posteljami pa ostane ves prah ter se nabirajo celi kupi. V tem prahu se zaredi potem razen mrčes.

Zato pa ne zadostuje, da imaš za pometanje le eno vrsto metel, nego je treba tudi še majhne priročne metlice, s katero izmeteš izlahka tudi iz najmanjših kotičkov ter izza nog raznih omar, miz in družega pohištva najmanjši, najdrobnejši prah in smetje.

Bela tla pometaj z navadno metlo, ki jo večkrat izpiraj, da pobere tako ves prah. Seveda ne sme biti metla preveč mokra, zato jo vsakokrat poprej dobro otresi. Ponekod natresajo po belih tleh tudi mokro žaganje, ki res obeli tla; toda temeljito pomesti ga je težko; vedno ga ostane nekaj v špranjah med deskami. Najboljše je pač, da pometeš tla z dobro in večkrat izprano sirkovo metlo ter jih potem izbrišeš še z mokro, dobro ožeto cunjo, ki jo ovij

okoli starega, nerabnega omela. Seveda moraš imeti pri rokah pol škafa čiste vode, v kateri večkrat izperi cunjo. Če imaš nekaj časa okna in vrata odprta, se ti ta vlaga kmalu posuši, tla boš imela pa jako čista. Vsakih 14 dni pa pomij tla z gorko vodo, s krtačo in z milom.

Povoščena in parketna tla pometaj z mehkim omelom ter jih potem izbriši s suho sukneno krpo, katero moraš večkrat iztrepati. Če so tla kje pomazana od čevljev, moraš blato vsak dan sproti odrgniti s krtačo, ako ne zado-
stuje cunja. Vsaj vsak teden enkrat pa treba zlikati tla vseh sob s krtačo, da se lepo svetijo.

Ko se je posteljnina prezračila, postelji postelje, kar storiš bolje pred pometanjem. Žimnico obrni vsak dan. Če obstoji iz treh delov, ravnaj tako, da se ti trije deli menjavajo. Kar je bilo danes na sredi, naj pride jutri h končnici. Če je v postelji slamnica, treba koruznico dobro z rokami zrahljati, pri čemer porini največ slame k sredi, kjer se rada naredi jama. Spodnjo rjuho pogrni tako na postelj, da pride s črkami zaznamovana stran vedno h glavi, potem zatlači rjuho dobro za žimnico. Tudi zgornja rjuha mora imeti monogram (črke) pri glavi.

Za brisanje prahu po pohištvu vzemi mehko cunjo, ki jo tudi večkrat iztrepaj. Iztrepati pa ne smeš na ulico, da ne mečeš prahu na mimo hodeče ljudi. Pri rokah moraš imeti tudi mehak čopič, ali vsaj zajčjo tačico, ker s cunjo ne dosežeš vsega. Vse, kar stoji po mizah, omarah in policah, vzdigni, obriši od vseh strani dotično stvar in tudi mesto, kjer je ležala, ter jo položi zopet nazaj. Ničesar pa ne smeš prerivati semintja, ker s tem razpraskaš pohištvo in odrgneš svetlo in gladko ploščo.

Pazi pa, da pri brisanju ničesar ne prezreš. Zato pojdi po vrsti. Stole, peči, okvirje vrat, oken in slik ... vse treba dobro in vsak dan obrisati.

Volnene ali baršunaste stvari skrtači včasih. Zastore strepaj vsak teden skozi okno ter jih tudi skrtači, kolikor je to mogoče.

Okna obriši s čisto suho gobo ali s cunjo.

Na pisalne mize in police položi natančno vse nazaj kakor je ležalo prej. Niti najmanjšega listka ne smeš premakniti kam drugam ali pa sežgati, če ne veš, ali ni resnično neraben. Marsikaterikrat je zavrgla žena ali služkinja dragocene dokumente, pobotnice, važna pisma i. dr., ker je bila prenegla ali površna. Sploh položi na liste in papirje kako težko stvar, preden odpreš okna, da ti ne odnese veter česa, kar bi bilo nepovračljive škode. — Nerabnih pisem pa ne metaj v smeti, nego jih sežgi v peči ali štedilniku. S tem onemogočiš, da bi tujci brali tvoje tajnosti in osebnosti.

Seveda se razume samo ob sebi, da ne zadostuje vselej enkratno pospravljanje in brisanje. Kakor hitro kdo kaj nasmeti, navleče ali pomaže, treba takoj napraviti zopet red. Če delaš to preko dneva sproti, te zamudi prav malo in imaš vedno čedno stanovanje. Navajati pa moraš vso družino, da ti ne razvlačuje po nepotrebnem ter da pospravlja vsakdo vse za seboj. Sicer imaš lahko samo s pospravljanjem opravka ves dan.

Glavno pospravljanje.

Poleg vsakdanjega pospravljanja treba vse stanovanje tudi večkrat na leto prav temeljito izprašiti in pospraviti. V ta namen odmakni vse pohištvo od zidu; kar je lažjega, znesi na hodnik ali v predsobo. Vse ostalo pokrij s prti, katere moraš imeti navlašč za to pripravljene. Preproge vse lepo zvij in jih znesi vun; zastore vzemi z oken ali pa jih vsaj iztakni iz zanjke in jih obesi preko oken, ki morajo biti vsa na iztežaj odprta.

Lažje podobe in druge okraske snemi z zidu, ker jih tako lažje osnažiš. Potem odstrani vso pajčevino ter pobriši strop in stene s suho cunjo, ki jo naveži na omelo. Peč umij z vročo vodo in sodo ter jo potem obriši še s suho

krpo. Če ima peč globine in špranjice, si pomagaj s krtačo. Visoke omare pobriši povrh z mokro cunjo; prav tako tudi okvirje vrat in oken. Kjer ne moreš s cunjo do prahu, si pomagaj z majhno metlico, s čopičem ali s krtačo.

Šipe očedi s čedilno kredo (Putzkreide), ki jo dobiš v vsaki prodajalni. Stopi to kredo v vodi, da dobiš gostljusto, mleku slično tekočino. S to tekočino namaži vsako šipo posebej in jo takoj obriši s čistimi rutami, katerih moraš imeti več, da jih parkrat premenjaš. Ko je ena stran okna gotova, začni z drugo. Če so okna poškopljena z apnom, ga odstrani z jesihom, mastne madeže pa z ostrim lugom. — Nikdar pa ne smeš čediti oken, kadar sije solnce nanja, ker postanejo sicer šipe »slepe.« Če se je to vendarle zgodilo, jih dobro odrgni s svežimi zelenimi koprivami in šipe bodo zopet prozorne.

Seveda treba pri čenjenju oken posebne previdnosti. Po mestih, kjer so visoke hiše, treba služkinjo vedno privezati, ker se je že dostikrat zgodila nesreča, da je padlo dekle z okna na tla in se je ubilo ali težko poškodovalo.

Zrcala in šipe podob čedi prav tako kakor okna; lepo jih osnažiš tudi s krpo, ki jo pomakaj v špirit.

Zaprašene in od muh umazane okvirje odrgni nalahko z narezano čebulo, ki jo pomakaj v fin špirit; to odstrani vse madeže. — Vse rezljane okraske izpraši z mehkim čopičem.

Svetle okvirje prav lepo očediš tudi takole: Pomaži jih s čopičem z nafinejšim špiritom, kateremu primešaj par kapljic salmijakovega cveta; pusti okvirje tako par minut in odstrani potem stopljeni prah z istim čopičem, ki ga pomakaj v deževnico. Okvirja ne smeš brisati, ker ga sicer odrgneš, nego ga položi (ne postavi!) v obližje gorke peči, da se hitro posuši. Med tem časom ga ne prestavljaj.

Stare oljnate slike prenoviš takole: Vlij v skledico četrť litra mlačne vode, kateri prideni dve kapljici salmijakovega cveta. Pomoči staro, prav mehko krpo v to tekočino in briši prav nalahko ž njo po sliki. To ponovi več-

krat in sicer menjavaj vsakokrat tekočino in krpo, dokler ne ostane oboje popolnoma čisto, kar je dokaz, da je tudi slika docela osnažena. Potem obriši previdno podobo ter jo končno namaži s pomočjo čopiča s provençalskim oljem, ki ga pa takoj odstrani z vato.

Kljuke in sploh vse, kar je iz mesinga, očedi s čedilno pomado, ki jo dobiš v prodajalni. Te pomade vzemi prav malo na volneno krpo, pomaži kljuko in jo potem še dobro odrgni z drugo čisto, volneno krpo. Če so vratica pri pečeh svetla, jih tudi osnaži na ta način.

Pozlačenih stvari pa ne smeš drgniti, nego jih le obriši ter jih nalahko umij z gobo in vodo, kateri prideni malo špirita. Potem deni pozlačene predmete v otrobe, da se posuše; otrobe odstrani z mehko krtačo.

Srebro in novo srebro očedi s pomočjo volnene krpe z žgano magnezijo, katero pomoči z vodo, ali pa z milom in vodo ter z mehko krtačo.

Mramornate ploče umij z gorkim lugom ter jih odrgni s flanelo. Če je mramor zelo umazan in ima madeže, ga osnaži na sledeči način: Zmešaj s staro kuhalnico nekoliko žganega apna z gosto milnico (žajfnico), da dobiš redko kašo. To kašo deni na umazano mramornato pločo in jo pusti na njej pol dne. Potem odstrani apno, umij pločo z mlačno vodo in jo dobro obriši z volneno krpo.

Slonovo kost, ki je postala rmena, obeliš, ako jo zaviješ v staro platneno krpo, ki jo namaži nekoliko z mastjo. Tako pusti slonovo kost par ur, potem jo kuhaj v lugu, kateremu primešaj nekoliko špirita.

Bela tla pomivaj z lugom, milom, krtačo in čisto vodo. S krtačo drgni vedno podolgem po deskah. Zlasti pa pazi, da tla dobro izplakneš in hitro zbrišeš s suhimi cunjami. Vodo, s katero izplakuješ, zamenjaj večkrat s čisto.

Posebno lepo se pomijejo tla z drobnim peskom in slamō, ki jo zvij v majhen sveženj ter jo pomakaj v vodo in pesek. Tu moraš še bolj skrbno izplakovati, da ne ostane nič peska po tleh.

Najboljše sredstvo za čenjenje belih tal je pa tole: Vzemi en del živega apna in tri dele peska; v to zmes pomakaj krtačo in dobro odrgni ž njo tla, na kar jih splakni. To je cenejše, kakor če snažiš z milom ter pokonča vrhutega še vse mrčese. — Ko so tla pomita, napravi prepih ter postavi pohištvo na prejšnje mesto, ko so deske že popolnoma suhe.

Pobarvana tla izbriši z mokro in potem s suho cunjjo.

Dobro barvilo za mehka tla je sledeče: Pomaži prav čisto pomita in suha tla s pomočjo velikega čopiča povsod enakomerno z vročim lanenim oljem. En dan na to pomaži tla še enkrat z mrzlim lanenim oljem in po 48 urah z rmenim lakom, ki ga dobiš v prodajalni.

Povoščena tla izmij z gorkim lugom; voščilo, s katerim namažeš potem tla, dobiš v prodajalni. Skuhaš ga pa tudi lahko doma takole: Raztopi 55—70 gramov rmenega voska, kateremu prilivaj počasi četrt litra terpentinovega olja. Tekočina ne sme biti pregosta. Še mlačno namaži z platneno krpo na čista tla podolgem. Ko so tla suha, jih zlikaj s krtačo.

Še boljše pa je za mehka tla takoimenovano brezbarvno mazilo iz luga, voska in redkega lepa (lima). Taka tla ostanejo dolgo časa enaka in čista.

Da ostanejo parketna tla iz trdega lesa svetla in lepa, jih je treba skrbno likati s krtačami in brisati z mehкими cunjami. Če se je prah preveč zajedel v tla, kar se zlasti rado zgodi pod preprogami, jih odrgni z jeklenimi stružki (Stahlspäne), kar je jako zamudno in naporno delo. Drgniti moraš namreč vedno v isti smeri, kakor leže deščice, da ne razpraskaš tal.

Če je v parketih kak masten madež, pomoči platneno krpico v bencin in drgni ž njo tako dolgo po madežu, da izgine. Tudi terpentinov cvet je dobro sredstvo proti madežem v parketih. Ko si odstranila madeže, pomaži tla na onem mestu z voskom in jih odrgni s krtačo.

Črnilo spraviš iz parketnih in tudi iz mehkih tal z limonovim sokom, kateremu prideni malo soli, ali pa z mokro ščavno soljo (Kleesalz). Seveda moraš potem parketna tla na istem mestu namazati z raztopljenim voskom ter jih zlikati s krtačo. Mehka tla pa treba pomiti z lugom.

Umazana parketna tla lahko pomiješ brez škode z mrzlim lugom in izplakneš s čisto vodo. Zbrisavati pa jih moraš sproti do suhega. Seveda ne delaj tega pogostokrat, nego le tedaj, ako je res potrebno.

Kot voščilo za parketna tla služi prav dobro sledeče sredstvo doma: Kupi za 24 vin. terpentinovega olja, za 40 vin. voska in za 24 vin. spermaceta. To stopi na gorkem, a ne vročem štedilniku. Premešaj dobro mazilo in ko je hladno, ga namaži z volneno krpo po tleh.

V prodajalni pa dobiš voščilno pasto, s katero treba samo namazati tla s krpo in jih čez nekaj časa izbrisati s flanelo, pa se svetijo. Če likaš tla s krtačo, jih je treba potem še izbrisati z mehko cunjjo.

Polirano pohištvo obriši najprej s suho čisto krpo; potem pa ga dobro odrgni s flanelo, ki jo pomoči včasih v tekočino, obstoječo iz dveh delov petroleja in enega dela terpentina. Če se bojiš petrolejevega duha, pa odrgni pohištvo z oljem, v katerem raztopi tudi nekaj soli. Na ta način spraviš iz pohištva vse lise.

Staro pohištvo, ki je že izgubilo polituro, lahko na cenen način zopet poliraš, da je kakor novo. Pri tem postopaj takole: Stlači kosec flanele v kepico, ki mora biti tako velika, da jo držiš izlahka v roki. To kepico ovij še s starim, prav mehkim platnom. Potem kapni nanjo par kapljic (2—4) mandljevega olja in par kapljic čistega špirta ter poliraj v majhnih krogih pohištvo. Drgniti pa moraš zelo dolgo eno mesto, potem pojdi naprej. Umazani del platna vedno zamenjavaj s čistim ter nakapaj nanj vedno nanovo par kapljic mandeljevega olja in špirta.

Iz pohištva iz hrastovega lesa spraviš vodne madeže tudi, ako stopiš v finem olju soli in odrgneš s to

tekočino dotične lise. Če so v mebljih še drugi madeži, jih izmij z gorkim pivom. Potem zbriši tista mesta s suho, mehko krpo in jih likaj dolgo časa s flanelo, ki jo namakaj v tekočino iz terpentinovega olja in raztopljenega voska, obojega enak del.

Pohištvo iz orehovega lesa pa likaj samo s flanelo, ki jo pomakaj v terpentinovo olje. Nato izbriši opravo še z mehko in suho krpo.

Pohištvo iz mahagonijevega lesa odrgni s flanelo, katero pomakaj v terpentinovo olje in stopljen vosek, vsakega enak del. Po preteku treh do štirih ur pa dobro obriši opravo še s suho flanelo.

Za lakirano pohištvo popari pšenične otrobe, precedi to tekočino in umij ž njo pohištvo, dokler je še mlačna. Potem obriši pohištvo še s čisto, v mrzli vodi namočeno krpo in naposled ga odrgni s suho flanelo.

Trstne pletenine (Rohrgeflecht) na stolih očedi z mlačno vodo, kateri primešaj nekoliko kapljic terpentinovega cveta. Pletenine odrgni z malo, trdo krtačo, ki jo pomakaj večkrat v omenjeno tekočino. Potem izplakuj pletenino še z vodo tako dolgo, da jo sčistiš.

Trstne pletenine postanejo zopet trde in napete, če zvrneš stol ter pomočiš omrežje ali pletenino s pomočjo gobe s prav vročo vodo, da se pletenina napoji. Potem postavi stol na zrak ali še boljše na prepih, da se hitro posuši.

Iz tapeciranih stolov in zof iztepi v veži, na hodniku ali na dvorišču prah ter jih okrtači. Mastne lise odstrani z bencinom ali terpentinovim cvetom, vse druge madeže pa s tekočino, obstoječo iz dveh delov špirta in enega dela deževnice. — Obtiščane lise v plišastem pohištvu pomoči nalahko z vodo ter drži potem tesno nad istim mestom nekaj časa vroče železo, da se stlačeni delci pliša zopet dvignejo. — Ako je pliš sploh umazan, ga skrtači in ga potem lahko odrgni s platneno krpo, ki jo pomakaj v pol litra mlačne vode, kateri si pridejala eno žlico salmijaka. To odvzame vso nesnago.

Preproge stepaj narobe in jih skrtaj nalice. Krasno prenoviš preproge, ako jih odrgneš s surovim kislim zeljem, ki ne sme biti preveč mokro. Tako čenjenje preprogam niti najmanj ne škoduje. — Pozimi lahko odrgneš preproge s suhim snegom, ki ima tudi v sebi veliko čistilno moč. — Ali pa položi preprogo kar na sneg ter jo stepaj narobe. Ves prah pojde v sneg in preproga bo zopet kakor nova.

Madeže odstrani iz preprog s salmijakovim cvetom, kapljice sveče pa s pivnikom in vročim železom. Položi pivnik na pokapano mesto in pogladi z železom preko pivnika, ki ga vedno premikaj, dokler ne popije vse maščobe. Kjer se je bati, da bi preveč stlačila preprogo, vzemi namesto težkega železa železno žlico, na katero deni malo žerjavice.

Da se pri preprogah ogli ne vihajo, lahko našiješ na vsako spodnjo stran ogla velik ploščnat svinčen gumb. Če to ne zadostuje, pa pritrdi sploh narobe ob robovih približno v razdalji vsakega četrta metra take gumb.

Mastne madeže iz tapet odstraniš z zdrobljeno žgano magnezijo, ki jo pomoči z bencinom. Namaži s tako magnezijo madež; v kratkem času spusti bencin, magnezijo odstrani z mehko krtačo in madež je izginil.

Da pa moreš vsak nedostatek takoj in z lahkoto odpraviti, imej seveda takoj pri rokah vso pripravo, ki sem ti jo naštela, namreč: bencin, salmijak, terpentin, čistilno kredo, vosek, špirit, žgano magnezijo, različne majhne in večje volnene, suknene in platnene krpe ter še dokaj drugega. Vse to si spravi v omarico, ki si jo lahko narediš sama iz navadnega zaboja. Deni vanj par desk, tako, da napraviš več razpredelkov. Ključavničar pa ti izpremeni za mal denar pokrov v vratica. Da bo imela omarica tudi zunanje čedno obliko, jo obij ali vsaj pokrij s kakim pisanim blagom. Ako znaš kaj slikati, jo poslikaj s kakimi okraski ali pa vžgi vanjo kake arabeske ali cvetlice. Če si pripraviš tako omarico, bodeš imela vsako pripravo takoj na razpolago in pospravljanje ti pojde urno izpod rok.

Kuhinja.

Nikjer in nikdar ne moreš tako lahko in tako naglo presoditi, koliko razume gospodinja o gospodinjstvu in ali izpolnjujejo posli svoje dolžnosti, kakor če stopiš v kuhinjo samo za kratek hip. Kuhinja ob različnem dnevnem času, to je zrcalo, iz katerega odsevajo vse vrline in vse slabe lastnosti kuharice.

Tudi v kuhinji ne zadošča, da bi delal človek samo z rokami, treba je tudi — glave. Delaj ves dan, da te bo oblival pot, tekaj sem in tja, vse ne pomaga nič, če si ne znaš dela prav urediti in razvrstiti, če ne znaš sproti brez napora in brez posebne in izdatne izgube časa pospravljati.

Res, prav malo časa izgubiš, če postavljaš vse, kar potrebuješ pri kuhanju (mlin za kavo, čaše, lonce, krožnike, steklenice z oljem in jesihom, posodico s sladkorjem i. t. d.) vedno takoj zopet kolikor možno na svoje mesto, namesto da bi puščala vse v kuhinji na mizi, na omari in po stolih, kjer nastane mahoma velik nered in nevarna gneča.

Umazanega perila, ki sem ga prinesla zjutraj iz sobe, tudi ne vržem morda po tleh po kuhinji ali predsobi, nego ga nesem takoj na določeni kraj. Če bi tega ne storila, bi morala dvakrat sklanjati se in dvakrat grabiti perilo na kup. Zatorej storim vse naenkrat ter si prihranim s tem napor in čas. — Cunje za prah, krtače za čevlje polagam takoj nazaj na svoje mesto, kakor hitro jih ne rabim več. — Metle, smetiščnice, omela ne puščam v veži ali predsobi, marveč nosim sproti vse tja, kamor spada. — Če se umivam, ne puščam umazane vode v umivalniku, nego izpraznim takoj umivalnik, ga pomijem ter ga postavim zopet na določeno

mesto. — Posodo od zajutrka pomijem zjutraj, nikdar pa ne še le po obedu. Isto velja za zvečer. Če se kdaj primeri, da zjutraj res ne morem in ne utegnem umazane posode takoj osnažiti, jo vsaj zložim v kako veliko skledo ali v škaŕ, ki ga potem pokrijem s čedno cunjo, da mi ne delajo stvari napotja in se ne pasejo muhe po umazani posodi. Nože in vilice, ki sem jih rabila, polagam v kak lonec, žlice pa v skledico. A posebno namizno orodje treba hitro očediti, ker sicer rado zarjavi.

Za vse to potrebujem skoraj toliko časa, kakor če bi puščala in postavljala posodje in orodje sredi kuhinje in po mizah. Poleg tega pa imam še kuhinjo vedno pospravljeno ter se mi ni treba bati, da me neljubo preseneti kak nenapovedan obisk.

Tla, mize in klopi ohranim mnogo lažje snažne, če pazim, da jih ne zamažem nepotrebno, kakor pa če jih pomivam vedno nanovo. Zato pa ne mečem olupkov krompirja, repe, jabolk i. dr. po tleh in tudi ne po golih mizah, nego imam za odpadke zelja, ohrovt, kolerabe, za različne olupke . . . mal zabojček ali košarico ali pa vsaj debelo cunjo ali pa papir, ki ga položim predse in lupim nanj. Vse te odpadke nesem takoj v smetišnico. Nikdar pa jih ne stresam na tla, ker bi jih morala potem še enkrat pobirati, pometati in pospravljati.

Dopoldne, ko se pripravljam za kuhanje, pogrnem kuhinjsko mizo s papirjem ali s starim nerabnim prtom, da ne pomažem mize. — Črnih loncev in koz ne postavljam nikdar na golo mizo in tudi ne na tla. Tudi pazim skrbno, da ne pokapljam tal z mastjo ter da jih ne polivam s kakoršnokoli tekočino . . . Nisem delala vedno tako, a izkušnje so me izučile, da je tako zame in za hišo najboljše.

Tudi moram še pripomniti, da tisto vihranje in beganje po kuhinji, ki je v navadi pri nekaterih služkinjah, prav nič ne pospešuje dela, nego povzroči dostikrat le škodo. Kaj pomaga, če leta dekle razburjeno semintja, če se pa vsak hip zaleti kam ter vedno kaj pohodi, razbije ali raz-

lije? Če meče lonce, pokrovke, krožnike, žlice in vilice semintja, da se vse pokvari, okruši in opraska. Taka služkinja naredi mnogo škode. Vse sproti zamaže in dela vrhutega še hrup in ropot, da ne najdeš pred njim v vsem stanovanju miru.

Tudi v tem oziru je treba torej hoditi srednjo pot ter delati vse premišljeno, temeljito, natančno, mirno in po gotovem redu, ki je vsak dan in vsak teden enak.

Kuhinjska oprava.

Prvi pogoj dobre kuhinje je, da je svetla, zračna in prostorna. Poleg tega je seveda največje važnosti pripraven, pravilno postavljen in dobro urejen štedilnik. Najboljši je oni štedilnik, ki je dostopen od treh strani. Tudi mora imeti vsaj eno veliko pečico (Rohr) ter izdaten kotel za vodo. Jako pripravno je, če je pri štedilniku tudi grevnica t. j. pečica, v kateri ohraniš jedi lahko dalje časa gorke ter greješ v njej krožnike in sklede.

Kuhinjska miza naj bo velika in nepobarvana, da jo lahko večkrat odrgneš in pomiješ. Stoji naj blizu okna ter naj ne bo previsoka in tudi ne prenizka.

Prav blizu štedilnika postavi zaboj s pokrovcem za premog; drva imej zložena pod štedilnikom, ali pa naj bo zaboj predeljen ter hrani na eni strani premog, na drugi pa drva.

Če moraš spravljati v kuhinji smeti in pepel, imej tudi zato en ali dva zabojčka, ki se morata dobro zapirati ter izpraznjevati vsak dan, da ne razširjata smradu.

Kuhinjska omara naj bo kolikor možno prostorna in pobarvana ali bela. Na vratih naj ima malo okence z omrežjem, da more vanjo zrak, ker sicer vse jedi, ki so v njej hitro splesnijo. Najlepša in najpripravnejša je pač takomenovana kredenca, katere spodnji del je navadno dvo-

durna omara, nad to pa stoji druga, nekoliko manjša omara s steklenimi vratmi. V spodnjo omaro spravljaš porcelanasto posodo, v zgornjo pa kozarce in sploh finejše stvari. Med obema omarama sta navadno še dve predali, kamor spravljaš lahko namizno orodje, solnico, prt in prtiče, ki jih rabiš za vsakdanji obed.

Poleg naštetega treba v kuhinji še najmanj ene police za lonce, nadalje klop, kamor postaviš lahko škafe za vodo, in še trden stol, kjer stoji škafor za pomivanje. Če je kuhinja majhna in imaš torej malo prostora, ima ta stol lahko spodaj polico in tu naj stoji umivalnik z milom.

Police naj stoje nizko, da posežeš lahko hitro po vsaki stvari, ki je na njih ter da jih lažje vsak dan čedno obrišeš in imaš vse na njih v redu.

Posode si pač nabavi, kolikor moreš in kolikor je za svoje razmere potrebuješ. Čim več, tem bolje; kajti neprijetno in zamudno je kuhati, če manjka v kuhinji tega in onega. So pa tudi kuharice, katerim primanjkuje tudi v najbolj opremljeni kuhinji vedno česa, ker ne čedijo in ne pospravljajo kuhinjske priprave sproti ter pomažejo neznanško mnogo posode.

Velike važnosti so v kuhinji voda, milo in brisače ter razne kuhinjske cunje. Uporabe teh kuhinjskih pripomočkov ni nikdar možno dovolj toplo priporočiti služkinjam. Posebno pa jih je treba strogo navajati, da natančno ločijo brisače za roke od cunj za kozarce, za posodo, za lonce, nadalje cunje za prah, za svetilke itd. Vsaka cunja ima svojo in le eno uporabo. Tudi treba služkinjam zabičiti, da ne brišejo svojih umazanih rok v brisače ali morda celo v cunje za posodo, nego da se prej umijejo in se brišejo le v svojo ročno brisačo. Istotako je brisanje krožnikov, žlic ali miz s predpasnikom nedopustno, ker je neokusno in naravnost ostudno.

Včasih so imele gospodinje posodo, zajemalke, žlice, lesene deščice i. dr. razobešeno in razvrščeno v kuhinji po stenah in v takozvanih žličnikih in sklédnikih. Sedaj pa

spravljaajo vse to več ali manje v omare, miznice ali jih zavijajo v vrečice, ker se na stenah vse zapraši, zakadi in zamaže.

Nekaj kuhinjske priprave naj le visi na steni, ker dela to kuhinjo prijazno, zlasti če se vse lepo lesketa in sveti; večino pa je boljše, da imaš zakrito in spravljeno, ker ti tako ni treba stvari vsakokrat iznova snažiti, preden jih moreš rabiti.

Pravilno kurjenje štedilnika.

Na kmetih imajo še skoraj povsod po kuhinjah odprta ognjišča, na katerih izbeži večji del toplote brez vsake porabe v dimnik in po hiši. Tako ognjišče požre seveda ogromno drv, da bi si kmet že v enem letu skoraj prihranil na drvih stroške, ki bi jih imel s postavljanjem zaprtega ognjišča ali štedilnika. Poleg tega pa bi imele gospodinje manje truda in manje trpljenja ter boljši zrak v hiši.

V mestih imamo povsod štedilnike. — Drva, trske in premog, ki ga potrebuješ za zajutrek, pripravi že prejšnji dan popoldan ali zvečer. Pepel pa poberi zjutraj in sicer redno vsaki dan iz štedilnika. Če tega ne storiš, se ti istje zamaši in v štedilniku ne bo hotelo dobro goreti. Seveda ne izkoplji pepela morda iz istja na tla pred štedilnik, da bi imela potem še enkrat delo ž njim in da bi ga morala pometati s tal v smetiščnico. Pepel izgrebi takoj z lopatico iz istja v zaboj za smeti ali pa v smetiščnico.

Kotel napolni že zvečer do vrha z vodo. Sploh moraš paziti, da je kotel vedno poln in zakrit, sicer se prežge in uniči ter se ti voda zapraši. Tudi moraš kotel večkrat izprazniti docela in ga pomiti ter ga potem zopet naliti z vodo.

Zakuriš najlažje s suhimi trskami, katere naloži križem na nekoliko papirja ali na lesene stružke. Potem vtakni med papir ali v stružke gorečo užigalico, zapri vratica in luknjo vrhu štedilnika in kmalu bo začelo goreti. —

Nikdar pa ne smeš kuriti s petrolejem ali špiritom, ker je tako kurjenje drago, vrhutega pa še silno nevarno. Dostikrat se je že zgodilo, da je vlila služkinja iz steklenice petroleja na drva v štedilniku, ko je pod drvami gorelo nekoliko. Plamen je planil hipoma do steklenice, ki jo je razneslo, in nastal je požar.

Če nimaš trsak, si jih napravi sama s tem, da prav drobno razsekaš drva. To stori v drvarnici s sekirico, ne pa v kuhinji z nožem — katerega popolnoma pokvariš — takrat ko je že treba kuriti.

Kadar drva že dobro gore, deni povrhu premoga, toda ne preveč, da ne zadušiš ognja in ti ni treba prav dolgo čakati, da se ogenj razgori. Pazi, da ne nastane v štedilniku prevelik prepah ter imej spodnja vratca le malo odprta, sicer ti pogori preveč kuriva!

Spočetka zakuri dobro, da se štedilnik segreje; ko je že dovolj vroč, pa pridevaj polagoma goriva ter izrabljaj premišljeno ogenj, ne da bi ga trčila nepotrebno.

Skoraj splošna napaka služkinj je, da kurijo potratno, brez vsake mere in brez misli. Če treba skuhati par čašic čaja ali pa zavreti lonček mleka, zakurijo prav tako, kakor bi bilo treba pripraviti obed za celo družino. Drva se našim služkinjam prav nič ne smilijo; za vsako mehkokuhanu jajce treba celo množico polen in morda celo premoga, ko bi zadostovalo za to le par trsak in globoka ponvica, ki jo vtaknem v štedilnik v luknjo. Tudi imajo naši posli slabo navado, da zakurijo uprav strahovito (zato se jim seveda vsak trenotek kaj prismodi in so stene vedno vse vlažne od pare), potem pa se ne zmenijo za ogenj po celo uro. Ko je ogenj že skoraj docela ponehal, pa pride zopet na vrsto cela skladalnica drv in premoga. To je lahkomišelnost in zapravljjanje!

Da kuriš varčno, ne nalagaj nikdar več kakor je potrebno ter izrabi ogenj docela, t. j. vodo za pomivanje, železo i. dr. segrej takrat, ko že itak gori, ne pa da bi zaradi tega kurila posebej.

Če imam sicer mrzlo večerjo, ne bom morda kuhala kakih jajec na solato zvečer, nego jih skuham že pri obedu ali popoldne pri kavi. Sploh se da marsikaj že opoldne pripraviti za večerjo, da je možno zvečer manje kuriti ter da lahko štediš.

Pri kuhanju treba tudi, da znaš razstavljati posodo pravilno po štedilniku, ki seveda ni povsod enako vroč. Ko zavre kaka stvar na luknji, jo potem lahko odmakneš na manj vroče mesto, pa ti bo vseeno vrela. Tako si napraviš prostor za kaj drugega. Tudi pokrij jedi s pokrovkami, da bodo prej zavrele. Mleko se kuha nepokrito.

Luknja ne sme biti nikdar odprta, ker uhaja vročina skozi njo. — Če imaš na štedilniku malo prostora, postavi morda kak lonec s krompirjem, peso, fižolom v pečico; morda se ti tudi tam skuha. Seveda ne smeš pozabiti nanj, da se končno vrhutega še ne speče.

Če pečeš v pečici kako močnato jed, ne smeš nalivati med tem časom v kotel, ki je nad njo, mrzle vode, ker to hladi pečico in bi se ti zato jed ne spekla lepo.

Pomni končno še, da dajejo suha in drobna drva več vročine kot mokra in debela. Zato skrbj, da se drva na zračnem in gorkem kraju posuše. Na štedilniku, v pečici ali v peči pa se sme zgoditi to šele tedaj, ko je ogenj že docela ponehal, da se ti drva ne unamejo.

Nekatera navodila glede pripravljanja jedil.

Preden začneš kuhati, se vsakokrat umij ter si predpasaj čeden predpasnik.

Delaj kolikor mogoče malo z rokami, pomagaj si povsod z vilicami ali žlico.

Bodi čista in natančna ter ravnaj tako, da bo vsaka jed snažna in okusna. Ni dovolj, da potakneš kako stvar samo v vodo in jo vržeš potem v lonec; pregledati moraš natančno, ali je res čedna in ali se je kaj ne drži.

Sicer je res, da je meso boljše neoprano, toda jaz imam rajša nekoliko slabšo juho ter dobro operem meso, ker vidim, koliko rok ga včasih na trgu pretiplje in koliko muh ga je oblezlo. — Prav posebno treba umiti v gorki vodi in s čisto cunjо prekaјeno meso.

Tudi vsako sadje operem ali vsaj obrišem, preden ga dam uživati družini. Mnogo je ljudi, ki vgriznejo v hruško, jabolko, breskev i. dr., ne da bi si ogledali dobro sad. Toda na sadju je navadno veliko prahu, blata, črvičkov; tudi potuje sadje skozi marsikatero roko, preden pride na trg. In prav mogoče je, da so imeli lastniki teh rok kako nalezljivo bolezen ali so bili morda zelo umazani. Zato je pač jako priporočati, da vsakdo sadje obriše ali opere, preden ga hoče jesti.

Istotako operem krompir, preden ga lupim. Razume se, da operem olupljeni krompir iznova. Če kuham krompir v oblicah, peso ali zeleno, operem vse prav dobro ter izrežem objedena mesta. — Prav tako spiram tudi fižol, lečo, grah, riž, ješprenček, kašo i. dr. Vse to se mora prej tudi še skrbno izbrati, ker je vmes čestokrat dosti smetja.

Posebno previden mora biti človek pri zelenjavi. Vsak list treba pregledati zase, ali se ni skrila kam kaka gosenica ali kak polž, ki bi zagnusil jed vsej družini. Tu ni kuharica nikdar dovolj vestna, natančna in čista.

Poleg čistosti mora gospodinja tudi gledati na zunanjo obliko jedi ter na posodo, v kateri prinaša jed na mizo. Nikakor ne zadošča, da je hrana samo užitna in prebavna, nego mora biti tudi okusna po svoji zunanosti in prijetna po duhu in okusu. Še tako imenitno skuhana in z vsemi potrebnimi dodatki opremljena hrana ne diši, ako se postavi pred nas v umazanih posodah, ako se jedilnega orodja drže ostanki prejšnjih jedil, ako so zamazani namizni prti in prtiči in ako nam streže umazana in razmršena kuharica, ki jej visé lasje na čelo in vrat.

Dobra gospodinja mora vrhutega še uvaževati, da vpliva vsaka enoličnost v hrani slabo na ustroj vsega človeka ter

da enovrstnost naravnost škoduje človeškemu telesu. Kuharica mora torej tudi misliti na to, da je hrana čim raznovrstnejša. Nikjer ni človek tako zelo in v resnici potreben izpremembe, kakor v hrani. Ker pa dobrota in slast hrane nista zavisna samo od cene živil, marveč tudi od tega, kako so se pripravila živila v kuhinji ter kako so se spravila v medsebojno soglasje, sme gospodar zahtevati, da mu postavi dobra in spretna kuharica vsak dan kaj drugega in dobrega na mizo.

»Kuhinja je lekarna«, mi je dejala nekoč neka jako dobra gospodinja in spretna kuharica. Tega par kapljic preveč, onega par kapljic premalo, za spoznanje preveč ali premalo opečeno ali kuhano, pa je jed pokvarjena. Zato ni vseeno, če denem k juhi in drugim jedem vse predpisane začimbe ali ne, ni vseeno, če zalijem kako jed zelo ali malo, če jo pustim, da se duši hitro ali počasi, ni trma, če zahtevam od svoje služkinje, da se ravna natančno po mojih navodilih ter ne trpim nikake površnosti! Še enkrat: kuhinja je lekarna, in če ženska v kuhinji ni natančna ter ni z vsemi mislimi pri kuhanju, ni mogoče, da bi pripravila dobro in okusno kosilo.

Dobro je, da pokusi gospodinja vsako jed, preden jo nese kuharica na mizo; tukaj par zrn soli, tam par kapljic limonovega soka, drugje zopet prašek popra, in jed ima ves drug okus. Poudarjati pa moram, da je pokušanje jedi z žlico, ki se jo potem zopet rabi, jako grda navada. Če si pokusila kaj, pomij žlico, nikdar pa je ne smeš deti nazaj v dotično jed. Takisto grda je tudi navada služkinj, ki pijo vodo iz korca ter mečejo potem ostalo vodo in korec zopet nazaj v škafo. Korec je le za zajemanje; za svojo rabo naj ima služkinja svojo kupico.

Živila, ki jih ne rabiš takoj, hrani vsa na hladu in pokrita ter pazi, da ne pride kaka žival do njih. Tudi po cesti ne nosi jedi odkritih in nezavitih, ker je po ulicah vedno prah. To velja zlasti za taka živila, ki jih ni možno umiti.

Mnogo ljudi ima navado, da dajejo psom in mačkam jesti s krožnikov; to je ostudno in tudi nevarno, torej nedopustno.

Pomivanje posode.

Preden začneš pomivati, deni vse ostanke jedi s krožnikov, skled in loncev v eno za to pripravljeno posodo, zloži krožnike skupaj, sklede in drugo posodo zopet skupaj ter si pripravi vse na kuhinjsko mizo.

Za pomivanje posode treba v prvi vrsti skrbeti, da imaš dovolj vroče in čiste vode. To vodo si pripravi že med obedom, kadar je kaj prostora na štedilniku, ali pa postavi lonec z vodo v pečico, kjer se izlahka segreje. Sploh mora biti pri kuhanju vedno lonec gorke in čiste vode pri rokah. Slaba je služkinja, ki greje vodo po zajutruku, obedu ali večerji ter pomiva skoraj z mrzlo vodo. Zato skrbí, da bo kotel vedno poln in imaš poleg tega še vedno lonec vroče vode na razpolago.

Ako hočeš posodo res snažno pomiti, moraš imeti zanj tri škafe ali kake druge velike posode. V enem škafu je vroča voda za pomivanje, v drugem škafu gorka voda za izplakovanje, v tretji prazni škaf pa zlagaj pomito posodo, da se odteče.

Najprej pomij porcelanasto posodo. Potem pridejo na vrsto lesene stvari in naposled lončeno in železno posodje. Da spraviš iz posode vso nesnago, imaš lahko poleg platnene pomivalke tudi še krtačico.

Steklenih krožnikov in skledic ne pomivaj v prevroči vodi, da ti ne počijo ter obriši še mokre. Porcelanasto posodo pa obriši potem, ko se je že odtekla, vendar pa ne sme biti popolnoma suha, ker se sicer potem lepo ne sveti.

Sekalnice, deske za testo in lesene kuhalnice pomivaj z gorko vodo in z drobnim belim peskom. To stori prej, preden začneš pomivati železno posodo. Cedilca pomij

in jih osnaži z malo metlico, ki jo imaš nalašč za to. Z isto metlico očedi tudi strgalnik.

Posebno skrbno moraš pomiti posode za mleko, da ne ostane v njej niti najmanjšega mlečnega dela, ki bi povzročil kisanje. — Če je posoda zelo mastna, pridene vroči vodi malo sode.

Železne lonce in koze pomivaj nazadnje z vročo vodo in s peskom, ki ga deni na sveženj slame in drgni ž njim posodo. Vse od plamena črne lonce in koze treba vsak dan sproti popolnoma do čistega osnažiti. Ko so pomiti, jih povezni na gorki štedilnik in jih pozneje obriši z ostro cunjo. Če se je v loncu kaj prismodilo, deni vanj vroče vode in pest pepela od drv ter prav toliko sode; to naj se odkuha. Potem pomij lonec. Nikdar pa ne prestavljaj take posode po cele dneve po štedilniku in po pečici, nego osnaži čim preje, kar je treba osnažiti. Če si vztrajna in se ti ne smilijo roke, imaš lahko vedno čisto in blestečo posodo, kar je ponos vsake pridne kuharice.

Za brisanje posode uporabljaj cunje iz domačega platna. Razume se, da moraš imeti za vsake vrste posode svojo brisalko, torej za steklo drugo, za porcelan drugo. Dobra gospodinja ter pridna služkinja sta v uporabljanju brisalk zelo natančni ter ne trpita v kuhinji prav zamazanih in črnih cunj, ki se skoraj ne dajo več čisto oprati. Da pa niso brisalke takoj vse umazane, treba posodo čisto in temeljito umivati ter spraviti že v vodi vso nesnago z nje. Zato pa ne smeš pomivati z nečisto vodo ter moraš — če imaš več posode — vodo premenjati parkrat s popolnoma čisto. Doolivanje vroče vode, ki je pri služkinjah tako v navadi, je nedopustno. Odlij vso umazano vodo in nalij čiste, sicer tvoja posoda ne bo snažna.

Namizno orodje, žlice, nože in vilice pomivaj v posebni skledi, in sicer ne v prevroči vodi. Ker se ročaji nožev in vilic v vroči vodi pokvarijo in se zmehča klej, s katerim je pritrjeno namizno orodje v ročaje, vtikaj nože in vilice samo do ročajev v vročo vodo in jih hitro umij.

Za ročaje zadostuje, da jih oplakneš v gorki vodi. Kar je jeklenega na namiznem orodju, odrgni s špiritom in rdečim snažilnim prahom, ki ga dobiš v prodajalni. Kuhinjske nože in sekljače (krive nože) pa odrgni z gladilnim papirjem (Schmirelpapier) ter jih dobro obriši. Zlasti pri vilicah pazi, da jih dobro očediš tudi med roglji. Kjer ne moreš z brisalko zraven, si pomagaj s krtačico, ki jo imej nalašč za to. Ko čediš rezila nožev in roglje vilic, pa imej ročaje zavite v cunjo, da jih ne opraskaš. Zlasti bodi zelo previdna pri srebrnini. — Če je srebrno namizno orodje kaj madežasto in se ne sveti, ga deni za par ur v mrzlo vodo ter ga potem zbriši s flanelo ali z jelenjo irhovino. Ako to ne zadošča, deni srebrnino v raztopino iz $\frac{4}{5}$ vode in $\frac{1}{5}$ salmi-jakovega špirta, umij orodje in ga dobro zbriši.

Oснаži pa namizno orodje vsak dan, takoj ko pomiješ, ne pa šele zvečer, ko treba že nesti večerjo na mizo ali pa naslednjega dne tikoma pred obedom. Tako odlaganje priča o veliki malomarnosti. Sicer si pa itak nič ne pomagaš s tem; stvar mora biti narejena, naredi jo rajše danes, nego da bi jo odlagala za jutri, ko imaš pred obedom že tako dovolj drugega posla.

Kupice in steklenice pomivaj s flanelo v mrzli vodi. Popolnoma čisto umite povezni na prtič, ki ga razgrni po mizi. Ko se je odtekla voda, zbriši stekleno posodo takoj s čisto platneno cunjo. — Če so steklenice motne, jih pomij z jajčnimi lupinami ali pa s svežimi koprivami. Splakni potem steklenice in jih povezni, da se osuše. — Jako nečiste steklenice očediš, če deneš vanje za par dni prav ostrega gorkega luga in jih potem pomiješ še s peskom. — Plesnivi duh spraviš iz buteljke, ako natreseš vanje zdrobljenega oglja in naliješ na to vroče vode, v kateri je stopljena soda. Pusti tako steklenice stati par ur, potem jih pomij.

Brušeno ter vso stekleno posodo, ki ima razne globine ter vrezane okraske, odrgni včasih z drobnim žaganjem, pomij jo z ostrim jesihom in jo potem splakni; ko se odteče, jo zbriši s platneno brisalko.

Ko je vsa posoda pomita in zbrisana, deni vse takoj na svoje mesto. Vse mora biti popolnoma očejeno, tako da vsako stvar lahko takoj vzameš v roke. Cunje pomivalke dobro izperi in jih obesi na gorko, da se posuše. Štedilnik pometi z metlico ter ga odrgni še gorkega z mokro cunjo in s peskom. Pobriši nadalje mize, klopi in stole, pometi tla in jih večkrat v tednu tudi zbriši z mokro cunjo. Pospravi vse do najmanjše stvarice ter si ne spravlaj ničesar za poznejši čas!

Čejenje kuhinje.

Koncem vsakega tedna treba kuhinjo in vse stvari, ki so v njej, prav temeljito pospraviti in počediti. V ta namen pomij vse leseno nepobarvano kuhinjsko orodje (mize, klopi, stole, škafe, smetiščnico, deske, valjar i. dr.) z gorko vodo, milom in krtačo ter jih obriši s suho cunjo.

Pločevinasto posodo (plehovino) osnaži z vročo vodo, ki si ji pridejala sode. Če so na pločevini rjasti madeži, jih namaži s petrolejem in odrgni potem rjo z gladilnim papirjem (Schmirgelpapier). Seveda moraš nato posodo dobro umiti.

Posodo iz mesinga očedi s snažilnim prahom ali s snažilno pomado, ki jo dobiš v vsaki prodajalni. — Ako ima posoda kake temne lise, pa zmešaj stearinovega olja, salmijakovega cveta in špirita, vsakega enak del, odrgni s tem posodo, zbriši jo s snažilno pomado in naposled s flanelo. — Rjo spraviš iz mesinga s premogovim pepelom, katerega pomoči s terpentinovim oljem.

Bakrene stvari odrgni z mehko krpo, ki jo pomakaj v jesih. Potem jih likaj še s snažilnim prahom ali s pomado in jih končno dobro zbriši s sukneno krpo. Ali: Zmešaj jesih in moko v gosto kašo in odrgni ž njo posodo s pomočjo volnene krpe. Tudi z limonovim sokom osnažiš bakreno posodje. Če v bakreni posodi ni madežev, zadostuje, da jo očediš s snažilnim prahom.

Kositarno ali cinasto posodo lahko osnažiš, da se sveti kakor srebro: Umij najprej posodo v lugu in jo očedi s pepelom od drv. Potem zdrobi prav dobro v pečici posušene soli, deni sol na volneno krpo in odrigni ž njo posodo. — Vso očejeno posodo znesi drugam. Naveži na staro omelo cunjo in obriši potem ž njim strop in stene. Pobriši tudi police; če treba, deni nanje čistega papirja. — Stvari, katerih ni bilo treba natančneje snažiti, obriši s čisto suho cunjo.

Naposled pomij tla z lugom, krtačo in milom ali pa s slamo, peskom in milom. Seveda premikaj klopi, mize i. dr., da povsod vse posnažiš.

Ko je vse počejeno, znesi, postavi in obesi zopet vse stvari na svoje določeno mesto.

Vsaj parkrat na leto pa pomij tudi omare in police znotraj, očedi vratica pri štedilniku ter sploh ves štedilnik z gladilnim papirjem ter umij okna.

Ne trpi v kuhinji nikjer nesnage in prahu ter nikake navlake! Pospravljaj in čedi vse sproti, in vsako delo ti pojde veselo in hitro izpod rok!

Pravilna uporaba kuhinjske posode.

Nekatere gospodinje ne vedo, da ni vseeno, v kakšni posodi se pripravlja ta ali ona jed. Čestokrat se zgodi, da imajo jedi neprijeten okus ter čudno temno barvo; toda nihče ne ve, odkod prihaja to.

Zelenjave, sadja, mezge ne smeš nikdar pripravljati v posodí, ki ima poškodovano glazuro (email), ker ti postane sicer grdo črnikasta.

Mleka ne kuhaj v posodi, kjer si imela kdaj kaj mastnega. Nobeno živilo se tako hitro in tako rado ne navzame duha in okusa kot ravno mleko. Zato imej za mleko posebne posode, v katerih ne kuhaj nič drugega.

Bakrene in mesingaste posode so zato pripravne, ker se ne navzamejo nikakega duha. Vendar pa ne pripravljaj

v njih nikdar nič kislega, ker vsaka kislina tvarja na bakru in mesingu takoimenovani zeleni volk. V bakreni ali mesingasti posodi ne sme ostati nobena jed; ko je izgotovljena, jo predeni drugam. — Sploh bodi jako previdna pri uporabljanju te vrste posodja. Vsako tako posodo moraš dobro pregledati, preden kaj deneš vanjo. Zgodilo se je že, da so se ljudje vsled neprevidnosti kuharice zastrupili z zelenim volkom, ki se je bil naredil na posodi.

Najbolj v rabi in res najpripravnejša je emajlirana železna posoda, ker se jo — dokler je nepoškodovana — lahko uporablja za pripravljanje kakoršnekoli hrane. Ko se začne krušiti, je pa naravnost nevarna človeškemu življenju. Človek lahko použije z jedjo male škindre, ki so se odluščile od posode, te zaidejo v slepič in povzročijo vnetje slepiča. Zato pa skrbno pazi, da se ohrani glazura emajlirane posode dolgo časa cela. V ta namen ne postavlja nikdar mrzle take posode na zelo vroče in ne vlivaj nič mrzlega vanjo, kadar je vroča. Tudi ne postavlja prazne emajlirane posode na vroč štedilnik, ker sicer razpoka glazura.

Ker se kositer ali cín na vročem precej hitro raztopi, ne puščaj praznih zacinjjenih posod na vročem štedilniku ter jih ne uporablja za razbeljenje masti. Mast razbelja v navadni železni ponvi.

Močnate jedi spečeš najlepše v porcelanastih ali glinastih posodah. Tudi sadje in mezgo kuhaj v takih posodah, katerih pa ne smeš rabiti za prav nič drugega. Za kuhanje mezge in odcedkov so pripravi tudi mesingasti kotlički.

Ako delaš doma kruh, uporabljaš za to lončeno ali leseno skledo. Železna emajlirana posoda ni pripravna za kruh, ker se prehitro segreje in zopet prehitro ohladi.

Najnovejša iznajdba je posoda iz aluminija, ki prekaša vso dosedanjo; res je ta posoda jako dobra, trpežna in lepa. Toda za sedaj je vsekakor še predraga, kar je vzrok, da je v srednjih in nižjih slojih sploh še ne poznajo.

Lijak.

Če je lijak v kuhinji, mora kuharica posebno skrbeti za to, da ga ohrani vedno čistega in snažnega, ker razširja sicer po vsej kuhinji slab duh ali celo smrad. Pa najsibo lijak tudi kje zunaj, uporabljati ga smeš vedno le za to, za kar je namenjen, namreč da vlivaš vanj umazano vodo. Ta voda pa ne sme biti gosta, plavati ne smejo v njej ostanki jedi, papir i. dr., ker se sicer lijak zamaši in imaš potem neprijetno delo, preden ga izčistiš. — Tudi pazi, da ne boš pri vlivanju v lijak polila tal ter poškopila stene nad lijakom. Če se je to vendarle zgodilo, pa takoj pobriši, kar si pomazala.

Če je lijak železen in emajliran, ga pomivaj z lugom, lesenega čedi s krtačo, lugom in milom, bakrenega pa snaži tako kot drugo bakreno posodo.

Ako pozimi voda v lijakovi cevi zamrzne, jo otajaj z vročo vodo, ki jo vlivaj počasi v lijak.

Lijak bodi pokrit, kadar ga ne rabiš!

Svetilke in svečniki.

Svetilke čedi zjutraj pred zajutrkom ali pa potem, ko si pospravila, nikdar pa ne zvečer, kadar bi bilo treba že svetilko užgati.

Pri nalivanju svetilke treba velike pozornosti. Če naliješ svetilko prav do vrha, ti bo hudo smrdela, nikdar je ne moreš dovolj dobro obrisati. Poleg tega je pa pri takem nalivanju še nevarnost, da ti petrolejka eksplodira, oziroma da švigne plamen na razliti petrolej vrhu svetilke in jo raznese.

Jako grda je tudi navada nekaterih ljudi, ki dolivajo petrolej v gorečo svetilko, kar je povzročilo že marsikatero veliko nesrečo. Lahko se razlije malo petroleja, plamen ga hitro doseže, raznese vso steklenico in požar je neizogiben. Koliko poslov se je že ponesrečilo, ker so ravnali nepre-

vidno in lahkomišljeno s petrolejem ali špiritom! Kolikokrat je prav zaraditega uničil ogenj cele hiše ali celo vasi! Zato ne morem dovolj toplo priporočiti gospodinjam in služkinjam, naj bodo natančne in previdne pri nalivanju svetilk.

Kadar snažiš svetilke, ne zadostuje, da obrišeš samo cilinder; obrezati moraš natančno stenj ter obrisati vse dele svetilke: stojalo, posodico, kjer je petrolej, strojček, klobuček, cilinder in senčnik. Za vse to pa moraš imeti vsaj tri različne cunje.

Cilinder izbriši s suho cunjo, ki jo ovij na palčico. Če to ne zadošča, umij cilinder z mlačno vodo in s krtačo za cilindre. Ako so cilindri in senčniki svetilk mastni, jih umij z lugom. Seveda moraš potem vse dobro izbrisati.

Ko nažigaš svetilko, vzemi previdno senčnik in cilinder z nje, odvij stenj in ko si ga prižgala, ga zopet privij in ga polagoma odvijaj, da se cilinder počasi razgreje, ker sicer rad poči.

Da gori svetilka svetleje, lahko vržeš v petrolej par zrn soli.

Ko natikaš sveče v svečnike, pazi, da stoji sveča ravno in tesno v svečniku. Ako je sveča pretanka, jo ovij spodaj z belim papirjem, katerega se pa ne sme videti, kadar je sveča že v svečniku; segati torej ne sme visoko. Če je sveča predebela, jo na spodnjem koncu malo obreži, toda pazi, da je pri tem ne zlomiš. Ko vtakneš novo svečo v svečnik, jo tudi prižgi za par hipov, da bo potem takoj pri prvi uporabi dobro svetila. Da ne bodo svečniki takoj vsi pokapani, natakni na vsakega mal steklen plošček, ki ga dobiš v vsaki prodajalni za posodo. Če nimaš takih ploščkov, pa izrezi iz papirja oblike cvetličnih čaš ter jih natakni na svečnike.

Pri čenjenju svečnikov se oziraj na kovino, iz katere je. Mesingaste in bakrene čedi s snažilno pasto, nikljaste odrgni samo z jelenjim usnjem, srebrne z žgano magnezijo in vodo ali z mlačno vodo in milom. Porcelanaste ali glinaste svečnike odrgni z mokrim žaganjem, izplakni jih nato in izbriši.

Pod streho, v drvarnico, v hlev, na svisli in sploh na prostore, kjer je nevarnost, da bi lahko nastal požar, ne hodi nikdar s svečo, nego le s svetilko, ki ima cilindar, ker ž njo ne zanetiš tako lahko ognja kakor z odprto svečo. Sploh hodi ponoči po takih prostorih le v najsrajnejših slučajih, torej če je zares neobhodno potrebno, kajti glede požara nismo nikdar dovolj previdni. Pazi tudi, da imaš užigalice skrite pred majhnimi, še nerazumnimi otroci! Zlasti na kmetih se zgodi nešteto krat, da zanetijo otroci ogenj, ki povzroči neizmerno in nepovračljivo škodo.

Druge posode v hiši.

Za smeti uporabljamo po mestih zaboje, ki morajo biti dobro zaprti ter se morajo vsaki dan ali vsaj na vsak drug dan izprazniti. Paziti je na to, da ne pride v te zaboje še žareč pepel.

Pred pečmi v sobah mora biti pribita kovinasta plošča ali pa postavljena posodica, da ne pada žerjavica, kadar se odpre peč, na tla, ki bi se poškodovale ali bi lahko celo nastal požar. — Za premog in drva v sobah imamo tudi kovinaste posode, da se sobna tla ne umažejo in posmete.

V vsaki sobi mora biti na primernem prostoru tudi pljuvalnik, ki vanj ne devaj pepela ali žaganja, nego pesek. Pepel in žaganje se namreč zlasti ob prepihu v sobi pršita po zraku in obenem seveda tudi vse drugo, kar je v pepelu.

Najbolj priporočljivi so takoimenovani higijenski pljuvalniki, ki jih je treba seveda pridno čediti in menjavati vodo v njih.

Jedilna shramba in klet.

Velike koristi je v stanovanju hladna in zračna jedilna shramba, kajti težko je varčno gospodinjiti, če nimaš prostorčka, kjer bi shranila to ali ono živilo, če moraš torej kupovati vse sproti. Zlasti je velike važnosti jedilna shramba na deželi, kjer je možno le ob gotovih časih kupiti živila ali jih je treba doma pridelati.

Če moreš, postavi v jedilno shrambo omaro z zamreženimi okenci; tu sem spravljal ostanke jedi, kruh in druga živila. Poleg omare imej v shrambi še več polic, kamor lahko polagaš sadje, kompot, mezgo, sladkor, riž, zdrob, fižol, grah i. dr. Vse to imej v velikih kozarcih, kakoršne uporabljaš za mezgo (Salse); ti kozarci morajo imeti steklene zamaške. Ali pa spravljal omenjena živila v posameznih vrečicah iz belega platna. Na vsaki mora biti zapisano, kaj je v njej. Vvezi torej z rudečo pavolo, ki je najstanovitnejše barve, v prvo vrečico besedo »Riž«, v drugo »Zdrob«, v tretjo »Drobtine« i. t. d. Prišij k vsaki vrečici tudi rdeča traka, s katerima jo zvežeš. Take vrečice so jako pripravne in so poleg tega še lep okrasek shrambi. Ker so iz belega platna, jih lahko opereš, kadar se zamažejo.

V strop jedilne shrambe zabij več kavljev, kamor obešaj prekajeno meso, klobase in slanino. Če treba, zavij meso i. dr., preden ga obesiš, v tul, da ne pridejo muhe do njega. Vse to mora biti vedno na zraku, sicer se pokvari. — Čebula, česen, majaron, lovor i. dr. obesi blizu okna. — Česar ne rabiš vedno, to deni na zgornje police, ki naj bodo vse pokrite s čistim papirjem.

Sadje zloži po policah v jedilni shrambi ali v kleti. Grozdje obesi za niti na vrvico.

Dostikrat se zgodi, da jabolka in hruške, ki se hranijo na presuhih prostorih, postanejo vele in zgrbančene. Če se je zgodilo to, zakoplji sadje v zmerno vlažen pesek, kjer naj ostane tako dolgo, dokler ne postane koža zopet lepo gladka. — Če je shramba preveč suha, poškropi tla večkrat na dan z vodo in postavi tja. par posod vode.

Pozimi pa sadje tudi rado zmrzne. Kakor hitro opaziš, da je sadje pomrznilo, ga treba takoj segreti, da ne zmrzuje še nadalje, kajti čim več ledu se napravi v sadju, tem večja je nevarnost, da se pokvari. Ogrevati pa ga moraš prav počasi in polagoma ter ga ne prijemati z gorkimi rokami, niti ga stiskati, ker je zmrznjeno sadje jako občutljivo. Najbolje je, da segreješ prostor, ne da bi se sadja dotikala. Tako se sadje počasi otaja in je prav dobro porabljivo, če ni bilo že preveč zmrznjeno. Če se sadje ne da na ta način več rešiti, tedaj ga pusti še nadalje zmrznjenega in ga kmalu porabi. Otajano sadje se namreč hitro pokvari, medtem ko so n. pr. zmrznjena jabolka, ki jih naliješ z vodo in skuhaš ali dušiš z vinom, prav dobra. Če pa taka jabolka najprej otajaš in jih pustiš na zraku, dobe vsled kemične pretvorbe neprijeten okus.

Da ohraniš jabolka vso zimo, dà, do julija meseca sveža in okusna, odberi najlepše ter popolnoma nepoškodovane sadove in jih zloži na zračen prostor. Čez nekaj dni vloži jabolka v zaboj in sicer med plasti snežnega suhega mahu. Nobeno jabolko se ne sme dotikati drugzega. Tudi vrhu jabolk deni 1 dm debelo plast mahu. Zaboj dobro zabij in ga zakoplji na suhem prostoru tako globoko v zemljo, da ga krije ped prsti. — Jako zanesljivo je tudi, če vložiš jabolka namesto v mah v jako droben in suh pesek. V tem slučaju zaboja ni treba zakopavati v zemljo, nego ga shrani na kakem suhem prostoru, n. pr. na podstrešju. Sadje ostane na ta način docela sveže in mu ostane tudi fini okus. —

Povsod sta red in čistost velike važnosti in velike koristi; za jedilno shrambo velja pa to še prav posebno. Pazi, da se ti nikjer ne vgnezdita prah in nesnaga. Pomivaj

večkrat tla in police z gorko vodo, v kateri raztopi galuna. Galun namreč zamori vso gnilobo. V žaganju se zarejajo mrčesi.

Skrbi tudi, da bo v shrambi prava toplota in kolikor možno čist zrak. Poleti mora biti v shrambi hladno, pozimi pa ne premrzlo. Shramba mora imeti okna in oknice (polkne).

Če je shramba pri kuhinji, kar ni dobro, jo vedno zapiraj ter skrbi, da ne uhajata vročina in sopara iz kuhinje v jedilno shrambo. Tudi ne nosi v shrambo vročih jedil: vrelega mleka, kruha, ki si ga vzela pravkar iz peči, kuhane svinjine i. dr. Vse to se mora zunaj ohladiti, potem šele sme v shrambo. Iz teh vročih jedil se dviga sopara, ki dela shrambo toplo; poleg tega se prijema sopara vseh stvari v shrambi in povzroča plesnobo.

Poleti zastri okno jedilne shrambe z mrežastim zastorom, da ne pridejo vanjo žuželke. Posebno pa se varuj ščurkov, miši in podgan, katerih ni v hiši dobre in skrbne gospodinje nikjer.

Klet je dobra, če ima poleti in pozimi približno 6—8 stopinj R. Tudi v kleti mora biti predvsem vse snažno in suho, da ti gniloba ne pokonča živil. Zato je treba klet večkrat zračiti, pometati in pospravljati. Dobro je tudi, da daš klet vsako leto enkrat pobeliti; apno namreč vsrka vase vlago in zamori vse glive. Tla pa posipaj s peskom, ki tudi odvzame kleti mokroto.

Razsodna gospodinja skrbi v jeseni, da si pripravi za zimo in za zgodnjo spomlad dovolj živil. V ta namen daj nasuti meseca novembra v en kot kleti prsti in peska; tu sem zasadi zelja, ohrovta, peteršilja, zelene, redkve i. dr. — Korenje lahko pustiš za zimsko rabo v jeseni v zemlji; samo dobro pokriti ga moraš s slamo ali z listjem, da ne zmrzne. Pa tudi izkoplješ ga lahko in prezimiš v jamah, katere potem zasuj s prstjo in pokrij s slamo. Za tako prezimovanje odločenemu korenju pa moraš porezati perje. Korenje v kletih shranjati za zimo ni priporočljivo, ker tu kmalu zvane in izgubi svoj dobri okus.

Zemlja v kleti ne sme biti od začetka presuha, vendar pa ne smeš pozimi dolivati vode.

Redkev, peteršilj in zeleno zakoplji v pesek, ki je namešan s prstjo; tako zabraniš, da ne postanejo ta živila puhla.

Zelenjavo zasadi drugo poleg druge, vendar ne tako, da bi se korenine dotikale druga druge. Od zelene odreži vse zeleno perje, samo srček naj ostane.

Ako hočeš za zimo prihraniti kolerabe, vzdigni mlade, dorasle (ne stare) kolerabnice v jeseni oprezno iz zemlje in jih presadi v klet v rahlo prst, toda ne pretesno skupaj; glave, ki jih pokrij s tanko prstjo, se ne smejo dotikati druga druge, ker sicer rade gnijo.

Zelje zasadi tudi v kleti v zemljo; posamezne zelinate glave pa zloži na police; seveda treba one glave, na katerih se pokaže le količkaj gnilobe, takoj porabiti; kajti če tudi izrežeš gnile dele, začne vendar zelje na istem mestu kmalu zopet iznova gniti.

Krompir imej v zabojih; treba ga je večkrat prebirati, da ga obvaruješ gnilobe. Še boljše je seveda, da imaš krompir zložen na deskah; toda to ti vzame preveč prostora.

Ako imaš v kleti kadi s kislim zeljem in kislo repo, obračaj nanje posebno pozornost. Umivaj na dva do tri dni kamenje in deske, ki obtežujejo zelje. Izpiraj prtič, ki je pod deskami, odlivaj smrdljivo vodo ter izplakuj zelje. — Istotako postopaj z repo.

Za shranjevanje večje množine vina treba zopet druge kleti. Močno dišeče stvari, kakor kislina, zelje in repa, krompir i. dr. torej ne smejo biti v vinski kleti, ker vino vse to potegne nase in se zato rado pokvari.

Vinska klet mora biti kolikor mogoče suha, zračna, čista ter vedno enakomerno topla. Najprimernejša toplota v vinski kleti je povprečno približno 8—10 stopinj R.

Mrčesi in druge nadležne živali v hiši.

Da obvaruješ stanovanje pred mrčesi, treba strogo nadzirati vsakdanje čenje vseh prostorov v hiši. V prahu in nesnagi se namreč kmalu zarede razni mrčesi, ki so velika nadlega v stanovanju. Vendar pa se pojavijo celo v zelo čednih stanovanjih molji, ščurki, stenice, miši in podgane; lahko se namreč zgodi, da pridejo od drugod ali da jih zaneso drugi ljudje v hišo. Zato treba v tem oziru vedno in vedno pozornosti.

Molji se radi vgnezdijo v kožuhovino ali v volnene obleke ter napravijo s tem mnogo škode. Kakor hitro postane na spomlad toplo, zlezejo te krilate živalice iz svojih skrivališč; najlažje jih zapaziš zvečer, ker hite vedno k luči. Molji ležejo jajčeca v blago, iz teh jajčec se izležejo škodljivi črvi, ki lahko zgrizejo vso obleko. Te črve treba skrbno zasledovati in preganjati, preden se izpremene spomladi v metuljčke.

Molji se zlasti radi lotevajo obleke, v kateri so mastni madeži in zgrizejo na njej prav tista mesta, kjer so madeži. Zato je treba iz obleke vse madeže takoj odpraviti.

Da preženeš molje, stepaj večkrat obleko, posipaj jo s »Zacherlinom«, ali pa natresi na žerjavico »Zacherlina« ter drži nad tem dimom obleko. Tudi s terpentinovim oljem lahko preženeš molje. Nakapaj ga na pivnik, ki ga deni med kožuhovino ali obleko. Če so v kaki stvari molji, treba vse to večkrat ponavljati.

Da ohraniš kožuhovino in obleko pred molji, si napravi tale dobri pripomoček: Vzemi $\frac{1}{8}$ litra vinskega cveta in prav toliko terpentinovega špirta ter raztopi v tej

zmesi 30 gramov kafe. Tekočino hrani v dobro zamašeni steklenici. Preden jo uporabljaš, potresi čvrsto steklenico, da se tekočina premeša; namoči ž njo večkrat zganjen pivnik ter ga položi med sukno ali kožuhovino. Močni duh te tekočine umori molje; obleka pa na zraku hitro zopet izgubi ta duh.

Tudi tiskalnega črnila (Druckerschwärze) ne prenesejo molji. Umij zaboj, prelepi dno in vse stranske deske s sveže tiskanimi časniki, natresi na dno kafe, spravi obleko v zaboj, potresi povrhu kafe, pokrij obleko zopet s časniki, zabij zaboj in ga spravi na hladen prostor.

Muhe, ki vse oblezejo in vse pomažejo, preganjaj s »Zacherlinom«. Zapri okna in vrata sobe ter nabrizgaj »Zacherlina« na vse strani. Čez pol ure se vrni v dotično sobo in našla boš neštevilno muh po tleh. Pometi jih v smetiščnico in jih popari. Okna pa zastri z gosto mrežo, da ne morejo zopet druge muhe v stanovanje. Poleg tega preganjaš tudi lahko muhe z vejami ter zapreš potem okna, ali jih loviš v steklenice, nalašč za to pripravljene. V zadnjem času love muhe tudi na »Tanglefoot«, to je z nekim lepom namazan papir; toda ta vrsta zatiranja muh je ostudna. — Vsekakor pa je treba muhe temeljito preganjati, ker sicer je vsako čenje zaman in se v kuhinji kaj rado zgodi, da zaidejo celo v jedi.

Še ostudnejše kot navadne muhe so pa mesarske muhe, ki ležejo v meso jajčeca, iz katerih se razvijejo črvi. Tako se lahko zgodi, da je košček mesa v enem ali dveh dneh ves živ črvov. Zato treba meso in druga živila zlasti poleti pokrivati, zavijati ali jih devati pod poveznik iz goste pletene žice ali iz tula. Tudi si lahko daš narediti pri mizarju ogrodje za gajbico, katero obij s tulom ali organtinom; to gajbico obesi na kavelj, ki ga zabij v strop shrambe ali kleti in spravlja vanjo živila. Pazi pa, da bo vedno dobro zaprta.

Mravlje, ki zlasti rade pridejo k sladkorju, pokončaš lahko na sledeči način: Namoči gobo v vodo, v kateri raz-

topi precej sladkorja; ožmi gobo nekoliko in jo deni tja, kamor navadno prihajajo mravlje. Čez malo časa se bo zbralo veliko število mravelj na gobi, ki jo tedaj vrzi v krop. To ponovi večkrat.

Najnadležnejša in najostudnejša golazen v stanovanju so stenice, ki jih prinesejo ljudje z obleko ali pohištvom v čista stanovanja. Stenice se jako hitro množe ter je treba posebne paznosti in vztrajnosti, da jih zatreš. Stenice so zlasti rade v posteljah, v žimnicah, za okvirji slik itd. — V stanovanju, kjer so stenice, treba vsako stvar posebej razdreti, natančno pregledati in namazati vse špranje s kako tekočino, ki umori stenice. Take tekočine so: krezolinova voda (na 1 liter vode vzemi 10 žlic krezolina), terpentinovo olje, solni cvet (Salzgeist) in terpentinov cvet, vsakega polovica, sok od svežih kumar i. dr. Ko si namazala pohištvo z eno teh tekočin, natresi povrh še »Zacherlina«. Vse to moraš večkrat ponoviti. Posebno pozornost obračaj na postelje, ki stoje blizu peči ali v kuhinji. Tla pomivaj z vročim ostrim lugom ali s klorovo vodo. Vse razpoke in luknjice v stenah, ob vratih in ob oknih treba globoko z nožem izpraskati ter nanovo zamazati z apnom, kateremu primešaj solne kisline. — Slike vzemi iz okvirjev, ki jih namaži s terpentinom. — Če so zašle stenice v žimnice, zofe in mehke stole, je pač najumestnejše vse razdreti ter dobro očediti, sicer se boš stenic težko iznebila. Vsa sumljiva mesta treba dalje časa vsak dan pregledavati in stenice pokončavati. — S kropom tudi zamoriš stenice; kar moreš, torej tudi popari.

Bolhe se rede v prahu in nesnagi. Zato je tudi najboljše in najzanesljivejše sredstvo proti bolham — snažnost. Pometaj, pomivaj, briši, iztepavaj, krtači in zrači temeljito, pa gotovo ne boš imela v stanovanju dosti bolh.

Dobro sredstvo proti bolham je »Zacherlin«, ki ga nabrizgaj po tleh in v postelje. Tudi kamilice baje zamore bolhe. Potrgaj jim cvetove, ki jih natresi potem v postelj in po tleh.

Uši je najti le pri najmalomarnejših in najbolj zani-karnih gospodinjah. Vendar pa se tudi najsnažnejšemu člo-veku lahko pripeti, da jih dobi od drugih ljudij, n. pr. na potovanju, v tuji postelji, v šoli, v cerkvi i. dr. Uši odpraviš s skrbnim česanjem z gostim glavnikom, z umivanjem glave ter z nekim mazilom, ki ga dobiš v lekarni. Če so zašle uši v obleko, popari dotične stvari z lugom.

Ščurki so kaj radi po kuhinjah in shrambah. Podnevi jih ni videti, zvečer, ko je že vse temno, pa prilezejo iz svojih bivališč: izpod ognjišča, iz raznih luknjic in špranj ob stenah, ter oblezejo vse kuhinjsko orodje, vsa nepokrita živila, celo na stropu jih najdeš in pridejo tudi v sobe. Nekatere gospodinjke trdijo, da ščurkov ni mogoče pregnati, a to ni res! Pojdi vsak večer, ko je bilo povsod že nekaj časa temno, v kuhinje in shrambe, pobijaj ščurke z metlo, natresaj vsa njih bivališča na debelo s »Zacherlinom« in pobijaj jih zopet zjutraj, ko prilezejo ščurki omamljeni od vseh strani. Predvsem pa ne puščaj v kuhinji nič nesnaž-nega, zapri in poskrij vsa živila, pazi, da bodo tla vedno suha, čedno pometena in počejena. Če ne bodo imeli ščurki ničesar jesti, bodo kmalu ostavili stanovanje. — Tudi fos-forovo mazilo, ki ga dobiš v lekarni, je dobro sredstvo proti ščurkom. Namaži to mazilo na liste sveže solate, po-sipaj jih še s sladkorjem in nastavi liste na različna mesta, kjer so ščurki. Ali: Zmešaj prav dobro 5 delov boraksa, 3 dele sladkorja in 2 dela pšenične moke. To raztrosi v majhnih koscih po tleh. Ako se ščurki te zmesi najedo, tudi poginejo. — Če so ščurki pod ognjiščem, zažgi večkrat velik kos papirja in ga potlači pod ognjišče. Ker so ščurki navadno v špranjah ob steni, zamaži vse špranje z málto, kateri primešaj raztopljenega galuna. Jež je tudi dober zatiralec ščurkov.

Če so prišle miši ali podgane skozi kake luknje v stanovanje ali v klet, zamaži dotične luknje z zdrobljenim steklom, zapri v stanovanje lačno mačko in nastavlaj tako dolgo dobre pasti, da zatreš vse miši in podgane. Ven-

dar devlji v nastavljeno past vsakokrat drugo vabo, n. pr. danes slanine, jutri masti, potem mesa, nato košček oreha itd. Miši so namreč zvite živalice, ki hitro opazijo zvijačo.

Na Tirolskem pokončujejo miši takole: Iz drožja izvaljajo male kroglice, ki jih v primerni množini raztrosijo po onih prostorih, kjer so miši; objednem pa nastavijo polno posodo vode, tako da morejo miši do nje. Po povžitem drožju začne namreč miši žejeti, da pijejo nastavljeno vodo brez konca in kraja. Drožje se v želodcu raztopi in ga slednjič razžene. Miši torej poginejo. Tudi v lekarni in v prodajalnah je dobiti razne mišje in podganje strupe. Toda poleg nevarnosti, da bi použila ta strup lahko tudi kaka domača žival ali celo kak otrok, ima vsako tako zastrupljanje še neko drugo slabo stran: Preden miši in podgane poginejo, se zarijejo v svoje luknje; tu potem segnijo in razširjajo ostuden smrad.

Kukce, ki vrtajo po lesu hišne oprave, zamoriš s terpentinom, ki ga nalij v njihove luknjice. Nato zamaši te luknjice še z vročim tekočim lepom.

Listne uši zamoriš z dimom od tobaka. Tudi polonice preženo te uši; prinesi jih s polja domov in jih deni na cvetlice. — Ali: Posuši dobro končke smodk ter jih zdrobi v prah, ki potresi ž njim zjutraj rastline, dokler so še rosne. Ali pa prevri tobak v vodi in poškropi s to ohlajeno vodo sadna drevesa, cvetlice in druge rastline. Na ta način odpraviš vse listne uši, bolhače in druge, rastlinam škodljive mrčese. — Bolhače preženeš tudi s pepelom od drv. Potresi spomladi zjutraj in zvečer rastline s pepelom, in bolhači bodo izginili.

Vrt.

Velike vrednosti je, ako je pri hiši tudi vrt, da pripraviš na njem za leto in za vso zimo dovolj zelenjave in sočivja.

Vrt naj ima ravno lego, kajti če visi vrt navzdol, se lahko zgodi, da ti odnašajo poletni deževni nalivi zemljo z rastlinami vred. Koder bi pa nastajale na ravnem vrtu nižje kotlinice, jih je treba takoj popolnoma napolniti z zemljo, da so enake z drugo površino. Sicer se v teh jamah delajo luže, v katerih segnijejo nežne rastline.

Težka ilovnata zemlja je mrzla in nerodovitna; peščena tla so pa suha in v poletni vročini žgoča. Treba je torej skrbeti, da se izpreminja zemlja vsaj polagoma v rodovitno prst. Ako zemlja ni taka, kakoršno zahtevajo vrtné rastline, jo popraviš in izboljšaš s tem, da daš na vrt navozit cestnega blata, blata iz jarkov, drobnih odpadkov, starega zidovja, peska i. dr. Te in enake tvarine treba raztrositi v jeseni in pozimi po vrtu ter jih potem dobro zmešati s prstjo. V prvi vrsti pa treba seveda zemljo pridno gnojiti z vsakovrstnim hlevskim gnojem, ki ne sme biti prevroč in ne prehladen.

Skrbno obdelovanje vrta, vsako, tudi najmanjše delo, narejeno natančno in o pravem času ter izdatno polaganje gnoja naredi sčasoma vsak vrt rodoviten.

A tudi na rodovitnem vrtu treba precej previdnosti in izkušnje, da zadene gospodinja pravo. Grah, fižol, repa, čebula n. pr. se razvijajo v mokri in nanovo pregnojeni zemlji bolj v rast, kakor v sad. Takim samogoltnežem je torej treba določiti tak del vrta, ki se gnoji na vsako drugo leto. V zemljo, ki je nanovo pognojena, pa vsajaj špinačo,

solato, zelje, kolerabo, zeleno, ohrovt, paradižnike i. dr. Korenje, peteršilj, mesečna redkev in radič pa zahtevajo zelo rahlo zemljo.

Da bo vedno dovolj izpremembe v kuhinji, ravnaj takole: Vzgoji si posebne sadike, ki jih potem presadiš spomladi po zrahljanih in pognojenih gredah. Za sadike imej toplo gredo ali gnojak z oknom in slamnjačami, kamor poseješ že koncem februarja zelje, ohrovt, solato, kumare i. dr. Poleg tega pa imej še posebno gredo, ki naj bo na najbolj solnčni strani vrta. Tu sem zasej zgodaj spomladi po raznih oddelkih razne vrste semen, da dobiš tako sadike za presajanje. Semen ne sejaj pregosto, sicer so sadike, ki vzklijejo iz njega, šibke in slabotne; a iz takih sadik ni nikdar nič prida. Čim redkeje seješ, tem lepše sadike dobiš. Ako so pregoste, jih iztrebi nekaj. — Gredice setvenice pa ne smejo biti vedno na istem mestu, temveč jih je treba menjavati po potrebi.

Spomladi, v začetku aprila že zasajaj prve sadike, ki jih kupi pri vrtnarju, ako nimaš lastne tople grede, pokrite z oknom, slamnjačami in deskami. Seveda moraš biti pripraviljena na to, da ti morda mraz uniči te sadike; zato jih zasadi le po eni ali dveh gredah.

Najugodnejši dnevi za presajanje so oblačni, zlasti tedaj, če je prej dež namočil zemljo. Ako ni zemlja premočena, pa sadi na večer in zamoči vsako sadiko dobro s postano vodo. Pa tudi naslednje dni moraš zalivati na večer sadike, da se ne posuše vsled pomanjkanja mokrote. Pazi tudi, da ne sadiš pregosto; vsaka rastlina potrebuje prostora in svetlobe, da se more čvrsto razvijati. Korenine sosednjih rastlin ne smejo segati druga v drugo.

Kakih osem dni pozneje zasajaj še enkrat sadike iz tople grede; to bo potem zadoščalo do tedaj, ko boš že mogla zasajati doma na vrtu vzrejene sadike. Če je na večer prav jasno in se je bati mraza, pokrij sadike nalahno s slamo. Ako ni prehudega mraza, slama obvaruje rastline pogina.

Prav obdelovan vrt mora dajati od zgodnje spomladi do pozne jeseni vedno vsakovrstne in mlade zelenjave. Treba je namreč vsako zelenjavo posebej nasajati po dva- do trikrat ali pa še večkrat. Grah n. pr. pa zelje, koleraba... se da po trikrat na leto pridelati. Solata pa naj bo na vsake tri tedne ali vsaj na vsak mesec druga.

Kako nepremišljeno ravna gospodinja, ki je nasadila naenkrat celo polje solate ali zelja in kolerabe! Solata gre hitro kvišku, zato je treba nasejati in nasaditi po prvi kmalu zopet drugo. Tudi kolerabo treba dvakrat ali trikrat saditi. Nekateri stvari, ki se rabijo vse leto, pa se sejejo samo enkrat: to so peteršilj, korenje, timijan i. dr. Ko se prikažejo te rastlinice spomladi iz zemlje, stoje navadno prav tesno druga poleg druge. Seveda bi se tako ne mogle dovolj razviti, ker jim manjka prostora. Zato treba, dokler je še čas, peteršilj, korenje, solato, mesečno redkev i. dr. zredčiti; česar je preveč, to se mora populiti in iztrebiti. Rastlinice, ki jih izpuliš, porabi kot sadike, t. j. presadi jih na drugo gredo, kjer bodo imele dovolj prostora in bodo zato tudi lepo uspevale.

Kumare, ki jih hočeš zasejati na prostem, potrebujejo toplo solnčno lego in izvrstno pognojeno zemljo. Da seme prej kali, ga deni 8—10 dni pred sejanjem v mokro žagovino, ki jo imej na precej toplem prostoru. Potem zasej kumare v globoke brazde, ki jih zasuj. Da prostor bolje izkoristiš, nasadi med kumare solate ali kolerabe. Do tedaj, ko so se kumare razrastle, sta solata in koleraba že godni, da ju porežemo. — Vse to velja tudi za buče in dinje.

Zelje za zimo se sadi samo enkrat. Za poletno rabo ga pa nasadi po gredi koncem meseca aprila. Med zelje nasadi solate. Zelje enkrat ali dvakrat okoplji, potem ga osiplji. Zelo koristno je tudi, če ga po enkrat na teden ali vsaj na vsakih 14 dni zaliješ z gnojnico, zmešano s postano vodo. Sicer pa imej na vrtu le toliko zelja, kolikor ga potrebuješ za vsakdanjo rabo. Če imaš kaj polja, zasadi drugo zelje rajše na polje.

Prav tako, kakor zelje, pridelaj tudi ohrovt, ki ga nasejaj koncem februarja ali začetkom marca v toplo gredo. Na prostem ga lahko seješ aprila, za pozni ohrovt pa v začetku junija. Sicer pa vzgajaj ohrovtove sadike prav tako, kakor zelnate.

Kar ostane poznega ohrovta, naj prezimi kar na prostem. V ta namen napravi dve vstrični, kaka 2 dm globoki brazdi. Vzdigni z lopato vsako glavo ohrovta zaporedoma iz zemlje, otresi prst, oberi vehe in postavljalj ohrovt po vrsti v brazdo tako, da se po dve in dve nasprotni ohrovtovki naslanjata z glavama druga na drugo; potem jih čez glavo zakrij s prstjo. Ko začne zelo zmrzovati, pokrij nasip še z listjem ali slamo. Iz tega skladišča jemlji pozimi glave po potrebi. Tako prezimovanje ohrovta je boljše, kakor če postavljaš ohrovtovke v klet, kakor zelnate glave, ker ohrovt v kleti rad gnije.

Že poleti misli na zimo! Meseca julija imaš že prazne prvokrat zasajene grede. Takrat začni na njih saditi za zimo.

Ko si poruvala dozorele rastline, prekoplji in poravnaj zemljo ter jo polij z gnojnico. Par dni nato pa že lahko zopet poseješ ali zasaдиš tja kaj družega.

Meseca avgusta in pozneje še enkrat zasej endivijo, ki jo pozneje razsajaj po gredah. Ko so se sadike popolnoma razrastle, jih začni polagoma, a ne vse naenkrat, povezavati s slamo, da postane notranje perje blede in krhko. To se mora storiti ob lepem in suhem vremenu, ker endivija drugače gnije. V treh ali štirih tednih je povezana endivija lepo bela in dobra za rabo.

Ravno takrat kot endivijo razsadi tudi zadnji ohrovt in zadnjo kolerabo, ki do zime ravno dorasteta.

Zelo dobra jed je cvetno zelje ali karfijol, ki pa se ne obnese povsod. Karfijol je treba sejati in saditi takrat ko poletno ali pa zimsko zelje. Med rastjo karfijol pridno zalivaj z vodo in gnojnico, rahljaj zemljo, in ko je karfijol dorasel ter ima iti v cvet, ga osiplji. Med karfijol lahko zasaдиš solato, zeleno ali peso.

V pozni jeseni — oktobra meseca — pa treba tudi že misliti na prihodnjo spomlad. Takrat nasej špinače, motovilca in peteršilja ter nasadi nekaj zimske solate, ki naredi potem hitro spomladi glave. — Če natresaš na sneg, pod katerim je motovilec, nekaj pepela, da solnce lažje raztaja sneg, dobiš lahko še skoraj pozimi okusno solato.

Tudi vso zelenjavo, ki v jeseni ni mogla dozoreti, pusti na planem, spomladi bo hitro poganjala liste in vršičke, iz katerih se da napraviti izvrstna prikuha.

Kakor vsako delo, naj bi se tudi škropljenje na vrtu opravljalo o pravem času. Lažje in hitrejše pokukajo rastlinice iz zemlje, lažje in bujnejše rastejo, če se jim nekoliko pomaga z mokroto. Pomni samo to, da ne zalivaj vrta v zgodnji spomladi zvečer, kajti prav mogoče je, da pride ponoči mraz, ki tembolj uniči rastline, čimbolj so mokre. Spomladi torej zalivaj vrt zjutraj pred solničnim vzhodom, poleti in jeseni pa zvečer po solničnem zahodu. Nikdar pa ne smeš zamakati vrta, kadar pripeka vročina na rastline in na zemljo, kajti takrat z zamakanjem pre-naglo ohladiš korenine, kar škoduje rastlinam.

Kjer ni v bližini vrta vodnjaka ali potoka, tam naj se izkoplje na primernem mestu jama, v katero se nabira za zamakanje deževnica. Z vodo iz močvirja ne smemo zamakati, ker je voda iz močvirja strup za rastline. S studenčnico ali z vodo iz vodnjaka smeš tudi šele zalivati, ko je že nekaj časa stala, ker je sicer preostra in premrzla. Zato je dobro, da imaš na vrtu kad ali sod, v katerem stoji vedno voda za zamakanje. Z vodo iz ribnjakov, potokov ali rek smeš zalivati takoj.

Pazi tudi, da obvaruješ svoj vrt pred škodljivimi gosenicami, mramorji, hrošči, poljskimi mišmi i. dr. Kjer ljudje ne čistijo vrtnih rastlin in drevja gosenic, njih zapredkov in hroščev ter ne pokončujejo vrtu škodljivih živali, tam se lahko in čestokrat zgodi, da opustošijo ti mrčesi vse pridelke.

Malo store pri nas na kmetih za sadjerejo, in vendar je ni menda v kmetijstvu stroke, ki bi zahtevala za

svoje obdelovanje tako malo časa in tako malo stroškov, kakor je sadjereja, ki pa donša lepe dohodke. Dežele, ki so že v prejšnjih časih začele gojiti sadje, so danes vzlic slabim časom v najboljšem blagostanju; premoženje se množi od leta do leta, čim dražje postaja sadje. Drugače pa je v deželah, kjer je sadjereja še na nizki stopinji, kjer sadjereja še ni razširjena tako, kakor bi morala biti. V takih deželah revščina od dne do dne bolj pritiska, posebno pa ob času slabih in pičlih letnih pridelkov. Če nima kmet poljskih pridelkov, si ne more izboljšati svojega žalostnega stanja z nobenimi drugimi dohodki in se ne more preživeti z drugimi pridelki. Sadjereja pa daje gospodarju nekaj postranskega zaslužka, ki je posebno v slabih letinah veliko vreden. Sadje se more izlahka spraviti v denar že na drevju. Lep vzgled nam daje v tem oziru Češka, ki izvažja sadje v severno Nemčijo in v Rusijo, za kar dobiva vsako leto več milijonov kron. Tudi Goriška in sploh Primorska dobi vsako leto za sadje mnogo denarja, a bi mogla dobiti še mnogo več, če bi se pečala umnejše in vztrajnejše s sadjerejo.

Kjer je sadjereja, tam postane tudi podnebje bolj milo. Hudi vetrovi prestanejo, solnčni žarki nimajo ob hudi vročini več tolike moči, zemlja se ne izsuši in rastline krepkejšje rastejo in se razvijajo. Tudi v tem oziru je sadjereja že veliko vredna. Ali pa ni tudi kraj, porasel z lepim sado-nosnim drevjem, podoben zemeljskemu raj, medtem ko je zemljišče brez sadnih dreves slično puščavi?!

Slovenske gospodinje, skrbite ve, da se poprimejo naši kmetovalci bolj sadjereje, zasadite vsak kotiček praznega prostora s sadnim drevjem, in izboljšalo se vam bo kmalu vaše blagostanje, hvalili pa vas bodo tudi vaši potomci, ki bodo dobili po vas tako lepo in bogato doto.

Ne zabite pa tudi dati svojim vrtičem še na drug način prijazne zunanosti, ker to razveseljuje vsakogar. Dajte vrt lepo ograditi ter odmerite na njem tudi nekoliko prostora cvetlicam. Bogatini si napolnjujejo cele vrtove s cvetjem; toda tudi oni, ki mora skrbeti, da pridela čim največ doma,

si vendar lahko privošči v svojem vrtu tudi nekaj vrtnic, nagljev, rezede, rožmarina, roženkravta, pelargonij, potonk in drugih priprostih cvetlic. Vsi blagi ljudje ljubijo cvetlice; s tem dokazujejo obenem, da imajo smisla za lepoto. Ni kmalu lepšega pogleda, kakor če vidimo na oknih kmetских hiš lične lončke, v katerih cveto bujni rdeči naglji, pelargonije in roženkravti. Hiša ima zaradi tega vse prijaznejše in prazničnejše lice in človek si nehote misli: V tej hiši biva gospodinja, ki ljubi čednost in lepoto! In če vidimo na vrtu ob gredicah dolge vrste priprostih cvetk, ki razširjajo daleč po okolici najprijetnejši vonj, kako veseli to tujca, ki je prišel v vas in gotovo je, da si misli: V tej vasi so vrle gospodinje in pridna dekleta!

Da dobra gospodinja ne trpi plevela v svojem vrtu, se pač razume samo ob sebi. Če ti sama ali tvoji posli ne utegnejo, pa naj tvoji otroci plevelajo in sploh delajo po vrtu. Uči jih že od malega razločevati koristne rastline od plevela; zapomnijo naj si imena vseh vrtnih rastlin in naj poznajo njih uporabo. Vzgajaj z ljubeznijo svoja zelišča na vrtu, goji koristna sadna drevesa in cvetlice, pri tem pa nikdar ne pozablaj, da ravno ob delu na vrtu, na polju in v sadovnjaku lahko mnogo, mnogo naučiš svoje otroke, ki naj takrat niti ne vedo, da se uče. Tu imajo vsaki dan priliko opazovati, kako se razvija priroda, kako sledi iz enega drugo in tu imaš najlepšo priložnost, da vcepiš v otroška srca ljubezen, sočutje do te velike, vsemogočne narave. Ne dovolj, da bi tvoji otroci teptali in ruvali ponesrečen rastline, da bi lazili na drevesa in lomili veje ter trgali nezrelo sadje, da bi trgali cvetlice ter jih potem metali nepremišljeno v blato in prah! Če vzbudimo otroku ljubezen do stvarstva, smo mu oplemenitili srce in smo s tem storili že velik del svoje dolžnosti!

Obleka.

Potreba obleke je tesno združena s potrebo stanovanja. Tu in tam so silile človeka vremenske izpremembe, da se je zavaroval pred njimi. Človeška koža ni kakor živalska; v mrzlem letnem času je živalski kožuh drugačen kakor v gorkem. Ko nastopi zima, ne zraste človeku gosta dlaka ali perje, ki bi ga varovalo mraza, pač pa se to zgodi pri živalih. Zato je bil človek prisiljen, iskati si umetnega zavetišča pred vremenskimi vplivi. Človek si je napravil torej obleko.

Pri prebivalcih vročih krajev ni bila potreba obleke tako nujna, kakor pri prebivalcih mrzlega podnebja. Južno-amerikanski, po vročih gozdih živeči Indijanci, Puri in Boto-kudi ne poznajo nikake obleke. Ko so jim dali misijonarji srajce, so se sramovali obleči jih ter so jih nosili zganjene pod pazduho. Pač pa se poslikavajo ti narodi po vsem telesu ter se varujejo na ta način pred žuželkami.

In tako se zdi, da je bilo poslikavanje, ki ga najdemo pri vseh divjih narodih, pravzaprav prva obleka človeka. Nečimernost in sramežljivost sta pozneje privedla prebivalce vročih krajev do tega, da so si izumljali še drugačna oblačila. Nekateri narodi so se in se še danes krasi s perjem. Tupinambi so si n. pr. mazali ves život z gumijem in so se povaljali potem v rdečem puhu. To je bila njih obleka.

Prebivalci mrzlih severnih krajev pa so znali že zgodaj napravljati si obleko iz živalskih kož ter iz mehurjev in črev morskih somov.

Narodi vročih in zmernotoplih krajev pa so kmalu začeli zvezavati in spletati rastlinska vlakna, kar lahko imenujemo prvi začetek poznejšega tkanja.

Prva resnična obleka ljudem pa so bili kožuhi in so še dandanes mnogim neomikanim narodom. Toda surove živalske kože so posušene silno trde in zato tudi niso bile pripravne za človeško oblačilo. Že najstarejši narodi so začeli razmišljati, kako bi se dalo temu odpomoči. Strojili so si kože, napravljali iz dlake klobučevino, delali so si iz ptičjega perja predpasnike in pokrivala; pa tudi iz ličja nekaterih rastlin so si znali spletati in tkati tkanine, ki so bile nekoliko slične sedanjemu našemu platnu.

Kolikor bolj pa se je širila med ljudmi omika, toliko večjo pozornost so obračali tudi na svojo obleko. Že stari Babilonci, Egipčani, Izraelci in Grki so znali mojstrsko tkati, Feničani pa so tkanine krasno barvali ter so iznašli škrlat.

Stari Slovani so se oblačili poleti v platno, pozimi pa v kožuhovino; bili so izvrstni krznarji in tkalci.

Naše prababice so same predle na kolovratu prejo za preprosto, a trdno platneno obleko, ki so jo navadno tudi doma barvale. Naši pradedje so le redkokdaj kupovali blago za obleko, nego so si jo izdelovali doma ter jo zato nosili dolga leta.

Odkar pa je Anglež Arkwright izumil stroj, ki prede lepše in več stokrat hitreje, kakor bi moglo to storiti sto in sto predic, so postale tkanine cenejše, izdelujejo se lepše in so zato izpodrinile skoraj popolnoma domače pridelke.

Tekom časa pa so znašli ljudje razun prediva tudi druge tvarine, ki se delajo iz njih lahko razne tkanine. Iznašli so drevesno volno, kateri pravimo navadno pavola ali bombaž in ki jo dobivamo od drevesa bombaževca. Najimennitnejša pa je ovčja volna, ki jo zlasti pozimi visoko cenimo. Poleg tega imamo tudi svilo, ki se tke iz svilne niti; to pa izdeluje neka gosenica, ki se imenuje zato tudi sviloprejka.

Lan, ki se dela iz njega platno, so poznali že pradavni narodi na Jutrovem, odkoder je prišla ta rastlina tudi k nam.

Tudi konoplja daje predivo; iz njega se dela platno, ki se imenuje konopnina. Konopnina je mnogo močnejša

od lanenega platna in se porablja zato za jadra na ladjah, za vreče i. dr., konopnena preja pa za vrvi.

Platno je domače ali tvorniško. Domače platno je trpežnejše od tvorniškega. Ker se dela navadno iz nebeljene preje, je tudi platno nebeljeno ali surovo. Beli se platno na solncu ali s klorovim apnom, ki pa tkanino razje. Najboljše je, da se razgrne platno po trati ali peskovini ter se večkrat poškropi z vodo, da solnčni žarki tem uspešnejše vplivajo nanje; tudi se mora platno večkrat obračati, da je na obeh straneh enako belo. Po dvakrat na teden se pa izpari z lugom, kar zelo pospešuje beljenje. Tudi sneg lepo obeli platno. Razgrni ga koncem zime na solnčni strani po snegu in natresi nanj snega. To ponavlja večkrat.

Tvorniško platno je navadno škrobljeno ali »štirkano«, da je videti lepše. Največ ga izdelujejo na Angleškem, v Šleziji, na Saksonskem, na Češkem in Moravskem.

Kadar kupuješ platno, je gotovo najvažnejše vprašanje, ali je platno pristno, čisto laneno, ali je ponarejeno, pomešano z bombaževino. Včasih je že v predivu pomešan bombaž ali pavola, potem je še težje spoznati prevaro. Tako platno je sicer prav lepo, a ni tako trpežno, kakor čisto laneno platno.

Razločiti pravo platno od ponarejenega ni lahka stvar. Najzanesljivejši pripomoček je povečevalno steklo ali mikroskop. Skozi povečalo se vidijo lanene niti kakor svetle, gladke in okrogle cevi, bombaževe niti pa so bolj ploščnate, trakovom podobne in nekoliko sukane.

Ker pa nima vsaka gospodinja povečalnega stekla, je dobro pomniti, da je laneno platno bolj svetlo kot bombaževina, ako se spravi škrob iz njega. — Pristnost platna poizkusiš tudi lahko takole: Drži blago pred gorečo svečo ali pred kakim drugim plamenom ter opazuj nitke. Platnene niti so neenakomerne — ene so debele, druge tanke — bombažaste niti so pa vse enako debele. Potegni tudi posamezne niti iz tkanine ter jih raztrgaj. Pri platneni niti ostane konca gladka in trda, pri pavolnati se pa krotičita in

krivita. — Precej zanesljivo znamenje, da je platno pristno ali pravo, je končno še sledeče: Ako pretrgaš krajec bombaževine, se trga pravilno, rado in ravno; laneno platno pa, ako je dobro in ne razjedeno od klorovega apna, se sploh trgati ne da, ali pa se trga nepravilno, tako da se kažejo dolge povprečne niti ob raztrgani tkanini, ali kakor pravimo podomače: scefra se. — Ako izpereš iz kosca platna prav dobro škrob in pomočiš potem suho cunjico v laško olje ter jo dobro ožmeš, postane z bombažem pomešano platno progasto ali madežasto; lanene niti se namreč napijo olja in postanejo prozorne, bombaževe pa ostanejo bele. To se kaže tem bolj, ako položiš oljnat kosec na kako temno podlogo. — Končno še pripominjam, da se dajo iz lanenega platna izvleči dolge niti, dočim se bombaževe niti rade trgajo in razvlečejo.

Predivo za bombaževo prejo in tkanine daje drevo bombaževca. Prvotna domovina bombaževca je Vzhodna Indija; dandanes pa ga goje v južnih krajih severne Amerike, pa tudi v Avstraliji, v Egiptu, na Grškem in na Laškem ter celo v Dalmaciji. Drevo bombaževca ima precej velike cvetove, ki se razvijejo v okrogel sad orehove velikosti. Ko ta sad dozori, se razpoči in prikaže se svetlobeli ali rumenkasti bombaž, ki je vanj zavito seme.

Nekdaj so tudi bombaž predli na kolovratu, dandanes se pa prede le na predilnicah. Seveda se mora prej bombaž očistiti in zrahljati. Iz bombaža se nareja tudi sukanec za šivanje, za pletenje in vezenje ter vata. — Razločevati treba razne vrste bombaževga blaga, kakor: katun, nanking, širting, šifon, muslin, mul, tul, barhent, baršun in še drugo. Tudi v Ljubljani je predilnica za bombaž.

Volnene tkanine rabimo največ za zimske obleke. Volno dajo ovce, kašmirska in angorska koza, ki živita v Aziji. Lepo volno dajeta tudi ameriška vikunja in alpaka; tudi iz kameline dlake se delajo volnene tkanine za vrhnje suknje, ogrtače, plašče itd. — Iz volne se izdeluje sukno, flanela, pliš i. dr.

Volna je tudi mnogokrat pomešana z bombažem. Da doženemo, ali je volna čista ali pomešana s pavolo, naredimo takole: krpico sukna ali druge volnene tkanine razpulimo v nitke, katere posamič zažgimo. Pavolnate niti zgore s plamenom, volnate niti pa ne gore rade, delajo ogelj in imajo duh po zapaljenem rogu.

Najdražja je svilnata obleka. Kakor rečeno, dobivamo svilo od sviloprejk. Ta gosenica namreč izpušča iz sebe, ko se zapreja, nekak sok, ki se jako sprijemlje; ta sok se na zraku strdi v tanke niti; vanje se zavije gosenica ter počiva v tem mešičku, dokler se ne izpremeni v popolnega metulja. Ta mešiček se da pa le tedaj razviti, če metulj še ni prilezel iz njega, ker bi ob tem prejedel niti ter jih s tem uničil. Zato se vržejo mešički že prej v krop, da pogine zaprédena sviloprejka, ali pa jo umore s suho vročino ali z močnim terpentinovim duhom. Te mešičke potem na strojih razvijejo in dobe tako svilnate niti, ki jih na poseben način izperejo in skuhajo, potem pa tko v svilo.

Poleg že naštetega blaga imamo še kožuhovino ali krzno. Najlepšo in najdražjo kožuhovino dajejo nekatere divje živali severnih krajev. Tudi krtova koža je lepa in jako draga. Jopič iz krtovih kožic velja več sto kron. Tudi jopiči iz razne druge kožuhovine stanejo celo premoženje...

Obleka ima nalogo, da brani kožo pred prehitro oddajo gorkote, da torej telesno toploto zadržuje in da vrača od telesa zunanji mraz ter na ta način onemogoča razna obolenja vsled prehlajenja. Naravno je, da je odvisna kakovost obleke od letnega časa, od podnebja in starosti osebe, ki jo nosi.

Da pa more obleka zadržavati telesno toploto, ne sme biti pretesna, ker pod ohlapno obleko ostane telo vedno gorkejšo, kakor pod tesno. Tudi nas tesna obleka zavira pri gibanju in zadržuje izhlapevanje telesa. Obleka mora telo braniti mraza in prehude vročine, a mora obenem dopuščati, da more zrak vendarle obdajati naše telo ter da se morejo odstranjati telesni plini.

Posebno škodljivo je stiskanje ženskega telesa s takoj imenovanim modercem. Opetovano je dokazala neovrgljivo cela množica znamenitih zdravnikov, kako škodljiv je moderc vsemu ženskemu telesu. Moderc predružači sčasoma vse notranje dele telesa ter ga pohabi. Vsled pritiska na prsi se prisili srce, da se dvigne na višje mesto ter da se tudi nekoliko obrne. Seveda izpremene potem tudi večje žile na srcu svojo prvotno lego. Ker se vsled tega kri ne more pravilno pretakati po vsem telesu, nastanejo razne takozvane ženske bolezni: hudi glavoboli, omočilce, histerija ter razne trebušne bolezni. Tudi rebra, jetra, trebuh in ves drob dobi zaradi pritiska moderca drugo obliko. Stisnjena ženska ne more naravno gibati se, ne more niti naravno sedeti, zlasti pa ne more pravilno dihati ter ne vdihava vase toliko čistega zraka, kolikor ga potrebuje za svoje zdravje. — Da je navadno dihanje takih stisnjenih teles nezadostno, se prepričamo najlažje, ko vidimo, kako globoko in zadovoljno se oddahne ženska, kakor hitro si je odpela svoj moderc.

Toliko glede zdravja! Sedaj pa se vsiljuje še drugo vprašanje: Ali dela modni korzet ali moderc žensko telo res lepo? Vsakdo, ki ima količkaj umetniškega čuta, mora odgovoriti: ne! Ženska nenaravno stisnjenega pasu, dvignjenega oprsja, iztisnjenih bokov in kakor deska ravnega hrbta gotovo ni lepa! Poleg tega je ženska v modercu sila trda, nerodna, neokretna; njeno telo je vlito kakor iz celega in premika se, kakor živa — palica. O neizbrisnih grdih vtiskih moderca na polti niti ne govorim.

Zatorej proč z modercem! Ne posnemajmo raznih modnih prismod, nego ravnajmo se po zares pametnih ženskah, ki se že davno več ne stiskajo, marveč nosijo le priproste platnene životke brez kosti in brez železja. Bodimo tudi v tem oziru naravne in resnične. Grkinje in Rimljanke niso nosile moderca, zato pa so ostala njih telesa lepa, gibčna in vedno mladostna.

Tudi glede mode sploh ne posnemajmo preveč drugih. Nekatere ženske pač ničesar same ne mislijo, ničesar same

ne vidijo ter le posnemajo slepo vse, kar so videle v mestu, kar si je izmislila kaka imenitna, a brezskrbna gospa ali kak krojač špekulant v Parizu, na Angleškem ali na Dunaju. Treba pa vendar pomisliti, da ni vse za vsakogar. Majhnim in debelim gotovo ne pristojata to, kar se morda dobro podaja velikim in vitkim. In narobe! Črno laske bi morale nositi druge barve kot plavolaske, stare naj se nosijo drugače kot mlade in končno kmetska dekleta drugače kot mestne gospodične.

Tudi v obleki naj kaže ženska nekaj svojega, svojo osebnost in naj ne posnema v vseh podrobnostih drugih. Res je sicer, da je ženska smešna, če se nosi prav po starem, zato je prav, da gleda v splošnem na modo. Toda uloge brezumne opice pa tudi ni treba igrati.

Kolika škoda je, da je naša narodna noša že skoraj popolnoma izginila! Kmetke Slovenke nosijo rajše moderna krila, moderne jopiče in svilnate robce, šale ali celo klobuke in slamnike, kakor da bi nosile ob nedeljah in praznikih krasne peče, avbe in pas. Drugi narodi, n. pr. Čehi, Slovaki, Rusi, Srbi in Hrvatje spoštujejo narodno nošo kot svetinjo, ki so jo podedovali po svojih pradedih. Ponašajo se ž njo pred vsem svetom in ves kulturni svet spoštuje in občuduje to lepo narodno nošo. Tirolci nočejo odložiti svoje narodne noše za nobeno ceno, nemški kmetje imajo takisto nebroj krasnih, včasih tudi smešnih narodnih noš, a zvesti so jim ostali tudi v 20. veku. Le Slovenke ne marajo nič svojega, le Slovenke izdajajo tudi v tem oziru svoj narod, silijo v mednarodnost ter se nosijo po dunajsko ali po francosko.

To je tudi znak, da po lastni krivdi narodno izginjamo. Naj bi vsaj naše kmetke deklice gojile in varovale slovensko narodno nošo, ki dokazuje, da smo — narod svojega značaja in svojega okusa, da smo tudi sami zase nekaj in ne le — privesek tujstva. Svoji k svojim, ob svojem in po svoje!

Kolikor bližja je obleka telesu, tem čistejša mora biti. Čista obleka in posteljnina pospešujeta zdravje človeka.

Čedna in snažna obleka nas prikupi ljudem. Naj bo naša oprava še tako borna, ako je le snažna in zašita, pa pristoja lepo. Zanamarjenega in zamazanega človeka se pa vse ogiblje.

Marsikatera ženska misli, da zadošča, če ima le vrhnjo obleko lepo in čisto; spodaj je pa vsa strgana in umazana. Kadar dežuje in privzdigajo take neredne ženske svoja krila, tedaj vidimo spodaj ostudno umazane nogavice ter strgana in nečista spodnja krila. Ženska pa, ki se nosi tako, ne bo nikdar dobra gospodinja in tudi svojih otrok in svojih poslov ne bo mogla navajati k čednosti, snažnosti in redoljubnosti.

Oblači se torej primerno svojemu stanu, svoji starosti in letni dobi; skrbi, da je tvoja obleka čista in neraztrgana ter da te tvoja oprava ne dela smešno in pohabljeno, nego da delaš povsod vtisk pametne in varčne Slovenke, ki ima okus ter ve, kaj je lepo in čemu se človek oblači.

Kako se čisti obleka.

Vrhnjo obleko treba večkrat stepsti in vsaki dan skrtlačiti. Blago krtači v isti smeri kakor tečejo niti, ne pa nasprotno.

Pliš in baršun stepaj narobe in ga krtači z mehko krtačo nalice. Pri stepanju obleke pazi, da ne razbiješ gumbov, ki so morda prišiti na njej.

Za ženska krila dostikrat zadošča, da jih samo strkaš ali streplješ ter potem skrtlačiš. Mnogokratno stepanje namreč pokvari blago.

Če se je obleka na dežju zmočila, se takoj preobleci, ko prideš domov, in razobesi obleko po obešalniku ali po stolih v predsobi ali veži, da se posuši. Ko je obleka dovolj suha, jo zlikaj narobe ali nalice preko robca, ki ga poškropi prej malo z vodo. Skrtlačeno in očejeno obleko zgani in jo položi ali obesi v omaro tako, da ne dobi gub. To velja zlasti za baršun, na katerem se hitro naredi takozvano »zrcalo«. — Žensko in otroško obleko obrni tudi narobe,

preden jo obesiš v omaro. Klobuke skrtači in jih spravi v škatljo, ali jih pa v omari pokrij z lahkim robcem.

Moško obleko po uporabi posebno skrbno krtači; preglej jo večkrat, ali ni na njej kaj poškodovanega ter zlasti hlače večkrat zlikaj. V ta namen zgani hlače po robovih, polagaj nanje vlažen robec in likaj s težkim železom po njem. Moška obleka mora vedno viseti, ali pa jo, je treba lepo zganiti, če jo položiš kamorkoli.

Vso, zlasti pa otroško obleko treba večkrat pregledati, ali ne manjka na njej kak gumb, kak trak ali kaj družega, kar dobra gospodinja vse takoj popravi.

Čiščenje obleke daje včasih mnogo posla, zlasti če je dobila obleka kak madež. Malodane vsi madeži se dajo iz obleke popolnoma odstraniti, če to storiš takoj in dokler se madeži še niso vsesali v blago. V prav mnogih slučajih že zadostuje, da pobrišeš še popolnoma sveži madež najprej s suhim in — če treba — še z mokrim robcem. Če to ni dovolj, treba malo mlačne vode in mila, kar se tudi na potovanju povsod dobi in se torej lahko sproti vse očedi.

Drugače je pa, če so madeži v obleki že suhi in stari. Tedaj ti treba predvsem vedeti, od česa je nastal madež, da izvoliš pravo sredstvo za njegovo odstranitev.

Oljnata barya, smola, firnež se dajo spraviti iz obleke s čistim terpentinovim cvetom ali z bencinom. Navadno pa gospodinje bencin uporabljajo napačno. Marsikatera gospodinja pokaplje namreč masten del z bencinom ter drgne nekaj časa po lisi, da ta za hip izgine. Bencin namreč raztopi mast, ki se ž njim vred razleze po blagu; na ta način nastane v obleki le večji madež, ki se pokaže kmalu iznova. Zato postopaj drugače. Vzemi pivnik, zgani ga trikrat skupaj ter položi na ta pivnik pomaščeni del obleke. Potem pomoči madež dobro z bencinom in ga pokrij tudi s tako zganjenim pivnikom ter potegni preko njega z gorkim (nikakor pa ne vročim) likalnikom. Toplota raztopi maščobo, ki jo popije pivnik z bencinom vred. Če je madež velik in jako masten, ponovi parkrat to ravnanje in madež izgine docela.

Da spraviš oljnate barve, firnež in smolo lažje iz obleke, segrej terpentini ali bencin, da ima večjo čistilno moč. In sicer storiš to najlažje takole: Postavi steklenico z bencinom v lonček vode, katerega postavi na toplo ognjišče za tako dolgo, da se voda in bencin segrejeta. Pri tem pa bodi previdna, da se ti bencin ne vname in da ti ne eksplodira. Nesreča bi bila lahko velika. Tudi kolomaz odstraniš lahko z gorkim bencinom, pivnikom in likalnikom. Ali pa položi pod madež čisto krpo, polij madež z gorkim bencinom in drgni preko madeža s čisto flanelo. Pomni pa, da treba krpo pod madežem in flanelo vedno menjavati; oboje mora biti vedno čisto, sicer ne spraviš nikdar nesnage popolnoma iz obleke. Vse madeže od tolšče ali olja, smole, firneža in kolomaza odpraviš še lažje, če jih pomažeš prej s stopljenim surovim maslom, ki zmehča madeže. Ako vse to ne pomaga, pa poizkusi končno s ksilolom, ki ga dobiš v lekarni.

Kaplje od stearinovitih sveč, voska ali loja odstraniš, če deneš pokapano mesto obleke med dva pivnika in ga pogladiš z vročim likalnikom. Premikaj pivnika pod in nad blagom tako dolgo, da nista prav nič več mastna. Potem odrgni dotično mesto še z bencinom ali s terpentinovim cvetom.

Madeže črnila odpraviš iz volnenega blaga takole: Izsrkaj črnilo, dokler ga še ni popilo blago, s pivnikom, potem zlij nekaj kapljic sladkega mleka na madež, ki ga zopet izsrkaj s pivnikom ali vato. To ponavljaj tako dolgo, dokler ne spraviš iz blaga vsega črnila. Naposled izperi dotično blago še v milnici (žajfnici) in odrgni ga s čisto krpo. Ako je madež že starejši in posušen, mora mleko dalje časa vplivati nanj. — Tudi s sledečim sredstvom odstraniš črnilo iz blaga: Zmešaj 20 gramov klorovega apna s 30 grami destilirane vode. Ko se je tekočina sčistila, jo vlij v steklenico ter prideni še 5 gramov jesihove kisline. S to vodo spraviš črnilne madeže tudi s papirja. Pomoči le tenak čopič v tekočino, potegni z njim po madežu ter ga posuši s pivnikom.

Za mlečne in kavine madeže zmešaj rumenjak z glicerinom, namaži s tem madeže in jih izperi v mlačni vodi, potem pa pogladi z likalnikom dotični del obleke narobe, dokler je še vlažna. Za volnene in polvolnene obleke pa se uporablja sledečo tekočino: 1 del glicerina, 9 delov vode in $\frac{1}{2}$ dela salmijakovca. S to tekočino namakaj madeže 12 ur. — Za svilo vzemi 5 delov glicerina, 5 delov vode in $\frac{1}{4}$ dela salmijakovca. Seveda se je treba prej prepričati, ali ta tekočina ne pokvari barve. To storiš najlažje tako, da napraviš na koscih enakega blaga istotake madeže in pozkusiš najprej na njih čistilno sredstvo, ki ga hočeš uporabljati. Blesk pa pridobiš na ta način, da pomočiš dotična mesta preden jih likaš s pomočjo čopiča ali peresa s pivom ali redkim gumijem.

Pri volnenem blagu in svili uporabljaš lahko tudi samo glicerin, ki je brez duha; namaži ž njim madež in ga izperi čez četrt ure z mlačno vodo. Samo glicerin nič ne škoduje barvi.

Madeže od sladkorja, sladoleda in šampanjca odpravi z izčiščenim špiritom. Če je blago občutljive barve, primešaj špirtu malo vode. — Sladkorne madeže odstraniš tudi na sledeči način: Pomoči malo platneno krpico v destilirano vodo in odrgni ž njo madež. Destilirano vodo dobiš s tem, da ujameš paro, ki uhaja iz posode vrele vode.

Madeže od rdečega vina, malinovca in drugega sadnega soka pomoči s kislim mlekom in pusti mleko nekaj časa na madežih. Potem izperi blago v mlačni vodi. — Za lise od črnega vina zažgi malo žveplja in drži umazani del blaga nad žvepljevim dimom, ki izvleče iz obleke vse madeže te vrste.

Lise od sadja ali od trave gredo iz obleke, dokler so še sveže, ako držiš dotično mesto nekaj časa v kropu, ki naj medtem vre. Čez nekaj minut izgine lisa. Ako so madeži starejši, jih drgni z limonovim sokom ali s srešovo kislino (Weinsteinsäure), potem hitro izperi blago še v mlačni vodi, ker je kislina razjedljiva.

Če je obleka poškropljena z apnom, pomoči madeže s pristnim vinskim kisom ter operi potem dotična mesta v topli vodi. Seveda se mora to kmalu zgoditi, ker sicer apno razje niti.

Pečatni vosek odstrani z gorkim nožem; ostali madež pomoči s terpentinom, operi blago in ga beli na solncu.

Okrvavljeno obleko nadrgni z milom, namakaj jo v mrzli vodi in jo v mrzli vodi izperi. Ako nočeš obleke močiti, pa zmoči pšenično moko z vodo, da dobiš gosto kašo. To kašo namaži na debelo na krvne lise in pusti, da se na njih posuši. Suho obleko obrni narobe in iztepi iz nje moko. Ako so madeži zastareli, jih namaži še enkrat, da izginejo popolnoma.

Saje odpraviš iz blaga s salmijakovim cvetom.

Razne madeže odstraniš končno iz vsakoršnega blaga tudi z zdrobljeno morsko peno. Natresi prah morske pene na debelo na madež ter ga pusti tam četrť ure. Potem drgni madež z volneno krpo tako dolgo, da izgine, nakar izkrtači prah s krtačo.

Črna krila, ki so postala siva in zaprašena, dobro izkrtači, deni jih na desko, na kateri navadno likaš ter jih pobriši povsod podolgem s čisto gobo in salmijakovo vodo — salmijakovega cveta in vode, vsakega pol; — polagaj robec na krilo in ga zlikaj preko robca. Potem obesi krilo na prosto v senco, da se popolnoma posuši.

Črne predpasnike osnaži takole: Razgrni predpasnik po kuhinjski mizi, tako da je prava stran obrnjena navzgor. Potem ga izkrtači s krtačico, ki jo pomakaj v sledečo tekočino: Kupi v drogeriji za 10 h panamskih stružkov (Panamaspäne, Quillayarinde), popari stružke z litrom kropa ter pusti to stati čez noč na gorkem štedilniku. Potem uporablaj tekočino. Pen, ki se pokažejo pri krtačenju, ni treba izpirati, ker ravno vsled teh pen postane blago nekoliko trdo in svetlo. Predpasnik potem zlikaj narobe. Za silo osnažiš črn predpasnik tudi s črno kavo, vendar je prvo postopanje mnogo uspešnejše.

Obleko iz kamgarna, ki se že sveti, obnoviš takole: Raztopi 25 gramov salmijaka in 25 gramov soli v 50 ih gramih vode; pomakaj krtačo v to tekočino in krtači ž njo obleko. — Če se obleka preveč ne sveti, zadošča tudi že, če jo podrgneš s krpo, pomočeno v bencin in potem obrišeš obleko s suho krpo.

Mastne ovratnike pri suknjah lahko lepo očediš, ako stepeš surov rumenjak ter namažeš ž njim umazana mesta. Ta rumenjak naj se na ovratniku posuši; potem odstrani rumenjakovo skorjo in operi ovratnik v mlačni vodi.

Sukneno obleko lepo obnoviš s tobakovo vodo takole: Vzemi 50 gramov navadnega tobaka za pipo ter ga skuhaj v 2 $\frac{1}{2}$ litra vode. Precedi ta krop, pomakaj vanj trdo krtačo ter krtači ž njo obleko, ki si jo prej dobro stepala in izprašila. Potem obesi obleko v senco in ko je skoraj suha, jo zlikaj preko robca. Sukno postane čisto in svetlo kakor novo.

Orumenelo flanelo lahko obeliš na sledeči način: Stopi $\frac{3}{4}$ kg navadnega belega mila v mehki gorki vodi ter prideni tej milnici 20 gramov salmijakovega cveta. Namakaj v tej tekočini nekaj časa flanelo, preperi jo v njej in jo končno izplakni v mehki mlačni vodi.

Stlačena kožuhovina se osveži takole: Segrej jako fin pesek v pločnati posodi, da bo vroč. Potem ga stresi po kožuhovini, katero češi z železnim glavnikom. Kožuhovino nato stepi narobe, da odpade pesek. Ako enkratno tako ravnanje ne zadošča, pa ponovi enkrat ali dvakrat.

Madeži v perilu in papirju.

Iz perila spravi madeže vedno, še preden si ga dala prati.

Madeže od sadja in vina odstraniš iz perila, ako namakaš madežasta mesta perila — še preden si ga prala — nekaj časa v kislem mleku. — Ali pa namoči zamazani del perila v vroč limonov sok ter ga potem izperi v gorki

vodi. Tudi slan vinski cvet odje sadne madeže. — Če držiš sadni ali vinski madež nad žvepljevim dimom, tudi hitro izgine.

Črnilo spraviš iz perila z vročim limonovim sokom, ki opetovano pomakaj vanj madež in obešaj dotični kos perila na solnce, da ga obeli. Ko si to večkrat storila, izperi zamazano mesto v gorki milnici in madeži bodo popolnoma izginili. — Ali: Raztopi v 20 gramih vinskega cveta 10 gramov galuna, prideni malo gorke vode in operi v tej tekočini tintne madeže, ki sicer ne izginejo takoj, ampak le polagoma. Dobro pa je to sredstvo zato, ker ne razjeda blaga. — Vijoličasta tinta izgine iz perila, če namažeš madeže opetovano s čistim špiritom. — Rudečo tinto odstrani s salmijakovim cvetom, zeleno alizerinovo tinto pa s ščavno soljo (Kleesalz), in sicer na prav isti način kakor rjo.

Rjaste lise namakaj v vročem limonovem soku in izperi potem perilo v čisti mrzli vodi. — Prav dobro sredstvo je tudi sledeče: Zavri limonovega soka in finega namiznega olja — vsakega polovico — v srebrni žlici nad gorečo svečo. Pomoči suh rjasti madež v to vrelo tekočino in takoj izgine rja. — Ali napolni pločevinast lonček s skoraj vrelo vodo, pritisni rjasto perilo ob vnanko stran lončka in drgni madeže z zdrobljeno ščavno soljo. Vsi madeži hitro izginejo.

Oljnate in mastne madeže odpraviš iz platna in bombažastega perila, ako izpereš dotične kose v mrzli vodi, potem jih dobro nadrgneš z milom ter jih nato kuhaš v milnici, v kateri raztopi precej sode. — Madeže lane-nega olja namakaj prej v olivnem olju, potem kuhaj in izpiraj perilo kakor prej.

Smolo in kolomaz namaži s surovim maslom, potem kuhaj perilo v milnici in raztopljeni sodi in ga izperi kakor navadno.

Plesnoba nastane v perilu, če ga zganeš in spraviš, ko še ni bilo popolnoma suho. Ako niso plesnjivi madeži že prejedli tkanine, jih odpraviš, ako opereš dotično perilo

v lugu, kateremu prideni še nekoliko pepelike (Pottasche). Potem beli to perilo še na zraku in solncu.

Iz papirja, pergamenta in usnja spraviš mastne madeže z žgano magnezijo, katero zmešaj v gosto kašo s čistim špiritom in vodo. To kašo deni na madež; naslednjega dne pa odstrani z mehko krtačico magnezijo.

Kako se čistijo svila, baršun (žamet) in čipke.

Svilnate robce ter sploh svilo operi v krompirjevi vodi. V ta namen operi in olupi par surovih krompirjev, nastrgaj jih na strgalniku ter jih popari. Premešaj dobro krompir in krop, pusti to stati nekaj časa na gorkem štedilniku — vreti pa ne sme — ter precedi še gorko tekočino skozi gosto platno. V tej krompirjevi vodi operi svilo brez mila, izplakni jo v čisti mlačni vodi in končno v mrzli, kateri si pridejala nekoliko jesiha. Tako oprano svilo, katere ne ovijaj, deni najprej med dve suhi brisači, da se nekoliko osuši, potem jo obesi v senco in jo zlikaj še nekoliko vlažno preko robca. Likalnik pa ne sme biti zelo vroč, ker sicer postane svetlobarvna svila rmena.

Prav lepo se operejo svilnate stvari tudi v mlačni vodi, kjer se je kuhal bel fižol; 1 kg zadošča za 5—6 litrov vode. Nadalje pa postopaj kakor zgoraj.

Svilo stanovitne barve opereš prav lepo tudi takole: Poškropi jo povsod enako z deževnico ali z mehko vodo. Kmalu nato jo razprostri po večkrat zganjeni rjuhi. Nadrgni flanelo ali staro volneno nogavico z žolčnim milom (Gallseife) in drgni ž njo po svili, pri čemer se oziraj zlasti na madeže. Rjuho pod svilo večkrat obrni ali tudi premenjaj, da ne pojde nesnaga, ki je šla iz svile v rjuho, zopet nazaj v svilo. Tudi flanela mora biti vedno čista. Izperi in zlikaj svilo kakor zgoraj.

Svilnate trakove prenoviš na sledeči način: Pripravi si vroč likalnik in vse, kar potrebuješ za likanje.

Potem nalij v dve skledi deževnice, kateri primešaj salmijakovega cveta (2 deki na 4—5 litrov vode). Če čistiš temno svilo, pomoči kos flanele v to vodo in ga namili potem z zelenim benečanskim milom, položi kose svile ali trakove kakor zgoraj na zganjeno rjuho in drgni s flanelo po svili, najprej nalice in potem še narobe. Nato pomakaj drug kos flanele še v čisto vodo, ki jo imaš pripravljeno v skledi ter drgni ž njo tako dolgo po svili, da jo popolnoma izplakneš. Tudi tu premikaj in prenavljaj rjuho, ki je pod svilo. Izplakni svilo še v tretji vodi, kateri prideni malo jesiha in končno še v četrti, ki ji primešaj nekoliko špirita in raztopljenega gumija, da ne bo svila preveč mehka. Deni svilo in trakove med robce in jih takoj zlikaj narobe. — Za svetlobarvno svilo pa vzemi belo glicerinovo milo.

Če so trakovi zelo umazani, jih dobro nadrgni s svežim rumenjakom, potem jih operi, oškrobi in likaj kakor zgoraj. Za težke svilnate trakove se lahko poslužuješ krtače namesto flanele.

Surovo svilo operi v krompirjevi vodi (glej str. 132); ko jo izplakuješ v zadnji vodi, deni vanjo kitajskega čaja, da podaš svili tudi pravo barvo. Svilo obesi v senco; ko je suha, jo poškropi z vodo, kateri primešaj precej špirita; deni svilo med suhe prte in jo likaj še vlažno nalice.

Osivelo črno svilo ali črne čipke osvežiš in prenoviš na sledeči način: Kupi za 6 h sivknega (Lavendel-) špirita, za 6 h amonijaka; zmešaj to v pol litra deževnice in postavi tekočino v čisti lončeni posodi za 24 ur v zemljo. Potem pomoči krtačo v tekočino in pokrtači svilo nalice; zlikaj jo potem narobe in sicer preko robca, da ne postane svila preveč trda.

Blatna svilnata krila očedi najprej z mehko krtačo in potem z gobo, ki jo pomakaj v tekočino iz pol finega špirita in pol vode. Svilo likaj le, če je to v resnici potrebno, ker likalnik škoduje svili.

Svilnate šale operi z bencinom, kateremu prideni soli (na $\frac{1}{4}$ litra bencina 2 žlici soli). Položi in pritrdi šal

na mizo na zganjeno rjuho. Potem pomakaj belo volneno krpo v pripravljeno tekočino ter drgni z njo po šalu in sicer v isti smeri kakor tečejo nitke. Tako očedi šal nalice in narobe. Če je šal zelo umazan, ga namakaj četrť ure v omenjeni tekočini, potem ga zbrši na obeh straneh s suho flanelo in ga zlikaj prekò robca.

Baršun ali žamet, ki se je zaprašil in zamazal, skrtači s prav mehko krtačo in ga drgni potem z otrobi, ki jih moraš tako dolgo menjavati, da je baršun popolnoma čist. Zamazan baršun tudi lahko osnažiš s kruhovo sredico. In sicer odreži od svežega belega kruha debelo skorjo in drgni ž njo previdno, a tesno po baršunu. Sredica kruha mora biti obrnjena v baršun. Kakor hitro se je kruh zamazal, vzemi drugega.

Da obnoviš star, pomečkan baršun, ga napni v okvir za vezenje, pomaži ga narobe s tekočino iz pol špirta in pol vode, drži potem okvir nad vrelo sladkorno vodo in zlikaj baršun. To stori tako, da drži ta dve osebi okvir, ti pa drgni z vročim likalnikom nalahno narobe po baršunu.

Mastne madeže odpravi iz baršuna takole: Pomoči košček bombaža v citronovo olje in pomaži ž njim po madežu, ne da bi stiskala baršun. Ponavljaj to tako dolgo, da madež izgine. Potem skrtači baršun s prav mehko krtačo. — Nekaterne madeže spraviš iz baršuna tudi s terpentinovim cvetom.

Bele čipke zloži večkrat ter jih pritrdi z nitjo skupaj. Pomoči jih parkrat v gorko milnico ter jih vsakokrat ožmi; mencati jih pa ni treba. Potem jih kuhaj malo časa v drugi milnici in jih splakni najprej v gorki, potem v mrzli. Potem poplavi čipke prav malo z ultramarinom, deni jih med suho rjuho, in ko se nekoliko osuše, jih napni na desko, na kateri je pritrjen prt za likanje; in sicer pripni z zaponko vsak zobček posebej ob prt ter pazi, da bodo čipke povsod enako napete. Ko so že skoraj suhe, jih zlikaj narobe.

Če hočeš imeti čipke krem-barve, jih pobarvaj, ko so že oprane, s čajem od kamilic ali s čisto črno kavo, ki jo

razmešaj z vodo. — Ako hočeš imeti čipke bolj trde, primešaj zadnji vodi malo raztopljenega gumija.

Jako fine čipke pero Francozinje takole: Umazane čipke navijejo tesno in gladko na vinsko steklenico; preko čipk ovijejo kos platna, ki ga sešijejo, da popolnoma pokriva čipke. Potem vtaknejo steklenico v mlačno milnico, kjer ostane 24 ur, nakar jo vzamejo zopet iz vode in jo ožmo z rokami. Ko je milnica kolikor možno iztisnjena iz čipk, denejo steklenico v čisto mlačno vodo, kjer ostane par ur. Potem ožemajo in zopet iznova pomakajo čipke na steklenici tako dolgo v čisto vodo, da ni nič več mila v njih. Ko ostane voda končno popolnoma čista, puste čipke iznova par ur v njej in jih potem ožmo. Sedaj vtaknejo steklenico v vodo, kateri je primešanega nekoliko raztopljenega gumija. V tej vodi se čipke namakajo nekaj časa. Nato treba zopet vodo po možnosti iztisniti iz njih ter zavijati steklenico s čipkami tako dolgo v suhe robce, da ni čutiti nikake mokrote več. Naposled postavijo Francozinje steklenico na solnce ali na preprih, da se čipke hitro posuše. Potem treba odparati platno in odviti s steklenice čipke, ki so baje kakor nove.

Črne čipke in čipkam slične tkanine in vzenine tudi zgani, deni jih v porcelanasto posodo in nalij nanje bencina, tako, da so popolnoma in enakomerno mokre. Nato jih deni med čiste robce in jih dobro iztisni. Končno jih izplakni v finem špiritu, kateremu primešaj pol vode in malo raztopljenega gumija. Pritrdi čipke — kakor bele — na desko in jih naposled zlikaj.

Če postanejo črne čipke slabše vrste mehke in sive, jih izperi v pivu ter jih zlikaj še vlažne.

Kako se porabi stara obleka.

Ponošena obleka in perilo se skoraj domalega lahko porabi še za to ali ono v hiši. Zlasti spretna in iznajdljiva mati majhnih otrok zna napraviti iz stare obleke še vedno kaj lepega za svojo deco.

Ponošene in nerabne obleke ne premetavaj po stanovanju semintja, nego jo takoj preglej in premisli dobro, čemu bi jo mogla še porabiti. Ali morda še za oblekico ali za krilce za otroka, ali za kak jopič, za predpasnik, za podlogo ali za krpe za prah?

Vsekakor razparaj nerabno obleko takoj, osnaži, če treba, tudi operi in zlikaj še porabljive dele ter jih spravi. V madežasto obleko pridejo molji in ti jo razjedo. Tudi ti dela taka obleka v stanovanju napotje; samo porabne in lepo zganjene kose pa lahko spraviš na majhen prostorček, kjer jih imaš takoj in vsak hip na razpolago.

Obleko, ki jo hočeš dati v barvo, očedi skrbno madežev, ker se sicer sčasoma tudi preko barve zopet pokažejo. Slabega ali ponošenega blaga ne dajaj v barvo, ker se barva slabega blaga ne prime zadostno in ga tudi razje. Stroški bi se torej ne izplačali. — Pomni tudi, da se blago v barvi vedno vskoči, s čemer moraš računati. Najboljša barva je rjava in črna; svetlobarvano blago pa hitro obledi.

Če se odločiš, da daš kaj barvati, ne glej na par desetic, nego daj blago res v dobro in zanesljivo barvarijo.

Vse ostanke blaga, gumbe, trakove, sukanec, svilo, šivanke i. dr. imej na določenem mestu, da najdeš hitro vse, kar potrebuješ.

Ko nehaš delati, si ne zatikaj šivank ali zaponk v obleko, nego jih spravi v blazinico, ki jo imaš nalašč za to. Zgodilo se je že, da je padla šivanka iz gospodinjine obleke v kako jed ter se je vsled tega kdo zadušil; ali pa se je opraskal in ranil otrok v materinem naročju ob šivanki v njeni obleki. Tudi se je že pripetilo, da si je zabodla ženska po neprevidnosti in vsled svoje površnosti šivanko v prsi, ter je dobila zato raka ali je vsaj morala mnogo trpeti. — Prav iz istega vzroka si tudi ne vtikaj igel-pletenk v lase.

Perilo.

Pranje in čiščenje perila je velike važnosti, ker ni dovolj, da je perilo lepo belo, marveč je treba tudi skrbeti, da se pri pranju preveč ne poškoduje. Perice, ki perejo za meščane, devljejo v perilo čestokrat razne razjedljive pomočke — n. pr. apno — ki obelijo perilo brez posebnega truda, a ga tudi v kratkem času popolnoma razjedo, da leze vsaksebi, kakor da je razsekano. Tudi preoster lug ter pretesno ožemanje uničujeta perilo.

Zaradi vseh teh vzrokov je pač najboljše, da se pere doma, kjer je to le količkaj mogoče, da gospodinja lahko sama vodi in nadzoruje delo.

Ponekod imajo navado, da napravijo le parkrat na leto veliko perilo, kar je v vsakem oziru jako nespametno, nezdravo in neprijetno. Zamazano perilo leži v takih hišah po cele mesece na kupu, da čestokrat v vlažnih stanovanjih celo splesni. Nesnaga razjeda tkanine, da trpi perilo več, kakor če bi ga kdo nosil. Poleg tega tako perilo tudi rado pormeni, da ga je treba ob pranju drgniti na vso moč, kar tudi povzroča, da se perilo preje začne trgati. Tudi je treba tam, kjer pero poredko, veliko zalogo perila, da ne poide pred časom. Že iz tega je razvidno, da je pogosto pranje samo ob sebi priporočljivo, ker je vsekakor prijetnejše imeti lepo belo perilo zganjeno v omari, kakor pa da trohni umazano po kotih v starem zaboju, da se naposled še kaj izgubi.

Umazano perilo spravlja vedno na suh, zračen kraj. Če ga hraniš v zaboju, ga večkrat premešaj, da pride tisto na vrh, kar je bilo prej spodaj. Mokre brisače in cunje ter prepotene srajce obesi najprej kam izven sobe, da se posuše,

potem jih šele nesi med umazano perilo. Ako leži mokrotno perilo na kupu, dobi plesnjive lise, ki jih je težko odpraviti.

Najbolje je, da pereš približno vsakih 14 dni. Preden namočiš perilo, odberi belo perilo od barvastega, boljše od slabšega ter bolj čisto od zelo umazanega. Poglej tudi perilo, ali nima kakih madežev, katere moraš prej odpraviti. Preštej in zapiši vse natanko v knjižico. Tudi če pereš doma, je dobro, da storiš to zaradi lepšega reda. Natančnost v gospodinjstvu nikjer ne škoduje.

Perilo namoči v čebru. Bolj zamazano zloži spodaj, tanjše in lepše perilo pride na vrh, ker sicer bi stala grda voda najdlje na tankem perilu. Pazi, da ne pride prav nič barvastega v čeber. Zalij perilo z mlačno deževnico ali s toplo vodo iz potoka. Samo studenčnica in voda iz vodnjaka nista prikladni za pranje perila. — Kar je zelo umazanih komadov, jih tudi namili, preden naliješ nanje vode. Dobro je, da priliješ vodi nekaj luga. Perilo naj se namaka pol dne. Če torej namočiš zjutraj perilo, ga popoldne prvikrat izperi. V ta namen jemlji kos za kosom iz čebra, namili ga in izmenčaj. Dvojno perilo, kakor hlače, srajce, jopiče i. dr. treba namiliti in mencati na obeh straneh. Za mencanje se lahko poslužuješ nagrbljene plošče iz činka ali pa opravi mencanje z rokami. Nato izplakni perilo v tekoči vodi, nakar ga zopet namili in izmenčaj. Tako pripravljeno perilo zloži po prejšnji vrsti zopet v čeber, ker se ima pariti (žehtati). Pokrij perilo z gostim, v čisti vodi namočenim prtom iz debelega platna, tako, da visi prt preko čebra na vse strani. — Lug pripravi takole: Na 5 škafov vode vzemi majhen škaf presejanega pepela od drv; najboljši je bukov pepel. Premogov pepel ni za nič, ker pušča na perilu črne madeže. Voda in pepel naj vreta v kotlu kakih 10 minut. Potem začni vlivati vročo pepelnato vodo iz kotla na prt, s katerim je pokrito perilo. Ves debeli pepel bode ostal na prt, skozi platno pa teče le lug, ki ima izpariti perilo.

Ko je čeber napolnjen z lugom, ga začni spodaj odtakati; v ta namen odpri čep, da odteče lug, ki ga zavri iznova

v kotlu in ga vlivaj zopet na perilo kakor prej. To ponovi 6—7 krat. Ko popariš perilo zadnjikrat, mora stati lug čez perilo. Če začne lug kipeti v kotlu, ga nikar ne zalivaj z mrzlo vodo, ampak s hladnim lugom, sicer ti lug ob izpiranju razje roke do krvi.

Da lug bolje prepari perilo, pokrij naposled čeber s pokrovom in pusti perilo vso noč v lugu. Zgodaj zjutraj ga izmencaj iz luga in ga naposled na potoku ali reki prav dobro izplakni.

Namesto pepelovega luga uporabljajo po mnogih krajih tudi Feniksov lug; to je neke vrste sol, kateri je primešanih še nekaj drugih snovi, ki jemljejo madeže iz perila, tkanine pa ne razjedajo. Za navadno perilo se jemlje te soli po 30 gramov na liter vode; ako je perilo zelo umazano, po 40 gramov. Ko se je sol raztopila in razgrela, a še ni zavrela, jo vlij najprej nekoliko na perilo, da ne zapariš perila. Prta ni treba devati čez čeber. Potem zavri Feniksov lug in ga vlivaj prav hitro na perilo, nakar zakrij čeber z lesenim pokrovom. Čez nekaj časa odtoči lug, zavri ga iznova in popari perilo. To parjenje ponovi 4—5 krat; ako je perilo zelo umazano, pa 6 krat. Perilo pusti čez noč v lugu, kate-rega zjutraj odtoči in nalij na perilo 3—4 škafe čiste vode. Potem izmencaj perilo in ga izperi še na vodi.

Ko je perilo dodobrega izplaknjeno, ga je treba še poplaviti, da je lepše belo. V ta namen raztopi ali razmešaj v pol škafa vode plavilo, a pazi, da ga ne vzameš preveč. V tej vodi torej izplakni potem perilo, ovij ga in ga takoj obesi.

Prav lepo je perilo, če deneš plavilo kar v lug, s katerim pariš perilo, seveda je treba potem nekoliko več plavila.

Ožeto perilo krepko streplji in ga razobesi po vrvi, najbolje seveda na solnce ali pozimi na podstrešje, ako ne zmrzuje preveč. Hud mraz škoduje perilu. Zmrzlega perila ne jemlji z vrvi, dokler se ni otajalo, da ga ne zlomiš.

Povsod ne morejo perila pariti, ker nimajo pripravnih kuhinj in kotla. Zato ponekod perilo kuhajo. To se zgodi,

ko se perilo prvokrat izpere in namili. Deni ga v kotel ali v velik lonec v lug, kjer ga prekuhaj. Kuhano perilo pa ne sme ležati v lugu, nego ga prav kmalu izmenčaj in na vodi izplakni. Če bi moralo stati kuhano perilo čez noč, nalij nanje čiste vode.

Nekatere gospodinje uporabljajo namesto pepela sodo, ki pa je škodljiva perilu, ker ga razjeda.

Fino in ne zelo umazano perilo namoči v mehko vodo, izmenčaj ga in ga deni v vrelo milnico, kateri pridene boraksa (na 40 litrov vode dve pesti boraksa). Perilo pusti nekaj časa v milnici, potem ga izmenčaj in ga izplakni najprej v mlačni, potem v mrzli vodi.

Tanke letne obleke, fine ovratnike i. dr. menčaj le nalahno, da jih ne poškoduješ. Kar je namenjeno za večer, n. pr. za kak ples, tega ne plavi, ker je videti vse višnjevkasto - belo pri luči sivkasto.

Nekatere gospodinje primešavajo milnici, v kateri kuhajo platneno ali volnato perilo, nekoliko čistega petroleja, ki res olajša in pospeši delo — perilo potem namreč ni treba tako zelo mencati, pa je vseeno belo. Navadno se računa na 20 litrov vode 20—30 dek narezanega mila in 3 žlice čistega petroleja. V tej vodi se kuha perilo četrť ure, potem ga izmenčaj in izplakni najprej v mlačni, potem v mrzli vodi.

Perilo, ki je ležalo dolgo časa v omari in je dobilo vsled tega rmenkasto barvo, obeliš takole: Pusti spinjeno mleko več dni stati, da se popolnoma skisa. Potem namakaj v tem mleku perilo nekaj časa (finejše manje, debelejše dalje časa), nakar ga dobro izmenčaj, najprej v spinjenem mleku, kjer se je namakalo, potem v mlačni milnici in končno ga izplakni v tekoči vodi in ga razobesi. Ako perilo ni še popolnoma belo, pa ponovi to ravnanje. — Poleti beliš tako perilo tudi lahko na solncu, prav tako kakor platno. Pozimi pa ga razgrni po snegu, kadar sije solnce nanj. Sneg in solnce ga bosta obelila. Ako to ni

mogoče, pa napolni škaf s snegom in namakaj v njem zarmenelo perilo nekaj ur; potem ga operi. Sneg, zlasti spomladanski, ima veliko belilno moč.

Zamolplo ali rmenkasto postane perilo tudi, če se je namakalo v vroči vodi ali če je slabo, površno oprano. Da postane tako perilo zopet belo, ga je treba skrbno beliti. V ta namen popari $2\frac{3}{4}$ kg klora in $2\frac{3}{4}$ kg pepelike (Pottasche) s poldrugim litrom kropa ter premešaj dobro to tekočino. Počakaj, da se prašek vsede na dno in precedi potem tekočino previdno skozi robec. Od te čiste tekočine vzemi za velik škaf vode pol litra. Oprano perilo naj se namaka eno noč v tej vodi; naslednjega dne operi perilo še 2—3 krat v čisti vodi, najbolje na potoku.

Barvastega ali pisanega perila: oblek, predpasnikov i. dr. ne namakaj nič, marveč ga takoj izmenčaj v gorki milnici ali v gorkem lugu. Nikdar pa ne smeš barvastega perila kuhati, četudi morda misliš, da je stanovitne barve. Zlasti pa mora biti belo in barvasto perilo pri pranju strogo ločeno. — V milnici izmencano perilo izplakni ob tekoči reki, ter ga takoj obesi v senco. Če leži barvasto perilo mokro in zvito nekaj časa na kupu, postane grdo progasto.

Če je perilo zelo občutljive barve, je dobro, da raztopiš v milnici malo galuna, ki ne razjeda barve. Za rudeče, rožnato, vijoličasto perilo prilij lugu četrti del jesiha, ki ohrani barve neizpremenjene. — Ako je živorudeče perilo obledelo, pridene zadnji vodi, v kateri ga splakuješ, jesiha, pa bo dobilo zopet prvotno barvo. — Za perilo zelene, modre in sive barve pridene poleg jesiha zadnji vodi tudi še malo plavila, ki ga dobiš v prodajalnah v stekleničicah.

Zelo umazano barvasto perilo deni v škaf ter ga poškropi s tekočino iz enega dela bencina in dveh delov salmijakovega cveta; na to nalij toliko mehke vode, da bo popolnoma pokrila perilo, ki ga pusti tako čez noč. Naslednjega jutra ga izmenčaj v milnici ter izplakni v tekoči vodi. Barva ti ostane neizpremenjena.

Za nankingsko blago raztopi v sveži vodi pest soli ter namakaj v njem obleko iz nankinga 24 ur; potem jo izmenčaj v milnici in jo izplakni v tekoči vodi.

Kako je prati barvasto bombažasto ali volneno blago.

Skuhaj belega fižola, ki ga pa ne smeš osoliti; za 5—6 litrov vode zadošča 1 kg fižola. Ko je kuhan, precedi fižolovko ter pusti, da se skoraj ohladi. Potem namoči in operi v njej bombažaste (pavolnate) ali volnene tkanine črne ali druge barve. Ta fižolova voda vzame iz obleke vse madeže in vso nesnago.

Za volnene ali bombažaste stvari občutljive barve uporabljaj divji kostanj ali pa perilne korenine, ki jih dobiš v prodajalni. Svež kostanj olupí, zreži ga na tanke listke, katerih vzemi polno pest na dva litra vode. Ta kostanj kuhaj pol ure, potem odcedi vodo in ko je hladna, operi v njej obleko. — Perilnih korenin vzemi 7 dek na dva litra vode; namoči jih dan prej ter jih kuhaj malo dalje časa, kot kostanj.

Škotske (schotisch) in rdeče barvane stvari opereš, ne da bi kaj škodovala njihovi barvi, v krompirjevi vodi. Nastrgaj surovega, olupljenega krompirja na strgalniku ter nalij na ta nastrgani krompir mrzle vode, ki jo čez nekaj časa precedi skozi robec. V tej vodi, ki je ne smeš segreti, operi blago brez mila ter ga preplakni v večih čistih vodah.

Ko si izmencala volneno ali bombažasto obleko v fižolovi, kostanjevi, krompirjevi ali kaki drugi vodi, jo izplakni takoj v čisti vodi, kateri primešaj jesiha. Obleke nikdar ne ovijaj, nego jo le nalahno iztisni ter jo deni za nekaj časa med suherobce, da se ne dotikajo mokri deli drug drugega ter da se obleka nekoliko osuši. Potem jo obesi v senco,

če mogoče na prepih, da se hitro posuši. Počasno sušenje namreč škoduje barvam.

Ako je postalo oprano blago cunjasto, primešaj zadnji vodi, v kateri ga izplakuješ — za svetle tkanine z belim voskom kuhanega škroba — za temne tkanine pa prideni nekoliko raztopljenega in precejenega gumija. Oprano črno ali rjavo obleko tudi lahko pomočiš v pivo, kar jo bo naredilo dovolj trdo.

Za belo volnato perilo napravi milnico; in sicer vzemi na 8 litrov vode 62 gramov mila. To milnico nalij v dve enako veliki skledi. Eni polovici primešaj tri žlice boraksa ter izmenčaj v njej volneno perilo, dokler je tekočina še jako vroča. Potem izperi perilo še v drugi milnici, kateri pa ne pridevaj boraksa. Če se milnica preveč peni, jej primešaj vroče vode. Pene odstrani z roko in z robcem, s katerim obriši perilo, nakar ga deni med suhe prte; ko se nekoliko osuši, ga obesi v senco. Na solncu bi se tkanina skrčila. Če pereš na ta način volneno perilo, ti postane mehko in belo kot ni bilo niti novo.

Tibet in kašmir operi v gorki milnici ali v krompirjevi vodi; ali pa skuhaj perilnih korenin ter izmenčaj v tej vodi blago.

Sukneno obleko očedi s tobakovo vodo (glej str. 130.) ali pa z milnico iz mehke vode, kateri prideni salmijakovega cveta (2 deki na 4 litre vode). Sukno položi na desko in ga krtači s krtačo, ki jo pomakaj v omenjeno tekočino. Mencati in tudi ožemati ne smeš sukna; ko ga izplakneš, iztisni prav nalahno vodo iz njega in ga obesi na zrak. Zlikaj ga še malo mokrotnega preko robca.

Kako je ravnati s suhim perilom.

Najboljše je, da pobereš perilo še nekoliko vlažno z vrvi ter ga takoj poravnaš. Preden ga poravnaš, treba ga je krepko raztegniti po niti in ga še z rokami nekoliko pogladiti. Rjuhe in namizne prte primeta dve osebi ter jih

raztegneta. Potem se zganejo in pripravijo za valjar ali »mungo.« Prtiče, žepne robce in drugo slično perilo pregani dvakrat, in sicer tako, da pride prava stran monograma ali zaznamovanih črk na spodnjo stran. — Ko robce likaš, jih razgrneš v toliko, da so preganjeni čez pol. — Srajce pregani čez pol, na polovici položi rokave.

Če je perilo popolnoma suho, ga poškropi z malo brezovo ali sirkovo metlico nekoliko z vodo, ker le vlažno perilo je možno lepo zlikati. Naškropljeno in zganjeno perilo zvij tesno skupaj, da se razdeli mokrota enakomerno po vsej tkanini. Ne naškropi pa nikdar več perila kot ga moreš zlikati v enem dnevu; vlažno perilo hitro splesni, če leži na kupu.

Perilo gladi na mizi, katero pregrni z mehko plahto in čistim prtom ali rjuho. Še pripravnejša je pa likalna deska, ki mora biti prevlečena z mehko in čisto podlago.

Vsak kos pretegni skrbno in enakomerno po nitih preden ga začneš likati. Medtem ko perilo raztegneš ali obračaš, ne puščaj likalnika na deski, da ne osmодиš podlage; postavljalj ga vsakokrat na stojalce iz žice.

Za likanje si pripravi vse že prej, da lahko takoj začneš likati, ko je likalnik razbeljen. Likalnika namreč ne smeš puščati dolgo časa stati, ker se sicer preveč razbeli in potem rad osmоди perilo.

Poleg mize, kjer likaš, imej vedno pripravljeno posodo čiste vode z gobo ali snažno krpo, da je takoj vse pri rokah, ako je treba presuhe dele ali gube še enkrat zmočiti ali preglajati.

Belo perilo se lika nalice; samo če ima vezene črke, jih obrni in zlikaj oni del komada narobe. Desna roka vodi likalnik, leva pa pripravlja, gladi gube, razteguje i. t. d. Če so pri perilu prišiti trakovi, jih seveda tudi zlikaj.

Če je železo preveč razbeljeno, potegni ž njim parkrat po mokri krpi, da se nekoliko ohladi in ti ne osmоди perila. Ako pa se je to vendarle zgodilo, izperi dotični kos takoj z mrzlo vodo in ga deni na solnce, da ga pobeli. —

Rmene madeže, ki nastanejo v perilu vsled prevročega likalnika, odpraviš tudi z boraksom, ki ga namoči v malo vode. Pomoči krpico v to raztopino in pobriši ž njo preko madeža; čez nekaj časa posuši dotično mesto z likalnikom in madež izgine.

Rjuhe in prte ponekod gladijo z valjarjem (mungajo jih). Na valjar navijaj vsak kos trdno in pravilno, da se ne premakne in ne dobi gub. Navijati pa začni najprej debelejše perilo, potem šele tanjše, ker se lepše ugladi, ko je valjar že nekoliko razgret.

Perilo, ki ga potem ne boš likala, preväljaj podolgem in počez, da je glajše. Naposled ga lepo zravnaj, posuši ga čocela in šele potem ga spravi v omare.

Škrobljeno perilo treba likati z zelo vročim likalnikom; seveda pa zopet ne sme biti tako vroč, da bi palil. Lepo zlikati se da le ono perilo, ki je ravno prav škrobljeno in ravno dovolj vlažno. Za to pa je treba vaje. Presuho perilo ostane vkljub likanju tupatam zgrbljeno. Ako je perilo premokro, pa ostaja škrob rad na likalniku, in če je ta razbeljen, škrob na njem zarjavi ali celo začrni. Če se je zgodilo kaj takega, vzemi železo iz likalnika, umij likalnik ter deni čez nekaj časa železo zopet vanj. Potem potegni ž njim po voščenem papirju in nato po rjuhi, nakar šele začni iznova likati.

Voščen papir si narediš, ako deneš med polo papirja nekoliko belega voska in potegneš po njem z vročim likalnikom.

Pri moški srajci zlikaj najprej naplečnik narobe, potem nalice, nato zapestnike, rokave, stan in naposled ovratnik in oprsje.

Oprsje podloži prej s flanelo, da se ne sprime z gubami na stanu zadaj ter da postane lepo gladko. Potem drgni oprsje s čistim robcem od vratu navzdol, da naravnaš robčke, nategni oprsje ter ga likaj nalice od spodaj navzgor, trdno in počasi, da se pod železom suši. Robčke privzdigaj, dokler je oprsje še malo vlažno — torej na pol zlikano —

s koščeno palčico, ki jo moraš imeti nalašč zato. — Če je oprsje vezeno, ga likaj najprej narobe in potem robčke nalice.

Likanja perila ne odlašaj na večer; najlepše in najboljše se opravi to delo pri belem dnevu, zlasti zgodaj zjutraj, ko še ni drugih opravil.

Ko likaš, imej vedno okno odprto, ker je od likalnika razgret zrak jako škodljiv. To velja zlasti za likalnike, ki se razbeljajo z ogljem.

Zlikano perilo obesi še na solnce ali okrog peči; šele ko je prav suho, ga spravi v omaro.

Nikdar pa ne spravlja perila, preden ga nisi skrbno pregledala, ali ni morda kaj poškodovano. Najlažje storiš to pri likanju, ne da bi ti bilo treba posebej pregledovati vsak komad. Takoj pri likanju devlji vse raztrgano perilo na poseben kup ali v košaro ter ga potem kakor hitro mogoče popravi in zašij. Tudi majhnih luknjic in pretrganih niti ne smeš prezreti, če hočeš, da ti ostane perilo dolgo časa v rabi. Ravno v tem oziru pridna in vestna gospodinja lahko mnogo prihrani.

Perilo, ki ga redkokdaj rabiš, presušaj večkrat ter ga včasih pregani, da ne začne po gubah razpadati.

Škrobljenje in likanje.

Za škrobljenje (»šterkanje«) spodnjih kril se jemlje navadno krompirjeva ali pšenična moka, ker ni tako draga kot rižev škrob. Če hočeš, da se ti perilo lepo sveti in se ti škrob ne bo prijemal likalnika, ko likaš perilo, prideni vrelemu kropu nekoliko belega voska, približno pol deke na liter vode. Ko se je vosek popolnoma raztopil, prideni še le škrob, ki ga prej popolnoma razmoči v mrzli vodi. Škrob naj vre tako dolgo, da začne delati mehurje, nakar ga odstavi. Mešati ga moraš ves čas, tudi potem, ko si ga že odstavila. Ko si precedila škrob, škrobi v njem še nekoliko vlažno perilo, ker na suhem perilu se škrob rad na-

bere v kupčke ter napravlja lise pod likalnikom. Tudi je dobro škrobiti perilo v gorkem škrobu, ki bolj prevzame perilo nego mrzli škrob.

Pomoči v škrob najprej tanjše in finejše perilo ter ga ovij, potem ga pomoči še enkrat in ga zopet ovij. V kuhanem škrobu škrobljeno perilo krepko streplji z rokami ter ga razobesi na solnce, pozimi pa ob peči, da se hitro posuši. Ako se škrobljeno perilo počasi suši, ni tako trdo.

Navadno se računa na en liter vode 15 dek škroba. Vendar pa treba tu neke vaje, da spozna gospodinja, kdaj je škrob dovolj gost.

Če je treba kako stvar v naglici škrobiti ter torej ne utegneš kuhati škroba, razmoči v vodi riževega škroba ter škrobi v njem perilo. Vsakokrat, preden pomočiš kak komad perila v surov škrob, tekočino dobro premešaj z roko, ker se škrob takoj nabere na dnu sklede. Škrobljeno perilo deni med suhe prte, da se nekoliko osuši, potem ga takoj, torej še mokrega, likaj.

Za moške srajce, zavrtnike in manšete razmoči najfinejšega riževega škroba v mrzli vodi ter prideni tudi boraksa. Ta boraks stresi v vrelo vodo, premešaj ga dobro ter precedi še vročega skozi platneno krpico k razmočenemu škrobu, nakar tekočino dobro premešaj in jo uporabljaj za škrobljenje. Za 12 srajc potrebuješ približno 5 dek škroba, poldrugo deko boraksa in tri četrt litra vode.

Pomni pa, da čim dalje časa in čim več perila pomakaš v škrob, tem redkejši postaja ta. Zato moraš škrobiti najprej one komade perila, ki morajo biti najbolj trdi.

Škrobljene srajce, ovrtnike i. dr. zavij v rjuho; čez nekaj časa jih zbriši nalice in narobe s čistim robcem ter jih takoj zlikaj.

V nekaterih prodajalnah je dobiti prav dober škrob za moške srajce in ovrtnike; imenuje se »Glanzine«. Ta škrob se mora razmočiti v topli vodi, a mu ni treba pridevati boraksa. Če škrobiš perilo z »Glanzino«, ga takoj zlikaj, ne da bi ga zavijala v rjuho.

Da se škrobljeno moško perilo lepo sveti, postopaj ž njim takole: Ko je perilo že popolnoma trdozlikano in se je tudi še na solncu ali ob peči docela osušilo, vzemi vsak komad posebej, pobriši z mokro krpico nalahno preko trdih delov, toda samo toliko, da se nekoliko zmoči gornje blago. Potem potegni z vročim likalnikom še parkrat po dotičnih delih in deni perilo še za nekaj časa na solnce.

Da ohraniš likalnik vedno čist, ga ne postavlja nikdar niti za trenotek na štedilnik ali na tla, temveč vedno na mrežico, ki jo moraš imeti zmeraj pri rokah. Ako se je likalnika prijela rja, ga odrgni z gladilnim papirjem (Schmirgel-papier). — Vsakokrat, ko si nehala likati in se je železo že ohladilo, zavij likalnik v flanelasto krpo; še boljše pa je, da si napraviš posebno vrečico, v katero zaveži vsakokrat likalnik. Če postopaš tako, ti ostane likalnik vedno čist in ti ga ne bo treba šele snažiti, preden začneš likati.

Kako prati in likati zastore.

Bele ali krembarvne zastore izpraši najprej dobro, potem jih zgani in jih namoči v mehki vodi. Čez par ur jih izplakni nalahno ter jih namoči v drugi vodi, kateri primešaj skodelico bencina. Sedaj zastore nalahno mencaj in jih izperi v nekaterih čistih vodah, dokler niso popolnoma čisti. Zastorov ne smeš dosti ovijati, ker se sicer strgajo, niti jih ne smeš kuhati, ker jih s tem poškoduješ.

Skoraj suhe zastore škrobi v kuhanem gostem škrobu, izplakni jih nato v mrzli vodi ter jih obesi na primeren prostor, da se posuše.

Če hočeš, da se ti zastori nič ne raztegnejo, jih napni mokre v okvire, ki morajo biti nalašč za to napravljeni. Tudi zadošča, če privežeš primerno dolgo rjuho na kole ali na kako ravno ograjo ali na primerno dolge in široke deske; na to rjuho pritrdi z zaponkami zastor ravno po nitih za toliko časa, da se posuši.

Če so bili zastori krembarvni in so izgubili v perilu svojo barvo, prideni škrobu, v katerem jih škrobiš, nekoliko okra ali kake druge rmene barve. Poizkušaj pa barvo prej na kaki drugi slični tkanini. Sploh daš lahko zastorom poljubno barvo; v prodajalnah za barve dobiš različne barve, s katerimi lahko barvaš zastore. Navadno dobiš zraven tudi navodilo, kako je uporabljati vsako posamezno barvo.

Zastore likaj na veliki mizi še nekoliko vlažne in narobe. Pazi pa, da jih ne razvlečeš. Potegni jih po nitī, bolj na širjavo kot na daljavo.

Nogavice in rokavice.

Jako važno je, da zna gospodinja prav ravnati z nogavicami. Slaba kakovost nogavic, zlasti črnih, dela preglavice marsikateri materi. Da bodo nogavice prav trdne, prešij že novim pete in konce stopalov z enakobarvno močno svilo v obliki redke mreže. — Po vsakem perilu poglej vse nogavice, in če je pri katerih kaka nit le malo obrabljena ali kaka petlja strgana, zašij vse takoj, dokler je še luknjica majhna. Petlje, ki so ušle navzdol, poberi s kvačko. Večje luknjice zakrpaj na gobi s križastim omrežjem. — Jako strganih nogavic pa ne krpaj, nego izreži raztrgano mesto v obliki četverokotnika ter podloži na gobi večjo krpico, ki jo odreži od stare, nerabne, enakobarvne nogavice. Robove pritrdi najprej nalice, in potem še narobe s križnatim vbodom. To gre jako hitro in je bolj trdno, kakor če nogavico zakrpaš, ter je za občutljive noge tudi prijetnejše.

Ako se nogavice ne dajo več zašiti, jih je treba podplesti. Včasih zadostuje, da vpleteš le novo peto, ki mora biti prav tako velika, kakor prejšnja, ter konec stopala. Ako dopletaš vse stopalo, ga odparaj vsaj dva prsta pod peto, ker je tudi tam nogavica gotovo že obrabljena. Za podpletanje vzemi nekoliko tanjšo nit kot je bila prejšnja, ker potem še v perilu naraste.

Nogavice treba pogostokrat menjavati ter jih vsakokrat temeljito preprati. Zlasti bele nogavice morajo biti res snežno-bele, sicer so ostudne.

Dobro je, da deneš v milnico, v kateri pereš barvaste nogavice, žlico salmijakovega cveta. Preden nogavice obesiš, jim daj pravo obliko ter jih zlikaj še nekoliko vlažne.

Lepe modne nogavice za nizke čevlje si lahko narediš, ako vvežeš v nove enobarvne nogavice od stopala navzgor s pralno svilo rožnate, vijoličaste, zelene, rdeče ali kake druge barve zvezdice, križce, girlande ali kake druge okraske.

Umazane svetle glacé-rokavice čedi takole: Pomoči vsako rokavico zase v bencin, da je popolnoma mokra, ožmi jo ter jo natakni urno na roko in jo drgni povsod s čisto flanelo. Če enkratno tako čiščenje ne zadošča, pa ponovi to ravnanje še enkrat. Potem obesi rokavice na zrak, da izgube duh po bencinu in končno jih raztegni.

Črne ponošene glacé-rokavice napraviš zopet lepo črne, ako primešaš polni žlici mandljevega olja 7—8 kapljic prave črne tinte ter namažeš s tem rokavice po pokvarjenih mestih. Pusti potem rokavice nekaj ur na zraku, da se osuše.

Bele rokavice iz irhovine pomoči v mlačno vodo, kateri primešaj malo luga. Potem jih nadrgni dobro z milom in jih pusti tako čez noč. Naslednjega dne jih zmenčaj nalahno z rokami in jih deni v kuhano milnico iz Apolonovega mila. To milnico premenjaj parkrat. Ko so rokavice že čiste, iztisni iz njih le izvečjega milnico, nikakor jih pa ne ovijaj in ne tlači. Deni rokavice med suhe brisače in ko so se nekoliko osušile, jih raztegni in jih obesi v senco, a ne na vroč kraj. Pomni pa, da ne izplakuj rokavic, ker postanejo sicer trde.

Prav tako opereš tudi rokavice iz rmenega ali rjavega krzna. — Da prenoviš tudi barvo, raztopi v vrelem lugu okra, precedi ga skozi platneno krpo in ga primešaj mlačni milnici, v katero pomoči rokavice. Če treba, zlikaj še malo vlažne rokavice preko robca.

Ozke rokavice razširiš: Pomoči čist robec nekoliko z vodo, da bo vlažen in zavij vanj rokavice. Čez par ur jih vzemi iz robca in opazila boš, da so širše.

Obuvalo.

Čevlje imej spravljene na suhem prostoru, da ti ne splesnijo. Vsi čevlji morajo biti spravljene popolnoma očejeni, da jih vsakdo lahko takoj obuže, kadar hoče. Kjer je mogoče, je pač najbolje, da očedi služkinja obuvalo že zvečer, da ni zjutraj mučnega in nepotrebnega čakanja.

Čevlje, zlasti otroške, treba pri čenjenju vestno pregledovati, ali niso kaj poškodovani, da jih pošlješ takoj k čevljarju, kajti čimdalje odlašaj s popravo čevljev, tem slabše je. Zaradi počenih ali raztrganih čevljev si nakoplješ prehlajenje ali vsaj nahod, ki te ovira potem več tednov ter oškoduje bolj, kakor bi te veljala poprava čevljev takoj, ko se je pokazal najmanjši nedostatek. Obuvalo je gotovo najvažnejši del obleke in zaradi slabega obuvala nastaja mnogo bolezni v rodbini.

Ni pa dovolj, da so čevlji samo celi; dobra gospodinja mora tudi skrbeti, da čevlji niso premajhni. Nespametna ničemernost je nositi prav ozke in tesne čevlje, ki pokvarijo vso nogo in povzročajo hude bolečine. Zlasti pri otrokih treba paziti, da imajo dovolj velike čevlje.

Navadne usnjate čevlje čedi s krtačo in voščilom (Wichse); vendar pazi, da kupiš dobro, četudi nekoliko dražje voščilo, saj navadno je slabo voščilo vzrok, da čevlji tako hitro razpokajo.

Preden namažeš čevlje z voščilom, jih dobro očedi. Namazane čevlje treba kmalu zlikati s krtačo, ker se sicer ne svetijo lepo črno, nego so sivkasti.

Mokre čevlje ali škornje posuši — a ne na vročem, ker postanejo sicer trdi — namaži jih z neslanim salom, potem jih šele lahko nosiš.

Dobro je, da ima vsak človek dva para čevljev, enega za deževje in družega, lažjega za boljše vreme. Zlasti pri otrokih, ki imajo daleč v šolo, treba paziti, da ne sede po cele ure v premočenih čevljih v šoli. Temu lahko odpomoreš na jako lahek način:

Čevlje napraviš nepremočljive na sledeči način: Pomaži podplate navrh čevelj s pomočjo čopiča s kuhanim mlačnim lanenim oljem in postavi čevlje za nekaj časa na solnce. Usnje čevljev pa odrgni opetovano s koščkom bombaža, ki ga pomoči v ricinovo olje. Vendar pa sme biti tega olja samo toliko, da ga usnje lahko popolnoma vsesa in da ga ne ostane nič na površju, ker sicer postane usnje grdo sivo. — Če ravnaš tako s čevlji, ne postanejo le nepremočljivi, nego so tudi jako trpežni.

S čevljev iz rmenega usnja odrgni blato ter jih namaži s kremom, ki ga dobiš v prodajalni; potem jih še likaj s flanelo.

Lakasti čevlji ostanejo dolgo časa svetli, če jih vsakokrat, ko jih sezuješ, dobro obrišeš s suho krpo ter jih nekoliko namažeš z vasilinom ali z ricinovim oljem.

Če čevlji niso več popolnoma lepi, jih namaži s sledečim mazilom: Razbeli bel vosek nad žarečim ogljem ter pridene nekoliko drevesnega olja, svinjske masti, terpentinskega in sivknega (lavendlovega) olja. Ravnaj pa previdno, ker se rado vname. To mazilo spravi v pločnate puščice ter pusti, da se ohladi. Potem ga namaži prav malo na obrabljene lakaste čevlje in zopet se bodo svetili.

Dobro je, da imaš za lakaste čevlje primerna kopita, ki jih deni v čevlje, ko jih sezuješ. Ako so namreč čevlji prazni, se lak naguba in pozneje povsod tam, kjer so se naredile gube, razpoka. Tako se čevlji seveda mnogo prej pokvarijo in uničijo. Ako nimaš kopit, pa natlači v čevlje prav tesno papirja ali cunj, da bodo ohranili svojo pravo obliko.

Šolne iz belega usnja popolnoma pomoči z bencinom ter jih odrgni s čisto flanelo.

Galoše obriši, če le mogoče, takoj ko je še mokro blato, z mokro gobo ali krpo.

Galoše sezuj takoj, ko prideš v hišo, ker ni zdravo sedeti v gorkih prostorih v galošah. Še bolj nezdravo pa je nositi jih doma namesto copat.

Strgane galoše popraviš takole: Odreži primeren košček ne predebelega kavčuka z ostrim in mokrim nožem. Pomoči strgano mesto in kavčuk s terpentinovim oljem ter položi kavčuk pod luknjico. Košček kavčuka mora biti seveda precej večji, kot je luknjica. Potem obteži dotično mesto za 24 ur, da se kavčuk prime galoša.

Obutev mora biti kolikor možno vedno čedna in dostojna. Grdo je zlasti videti žensko, ki je sicer lepo in fino oblečena, a ima razhojene in morda celo raztrgane čevlje. Takisto napravlja jako slab vtisk, ako ima ženska vse blatne čevlje, kar se zgodi večkrat, ako bijejo mokra in oškropljena krila zadaj po čevljih. Zato je paziti v blatnem vremenu na krila, katera je primerno dvigniti, da se ne onečedijo in da se ne omažejo z voščilom ter da se ne razmaže blato po obutvi.

Smešno ničemernost kažejo nekatere koketne ženske, ki nosijo celo pozimi nizke, včasih celo lakaste šolnčke, pač le zato, da se bahajo z lepimi nogavicami. Ta ničemernost je ne le odurna, nego zdravju tudi skrajnje nevarna.

Vobče pazi ženska na to, da je tudi pod noge vedno čedna, čista in kolikor možno lična.

Slamniki in klobuki.

Bele slamnike osnaži takole: Raztopi v vodi nekoliko ščavne soli (Kleesalz), pomakaj čisto krtačo v to raztopino in krtači ž njo slamnik, vendar ne tako, da bi se slama popolnoma zmočila. Potem izplakni slamnik še s čisto vodo in ga deni na sonce, da se posuši.

Ali: Pomakaj v terpentinovo olje čisto krpico in odrgni dobro ž njo slamnik. Na ta način odstraniš ves prah in vso nesnago. Deni potem še vlažen slamnik na sonce in kmalu se bo pokazala belilna moč terpentinovega olja.

Če imaš slamnik samo zaprašen, zadostuje, da ga s pomočjo krtače opereš z milom in vodo.

Barvaste slamnike tudi lahko na cenen način prav lepo prenoviš. V prodajalni za barve dobiš črnega, rdečega, rjavega ali drugobarvenega laka. Izpraši najprej slamnik s suho krtačo, potem jo pomakaj v bencin ali fin špirit ter skrtači ž njo slamnik. Naposled namaži slamnik s pomočjo čopiča z istobarvnim lakom.

Bele ali sploh svetle klobuke osnaži s svežo kruhovo sredico, s katero drgni po klobuku. Ali: Zmešaj zdrobljeno magnezijo z vodo, da dobiš gosto kašo. Namaži s tem klobuk, da bo popolnoma pokrit. Ko se magnezija na klobuku popolnoma posuši, jo odstrani s krtačo. Na ta način lahko očediš najbolj umazan klobuk. Zlasti je to postopanje priporočljivo pri belih otroških klobukih.

Belo nojevo perje osnažiš takole: Vlij v skledo mlačne vode, kateri prideni fine sode. Namочи v to tekočino nojevo pero, nadrgni ga previdno z milom in ga mencaj med rokami. Menjavaj večkrat vodo, najprej mlačno, potem mrzlo. Potegni večkrat pero od peclja navzdol. Potem ga

odrgni z zdrobljenim riževim škrobom in mahaj s peresom tako dolgo nad gorkim ognjiščem, da se posuši. — Nojevo perje kodraj s topim nožem, in sicer potegni vsako delce posebej preko noževe režine. Nojevo pero skodraš tudi nad ogljeno žerjavico, na katero stresi nekoliko sladkorja ali soli.

Uporaba starih klobukov. Kogar rado zebe pozimi v noge, naj si napravi iz nerabnih klobukov podplate. In sicer namoči bolj mehke klobuke za par ur v mlačno milnico, kateri pridene malo sode. Tako izgube klobuki svojo obliko. Izperi jih v čisti vodi ter jih posuši nad gorkim štedilnikom, nakar jih zlikaj. Izreži iz lepenke podplate, namaži jih z gorkim lepom (lim) in jih pritisni na klobučevino; obteži jih nato, da se prav dobro sprimejo s klobučevino. Ko se posuše, jih zlikaj na oni strani, kjer je klobučevina ter izreži te podplate iz klobučevine. Ko nalepiš prav tako na drugo stran podplatov flanelo, loden ali kaj družega sličnega, jih zlikaj tudi na tej strani, izreži jih ter jih obšij s pavolo. Tako narejene podplate vtakni v čevlje; zlasti za občutljive noge so jako prikladni. Če je na spodnji strani nalepljen nepremočljiv loden, obvarujejo ti podplati noge mokrote, ako so morda čevlji že bolj slabi.

Kako naj pospešuje gospodinja v svojem kraju promet tujcev.

Za vsako občino je čast, ako jo radi posečajo tujci, obenem pa donáša promet tujcev vsej občini in občanom veliko korist. V mestih, trgih in vaseh, kamor zahajajo v poletni in jesenski dobi gostje iz tujine, se razvija trgovina in obrt, se dvigne družabno življenje in se širi tudi splošna izobrazba. Gostje prinašajo v občino denar, več življenja ter vplivajo tudi na vedenje in na duševno in srčno omiko domačinov. Kraji, ki so daleč od prometa tujcev, navadno zaostajajo, se gmotno in družabno ne morejo razvijati ter morda celo zanikarno propadajo. Taki kraji so pozabljeni, v njih kraljujeta največkrat dolgčas in duševna lenoba. Ljudje se ne zanimajo za svet ter so topo omejeni le na vsakdanje životarjenje; nikakega izobraževalnega ali zabavnega društva nimajo, skoraj ničesar nečitajo ter so zaostali daleč za občani naprednih krajev, kjer plove duh narodne zavednosti in duševne zrelosti. Od gostov dobiva občina ne le izdatnih dohodkov, ki jih občinski svet dobro in koristno uporablja za polepšanje potov in cest, za regulacijo vod, za napravo mostov in brvi, za nasajanje drevoredov in senčnih parkov, nego zaslužijo mnogo tudi trgovci, gostilničarji, črevljarji, šivilje, vrtnarji, razni rokodelci, hlapci in dekle, mlekarji i. dr. Vsi morejo imeti v času, ko dospó tujci ter žive več mesecev v ondotnem kraju, lep in lahek zaslužek, ki ga uporabljajo za svojo rodbino ali za izboljšanje domačije in za polepšanje svoje hiše in svojega vrta. Poleg tega se nauče domačini v občevanju z letoviščarji marsičesa, kar jim je koristno za življenje, zvedo to in ono, o čemer dotlej še

niso imeli pojma, dobe od njih časopisov in knjig ter se uče pri njih lepega, spodobnega vedenja.

Seveda pa je treba vsaki občini poskrbeti najprej za pogoje, ki omogočijo tujski promet, ki privabijo goste in jim napravijo bivanje toli prijetno, da se vsako leto vračajo radi in privabijo seboj še nove goste. Ako teh pogojev ni, ne bo tujcev, četudi je dotični kraj še tako lep in prijazen. V zapuščen kraj, kjer ni dostojnih sob, ne čedne in dobre gostilne, kjer ni niti za denar dobiti ne jedi ne pijače, kjer je vse umazano, smradljivo in zanemarjeno in kjer so domačini neprijazni, neuljudni, nepostrežljivi ali morda celo surovi, v tak zanikarn kraj ne bo seveda nikdar nobenega gosta.

Resnica pa je, da so ženske, slovenske gospodinje, v prvi vrsti poklicane skrbeti za to in vplivati z vso silo na može, da se v vsakem primernem kraju ustvarijo pogoji za razvoj tujškega prometa. Navadno se misli, da je treba za to velikanskih žrtev in izredno mnogo denarja. Resnica pa je, da je treba za to le čisto navadnega, vsakdanjega reda in povsod potrebne čistosti. Ako bi storila vsaka gospodinja le svojo dolžnost v lastni hiši, bi bili slovenski trgi in slovenske vasi že s tem popolnoma pripravljene za sprejem gostov. Pametna gospodinja ne bo trpela v svoji hiši smradu, umazanosti, mrčesov in surovega hrupa; vrla gospodinja ne bo trpela pred hišo kupa smradljivega gnoja, ostudne gnojnice in raznih gabnih odpadkov. Pridna gospodinja bo zahtevala od svojih poslov in tudi od moža in otrok, da vzdržujejo pred domačim poslopjem snažnost in rednost ter bo z vso odločnostjo delovala na to, da izgine z ulice vse, kar žali človeško oko ali človeški nos. Ograja okrog domačega vrta ne sme biti polomljena in razdrta. Naj jo popravi hlapec nemudoma! Streha na hiši ali na hlevih ne sme biti raztrgana. Škope je povsod dobiti in opeka tudi ni tako zelo draga. Zato krovca na streho! Živina ne sme biti umazana in pokrita s trdimi skorjami prisušenega blata. Povsod so tekoče vode in stoječe luže, kjer se more žival vsak dan očediti, skrtačiti in ogladiti. Poslom ni treba hoditi po trgu ali vasi

v razcefrani in oblateni obleki, neumiti, z neočujenimi nogami in rokami ter razkuštrani in neostriženi. Vse take pojave more odločna gospodinja odpraviti brez stroškov, in potem ima dotični kraj takoj vse drugačno, prijazno in vabljivo zunanost. V nekaterih krajih ne čedijo nikdar ulic in trgov, nego prepuščajo dežju nalogo, da odplove smeti, blato in razno nesnago. Če bi vsaka gospodinja zahtevala čistost ulice in trga vsaj pred svojo hišo, bi bil kraj vedno čeden.

Po nekaterih vaseh je videti prav lepe in lične hiše in dobro oskrbovana gospodarska poslopja — toda čudno, stranišča so baš na strani proti cesti in ogromno gnojišče ter poleg še gnojnica ležita prav pred poslopjem! Menda vendar niso Slovenci nikdar smatrali stranišč in gnojišč za okrasbo in znamenitost svojih bivališč! In če spada med narodno značilnost taka razdelitev poslopja, da se mora kupičiti gnoj baš ob cesti in nabirati gnojnica iz hlevov baš pred hišo, potem proč s to barbarsko značilnostjo! Tudi kmet mora napredovati, in kar je bilo njegovim pradedom prav in dobro, danes že ni več edinopravilno. Saj se da z neznatnimi stroški napraviti stranišča za hišo in tudi vrata hlevov naj se narede zadaj, a okna spredaj poslopja. Tam, kjer se ne vidi takoj od vseh strani, naj bo gnojišče z gnojnico; saj za dohod in za dovoz se dobi lahko prostora. Tako postane poslopje mahoma lepše, pred hišo bo vse čedno in snažno in tujec bode priznal, da imata gospodar in gospodinja okus in smisel za pametno ureditev. Starokopitnost mora imeti v ženskah najhujšo sovražnico in že naravni ženski poklic je, da skrbi za lepoto. Zato naj store gospodnje vse, da prepričajo može, kako koristno in pametno je, ako store tudi kaj za zunanje olepšanje gospodarskih poslopij in hiše. Tistih malih okenc, skozi katera človek skoraj ne more pomoliti glave na cesto, ne bo trpela nobena pametna gospodinja več. Taka okna so ne le grda, nego so za zdravje prebivalcev naravnost škodljiva, saj ne more v hišo niti dnevna luč niti zrak. Tatovi gotovo ne lezejo v hišo skozi okna, nego prihajajo pri vratih. Če pa se zidajo

hiše s takimi luknjami zato, da je pozimi v hiši gorkejša, potem je zaradi teh lukenj poleti v hiši neznosno vroča, vse leto pa soparno, smradljivo in neprezračeno. Zatorej naj zahtevajo gospodinje v svojih hišah široka in visoka okna, ki se zapirajo pozimi s čistimi svetlosnažnimi šipami in poleti z lesenimi naoknicami. In na oknih naj stoje rože, naglji, pelargonije, roženkravti in rožmarini ter naj pripovedujejo mimoidočim ljudem, da biva v teh hišah pridna gospodinja, ki ljubi zrak, luč in red. Zidovje hiše naj ne bo oblateno in umazano ter več let ne osnaženo, nego naj se večkrat čedno pobeli. Tu ni treba nikakih smešnih in neokusnih slikarij nespretnih mazačev, tu ni treba nikakih kričečih barv, ki le žalijo izobraženo oko: stene naj bodo bele, tako bodo najlepše.

Ko so odpravljeni taki glavni nedostatki, ki so delali trg ali vas za sprejem gostov neprimerno, treba poskrbeti za to, da imajo letoviščarji ob vročih poletnih dneh sence in hladečega okrepila. Trgi in vasi brez vrtov, brez izprehajališč in brez gozda ne dobe gostov. Zaraditega treba skrbeti za dobre ceste in lepe poti, ki vodijo zložno v gozde, na izprehajališča med gostim drevjem, k visoko ležeči točki, odkoder je lep razgled po dolini ali po planinah in k tekoči vodi, kjer se more človek brez nevarnosti in brez sramu kopati. Ceste torej ne smejo biti razdrte, razorane, pokrite z debelimi kamni, globokim prahom ali blatom. Vsaka večja vas mora imeti vsaj dva cestarja, ki se plačujeta iz občinskih dohodkov. Ta dva cestarja morata skrbno odstranjati s cest in potov vse smeti, blato, prah in razno navlako ter čediti jarke in lijake, v katere se odtaka deževnica. Ako se dvigajo s ceste pri najmanjšem vetrecu celi oblaki prahu in ako pokrivajo poti ogromne luže in silno blato že ob najpohlevnejšem dežku, se letoviščarji ne morejo nikamor ganiti in kmalu zapuste dotični kraj. Ako so ceste razrite, polne jam ali pa pokrite s skalami, se tujec po njih ne more nikamor peljati v svojo zabavo. Za vse to morajo imeti ostro oko gospodinje.

V vsakem kraju sicer ni dobiti umetno gojenih parkov in krasnih nasadov, ki so tujcem odprti v zabavo in razvedrilo. Povsod pa so vrtovi s senčnim drevjem, logi z mahovitimi tlomi ali gozdi. Tam je napraviti klopi in mizice na raznih krajih, igrišča za otroke in gugalnice. Skrbeti pa je obenem, da vlada ondi kolikor možno mir ter da gostov ne nadlegujejo radovedneži, sitneži ali celo nadležni in nevarni berači in potepuhi. Gostje prihajajo iz mest, kjer je preveč hrupa in kjer so imeli vse leto napornega in razburjajočega dela. Zato se hočejo na počitnicah naužiti predvsem svežega nepokvarjenega zraka ter si v miru in pokoju pokrepčati bolne živce. Gospodinje naj torej skrbe, da tujcev ne nadlegujejo kričavi in pretepajoči se otroci, da se posli ne prepirajo in ne kolnejo, da hlapci ne razgrajajo ter da vozniki ne pokajo z biči. Vsak nepotreben hrup in krik naj se odpravi, ker goste le vznemirja in jih dela nevoljne.

Povsod je dobiti v bližini potoček, studenček ali celo kak ribnjak. Na primernem, nenevarnem prostoru naj se napravi visoka ograja, ob nji dolga klop za obleko in obuvanje, da se morejo kopati tudi ženske in otroci. Ograja naj se postavi v zatišju, ne na solncu in če le možno, med drevjem. Ni prijetnejšega za letoviščarje kakor poleti kopel v sveži, čisti tekoči vodi.

Glavni pogoj za promet tujcev pa so seveda primerna stanovanja, zračna, solnčna, prijazna in ne preveč draga. Gostje ne morejo spati na skednjih, v hlevih ali med družino, nego morajo imeti svoje popolnoma ločene sobe, v katerih živijo sami zase, brez nadlegovanja in čisto komudno. Zato je treba prirediti sobe za tujce kolikor možno stran od družine, v I. nadstropju, na vrtni strani ali sploh kjerkoli, kamor nima pristopa vsakdo. V podstrešju ni prijetno prebivati, ker vlada ponoči zaradi razbeljene strehe v sobah neznosna vročina. Gost ne zahteva bogatega pohištva, zof in razkošnih zrcal, pač pa čedne in pripravne sobne oprave, da more komudno sedeti in ležati. Najvažnejša je pač postelja, ker hoče gost predvsem dobro spati. Zato naj skrbi gospo-

dinja, da ima zase in za tujce snažne postelje, ker čista postelnina, čedno perilo naj bi bilo ponos vsake gospodinje.

Tudi naj skrbi gospodinja, zlasti gostilničarka, da ima vedno doma kaj živil, če bi se ravno primerilo, da pride v vas kak tujec. Kak piščanec je na kmetih pač vedno in povsod lahko pri hiši, da postrežeš ž njim gostu, če pride slučajno v vas. Seveda treba piščanca, ko ga zakolješ, vtakniti za nekaj časa v mrzlo vodo, da se meso ohladi, potem šele ga moreš očediti. To velja za tedaj, če se mudi in se ne more piščanec počasi ohladiti. — Nekaj jajec mora tudi biti vedno na razpolago, da napravi gospodinja za silo kako okusno jajčno jed. V gostilnah in v boljših hišah pa naj imajo vsaj še sira, salame, prekajeno svinjino in klobase. To se ohrani skoraj vse leto ter se ne pokvari. V krajih, kamor prihajajo pogostokrat tujci, pa treba skrbeti seveda še za druga živila, ki se spravijo izlahka v denar.

Slovenci smo vse premalo prijazni in uslužni, in s tem znatno škodujemo sami sebi. V tem oziru so drugi narodi vse drugačni in imajo tako velike koristi. Če pride tujec v slovensko vas, večkrat nikjer ničesar ne dobi, dasi leta okrog hiše kurecina in je v shrambi še posoda mleka, dovolj jajec, kak košček prekajene svinjine ali morda kaka klobasa. Mnogim gospodinjam se ne zdi vredno ukvarjati se s tem ter jih ni prav nič sram odgovoriti tujcu, da nimajo ničesar, dasi bi se dalo z dobro voljo hitro kaj pripraviti. Take gospodinjje delajo sramoto vsemu okraju.

Slovenska domovina je bogata lepih, za letovišča jako primernih krajev; toda nekateri prebivalci teh krajev tujce s svojo odurnostjo in nepostrežljivostjo naravnost odbijajo. Po nekaterih vaseh in trgih pa gostom kolikor toliko postrežejo, a jih zato tudi prav nepošteno odirajo ter hočejo imeti vsako malenkost dvojno, trojno poplačano. Seveda letoviščarji tega ne prenašajo dolgo, nego obrnejo krajem, kjer se godi kaj takega, za vselej hrbet; in prebivalci se vsled svoje lakomnosti sami pripravijo ob lep stalen zaslužek. Vsak naj le zahteva in vzame, kar mu gre, toda nikar

naj ne išče velikanskega dobička, ker sicer se mu prej ali slej prav gotovo zgodi, da mu prinese to veliko izgubo: kmalu ne bo nihče več maral kupovati pri njem. Slab gostilničar in slab trgovec, ki hoče naglo obogateti s tem, da prodaja svoje blago pretirano drago! Prodal bo silno malo in zato bo tudi dobiček silno majhen.

Tudi bogati ljudje, katerim ni za par kron prav nič, se ne dajo imeti za norca ter nikakor niso tako nespačetni, da bi vsako stvar desetkrat preplačali. Morda ne reko ničesar k visokemu računu, plačajo mirno zahtevano svoto, potem pa obrnejo za vedno hrbet takim krajem, kjer so naleteli na brezvestne dobičkaželjne gostilničarje. Pa tudi svojim znancem in prijateljem v svetu pripovedujejo potem o onih krajih, kjer hočejo prebivalci samo izrabljati tujce.

Zato naj slovenske gospodinje skrbе, da bodo hodili njih možje v tem oziru neko srednjo, pravilno pot. Vplivajo naj nanje, da bo po vasi red, da bodo njih poslopja snažna in prikupna. Navajajo naj slovenske gospodinje svojo družino, da bo do vsakogar, zlasti pa do tujcev, prijazna, uljudna in postrežljiva. S tem bodo mnogo koristile sebi in svojemu rodnemu kraju; pripomogle mu bodo do večjega ugleda ter do večjega blagostanja. Potem ne bodo hodili tujci in premožnejši domačini več v nemške in italijanske kraje, kjer puščajo sedaj mnogo denarja, temveč bodo ostali rajše v slovenskih dolinah in pod slovenskimi Alpami!

Alkoholizem in ženstvo.

Ni dovolj, da žena skrbi za telesni blagor svoje obitelji s tem, da ji pripravlja okusno hrano, čedno stanovanje ter da si ve pomagati, ako zadene člana rodbine kaka nezgoda. Dobra gospodinja mora znati tudi zabranjevati ter nasprotovati raznemu zlu, ki uničuje polagoma, a tem gotoveje človeštvo. Tako pogubonosno zlo je zlasti popivanje, ki mora imeti v ženskah največje sovražnice.

Nobena nesreča ni Slovencem toliko škodila, kakor alkohol, nezmerno uživanje žganja, vina, piva in drugih opojnih pijač. »Najhujši sovražnik človeštva je alkohol, hujši kot kuga, kolera, vse vojske; alkohol poživini človeško društvo, zatre plemenitost, ohromi, posurovi, uniči že naprej na duši in na telesu sledeče rodove s celo trumo nalezljivih bolezni.« Tako je pisal prof. Orel, in njegove besede so resnične. A vendar se dobé še vedno ljudje, zlasti kmetje in delavci, ki pravijo: »Vam je lahko govoriti proti alkoholu, ko nimate težkega telesnega dela. Ako bi pa morali tako težka telesna dela opravljati kakor mi, ne bi mogli biti brez alkohola in bi morali tudi piti, kakor moramo piti mi.«

To pa ni resnica, saj je mnogo vrlih delavcev, ki živé že več let čisto brez vsake alkoholne pijače, a vzlic temu opravljajo najtežja in najnapornejša dela; počutijo se pri tem dosti bolje in so bolj zdravi nego njihovi tovariši, ki mislijo, da morajo piti pivo, vino ali žganje, da si pridobe potrebno čilost za delo.

Zlasti slovenske matere in gospodinje bi se morale upreti pijančevanju, saj imajo ravno one od tega ljudskega strupa največ škode.

Kaj pa je alkohol? Alkohol je strupena tvarina, ki se nahaja v raznih množinah v vinu, pivu, žganju, kakor tudi v vseh drugih opojnih pijačah. Največ alkohola je v žganju, in sicer četrtna tekočine, v vinu ga je desetina, v pivu ga je petindvajsetina. Kdor izpije liter vina ali dva litra piva, povžije prav toliko alkohola kakor tisti, ki je spil četrto litra žganja; konjak, rum in razni likeri imajo skoraj isto toliko alkohola kakor žganje.

Alkohol je strup, ki v večjih množinah užit, upijani ter naredi človeka duševno nezvestnega in telesno brez moči. Vpliva pa tudi na možgane, podkopava in slabi razum, značaj in telo. Alkoholizem je že postal kuga, ki terja svoje neštevilne žrtve v vseh slojih ljudstva ter škoduje sedanjemu rodu bolj nego jetika ali kolera. Skoraj vse bolezni na obistih so posledice alkohola. Tudi srce zboli vsled uživanja alkohola. Največ pa trpe po opojnih pijačah jetra, ki odebele in ovirajo dihanje. Katar v goltancu, v želodcu in črevih so bolezni, ki se največ nahajajo pri pivcih. Tudi hripavost in bronhijalni katar nastane dostikrat vsled draženja po alkoholu. Tolščava nastane na enak način kakor velika jetra. Protin se pojavlja pri osebah, ki dobro žive in mnogo pijejo. V novejšem času so zdravniki tudi dokazali, da nastane sladkorna bolezen (diabetes) vsled zlorabe alkohola.

Prav tako hude kakor telesne, so tudi dušne posledice alkoholizma. Uživanje opojnih pijač vodi za seboj celo vrsto živčnih bolezni — od navadnega vnetja živcev do alkoholične metavice (epilepsije). Vse te bolezni pa vodijo v — blaznico.

Kdor pije nezmerno, postane surov, podivjan ter jadra v gotovo pogubo. Duševna moč mu ponehuje, krepkost volje poslabi in značaj se mu polagoma izpremeni. Delati ne mara in tudi ne more, pijače potrebuje vedno več in vedno močnejše, ker mora pač gledati, da pride na cenen način do omotenosti in onega duševnega razpoloženja, ki najbolj prija njegovemu ničvrednemu življenju. Razum in

srce sta mu tako otopela, da gleda skoraj brez razumevanja ter naravnost bebasto, kako propada domačija, kako stradajo in prezebajo otroci in kako gine ter omahuje žena pod težo bolesi in skrbi. Nič se ne meni za to, kaj porečejo ljudje, kaj mu prinese bodočnost. Mračen in obupan zre v svet, izgovarja se, da išče v pijači pozabljenja ter javka in zdihuje, da je nesrečen; pripoznati pa neče, da je vse nesreče sam kriv. Tako se bližata gospodarski in npravstveni propad. Pijanec proda vse, kar mu pride v roke; ko mu zmanjka lastnine, poseže po najpotrebnejšem v hiši, po pohištvu in obleki. Ko pa je stanovanje prazno in nima razun golih sten ničesar več v hiši, ko pride docela na boben in ga zapode z rodbino še iz stanovanja, tedaj seže pač po tujem blagu — tedaj se ne straši več sleparstva, tatvine in najhujših zločinov. Svoje življenje konča seveda v ječi ali v blaznici. Statistika nam kaže, da je nad 30 % jetnikov, katere je bilo prištevati med alkoholike. Koliko prepirov, preteпов, ubojev in umorov se vrši dan na dan vsled preobilo zaužitega alkohola!

Med razvojem bolezni so se morda narodili otroci, ki so navadno zastrupljeni že v kâli ter podedujejo večkrat lastnosti svojega očeta-pijanca ali svoje matere-pijanke. Mnogo otrok pijancev pride slabotnih in nerazvitih na svet. Mnogi trpe na histeriji in božjasti. Mnogo jih zaostane v telesnem in duševnem razvoju. Alkohol torej ne slabi in uničuje samo sedanjega rodu, nego vpliva pogostokrat pogubonosno tudi na potomce. Greh staršev se bridko maščuje nad otroci in nad otrok otroci.

Alkohol, ta ljudski strup, za katerega se v naši državi izda na leto 1400 milijonov kron, v Nemčiji pa 3000 milijonov mark, se je vtihotapil v vse sloje in kroge naroda in je postal za tisoče in tisoče vsakdanja potreba. Kmet, delavec, obrtnik, veliko število izobražencev, še celo ženske in otroci zauživajo dan za dnevom alkohol po nepotrebnem. Ljudje, ki se vadijo v večji meri zauživati alkoholne pijače, postanejo pijanci. Žalostno je, da Slovenci toliko pijejo in

so na glasu nezmernih pivcev. Pije se vedno in pri vsaki priliki. Čisto pravilno je dejal neki nasprotnik alkohola: »Ljudje pijejo, če se snidejo, pijejo, če se poslavljajo; pijejo, če so lačni, da si potolažijo glad, če so siti, da si bude tek; pijejo, če je mrzlo, da jih ne zebe, če je vroče, da se ohladi. Če so zaspani, pijejo, da lažje bedé, in če ne morejo spati, da zaspé. Pijejo, ker so žalostni, pijejo, ker so veseli; tukaj pijejo, ker imajo krst, in tam, ker imajo pogreb. Vobče pa sploh ne mislijo, čemu pijejo. Ti pijejo, ker druge vidijo, in otroci pijejo, ker vidijo, kako postajajo starši pri pijači veselejši in večkrat tudi popustljivejši. Stare pitne navade — napitnice — mnogo pripomorejo, da se popivanje še povečuje in proslavlja. Iz stare navade nadaljujejo popivanje moške, izgovarjaje se na opravilo in zdravje, žene pa dostikrat pomagajo; to traja, dokler kdo ne zboli, ali pa, dokler propadanje gospodarstva ne ustavi tega nespametnega početja. Žalibog se pa zgodi to večkrat šele takrat, ko je kesanje že prepozno.«

Kako vse drugače bi napredovali tudi mi Slovenci, če bi ne gospodoval pri nas tako mogočno alkohol! Kakor huda nevihta, kakor nevarna povodenj nam grozi to najhujše zlo uničiti in preplaviti našo domovino, naš narod, ki je majhen in ubog. Zato bi se morali pač tem vestneje ogibati vsake samovoljne škode.

Toda pri nas vladajo med ljudstvom še vedno napačne misli in napačni nazori o opojnih pijačah.

Rokodelec, delavec, kmet in dostikrat tudi gospod pijó, ker mislijo, da jim daje alkohol novih moči. To je velika zmota. Kakor ne potrebuje parni stroj nobenega alkohola, marveč mu je treba kuriva in vode, da proizvaja največje sile, tako ne potrebuje tudi človeško telo za proizvodnjo sile nobenega alkohola, marveč le kuriva, to je dobre hrane in vode.

Alkohol delavca le hipno razburi, alkohol je bič, ki ga le za kratek čas požene, ki mu da pozabiti utrujenost, ki pa razjeda njegovo zdravje, da se zgodaj postara in oslabi.

Koliko je naših ljudij, ki mislijo, da v nedeljo in ob praznikih morajo popivati. Ves teden služijo in se ubijajo, prav pogostokrat pa poženejo v nedeljo po grlu ves tedenski zaslužek. Potem seveda ni mogoče vzdržati v hiši blagostanja ali vsaj urejenih razmer. Veliko ulogo igra tukaj tudi navada. »Stara navada, železna srajca,« pravi pregovor. Marsikdo se, zapeljan po svojih tovariših, počasi navadi gostilniškega življenja, brez katerega pozneje sploh ne more več živeti. Nima tistega poguma, tiste energije, da bi krenil na boljšo pot, dasi dela vedno najboljše sklepe; volja mu je vendar preslaba.

Zato je pač najbolje, da se človek sploh ne navadi alkohola. Matere, žene in gospodinje imajo tudi tukaj lepo, vzvišeno nalogo. Pazijo naj strogo, da ne dobe otroci nikakih opojnih pijač, že zato ne, da se jih ne navadijo. Alkohol je pravi strup za mladino. Niti to ni pametno, da je prišlo pri nas v nižjih slojih tako zelo v navado pitje čaja. Vse mleko znosijo v mlekarne, doma pa pijó otroci in odrasli čaj z žganjem. Jasno je pač, da je tukaj dobiček, ki ga iztržijo ljudje za mleko, le navidezen. Prav je, da se snujejo mlekarne, prav, da nosi kmet mleko vanje, toda pri tem ne sme okrasti samega sebe. Kolikor se potrebuje mleka za vsakdanjo rabo, toliko ga mora ostati v hiši. Najbolj redilna hrana za otroke je mleko, dočim nima čaj nikakih redilnih snovi. Torej dajte mladini, česar zahteva njeno telo, da se bo mogla razvijati in uspevati!

Tudi morajo žene in matere skrbeti, da omilijo svojcem dom, potem ne bodo hrepeneli mož in sinovi po gostilniškem življenju. Šola in domača vzgoja naj vzbujata v otrocih ljubezen do narave in do dobrih knjig, potem bo iskala naša mladina v prostem času lepše, pravilnejše zabave, kot je popivanje. Predvsem pa naj pazijo matere, da ne zaidejo njih otroci v slabo družbo. Ko se je otrok med pijanci pokvaril, potem ga je težko zopet spraviti na pravo pot.

Poleg tega pa treba proti alkoholu krepkega, složnega delovanja. Koliko se more doseči, če se združijo vsi mero-

dajni krogi k skupnemu delu, vidimo iz uspehov, ki so jih dosegli v Švediji in Norvegiji. V obeh deželah je bilo še pred 50 leti pijančevanje zelo razširjeno. V Norvegiji je prišlo še pred 36 leti 29 litrov žganja na leto na osebo, sedaj je padla poraba na $2\frac{1}{2}$ litra. V slovenski pokrajini Haloze pa pride na osebo $16\frac{1}{2}$ litra žganja. To bi še ne bilo toliko, a upoštevati moramo, da pride k temu na osebo še 80 litrov vina in 7 litrov piva, to je alkoholne vrednosti toliko kakor 37 litrov žganja. Torej smo še na slabšem, nego so bili v Norvegiji pred 36 leti. Med koroškimi Slovenci, zlasti v Ziljski in Kanalski dolini, so posledice popivanja žganja in vina naravnost grozne. Če pojde tako dalje, so naši Korošci v gospodarskem, нравstvenem in narodnem oziru izgubljeni. Kmetijstvo vidno nazaduje in propada; posli postajajo nerabni in jih je sploh težko dobiti. Vse pač pije, pase lenobo in-obupuje. Degeneracija napreduje med koroškimi Slovenci, zlasti tam, kjer pijo žganje kakor vodo. Popivajo kmetje, kmetice, fantje, dekleta in celo otroci! Čim bolj pa so udani naši koroški rojaki alkoholu, tem nezanesljivejši so tudi v narodnem oziru. Za pijačo prodajo svoje prepričanje in svoje glasove ob volitvah, za pijačo izdajajo svoje narodne pravice in za pijačo podpirajo svoje narodne sovražnike! Žganjarji postajajo nemčurji, izdajalci! Prav tako je marsikje drugod po Slovenskem. Pri nas na Avstrijskem se izda vsak dan okoli štiri milijone kron za alkohol. Koliko dobrega bi se lahko storilo s tem denarjem! Koliko intelligence, zdravja, sreče in blagostanja ugonobé ti milijoni!

Nepregledno velika škoda nastaja vsled popivanja. Treba je zato, da posežejo v boj proti alkoholizmu posamezniki, v njih prednjih vrstah naj bodo pač tudi slovenske žene in matere. Sodelovati pa morajo tudi država, cerkev, šola, razne oblasti, zdravniki, društva, i. t. d., vsak v svojem delokrogu, potem uspeh gotovo ne izostane.

Bolnik in bolezn.

Marsikatero neprijetnost ter celo marsikatero bolezen more odvrniti od hiše pametna in razumna gospodinja — mati. Toda vsega pri svoji najboljši volji ne more. Nihče ne more zabraniti, da bi se ne naselila v hiši zdajpazdaj kakšna bolezen, zanešena od drugod ali pa rojena v rodbini. Skrbna mati pa je vendarle najboljša čuvajka nad zdravjem svoje družine in za časa bolezn je odvisno največ od njene razumnosti, srčnosti in vztrajnosti.

Zato nikakor ne sme gospodinja držati križem rok, kadar se pojavi v hiši kaka bolezen, nego mora poskrbeti, da se hitro stori vse, kar bi moglo bolezen zavirati in olajšati ter končno zatreti.

Zlasti na kmetih lahko čestokrat opazamo, kako neusmiljeno malomarni so nekateri ljudje napram bolnikom. Če zboli kmetu konj, krava ali celo prasce, tedaj je vsa hiša pokonci, vsi so v silnih skrbih, hitro treba k živinozdravniku po zdravila ter k sosedom po dobre svete. To je čisto prav in v redu! Žival istotako čuti in trpi ter jej je treba pomagati in lajšati gorje. Bog je ustvaril ljudi, živali in rastline, vse stvarstvo je iz božje roke ter ga mora človek ljubiti in čuvati. Toda glava stvarstvu je vendarle človek! In vendar, kako zanikarno se ravna marsikje, če zboli otrok! Navadno se nihče ne spomni, da treba poklicati zdravnika. Škoda je za par kronic, češ: Zgôdi se božja volja! Tudi časa ni, da bi kdo stregel bolniku, zakaj vse mora na polje, na travnike in v gozd. In tako se zgodi včasih, da se vsled take brezbržnosti in srčne surovosti spočetka skoraj nenevarna bolezen razvije v hudo in smrtonosno. Vse to pa bi se bilo takoj v začetku morda z malimi stroški lahko za-

branilo. Ko je že prepozno, ko ni nobene pomoči več, tedaj gre kmet k zdravniku in zahteva od njega, naj bi delal čudeže. Ker tega zdravnik ne more, se kmetu še bolj utrdi misel, da zdravnik ne zna ničesar, ker sedaj ne more pomagati.

Zato pa hodi po nekaterih krajih naš kmet raje k različnim konjedercem in konjederkam ter misli o teh mazačih in sleparjih, da vedó za skrivna čudodelna zdravila, ki so zanesljivejša kakor zdravila pravih in učenih zdravnikov. Vsakdo, ki le nekoliko misli, bode spoznal, da je tako domnevanje velika neumnost. Mazač, ki se ni nikdar ničesar učil in ni ničesar poizkusil, naj bi vedel več kakor zdravnik, ki se je učil dolga leta po bolnišnicah in pri neštetih bolnikih tega, kar se je opazovalo in dognalo tekom stoletij po raznih dobrih izkušnjah. Zdravnik pozna vsako mišico, vsako žilico, vsako koščico človeškega telesa, pozna sestavine rastlinskih, živalskih in rudninskih snovi, učil se je dolgo časa ob strani največjih učenjakov po bolnišnicah, kjer je imel priliko opazovati natančno najraznovrstnejše bolezni ter načine njih zdravljenja. Pa naj bi kak konjederec več vedel kakor zdravnik? Kaj tako nesmiselnega more trditi le popolnoma neizobražen in docela neveden človek. A koliko človeških življenj imajo taki mazači na svoji vesti!

Če je torej kdo v hiši resnejše obolel, tedaj je prva dolžnost gospodinje, da pošlje takoj po zdravnika. Le nikar ne predolgo odlašati, da ne bo prepozno! Spočetka so stroški majhni, kasneje pa so veliki in včasih še brez koristi.

Seveda, če je kakemu otroku slabo in bljuje, ker se je morda preobjedel kake težke jedi, če je použil cel pehar češenj ali bisago nezrelih jabolk, tedaj ni treba klicati zdravnika. Ko se želodec popolnoma izprazni, bo otroku odleglo. Skrbi, da otrok miruje, daj mu sredstvo, da si izprazni želodec ter mu devlji na glavo mrzlih obkladkov. *K.M.*

Vendar je treba zlasti otroke v bolezni skrbno opazovati, da vé potem gospodinja ukreniti pravo pomoč in vzeti pravilno sredstvo.

Ako ima bolnik vročino, je prvo, da mu s pomočjo kakega odvajalnega čaja izprazniš čreva.

Proti prehlajenju skuhaj lipovega ali kakega drugega čaja, da se bolnik izpoti; če pa čaj ne zadošča in se obrača prehlajenje na hujše, tedaj pokliči zdravnika. Potem se ravnaj natančno po zdravnikovih ukazih. Točno ob določenem času mora dobiti bolnik od zdravnika določeno mero zdravila, torej ne več, ne manj! Ne misli, da zdravilo hitreje pomore, ako ga daš bolniku namesto ene žlice kar poln kozarec! S tem moreš bolnika zastrupiti ali vsaj. spraviti v smrtno nevarnost. A tudi premalo ne smeš dajati zdravila. Posebno pri otrocih se ne daj pregovoriti, ako je zdravilo morda grenko in neprijetno. Sploh navajaj že prav majhne otroke na tuje ljudi, da se v sili ne bodo bali zdravnika. Uči jih odpirati usta, globoko sopsti, pokazati jezik in grgrati vodo. Dogaja se, da otrokom ni pomoči, ker so bojazljivi in neokretni.

Zelo natančna mora biti gospodinja v hrani, ki jo daje bolnikom. Tu se treba ravnati vestno po zdravnikovih navodilih. V tem oziru so nekateri nevedneži posebno trmasti in se nikakor ne dajo podučiti od izkušenih ljudi. Marsikateri bolezen se je obrnila zopet na slabše, ker je použil bolnik kako prepovedano jed, ki je bila sicer morda draga in dobra, a za bolnika vendar sila škodljiva.

Soba, v kateri leži bolnik, bodi prijazna, zračna in solnčna. Stene naj bodo svetlo poslikane, če so na oknih zastori, naj bodo tudi svetli, da jih je lahko oprati. Sobo vsaj trikrat na dan prezračí in med zračenjem bolje pokrij bolnika. Okuženi zrak je škodljiv celo zdravim ljudem, naravnost morilen pa za bolnika! Na kmetih pa zabijejo okna in zapirajo vrata, kar je naravnost blazno. Če zdravnik tega izrečno ne prepove, razpostaviš tudi lahko cvetlice na oknu ali po mizicah; toda ne cvetlic, ki zelo diše. Najprimernejše in najlepše so širokolistnate rastline brez cvetov; poleg tega postaviš lahko podnevi v sobo tudi nekaj živobarvnih cvetk. Bolnik ti bo hvaležen za to. Medicinske stekleničice in sploh

vse, kar bi utegnilo spominjati bolnika na bolezen, odnašaj sproti ali spravi to v kako omarico. Posteljnina naj bo priprosta, da se dá lažje oprati; zlasti glej na to, da bo vse okoli bolnika vedno čisto in snažno. Preoblači ga, umivaj in češi ga! Ako je bolnik v postelji, prinašaj jedi na belo pregrnjenem podstavku. Ljudje, ki strežejo bolniku, naj se kažejo vedno vesele, dasi ne preglasne in pregostobesedne. Bolnika treba vedno duševno dvigati, ga navduševati, ter mu zagotavljati, da gotovo okreva. Duševna potrnost je velik zadržek zdravljenju. Sploh bodi bolniku vedno blaga in postrežljiva strežnica. Ne daj mu slišati nikdar žal besede. Včasih so bolniki, ki pač mnogo trpe, jako sitni in čmerni, toda potrpi in bodi velikodušna, zakaj pohlevna beseda jih kmalu zopet pomiri. Skrbi za vsakoršno olajšavo bolnikovo, prestiljaj mu postelj večkrat na dan, mudi se kolikor mogoče dolgo pri njem, izgovarjaj mu otožne misli, vendar tako, da mu ne boš nadležna. Mir je navadno največja potreba bolniku. Zato odpravi otroke iz bolnikove sobe in izpred oken ter sploh skrbi, da ne bo v hiši hrupa, ropota in vrišča. Tudi ne moti bolnika v spanju, razun če mora vzeti zdravilo.

Za nobeno ceno pa ne napravljaj bolniku skrbi! Ne izprašuj ga, kako naj se izvrši to ali ono, nego določaj vse sama. Tudi ne tarnaj vpričo bolnika, kako je zastalo delo, koliko je stroškov, kaj bo, če se ne obrne kmalu na bolje itd. Rajše pritruj sebi in drugim, da le oskrbiš bolnika!

Ne puščaj preveč nadležnih obiskovalcev k bolniku, da bi zdihovali ob njegovi postelji ter se čudili bledemu bolnikovemu licu. Kaj takega se bolniku ne sme povedati, temveč ga je treba tolažiti in mu vzbujati upanje, da kmalu okreva. Sploh je najbolje, da o boleznih prav malo govoriš. Izkušaj torej spraviti bolnika na druge misli. Če ni bolezen prehuda, lahko daš bolniku včasih kaj čitati ali pa mu sama čitaj. Da se to olajša, treba mu postelj tako napraviti, da ima glavo blizu okna. Zvečer postavi luč na vzvišeno mizico zadaj za glavo, tako, da pada luč odzadaj na knjigo, ne

da bi zadevala oči. Knjiga naj ne bo prevelika in pretežka, tisk pa mora biti razločen. Prednost imajo časniki, ki nimajo velike vrednosti, da se torej lahko izročajo tudi pokašljajočim in okuženim bolnikom in se papir po uporabi sežge. Zelo pripravní so tudi listi s slikami. Od bolezni oslabljeni ali pa neizšolani duh osredotočujeta namreč lažje svoje zanimanje na predmete, ki so izraženi s slikami. Vendar naj čitanje nikdar ne traja predolgo, ker utruja duha in oči.

Ako pa bolnik ni razpoložen ali je preslab za branje, se lahko nadomesti to razvedrilo s tem, da se mu glasno čita. Pri tem sedi tako, da lahko opazuješ bolnika in da lahko prenehaš takoj, ako kaže bolnik, da je utrujen. — Čestokrat pa bolniku tudi kaj pripoveduj. Če sme bolnik sam govoriti, ga tudi navajaj, da kaj pripoveduje; to bo zanj najkratkočasneje.

Ko bolnik toliko okreva, da začne vstajati, mu pripravi udoben, velik naslonjač z blazinami, da se čuti skoraj kakor v postelji in ostane lahko dalje časa pokonci, kar mu dela veliko veselje. Tudi obleka, ki se obleče vanjo bolnik, naj bo pripravna, ohlapna. Vse to so malenkosti, ki pa mnogo pripomorejo, da bolnik ne občuti tako zelo svojega tužnega položaja.

Ker ni niti v največjem mestu vedno in vsak hip dobiti zdravnika, je pač dobro, da ima vsaka gospodinja za prvo pomoč takoimenovano domačo ročno lekarno, ki v mnogih slučajih prav izbornó služi. Za potovanje ali na kmetih, kjer poteče po več ur, preden pride zdravnik iz oddaljenega kraja, je taka ročna lekarna naravnost neobhodno potrebna. Da pa je možno to lekarno prav uporabljati, mora gospodinja-mati poznati prve znake in glavne vzroke vsaj najnavadnejših bolezni, ki se zlasti v otroški dobi čestokrat pojavljajo.

Navadni kašelj nastane večinoma vsled prehlajenja. Če otrok kašlja, naj bo na toplem; daj mu zvečer lipovega ali bezgovega čaja, da se dobro izpoti; pri tem pa pazi, da se ne prehladi še bolj. Glej, da zrak v sobi ni presuhoten;

temu odpomoreš, če postaviš na peč posodo vode, kateri si pridejala perišče kuhinjske soli ali pa če razobesiš v bližini postelje rjuho, namočeno v slani vodi. Dobro sredstvo proti kašlju je tudi slezov (ajbišev) čaj, kateremu prideni medu in kandisovega sladkorja. To naj pije bolnik vsak večer. Nadalje sta še Sirolin in Sorisin, ki ju dobiš v lekarni, jako dobri sredstvi proti kašlju.

Ker so otroška sopila, osobito jabolko, v primeri z odraslimi zelo tesna, se celo pri neznatnem zatekanju sluznice lahko pripeti, da zmanjka otroku sape. In tako doživimo včasih, da plane otrok, ki je kazal podnevi le znake lahkega katârja, ponoči ves preplašen iz postelje, prsi se mu mogočno dvigajo, dihanje je otežkočeno, posebno vdihavanje mučno in hripavo, semintja se pojavlja krčevit, ohripel kašelj; otrok se poln strahu prijema za vrat in toži, da ima bolečine. Tak napad starše navadno strašno preplaši, ker mislijo, da se mora otrok zadušiti. Bolezen imenujemo kataralni krup (Pseudocroup) ali kataralne golte. Po navadi je brez vsake nevarnosti; napad traja le par minut, nakar se otrok pomiri in zaspi. Le redkokrat se napad ponovi v isti noči, pač pa se včasih pojavlja po več noči zaporedoma. Otroku najhitreje pomagamo, če mu polagamo na prsi in vrat obkladke, namočene v vroči vodi, če mu dajemo piti gorke tekočine in ga pustimo vdihavati soparo. To pripravimo najhitreje, ako položimo razbeljeno železo, n. pr. od likalnika, v škafr mrzle vode.

Ker pa kaže prav iste znake kakor kataralni krup tudi difterija, ako se pojavi v jabolku ali sapniku, je na vsak način najbolje, da pokličemo zdravnika. Danes namreč vemo, da ni takozvani pravi krup (golte), bolezen, pred katero je še nedavno trepetala vsaka mati, nič drugega, kakor difterija jabolka in sapnika. O tej nevarni in nalezljivi bolezni bomo govorili pozneje.

Oslovski ali krčevi kašelj napada skoraj izključno le otroke. Spočetka se ne razlikuje od navadnega kašlja; pojavlja se v zvezi s hudim nahodom. Po preteku

14 dni postane kašelj krčevit ter je podoben riganju, vsled česar se tudi imenuje oslovski kašelj. Kadar otroka napade kašelj, mu za malo časa popolnoma zastane sapa, kakor da ga hoče zadušiti; v obraz postane bolnik rdeč in višnjev, čestokrat tudi bljuje in mu teče kri iz nosa. Druga stopinja tega kašlja traja 3—4 ali še več tednov. Potem pa postaja kašelj rahlejši in napadi so redkejši. Vsa bolezen traja navadno 10—12 tednov.

Zdravila zoper oslovski kašelj pravzaprav ni. Najbolj še pomaga izprememba zraka; seveda mora bolnik v gorak solnčen kraj. Vendar pa ima ta premenitev zraka eno slabo stran: bolnik prenese oslovski kašelj drugam. Oslovski kašelj je namreč nalezljiv, zato je otroke, ki imajo to bolezen, strogo ločiti od zdravih. Oslovski kašelj ostane navadno brez posledic za bolnika; vendar pa marsikak otrok pri tem silno oslabi, da se ne more popraviti mesece in mesece. Včasih se tudi zgodi, da majhnega otroka tako napade kašelj, da bruhne kri, ali mu sapa tako zastane, da ga zaduši. Vendar so to poredki slučaji.

Če ima otrok oslovski kašelj, naj bo kolikor mogoče na svežem, čistem zraku. Otrok mora biti pod nadzorstvom in se ne sme razgreti, niti ne zelo skakati ali teči, ker vse to izzivlja in pomnožuje krčevite napade kašlja, ki jih je navadno po 8—15 na dan. Kadar se loti bolnika kašelj, ga je treba dvigniti, ako je v postelji; sploh naj bo vzglavje malo višje kot navadno, ker bolnik tako lažje diha. Dobro domače sredstvo za olajšanje kašlja je bajè sledeče: Namoči robec v petrolej in ga obesi ponoči preko bolnikove postelje, da bo otrok vdihaval petrolej.

Hripa ali influenza je tudi nalezljiva bolezen. Pojavila se je prvikrat v velikem številu slučajev l. 1889/90 in je takrat preplavila skoraj vso Evropo. Hripa je katar, ki je zvezan z mrzlico, hudim glavobolom, nahodom ter včasih tudi z bolečinami v hrbtu in po udi. Zdravim in krepkim ljudem influenza ni nevarna, majhne otroke in stare ljudi pa lahko pokoplje. Vsekakor mora biti bolnik

v postelji, dokler mrzlica in kašelj ne ponehata ter je dobro poklicati zdravnika.

Vnetje v vratu (angina). Kdor se hoče varovati bolezni v vratu, naj si umiva vrat in prsi vse leto z mrzlo vodo ter naj si preveč ne zavija vratu. Kakor hitro neko liko težko požira, naj si ovije moker, tesno ožet robec okrog vratu in preko tega naj zaveže suho brisačo ter naj se še prav dobro pokrije. — Da vidimo, ali ima otrok vnet vrat, mora pri oknu, kjer je dovolj svetlo, široko zazijati; pri tem mu potisnemo s čisto žlico (z repom) jezik navzdol. Če je vneto grlo temnordeče ali celo pokrito z belimi pikicami, tedaj ima otrok angino. Pametna gospodinja takoj pokliče zdravnika, ker se je bati, da bi morda smatrala smrtnonevarno davico za angino. Pri angini otrok težko požira, boli ga glava in ima tudi mrzlico. Proti vnetju v vratu jako pomaga grgranje s hypermanganovim kislim kalijem, ki ga dobiš v lekarni in ga imej vedno doma. Vrzi toliko zrn kalija v pol kozarca vode, da postane voda popolnoma vijoličasta. S to vodo naj otrok večkrat grgra. Hypermanganov kisli kalij se tudi lahko uporablja za izpiranje ran; takrat mora biti tekočina bolj svetla.

Jako nalezljiva in nevarna je davica (vratnica) ali difterija, ki se začenja s hudo mrzlico, z utrujenostjo in glavobolom. Otrok, ki je bil prej živahen, čepi sedaj v kakem kotu, nič ga ne zanima, trese ga mraz in obhaja vročina, vedno je žejen, teka pa nima. V vratu, ki včasih tudi od zunaj nekoliko zateče, občuti bolečine. Grlo pa je znotraj vneto, zateklo ter pokrito z belimi kožicami, kakor da je plesnivo. Te kožice se hitro razširjajo, tako da se v kratkem lahko pokrije celo žrelo z debelo, sivkasto, belo ali rmenkasto kožo. Deni bolniku takoj mrzle obkladke ter vrhu teh suhe in naj grgra salicilovo vodo (raztopi v vodi salicila). Predvsem pa pokliči nemudoma zdravnika, kajti davica je sila nevarna bolezen, ki pomori mnogo otrok. Zdravnik pa vé za neko sredstvo (cepivo proti davici), ki ga vbrizga otroku in ki gotovo pomaga, čim preje se ga

uporabi. Pri nobeni bolezni ni torej tako važno poklicati zdravnika koj prvi dan, kakor ravno pri davici.

Driska in griža se pojavita vsled nepravilne hrane, večinoma pa vsled prehlajenja spodnjega dela telesa. Drisko treba predvsem zdraviti z gorkoto od znotraj in od zunaj. Bolnik naj pije jako gorak čaj ter naj uživa le prežganko, kimljevo juho, ovseno kavo, šokolado, prav dobro kuhan riž i. dr. Tudi slivovka, v kateri so se dolgo časa namakale posušene črnice, pomaga zoper drisko. Seveda je zadnje sredstvo samo za odrasle. Najbolj pomaga pač toplota. Skuhaj veliko pest kamilic, namoči v ta čaj brisačo, ovij jo in deni še prav gorko bolniku na trebuh. Ali pa vlij mnogo kuhanih kamilic v nočno posodo, na katero naj sede bolnik. Pri otrocih je treba paziti, da se pri tem ne opečejo in poparijo. Ko se čreva prav dobro pregrejejo, navadno preneha driska. To ravnanje ponovi večkrat. — Tudi Dowerovi praški in tanin so zoper drisko.

Zelo nevarna pa je driska, ki se osobito poleti loteva mlajših otrok in se navadno začenja z bljuvanjem. Ta bolezen je eden glavnih vzrokov umiranja otrok v prvem letu njihove starosti. Če torej driske ne moreš ustaviti ali če opaziš, da otrok vidno propada, pokliči nemudoma zdravnika.

Ošpice ali dobrice same na sebi niso nevarne; paziti je treba, da se otrok ne prehladi, ker sicer imajo ošpice lahko zle posledice. Ošpice se začenjajo z nahodom, vnetjem očesne sluznice, s kašljem in hripavostjo. Po vsem životu se pokažejo rdeče, malo napete pike, ki se kmalu povečajo in združijo v večje ali manjše neenakomerne lise. Njih prvotna svitlordeča barva prehaja kmalu v modrokajljene ali celo rmenkaste boje. Koža je videti, kakor da bi bila poškopljena, v razloček s škrlatico, pri kateri postane izpuščaj kmalu enakomerno rdeč, tako da se vidi koža, kakor bi bila polita z živordečo barvo. Obraz postane pri ošpicah zabuhel, nos in oči zatečejo vsled katârja, bezgalke na vratu zabreknejo. Kašelj postaja mučnejši in povzroča bolečine. Po tri- do štiridnevnem obstoju obledi izpuščaj in začenjajo

ponehavati kataralni znaki. Bolezen traja v celoti 8—10 dni, če se ne pridruži kako hujše vnetje. Ošpice so nalezljive, in morajo šolski otroci — od početka obolenja računano — ostati tri tedne doma.

Enako nalezljive, vendar še manj nevarne so norice ali ovčje osepnice. Po lahki vročici se pokažejo najprej po obrazu in glavi, pozneje tudi po životu rdeče grčice, kvečjemu za lečo velike, na katerih se kmalu pojavi mehurček z vodeničasto vsebino. Mehurčki se povečajo, zavzamejo kmalu celo grčico, a obdrže ozek rdečkast rob. Po enem ali dveh dneh se posuši vsebina mehurčka, ki je med tem postala kalna, rmenkasta. Tako nastale kraste se odluščijo, ne da bi zapustile brazgotine, kakor pri pravih osepticah ali kozah. Preden so še izginile grčice in mehurčki, se že zopet pojavijo novi, tako da se (v razloček s pravimi osepticami) obenem opaža vse stopnje tega izpuščaja. Čestokrat se pojavijo mehurčki tudi na sluznicah. Otroke nadleguje pri tej bolezni zgolj srbečica. V petih do desetih dneh je vse prikraju. Šolski otroci morajo 2 do 3 tedne ostati doma.

Mnogo nevarnejše in zelo nalezljive so prave osepnice ali koze. Kakih 5 dni po okuženju nastopi huda vročica, bolniku se blede, pojavijo se krči, bolečine v glavi, životu in križu, bljuvanje in driska. Tri ali štiri dni nato poleže nekoliko vročica, obenem pa se pokaže najprej po obrazu, pozneje po vsem životu in tudi po sluznicah izpuščaj. Spočetka opazamo rdeče lise, ki se kmalu izpremene v grčice, čez dva ali tri dni pa v mehurčke. Ti so raznoliki, včasih razpredeljeni v več stanic, navrh malo vtisnjeni, bisernate barve. Čez 7 ali 8 dni se ob nastopu hude vročine razgnoje in povzročajo hudo srbečico. Tako nastali gnojni mozolji se začenjajo sušiti koncem drugega tedna. Kmalu nato poleže vročica. Med 20. in 36. dnevom se mozolji odluščijo, na njih mestu pa ostanejo brazgotine. Koze so zelo nevarna bolezen. Mnogi bolniki umrjo vsled gnojitve ali zastrupljenja krvi.

Najboljše sredstvo zoper koze je cepljenje. Odkar je cepljenje koz skoraj splošno moderno, niti ne poznamo več te bolezni, ki je svoj čas divjala leto za letom po naših krajih, ugonobljajoča na stotine ljudi. Kar je bilo v zadnjih časih manjših epidemij, so jih povzročili in zanesli k nam tujci, ki niso imeli cepljenih koz . . . Če bi pa vendar nanesla prilika, da bi imela opraviti s kozavim bolnikom, ne zabi, da je ta bolezen ena najnalezljivejših in da je treba bolnika strogo izolirati. Izpolnjuh najstrožje vsa zdravnikova naročila!

Ena najnevarnejših in najnalezljivejših otroških bolezni je dalje škrlatica. Nevarna sama na sebi, ker je često smrtonosna, nevarna pa tudi, ker le prerada pušča zle nasledice, tako gnojitve v ušesih in naglušnost, obolenje oči, vnetje obisti in vodenico.

Dva do tri dni po okužbi postane otroku naenkrat zelo slabo, tako da začne bljuvati. Pojavijo se vročica, glavobol in bolečine v vratu, posebno pri požiranju. Jezik je bel, žrelo pa temnordeče; zatekle drgali (bezglalke) so včasih pokrite z rmenkasto-zamazanimi lisami in progami. Dvanajst do dvajset ur nato se pokaže ob naraščajoči vročici izpuščaj, ki se pričinja na vratu in gornjih prsih in se hitro razširja čez vse telo, puščajoč po navadi prost obraz, skoraj brez izjeme pa brado in ustnici. Ti ostanejo beli, lice je kvečjemu zardelo vsled vročice; to škrlatico dobro razločuje od ošpic, pri katerih je posebno obraz hudo prizadet. Izpuščaj tvorijo najmanjše pikice, ki so začetkoma svetlordeče, pozneje temno zardele in tako gosto sejane, da je videti koža kakor polita s plamenečo rdečico. Včasih se pojavijo najmanjši mehurčki in zelo srbeče grčice. Značilno obliko dobi jezik, katerega konec je podoben vrtni jagodi, ko se enkrat odrgne in odlušči njega bela povlaka. Koža pričinja šele peti do sedmi dan bledeti, obenem pada vročica, nato se koža lušči, včasih v velikih kosih.

Škrlatica traja v lahkih slučajih tri do štiri tedne, nalezljiva pa je mnogo dalje časa, najmanj šest tednov. Za

toliko časa torej tudi oboleli otrok ne sme v šolo. Zdrave otroke pošlji takoj iz hiše in jih izoliraj; vendar vkljub temu 10—14 dni ne smejo v šolo, tudi če so bili z bolnikom le trenotek skupaj. V tem času se pokaže, ali ostanejo zdravi in ali ne preti nevarnost, da bi prenesli škrlatico na druge. Često pa traja škrlatica mnogo dalje časa, posebno če se ji pridruži davica ali če nastopijo obolenja ušes in obisti.

Škrlatica je zelo resna bolezen, vsled česar moraš takoj poklicati zdravnika. Bolnika imej ne pretoplo pokritega v dobro zračeni sobi, dajaj mu lahko hrano in hladilne pijače. Kožo lahko namažeš z lanolinom ali svežim neslanim salom. Sicer se pa strogo ravnaj po zdravnikovih navodilih.

Jetika, sušica ali tuberkuloza nastopa silno pogostokrat ter pobere še v sedanjem času $\frac{1}{3}$ vseh umrlih; njej zapade več žrtev kakor najhujši vojski. In prav zaradi te velike razširjenosti jetike je treba največje splošne pozornosti in neumorne skrbnosti, da se jej zastavi pot. Treba je pa tudi dobro poznati bolezen in njene znake, sicer jej ni mogoče uspešno nasprotovati.

Naši pradedje in dedje so mislili, da se jetika v mnogih slučajih podeduje; danes pa vemo, da otroci po svojih jetičnih starših navadno ne podedujejo jetike, nego le nagnjenost k tej bolezni. Potomci jetičnih staršev so prav pogostokrat slabotni, visokovzrasli in ozki preko prs; mišice imajo slabe. Že njih zunanost vzbuja misel, da so ti ljudje jetični. V resnici pa dostikrat še niso zapadli tej bolezni, marveč je le njih telo silno vzprejemljivo in godno za jetiko.

Le malokdaj podedujejo otroci jetiko po svojih roditeljih; če se pa to vendarle zgodi, jo podedujejo vsekdar po materi, nikdar po očetu. Mogoči pa sta dve vrsti dedičnosti.

1.) Otrok podeduje jetiko po materi. To se zgodi prav redkokdaj.

2.) Otrok podeduje nagnjenost (dispozicijo) k jetiki po očetu, po materi ali po obeh. Ta vrsta dedičnosti je navadna.

Nagnjenost k bolezni pa se tudi lahko razvije v poznejšem življenju. Razni slučaji ter različne bolezni lahko stopnjujejo vzprejemljivost telesa za jetiko. Prenaporno delo, ponočno bdenje, pogosta nosečnost, nezmerno življenje, dalje katarji sopil, influenza, oslovski kašelj, ošpice, dà, celo velika žalost in skrbi oslabe telo, da postane dovzetno za jetiko. Prav posebnega pomena in velike važnosti pa je za začetek jetike, kje človek stanuje, s čim se bavi in kaj uživa.

Jetika ugrabi največ žrtev iz delavskih slojev; zlasti delavci, ki živijo v prostorih brez zadostnega zraka in luči ter v delavnicah, polnih plinov in prahu, so večkrat žrtve jetike. Delavci, ki hodijo iz službenih ozirov opetovano z gorkega na mrzlo ter zopet nasprotno, tako da se jim toplota naglo menja, so vedno v nevarnosti, da postanejo jetični. Tudi obrtniki so vsled svojega posla često izpostavljeni nevarnosti, da obolijo na jetiki.

Najvažnejšo ulogo igra pač povsod bivališče, stanovanje, delavnica, pisarnica. Vsakdo ve, kako škodljiva so mokra, temna in zaduhla stanovanja. Velik del škrofuloznih slučajev ima vzrok svojega nastanka v slabih stanovanjih. Škrofuloza pa je le posebna oblika jetike. Takisto so nevarna stanovanja v novih stavbah, zlasti za otroke in slabotne ženske. V temnih in zaduhlih stanovanjih živijo slabokrvni, škrofulozni, večkrat opasno jetični ljudje. Tudi prenapolnjena stanovanja so kriva mnogih slučajev jetike; v okrajih, kjer živijo ljudje po sobah natlačeno, drug tik drugega, je največ jetičnikov.

Posebno treba paziti na otroške sobe, ki naj bodo svetle in jako čiste. Popolnoma odveč so tukaj mehki blazinasti stoli ter težke preproge, ki se v njih nabira samo strupen prah. Najbolj prikladne so za otroke, ki se igrajo na tleh, preproge iz linoleja. Take preproge se z lahkoto in hitro ter temeljito osnažijo. —

Hranitev vpliva takisto jako odločilno na nastanek jetike. Zlasti pomanjkanje mesne hrane pospešuje jetiko.

Po jetnišnicah, kjer dobivajo jetniki dovolj mesa, je malo jetičnikov. Nasprotno pa je v kaznilnicah, kjer dobivajo kaznjenci le rastlinska jedila, jetika jako razširjena. Celo med živalmi, ki jedo meso, ni skoraj nobenih slučajev jetike, pač pa imajo jetiko živali, ki živijo le od rastlinstva. Bolnik, ki more še uživati meso in mastne jedi, hitro oživi in okreva, ako more še dobro prebavljati.

Vsi navedeni nedostatki pa ne morejo tuberkuloze povzročiti, nego ji le pripravljajo ugodna tla ter jo pospešujejo. Jetiko povzročajo le posebne vrste bacili, to so najmanjše, le po povečanju v drobnogledu vidne paličaste gljivice. Ti bacili povzročajo, da oboli tudi sicer zdrav, krepak človek; ako pa je človek že od rojstva k jetiki nagnjen, ako je slaboten, malokrven, brez zadostne in primerne hrane in ako živi v temnih, zaduhlih, mokrotnih prostorih, imajo bacili lažji pristop do pljuč in drugih telesnih delov ter človeka uničijo. Tuberkulozni bacil pa zaide v človeka ali z dihanjem v obliki prahu skozi sopilo, ali z jedjo in pijačo ali pa skozi ranjeno polt.

Ako pade pljunek jetičnika na tla, se posuši in najmanjša sapica dvigne milijone tuberkuloznih bacilov v zrak. Ta bacilov polni zrak sopemo vase. A tudi neposredno se lahko prenašajo bacili tuberkuloze. Človek razpršuje pri kašljanju, kihanju in glasnem govorjenju nebroj najmanjših kapljic, o čemer se lahko prepričamo, če držimo zrcalo pred se. Teh kapljic se pri jetičnih drže bacili tuberkuloze. Če tedaj jetičnik pri kašljanju, dihanju i. t. d. ne pazi, prenese lahko bacile neposredno na svojo okolico. To nevarno ozračje pa sega na daljavo enega metra in se ta način okužbe zanesljivo prepreči, če drži jetičnik pri kašljanju in dihanju dlan roke pred usta. Seveda si mora vsled tega roke pogostokrat umiti, osobito pred vsako jedjo. Razun tega se bacili lahko neposredno prenašajo pri dotikanju, n. pr. pri poljubovanju na usta, pri rabi vilic, žlic, nožev, kozarcev i. dr. Ako jetičnik ne pljuje po tleh, ni nevaren za svojo okolico; seveda, poljubljanje ga ne smemo in tudi dotikati se ga ni

treba brez povoda. Toda umivati si moramo po dotiki vselej roke, da ne zanesemo morda bacilov na svoja usta.

Vcepljena jetika je redka. Nastane takrat, ako zaidejo bacili v rano in skozi polt v človeško telo. Največkrat dobe vcepljeno jetiko zdravniki, bolniški strežaji in usmiljenke. Istotako vcepljeno jetiko dobé večkrat tudi živali: goveja živina, prašiči, ovce, koze, konji, psi, mačke, celo kokoši i. dr.

Za človeka je to dejstvo zelo nevarno, ker more z uživanjem mesa ali mleka dobiti jetiko vase. Zlasti uživanje surovega ali napolprekuhanega mesa (klobas) in surovega mleka je opasno.

Vzlic temu pa je jetika ozdravljiva. Odpraviti jo more le zdravnik, vsa človeška družba pa naj bi sodelovala pri tem, da se jetika omeji, zabrani in njen nastanek onemogoči.

Ker je tuberkuloza matere ali obeh roditeljev vzrok, da zbolé za isto boleznijo tudi otroci, naj bi se jetični ljudje sploh ne ženili in ne možili.

Jetični starši, ki imajo male otroke, naj bodo v občevanju ž njimi zelo previdni. Jetične osebe ne smejo svojih otrok in sorodnikov poljubljati na usta, jetične matere svojih novorojencev ne same dojeti. Jetične žene ne smejo biti dojnice in se morajo od otroške postrežbe kolikor mogoče odstranjati. Jetične ali za jetiko usposobljene osebe naj bi se odvrčale od takih poklicev, ki zaradi neugodnih zdravstvenih razmer, zaradi prahu, dela v zaprtem, s škodljivimi parami napolnjenem zraku, zaradi vednega sedenja in sključevanja zdravja ne izboljšujejo, nego ga celo slabšajo. Delo na prostem je najugodnejše zdravju. Nadalje ne smejo jetični opravljati poslov, ki jih silijo, da so v tesni dotiki z drugimi osebami, ker s tem lahko prenesejo bolezen na svoje bližnjike.

Kdor je k jetiki nagnjen, naj se utrjuje z mrzlimi korpelmi, s telovadbo, z izprehodi po gozdih in solnčnatih tratih. Pazi naj posebno na telesno čistost ter naj si opetovano na dan umiva roke, usta in zobe. Stanovanje bodi svetlo,

suho in zračno; spalnica naj bo odločena od drugih prostorov. Posebno spalnica naj se zrači ves dan.

Hrana obstojaj zlasti iz mesa, kuhanega mleka, masti, surovega masla in zelenjave. Alkoholnih pijač se je treba kolikor možno izogibati; zlasti močnih vin in žganja naj človek, ki je bolehen, sploh ne pije.

Če je jetika dognana, je treba kolikor mogoče za to skrbeti, da dobi bolnik od drugih ločeno spalnico, vsekakor pa svoje posebno ležišče, svoje perilo za postelj in kar ima na sebi, svojo obleko, svoje umivalno in jedilno orodje. Pljuvati sme bolnik v hiši in zunaj hiše odslej le v posebej zato prirejene posode (pljuvalnike, skodelice, steklenice itd.), ne pa na tla ali v robec, ki bi ga rabil pozneje morda celo kdo drugi. Kadar bolnik kašlja, mora pred usta držati svoj robec. Taki in sploh vsi od bolnika in za bolnika rabljeni predmeti, ki so onečejeni s tuberkuloznimi kužnimi tvarinami, se morajo ali sežgati, ali pa izkuhati v vodi. Razkužujejo se take reči tudi v vodni sopari, ali s kemičnimi razkuževalnimi sredstvi. V prostorih, kjer leži jetičen bolnik, se smejo tla z mokro cunjo izbrisavati, ne pa s suho metlo pometati.

Prah skozi okno ali druge odprtine na ulice stresati ali iz cunj iztepavati je sploh javno prepovedati: prah se stresa najbolje v pripravno smetiščnico, in smeti se zažgo.

Perilo jetičnih se mora pred pranjem razkužiti in sicer tako, da se izkuha v lugu ali raztopljeni sodi.

V slučaju, da odide jetični bolnik iz svojega stanovanja, se morajo vse, od njega doslej rabljene reči zanesljivo osnažiti in na solncu prezračiti, oziroma razkužiti. Tudi se mora od njega zapuščeno stanovanje na stenah in tleh temeljito osnažiti in razkužiti.

V postrežbo jetičnih oseb naj se jemljejo le take osebe, ki niti za jetiko ne bolehajo, niti k tej bolezni očitno ne nagibljejo. Zlasti jim je treba zabičiti, da se s kako primerno razkužljivo tekočino umivajo, če so si roke ali druge gole dele telesa ali obleko umazali s tuberkuloznimi iz-

mečki. Tudi naj nikdar ne hodijo preblizu bolnika, kadar ga prijemlje kašelj, naj svojega telesa razpršenim slinastim mehurčkom po nepotrebnem ne izpostavljajo ter naj si zakrivajo usta in nos, da bolezní ne vsopejo.

Pljuvalniki s pepelom, peskom, zemljo, šoto ali žaganjem niso umestni, ker se praše in s tem razširjajo razprševanje posušenih pljunkov. Najbolje uporabni so torej pljuvalniki z vodo.

Da ne nalezeš jetike od živalij, ne jej nikdar surovega ali napol kuhanega mesa ali mleka. Dobro prekuhanó mleko ni nevarno, četudi bi bilo od bolne krave. Mleko naj vre vsaj 6 minut z valom, potem ga dobro pokritega spravi na hladnem.

Da se zatré jetika že v svojih prvih početkih, ko je še ozdravljiva, naj bi vsakdo, ki ga muči kašelj, ali nočno potenje, ki je v obrazu prepaden, ki pljuje kri ali ki postaja suh, takoj šel k zdravniku. Dokler ni še prekasno, je pomoč lahka in uspešna; kadar pa je že vsa hiša v plamenu, ne pomaga noben sv. Florijan več.

Važna in zelo nalezljiva bolezen je tudi legar ali vročinska bolezen (Typhus). Provzročá jo bacilus legarja majhna gljivica, ki jo bolniki izločujejo z blatom in s sečem (urinom). Z legarjem se okužimo skoraj brez izjeme na ta način, da zaužijemo bacile. Posebno pogosto se zgodi to z vodo, bodisi s pitno vodo ali z vodo, ki služi za pripravljanje jedi, za izmivánje posod in jedilnega orodja, za fabrikacijo soda-vode itd., da celo umetni led, ki je napravljen iz okužene vode, je lahko vzrok obolenja. Voda se namreč pri slabih higijenskih odnošajih in vsled malomarnosti kaj lahko onečisti in okuži s človeškimi izločili. Pri večjih epidemijah se je ponajvečkrat dognalo, da je bil vzrok vodnjak ali studenec, ki se je okužil z izločili za legarjem obolenega bolnika. Zaradi tega je največjo važnost polagati na snažnost in dobro kanalizacijo, oziroma vodotesne greznice. Odkar imamo po mestih, pa tudi že po manjših občinah na deželi, izpeljane dobre vodovode, so postale epidemije le-

garja mnogo redkejše. A tudi neposredno se lahko okuži človek, na primer če streže za legarjem obolelim ali če ima opraviti z njihovim perilom. Le prelahko ostajajo na naših rokah najmanjše mrvice okužene nesnage, ki jih niti ne vidimo, a z rokami, na primer pri jedi, kaj lahko zanesemo v usta. Vsled tega moramo pri takih okoliščinah pogosto in temeljito snažiti roke, na vsak način vsaj pred vsakim obedom. Posebne snažnosti in pazljivosti je tudi treba pri uporabljanju stranišč, v katera se morda izlivajo izločila za legarjem obolelih. Epidemije legarja so včasih silno trdovratne. Vzrok temu je okolnost, da legar, ki je ponavadi težko in resno obolenje, včasih prav lahko nastopa. Dotičnik ima morda par dni glavobol in drisko, a se sicer dovolj dobro počuti, tako da niti ne leže v posteljo. Pri tem pa trosi bacile in razširja bolezen. Nekaterim epidemijam so mogli priti do živega le s tem, da so preiskali vsakogar, ki je bil videti le količkaj bolan. Pri tem so našli mnogo takih, ki so bili že okuženi in so izločevali bacile; in šele ko so tudi te nalahko obolele izolirali in deli pod strogo nadzorstvo, je začela ponehavati epidemija. Dognalo se je tudi, da ima bacilus legarja veliko odporno silo in da se v človeškem telesu kakor tudi zunaj njega dolgo časa ohrani. Posebno rad se naseli v žolčnem mehurju in semintja se pripeti, da taki, ki so prestali legar in so že popolnoma zdravi, s svojim žolčem še dolgo časa izločujejo bacile. Ti takozvani »nosilci bacilov« so vzrok, da v nekaterih krajih legar neče prenehati in da od časa do časa vedno iznova vzplapola. Za legarjem obolele osebe je torej treba strogo nadzorovati in natančno preiskati, preden jih proglasi zdravnik za zdrave, oziroma jim mora dati natančna navodila, da po že prestani bolezni ne pripravljajo svoje okolice v nevarnost.

Legar se prične dva tedna po okužbi z lahko vročico in mrzlico; bolnik izgubi tek in spanje, postane čmeren in toži, da ga boli glava. Vročica polagoma narašča in postane čez 5 do 7 dni povsem enakomerna, precej visoka. Bol-

nika obhaja vedno hujša slabost, često se mu blede, ponavadi se pojavi tudi kašelj. Zapeki prvih dni sledi v večini slučajev driska. Blato je vodeno in je videti kakor grahova juha. Jezik je suh in razpokan, trebuh nekoliko napet. Na koži, ki je zelo občutljiva, se pokažejo v drugem tednu majhne rdeče lise, vranica je hudo zatekla. Polagoma začne vročica zopet padati. Začetkom tretjega tedna se koža nekoliko lušči in izpadejo često lasje. Bolnik le prav počasi okreva. Bolezen traja približno tri tedne, v hujših slučajih in pri komplikacijah pa mnogo dalje.

Legar, ki vsled dolgotrajne hude vročice in težke infekcije bolnika zelo oslabi, zahteva posebno skrbno bolniško postrežbo. Bolnik naj mirno leži na postelji, katere ne sme zapustiti, niti ne, če gre na potrebo. Seč in blato naj pušča v prikladno ploščnato posodo. Rjuha naj bo zmerom gladko napeta, ker se sicer lahko preleži. Dobra je vodotesna podloga. Zelo pripravno je, če imaš na razpolago še eno postelj, na katero od časa do časa predevaš bolnika. Pri tem mora bolnik ostati popolnoma miren; dve krepki osebi ga potegneta z rjuho z ene postelje na drugo. Največje važnosti ne le za bolnika, temveč tudi za njegovo okolico je skrajna snažnost. Bolnika umij dvakrat na dan s hladno vodo, posebno skrbno na križu in zadaj na stegnih, kjer se sicer lahko hitro preleži. Dva do trikrat na dan mu očisti zobe in usta z mehko namočeno krpico. Umazano perilo je treba takoj nadomestiti s svežim. Bolniška soba bodi kolikor možno priprosta, da jo je lahko osnažiti. Čim večja in zračnejša je, tem boljša.

Vsa izločila moraš takoj izkužiti. Blatu primešaj apnice, ki pa ne sme biti več ko 4 dni stara (1 žlico pogašenega apna na 2 do 4 dele vode). To mešanico pusti dobro uro stati, na kar je blato razkuženo. Tudi v stranišče vlivaj apnice in ga peri ž njo. Nočne posode očistiš istotako z apnico. Bacile, ki se nahajajo v seču in včasih tudi v pljuvotini, pomoriš s tem, da prideneš enako množino 2 % lizolove raztopline. Bolnikovo perilo namakaj v 2 % sodini

raztopljeni in ga izkuhaj v 2⁰/₀ sodini raztopljeni, preden ga daš perici. Po končani bolezni je treba razkužiti sobo. To preskrbe najbolje oblastveni razkuževalci, kjer pa teh ni, operi posteljo in tla s karbolovo ali lisolovo milnico (na liter vode 30 gr mila in 5 gr karbolove kisline ali 3 gr lizola), odrgni stene s kruhom, perilo pa izkuhaj kakor že povedano. Sploh pa dobro izzračí sobo, preden jo iznova uporabljaš.

Oslovski kašelj, influenza, davica, ošpice, norice, koze, škrlatica, jetika in legar so jako nalezljive bolezni, ki se prenesejo od človeka na človeka ter zato napadajo v posameznih krajih po cele množice ljudi. Oslovski kašelj, davica, ošpice, norice in škrlatica napadajo v pretežni večini otroke in se le redko lotijo odraslih. Ostale imenoyane bolezni pa napadajo tako odrasle kakor otroke. Po mnogih krajih na kmetih in celo po mestih se še vedno mnogi nezaupno posmehujejo, ako jim pripoveduje kdo, da je ta bolezen nalezljiva. Marsikdo tega kar noče verjeti, češ, zakaj pa ta ali oni ni zbolel, dasi je bil pri bolniku ali je občeval z osebami, ki so z bolnikom v dotiki? Toda vsako telo ni enako dovzetno za vsako posamezno bolezen, kakor tudi v vsaki zemlji ne zraste vsak sad. Nalezljive bolezni so kakor seme, ki se plodi in obrodi, če pride v sebi primerna tla. Tudi v gotovih boleznih, kakor v influenci, davici, jetiki i. t. d. so silno majhne, prostemu očesu nevidne žive kali, ki jih bolnik izločuje s pljuvotino, ali z blatom in sečem, tako da ostanejo v bolnikovem perilu, v bolnikovi nočni posodi in drugod. Te kali imenujemo bakterije. Popolnoma razumljivo je, da prehajajo te bakterije lahko skozi dihala ali prebavila ali skozi načeto kožo v drugo osebo. Če je ta oseba nagnjena k dotični bolezni, se omenjene bakterije razmnože in oseba oboli. Vzrok obolenja je torej okužba z dotično boleznijo ali natančnejše povedano z bakterijami, ki povzročajo dotično bolezen.

Zato ne morem dovolj toplo priporočati, naj bi se ljudje varovali nalezljivih ali kužnih bolezni. Posebno kjer je v hiši več otrok, naj bi bile matere pazljive, da se ne

razširi bolezen na vso družino. S tem bi največ koristile sami sebi, kajti bolezen je v hiši prava muka, velja mnogo denarja ter se konča lahko s smrtjo.

Da obvaruje sebe in okolico kužnih bolezni, skrbi gospodinja vedno in povsod za najstrožjo čistost in natančnost. V sobo, kjer leži bolnik, naj imajo vstop le osebe, ki strežejo bolniku in pa zdravnik. Vse, kar je prišlo z bolnikom v dotiko, treba razkužiti, še preden je prišlo iz njegove sobe. Osebe, ki so bile z bolnikom v dotiki, se morajo vsakokrat, ko gredo k drugim ljudem, dobro umiti ter se preobleči.

Po prestani bolezni se mora bolnik kopati v gorki vodi z milom. Predmete, ki so jih rabili tekom bolezni, kakor tudi sobo treba temeljito razkužiti. O tem se posvetuj z zdravnikom. Pri nekaterih boleznih, kakor pri ošpicah, noricah in dušljivem kašlju zadostuje, če bolniško sobo nekaj dni prav dobro zračiš, ter postaviš različne predmete, katere je uporabljal bolnik, na solnce. Kajti dnevna svetloba in solnce še prav posebno sta huda sovražnika vseh bakterij in nekatere izmed teh pomorita že v kratkem času. Pri drugih boleznih, kakor pri davici, škrlatici, legarju, pa je treba najstrožje razkužbe, da se ne razširi bolezen in da ti ne oboli še kdo drug. Vse, kar se da izkuhati, osobito pa telesno in posteljno perilo, se na ta način najprej in najbolj gotovo oprosti kali bolezni. Ako predmete kuhaš, stresi v vrelo vodo tudi nekaj sode. Da razkužiš nočne posode, pljuvalnike in drugo tako posodje, se poslužuj lizolove ali karbolove milnice (na liter vode 30 *gr* mila in 3 *gr* karbola); oboje dobiš v lekarni. Tla daj pomiti z vročo lizolovo ali karbolovo milnico; s to lahko tudi umiješ navadno hišno orodje, ki pri tem ne bo trpelo. Stene daj nanovo beliti in slikati ali pa jih odrgni s kruhom. Druge predmete, ki jih doma ne moreš razkužiti, pošlji v javne razkuževalnice, ako so na razpolago. Predmete brez vrednosti pa sežgi. Ne daj se premotiti, da že z močenjem s karbolovo vodo zadostno razkužiš. Tako ravnanje je nezanesljivo in naravnost nevarno. Veliko izdatnejše, kakor po-

vršno močenje s karbolovo ali lizolovo raztoplino, je temeljito in več minut trajajoče umivanje z vročo vodo in milom. To velja za razkužbo rok kakor tudi za čiščenje različnih predmetov. Če prideneš milnici še lizola ali karbola, kakor smo nasvetovali, je to še tem bolje. Ne zabi pa nikdar, da je treba vsak predmet dobro namakati in drgniti, da uničiš vse bakterije, ki so včasih v globočini, v najmanjših razpokah i. t. d. Marsikdo, ki je vtaknil za trenotek roke v karbolovo vodo, misli, da se je s tem razkužil. Če pa malo preudarimo, moramo uvideti, da je v tem oziru mnogo izdatnejše dolgotrajno umivanje z gorko vodo in milom, ki omehta kožo in mehanično odstrani vso nesnago in vse bakterije, tudi one, ki so nevidne našemu očesu, nahajajoče se v znojnicah in najmanjših razpoklinah kože. Previdnosti ni nikdar preveč. Nedopustno je, da se po nekaterih krajih pri nalezljivih boleznih postopa tako malomarno ter vsled tega malomarnega postopanja kužnih bolezni dolgo časa ni možno udušiti. Taka zanikarnost ni brezobzirna le do sebe in do svoje rodbine, nego je zločinska in brezsrčna do vsega človeštva!

Razun imenovanih hudih in nalezljivih bolezni, h katerim je pač treba na vsak način klicati zdravnika, so še razne slabosti, ki napadejo zdaj pa zdaj kakega člana družine. Za te bolezni ter za razne male nezgode naj ima skrbna gospodinja vedno kak pomoček pri rokah. Taka zdravila so sledeča:

Proti zgagi daj v kozarec vode žličico jedilne sode, ki jo dobiš v lekarni, in izpij to.

Če imaš pokvarjen želodec, je najbolje, da 1 do 2 dni sploh ne uživaš ničesar razun koščkov ledu, ki jih požiraš proti žeji, in mrzlega čaja, ki ga pij v majhnih množinah. Ko ti nekoliko odleže, uživaš lahko gosto zakuhanu juho, n. pr. riž, sago, ali čisto juho z jajcem, čaj, prepečen kruh. Šele ko ti je dosti bolje, prični s pečenim ali kuhanim mesom od piščanca ali goloba. Kot prikuho vzemi riž ali krompirjev piré. Počasi preidi potem na navadno

hrano. Če si obenem zaprta, je najbolje, da vzameš žlico ricinovega olja in se nato držiš omenjene stroge dijete. Tako boš najhitreje okrevala.

Proti krču v želodcu in trebuhu ti pomagajo vroči obkladki. Pogreta in v rjuho zavita rena je dobro domače sredstvo. Včasih ti bode koristila čaša kamiličnega čaja, tudi par kapljic melisnovega cveta na koščku sladkorja ti ustavi krč.

Driska je navadno izraz katarja v črevih. Lezi v postelj in si devlji gorkih obkladkov na trebuh. Gorkota ti bo gotovo najbolje dela. Tudi ti koristi žlica ricinovega olja, da se odstranijo iz čreva razkrojeni soki, ki vedno iznova povzročajo drisko. Obenem pazi strogo, kaj ješ, da ne razjariš črev. Najboljša je tekoča hrana, goste sluzaste juhe, zlasti prežganka, potem čista juha z jajcem in čaj. Mleko ne vpliva vselej dobro, posebno v katarjih pri debelem črevesu ne. Če driska le ne neha, vzemi dva- do trikrat na dan majhno žličico tanina, ki ga dobiš v lekarni. Zavij ga v oblatak. Pri majhnih otrokih je driska, oziroma črevesni katar vedno resna bolezen in je zato najbolje, da pokličeš zdravnika.

Ako ti teče kri iz nosa, si deni mrzle obkladke na čelo in tilnik in sedi povsem mirno. Če tudi odteče nekaj krvi, to nič ne škodi. Nikari ne srkaj vode v nos, ker s tem le odstraniš strjenine. Kri se namreč sama od sebe hitro strdi in s tem ustavi. Če si pa nemirna in srkaš vodo, se to ne more zgoditi. Ako kri le ne neha teči, daj si košček čiste vate ali še bolj renoform-vate v dotično nosnico in jo z nozdrvjo pritisni proti nosni pregradi. Včasih tudi hitro pomaga, če dvigneš roko tiste strani, na kateri ti teče kri, in jo držiš nad glavo.

Če je komu slabo ali če omedli, je v prvi vrsti potrebno, da mu odpneš obleko ter ga pelješ ali neseš na čist zrak. Bolnik naj leži na hrbtu. Če ima obraz kakor po navadi blede, naj mu glava leži nizko. Daj mu tudi poduhati amonjaka ter mu drgni senci z jesihom ali s

francoskim žganjem. Ako more bolnik požirati, mu daj malo konjaka ali vina ali 10—15 Hoffmanovih kapljic.

Glede ran pomni vobče sledeče: Vsaka rana krvavi, ker so pri vsaki rani prizadete tudi žile odvodnice (arterije) in privodnice (vene). Krvavitev in nje nevarnost je pa zelo različna. Če kri počasi kakor iz gobe curlja iz rane, so prizadete le majhne laskovične žilice (kapilare). Če teče temna kri enakomerno močno iz rane, je prizadeta privodnica. Če pa sika iz rane v močnem curku svetlo-rdeča kri, je ranjena žila odvodnica. V takih slučajih obstoji nevarnost hitrega izkrvavenja.

Če je krvavitev malenkostna, pusti rano nekaj časa krvaveti, ker kri sama izmije in odpravi nesnago, ki je morda prišla v rano. Nato izmij rano z izkuhano vodo, položi nanjo zavitek airolove ali dermatoloove gaze, ki jo dobiš v lekarni in jo povij s povojem. Če je sila, smeš uporabljati tudi vodo iz vodovoda, ker je ta dovelj čista in brezkužna. Majhne vbodline in vreznine zalepiš tudi lahko z angleškim obližem, vendar vedi, da ni ta nikdar zanesljivo brezkužen. Ako moreš, namoči ga v kaki razkuževalni raztoplini. Sicer ti je pa le hudo onesnažene rane treba prati in izmivati z razkuževalnimi raztoplinami, n. pr. z 2°/_o lizolom. Pri čistih ranah je najboljša izkuhana voda.

Krvavitve privodnic, n. pr. krvavitev počene zabrekle žile na nogi, je včasih težko ustaviti, posebno, če dotični ud nad rano zatezuje kaka podveza. Ko to odstraniš in povežeš rano s precejšnim pritiskom z airolovo ali dermatoloovo gazo, krvavitev navadno hitro prestane. Če treba, položi še dotični ud nekoliko višje, n. pr. nogo na blazine.

Krvavitve iz večjih odvodnic pa so, kakor smo že poudarjali, vedno nevarne. Če tedaj svetlo-rdeča kri z močnim curkom sika iz rane, smeš to zatisniti s prstom ali s kako ne ravno čisto stvarjo, n. pr. z žepnim robcem, kajti v tem slučaju je veliko večja nevarnost izkrvavenja, kakor pa ona onesnaženja in okuženja rane. Vendar ti bo to pomagalo le za trenotek. Če med tem še ni dospela zdravniška pomoč,

moraš vsaj za nekaj časa ustaviti krvavenje. Zato dvigni dotični ud, n. pr. roko, položi na rano airolove gaze ali v sili tudi žepni robec in ud krepko in s pritiskom povij. Če vkljub temu krvavi dalje, moraš ud krepko prevezati nad rano. Slavni kirurg Esmarch je v to svrho izumil posebne namramnice, ki jih položiš okoli uda in zadrgneš. Mesto njih ti bode služila brisača ali kak povoj. Če ga krepko zadrgneš, ustaviš s tem krvni obtok sploh in tako tudi krvavenje. Vendar vedi, da taka obveza za silo ne sme trajati dalje, kakor 3 do 4 ure, ker sicer ud, v katerem je ustavljen krvni obtok, se posuši in odmrje. To je tedaj le pripomoček za toliko časa, da ne pride zdravnik, ki ga je treba pri krvavitvah iz odvodnic takoj klicati.

Svariti pa moramo pred vsemi umetnimi sredstvi, ki naj ustavijo kri, tako tudi pred rmeno vato, napojeno z železnatim kloridom, ki jo v ta namen prodajajo v lekarni. Dalje ne polagaj na rane pajčevin. Mnogo pajkov je strupenih ali so morda oblezli kako strupeno stvar in so seveda tako prenesli strup tudi na pajčevino. Če torej položiš tako pajčevino na odprto rano, si lahko zastrupiš kri in vsled tega lahko umrješ. Enako škodljiva so vsa druga sredstva, ki jih polagajo na rane. Navadno uporablja vsakdo to, kar mu je najbolj in najhitreje pri roki, tako čevljar smolo, pek testo, knjigovez lep, mizar špirit za lakiranje, da, na kmetih devljejo celo konjski gnoj na krvaveče rane. Vse to je skrajno škodljivo in rano le zastrupi. Marsikdo je moral tako nepremišljenost plačati z življenjem. Če nimaš drugega, izkuhaj košček starega platna v vodi in ga položi na rano, s tem jej ne boš nikdar škodovala. Rane ne smeš nikdar imeti neprevezane. Če ti ne povzroča nikakih bolečin, pusti prvo obvezo dva do tri dni na rani. Čestokrat bo v tem času zaceljena. Če se pa rana gnoji, jo obveži vsak dan iznova in pred obvezanjem izmij z izkuhano vodo ali razkuževalno raztoplino. Vendar je najpametneje, da pri gnoječih se ranah vprašaš zdravnika za svet.

Strupeni piki. Ako te piči strupena živalica: pajk, škorpion, čebela, osa ali sršen, izderi najprej želo, ako je ostalo v koži ter izpiraj opikano mesto s karbolovo vodo ali pa ga namoči s kapljico salmijaka. Vsekakor bodi pozorna, če otroka kaj opika, zlasti če začne opikano mesto zatekati in postaja svetlo in višnjevo. Najbolje je, da pelješ otroka k zdravniku. Na vsak način pa naj ima gospodinja na deželi vedno doma svinčeno raztoplino ter naj poklada obkladke te vode na zastrupljeno mesto.

Hujši, nego piki omenjenih živalic, so kačji piki. Ako hočeš, da kačji pik ne škoduje, moraš čim hitreje odpraviti strup, da se ne zmeša s krvjo. V to svrho krepko obveži ud nad rano. Na to strup lahko izsrkaš iz rane; seveda moraš imeti popolnoma zdrava usta in cele ustnice. Kačji pik ne škoduje, dokler se ne zmeša s krvjo. Drug, boljši in zanesljivejši pripomoček je, da rano hitro izžgeš, n. pr. z razbeljenim nožem, ogljem, smodko ali pa s kako razjedljivo tekočino, n. pr. z močno karbolovo kislino, solitrno kislino, razjedljivim kalijem. Obenem daj opikancu piti žganja ali krepkega vina, v sili celo čistega špirta, toliko, da se skoraj opijani, kar pa se po navadi ne zgodi, ker je alkohol nekak protistrup kačjemu strupu. Seveda pa obenem takoj pokliči zdravnika.

To so torej samo nekatera mala navodila, kako se je ravnati gospodinjam pri bolezni in kako je odpomoči raznim nezgodam. Seveda je vse to le za začetek bolezni ter za najhujšo silo, če ne more priti zdravnik dovolj hitro k bolniku. Najboljše, najzanesljivejše zdravilo pri vsaki bolezni pa ti more zapisati le zdravnik. Če ga ne moreš dobiti naglo, pokliči vsaj inteligentnega izobraženca, učitelja ali duhovnika, da ti svetuje, ko te zaradi prevelikih skrbi zapušča mirna razsodnost, ter da vpliva blagodejno na bolnika... Ako je bolniku zelo slabo, pa se ne premišljaj in pokliči duhovnika, da ga previdi, kajti znano je, da nastopi z mirom duše in vesti navadno tudi mir telesa ter da se ne redkokrat potem obrne bolezen na bolje. S tem, da du-

hovnik človeka previdi s svetotajstvi, še ni izročen bolnik gotovi smrti, pač pa je vpliv svečanostnega trenutka na bolnika navadno jako dober ter se s pokojem duševnega življenja čestokrat začno vračati tudi telesne moči...

Na kmetih sem imela tudi večkrat priliko opazovati, kako malo se varujejo žene-matere ob porodu. Mnogo jih je, ki vstanejo že drugi ali tretji dan ter hite na polje za delom. Seveda je resnica, da je na kmetih, zlasti poleti, povsod vse polno dela, a malo delavnih moči; toda porodnica se mora čuvati, naj bi zastali tudi najnujnejši posli. Naj takrat mož z družino malo bolj pritegne ter naj privošči ženi neobhodno potrebnega miru in počitka! Škodo bo imel večjo, ako mu ostane žena bolehná vse žive dni! Porodnica mora ležati vsaj teden dni; če tega ne stori, krade sama sebi življenje ter oškoduje s tem svojo obitelj v toliki meri, kolikor je nobeno zastalo delo ne more oškodovati. Ako večkratna mati ob porodih nima potrebnega počitka in nekoliko boljše, lažje hrane, se hitro postara, oslabi za vse življenje, si nakoplje razne bolezni in gotovo ne dočaka visoke starosti.

A še nekaj podkopuje zdravje mnogim ženskam in dekletom, in to je njih — nesnažnost. Kmetice hodijo poleti bose in so sploh oblečene tako, da more nesnaga jako lahko do njih telesa. Zato bi se morale ženske prav pogostokrat kopati, se temeljito po vsem telesu umivati ter se pridno preoblačiti.

Zdravje je glavni in največji kapital, ki ga treba čuvati in hraniti z vso skrbjo. Ako si zdrava, moreš delati in koristiti sebi, družini in s tem vsemu narodu. Zato pa ceni svoje zdravje in ne zanemarjaj ga zaradi hipne škode! Najprej zdravje! Iz zdravja izvira vse dobro in koristno!

Hranilnica in zavarovalnica.

»A kdor ima, on more izgubiti,
kako se moreš sreče veseliti?«

Jos. Stritar.

Gospodinja, ki hoče dobro sebi in svojcem, mora biti tudi vedno pripravljena na čas, ko obišče njeno hišo nesreča, požar ali celo smrt gospodarjeva. Lahkomiselno in naravnost grešno je živeti tjavendan brez priprave na nezgode, ki prete človeški sreči vsak hip bodisi od ljudij, živali ali od naravnih elementov. Kaj ti pomaga, če si najvzornejša gospodinja, če je tvoja hiša polna vsega, ako pa nisi pripravljena na nesrečo! Danes srečna žena umnega gospodarja — jutri nesrečna vdova brez zaslombe in brez denarja! Danes stoji tvoja lepa hiša še ponosna in bogata — jutri pa se vali iz črnih razvalin le še smradljiv dim! Sirota si, ako nisi skrbela za to, da imaš v hranilnici spravljen denar ali pa za to, da je tvojega moža življenje zavarovano ter da je tvoja hiša takisto zavarovana. Ako delaš dolgove, kdaj in s čim jih poplačaš? Posestvo ti propade in tvoji otroci bodo siromaki.

Vrla gospodinja mora torej z vso silo vplivati na moža, da skrbi tudi za slučaj svoje smrti in pa za slučaj, da se zgodi velika nesreča, ki uniči hišo in gospodarska poslopja. Dobra gospodinja ne bo skrbela le za to, da živi sama ugodno, da se godi njenim otrokom dobro, dokler so pod njeno streho in dokler sta živa njih mati in oče. Ako si dobra mati, mora segati tvoja skrb za otroke celo preko groba, kajti težko boš umrla, ako zapustiš svoje otroke nepreskrbljene. Ako imaš hčere, moraš misliti na to, da jih daš izučiti; poleg tega pa glej, da jim preskrbiš vsaj malo doto, s katero se bodo mogle omožiti. Ako imaš sinove, se

moraš brigati, da hodijo kolikor možno dolgo v šolo in da dobe nezadolženo posestvo. To pa dosežeš s pomočjo hranilnic in zavarovalnega zavoda.

»Kdor trdi, da se dá z drugimi sredstvi nego z delom in varčnostjo kaj prida doseči, je zapeljivec naroda,« je dejal Benjamin Franklin. Naš vek pa se ponaša z mnogimi novimi velikimi pridobitvami, ki globoko posegajo v zasebno življenje ter so prouzročile v društvu popolen prevrat.

K tem pridobitvam spada tudi zavarovanje človeškega življenja, s katerim se more zagotoviti prihodnost posameznika in obvarovati cele družine bede, kadar umre oče — reditelj. Umreti mora vsakdo in resničen je pregovor: »Star mora — mlad more umreti.« Že mnogo mladih ljudij je bilo odtrganih od neusmiljene smrti iz kroga dragih otrok in pač je mirno umrl le oni, ki je mislil na dolžnosti do svojih in jih je obvaroval bede tudi po svoji smrti. To pa se doseže ali z vlaganjem v hranilnico ali z zavarovanjem kapitala na življenje.

Vlagati v hranilnice more le oni, kateremu premoženja preostaja in ki ima trdno voljo. Ako moreš, je seveda najbolje, da prištediš in da prištedeni denar naložiš v hranilnico, kjer ti kapital sam narašča ter moreš obresti celo sama uporabljati. Toda pri majhnih dohodkih je težko kaj prihraniti si, in malokdo ima toliko vztrajnosti, da bi se v slučaju nenadne potrebe, ko se mu približajo nadloge in težave življenja, premagal in ne jemal iz hranilnice vlog, ki jih je jedva vložil, četudi ve, da jih nanovo ne bo mogel vložiti. Človek mora včasih tudi sam za sabo podreti most, da ne more več nazaj v trenutku lahkomiselnosti ali le začasne zadrege. Iz hranilnice vzeti in porabiti več let nalagani prihranek, to se zgodi lahko in hitro; pretrgati z vplačevanjem zavarovalnine za življenje, zoper nezgode ali zoper požar ter morda še s posojilom pri banki uničiti ves ali velik del prihranka v zavarovalnici in končno morda izgubiti vso zavarovano vsoto, tega pa ne stori nihče, ako ni skrajno lahkomišeln in brez vesti. Saj zavarovanje v bistvu ni nič dru-

gega kakor hranjevanje, ki pa prinaša navadno mnogo večje obresti kakor hranilnica. Ako hraniš in nalagaš denar v hranilnico, dobiš vloženi kapital, njega obresti in od obresti obresti; če pa se zavaruješ, dobi tvoja obitelj ves zavarovani znesek, četudi si plačala morda le en sam obrok zavarovalnine, ali pa se ti za nezgodo izplača pogojena svota, dasi si plačala zavodu šele par kronic, ali se ti poravna vsa škoda, ki ti jo je povzročil požar, dasiravno si plačala zavarovalnici komaj neznaten znesek. Hraniti in nositi v hranilnico, to morejo v prvi vrsti pač le srečnejši, premožnejši ljudje; zavarovati pa se more vsakdo, ne da bi si pri tem svoje dohodke količkaj občutno omejeval. Ako sem zavarovana, moram plačati vsake tri mesece zavarovalnino, sicer me zavod terja, opominja ter mi grozi, da izgubim vse pravice ter da zapade moja zavarovalna polica; premislim se torej, ker se bojim škode in dasi morda težko, plačam vendarle zavarovalnino. Če pa nosim v hranilnico, se dogaja, da zaidem v zadrego, da nastanejo naenkrat izredni stroški, da imam v hiši bolezen; zato ne nesem v hranilnico po več mesecev ali celo po več let ničesar. Morda pa se celo spozabim, ali je sila res tako huda, da moram vzeti iz hranilnice tisto malo, kar sem imela že vložnega. Zavarovanje torej človeka prisili in primora, da štedi redno in brez prestanka, in to je najkoristnejši vpliv, ki ga ima na človeka zavarovanje.

Zavarovanje življenja je v novejšem času eden izmed glavnih pogojev človeškega napredka, ker daje koristi človeku, ko je morda za delo že nesposoben, ker mu torej zagotavlja brezskrbno starost ali pa njegovim dedičem boljšo bodočnost. Zavarovanje človeškega življenja ne pozna izgub in izpolni gotovo, kar obljublja. Niso mu namen neizpeljive nade, ker ne sloni na špekulaciji. Nasprotno pa daje deželi ali narodu izpričevalo o razvitem družinskem življenju, o dobrem gospodarstvu in štedljivosti prebivalstva. To dokazuje dejstvo, da je zavarovanje človeškega življenja najbolj razširjeno med prebivalci onih držav, ki so na narodno-

gospodarskem polju daleč pred nami in kjer je tudi smisel za rodbinsko življenje razvitejša. Na Angleškem in v Ameriki je med 100 osebami vsaj 80 zavarovanih, pri nas pa med 100 komaj 20. Tudi pri nas pripada večina zavarovancev omikanemu in inteligentnemu sloju, ki je veliko lažje razumel zavarovalno idejo, kateremu je bolj pri srcu blagostanje svoje rodbine in kateremu ni bilo težko izračunati, da mu ne more noben drug način pri enakih izdatkih podajati tako gotovih in koristnih gmotnih nasledkov, kakor zavarovanje.

Človeško življenje je najdragocenejši zaklad. Od tega zaklada je odvisen mnogokrat obstanek drugih oseb, zlasti celih rodbin. Zato naj bi imel vedno vsakdo pred očmi svojo najpoglavitnejšo dolžnost: skrbeti za to, da se zaklad ne izgubi popolnoma, temveč da se ohrani tudi tedaj, ko stori smrt konec življenju. Kako dragocena je vzgoja vsakega posameznika in vendar kako malo se ceni pogostoma človeško življenje, kako redko kdaj misli človek na nevarnosti, katerim je izpostavljen vsak dan! Za vzgojo človeka je potreba jako velikih denarnih izdatkov; zaradi tega mora živeti marsikatera rodbina skromnejše, ker bi sicer otroci ne mogli dobiti primerne vzgoje. Mnogim očetom in materam pa ni mar, da bi zagotovili svojim otrokom gmotno podlago za slučaj svoje smrti, tako da si morejo sirote, sinovi in hčere sami pomagati dalje na poti življenja.

Ni vsakomur usojeno doživeti visoko starost. Smrt dohiti človeka tačas, ko je najmanje mislil nanjo. Nalezljive bolezni, vojne, celo najnavadnejše bolezni in nezgode raznih vrst lahko najbolj zdravega človeka vržejo nagloma v grob. Rodbina izgubi tako glavni steber, na katerem je slonela vsa hiša. Umrl je oče, ki je mesec za mesecem donašal domov svoj zaslužek ali je celo vsak dan izročal pribojevani dobiček svoji ženi in svojim otrokom. Sedaj je konec vsega. Pač bi bilo marsikateri ženi obupati in otroci, vajeni dobrega življenja, bi bili mahoma pahnjeni v beraštvo, če bi oče ali mož ne bil zavarovan. Tako pa se zgodi, da

je nositeljica sreče v nesreči zavarovalnica, ki takoj izplača vso dogovorjeno in zavarovano svoto preostalim, naj se pripeti smrt kadarkoli, celo po vplačanem prvem mesečnem obroku zavarovalnine. Zavarovanje za slučaj smrti je torej jako važno za preostale člane rodbine, ker jim tudi po smrti očeta ali matere zagotavlja premoženje, ki jih varuje pomanjkanja; zavarovanje za slučaj doživetja pa pomnoži družinsko premoženje in daje vsakomur, ki je navezan le na svoj zaslužek, sredstva, s katerimi si zagotovi samostojen obstanek. Zavarovanje življenja je ugodno za bogatina in za siromaka, za starega in za mladega.

Zavarovati se je predvsem dolžnost vsakega družinskega očeta. Nepričakovana smrt pokonča človeku večkrat vse namere ter mu ne dopusti, da bi mogel dovršiti vse, kar se je namenil storiti za preskrbljenje svoje rodbine. Ako je bil pokojnik zavarovan, se izpolni izmed mnogih njegovih načrtov vsaj eden. Življenje moža; oziroma očeta je neprecenljivo ter pogostokrat edino premoženje vse družine. Malokdo živi tako dolgo, da bi videl pred svojo smrtjo vse svoje otroke in svojo ženo popolnoma preskrbljene, dobro pomožene ali dobro poženjene ali pa vsaj v posesti primerne službe ali lepega kapitala. Zato je dolžnost očeta, da misli, še ko je čil in zdrav, na svojo družino, da poskrbi zanjo in jo varuje uboštva in bede po svoji smrti. Premoženske razmere so, kakor je znano, podvržene nestalnim, jako hitro se menjajočim vplivom. Niso redki slučajji, da se premeni blagostanje naenkrat v popolno revščino in da človek obvaruje sebe in svojo družino pogina le z zavarovanjem. Na dan prihranjeni vinarji, ako se porabijo za zavarovanje, morejo zavarovati družino pred najhujšo bedo, če jej že ne zagotove blagostanja. Z zavarovanjem se torej obvaruje rodbina bede za slučaj rediteljeve smrti, preskrbuje otrokom do to, zagotavlja obstanek zakonskima, množi rodbinsko premoženje, viša privatni kredit trgovcu in obrtniku, poravnajo se razne kreditne, sorodniške ali družinske dolžnosti, napravlja za lastno

starost stalno rento, ustanavljajo se legati, zapuščine, ustanove za dobrodelne namene i. t. d. Ne bo več dolgo trajalo, in vsakdo bo smatral zavarovanje svojega življenja neobhodno potrebnim v svoj lastni blagor in v blagor svoje družine, kakor tudi v blagor domovine in države.

Zavarovati se je možno različno ter v različne svrhe. N. pr. zavarovanje kapitala za slučaj smrti. Zavarovani kapital se izplača takoj po zavarovančevi smrti, tedaj tudi takoj po prvem vplačanem mesečnem zavarovalnem obroku. Zavarovanje kapitala na ta način je najbolj prikladno za preskrbljenje preostalih svojcev in je posebno priporočila vredno za vsakega družinskega očeta, katerega obitelj nima pričakovati premoženja ali bogate pokojnine. To zavarovanje je tudi jako poceni.

Ako bi n. pr. 30 leten mož zavaroval na korist svoje žene in otrok kapital 10.000 K, bi dobila njegova žena po njegovi smrti, naj se primeri kadarkoli in celo takoj potem, ko je sklenil zavarovanje in plačal morda samo en obrok zavarovalnine, vso zavarovano svoto 10.000 K. Za slučaj pa, da bi zavarovanec n. pr. po preteku 10 let iz kateregakoli vzroka ne mogel nadalje plačevati zavarovalnih obrokov, ne izgubi že vplačane svote, temveč mu izgotovi zavod novo polico, glasečo se na kapital, ki je primeren vplačani zavarovalnini. Zavarovanec ne plačuje več zavarovalnine in dobi v roke polico za svoto 2540 K.

Drug način zavarovanja je zavarovanje kapitala za slučaj doživetja in smrti. Zavarovani kapital se izplača zavarovancu samemu, ako doživi naprej pogojeno starost ali njegovi družini v slučaju kadarkoli prej pripetivše se zavarovančeve smrti. Velika prednost tega zavarovanja tiči v tem, da je zavarovanec v svojih poznejših letih, ko more skrbeti za razvijajočo se družino, prost vplačevanju zavarovalnine in mu je izplačani kapital na razpolago po njegovi volji in vesti. N. pr. 30 leten mož zavaruje si kapital 10.000 K ter se zaveže plačevati zavarovalnino do svojega 60. leta. Ako doživi 60. leto, se izplača zavarovani kapital

njemu samemu, ako pa umrje kadarkoli, preden je dosegel to pogojeno starost, se izplača 10.000 K, n. pr. njegovi ženi.

Nadalje je možno še vzajemno zavarovanje za slučaj smrti, n. pr.: Dva zakonca ali dva trgovca, izmed katerih je eden 30, drugi 24 let star, skleneta zavarovanje za kapital 10.000 K, ki se ima izplačati po smrti enega izmed obeh zavarovancev onemu, ki je preživel umrlega.

Zavarovanje dote z dogovorjenim vplačilom zavarovalnine, ki se povrne, ako otrok umrje predčasno. Zavarovanje dote otrokom zavzema med različnimi načini zavarovanja eno izmed prvih mest. Preskrbljenje otrok je pa tudi prva in najprijetnejša dolžnost staršev. Vsak skrben oče se trudi, da ne vzgoji svojih otrok le kolikor mogoče dobro, temveč tudi, da jim pripravi in zagotovi pripomočke za odraslo dobo. Z malimi, celó mesečnimi vlogami lahko doseže precej visoko zavarovano svoto, ki se izplača, kadar doživi določeno pogojeno leto, tudi v tem slučaju, ako bi oče ne doživel pogojene dobe. S smrtjo očeta ali sploh zavarovalca preneha nadaljnje vplačevanje zavarovalnin in se zavarovani kapital v polnem znesku izplača otroku, kadar doseže dogovorjeno leto svoje starosti. Ako pa umrje otrok, preden je dosegel določeno leto, se povrne vsa dotlej plačana zavarovalnina.

N. pr. 30 leten oče zavaruje za svojega enoletnega otroka kapital 10.000 K, ki se ima otroku izplačati, ko doseže 24. leto. Zavarovani kapital 10.000 K se izplača otroku, ko je dosegel 24. leto. Ta kapital pa se izplača otroku v pogojeni starosti tudi tedaj, ako je oče umrl pred tem — tedaj tudi takoj v prvem ali drugem letu po sklepu zavarovanja — dasiravno je v tem slučaju prenehalo plačevanje zavarovalnine. Ako pa umrje otrok, preden doseže pogojeno starost, se povrne očetu vsa vplačana zavarovalnina.

Drugi način zavarovanja dote, ki je še boljši nego zgoraj navedeni, je ta, da ostane zavarovanje tudi v veljavi tedaj, ako bi umrla oče in tudi zavarovano dete pred pretekom zavarovane dobe.

Primer: 30 leten oče zavaruje svojo novorojeno hčerko za 10.000 K, katere naj dobi, ko doživi dvajseto leto. Ako umre oče pred pretekom zgoraj navedenih 20 let, ne plača nihče več nadaljnjih zavarovalnin, in zavod izplača vzlic temu omenjeni hčerki po preteku onih 20 let vso zavarovano svoto. Če bi slučajno v teku te dobe umrla tudi hčerka, tedaj povrne zavod rodbini ne le zavarovalnino, ki jo je bil plačal oče, ko je še živel, ampak izplača tudi v tem slučaju po preteku omenjenih 20 let vso zavarovano svoto od 10.000 K drugim dedičem n. pr. materi ali bratom in sestram omenjene zavarovanke. To zavarovanje je zaradi tega bolje, ker ne izgubi dotična rodbina ne obresti in ne zavarovanja samega, ampak ostane v veljavi še nadalje v korist ostali družini.

Jako priporočljivo je moderno zavarovanje za slučaj doživetja in smrti, v katerem je všteti slučaj, da postane zavarovanec invaliden, t. j. da ne more ničesar več zaslužiti.

Kolikokrat doseže zla usoda tudi najkrepkejšega moža v njegovi najlepši dobi, tako da si ne more ničesar zaslužiti, bodisi zaradi kake nesreče, bodisi zaradi kake duševne ali telesne bolezni. V takih slučajih vidi požrtvovalni oče ali skrbni soprog, kako ginevajo njegova upanja, ki jih je stavil v svoje zavarovanje. Žal, da se dogaja to vrhu vsega ravno tedaj, ko bi imelo življensko zavarovanje vršiti svojo vzvišeno nalogo, t. j. obvarovati rodbino pred silo in potrebo. Vpoštevaje te nesrečne slučaje, so vpeljali nov način zavarovanja, pri katerem preneha zavarovanec plačevati sploh vso nadaljnjo zavarovalnino, čim ne more več delati in zaslužiti; njegovo zavarovanje pa ostane vedno polnoveljavno in zavod izplača bodisi takoj po smrti, bodisi po preteku določenega roka vso zavarovano svoto.

Primer: 30 leten oče zavaruje sebi in svoji rodbini 10.000 K, izplačljivih takoj po njegovi smrti njegovi rodbini, ali pa njemu samemu, ko doživi 55. leto. Oče ponesreči že v drugem letu svojega zavarovanja ter ne more

več ozdraviti in ničesar več zaslužiti. Vsled tega tudi ne plačuje nadaljnjih 24 let nikakih zavarovalnin več. Društvo pa izplača vzlic temu vso zavarovano glavnico takoj, ko doživi 55. leto, njemu samemu, v polnem znesku K 10.000. Če bi bil slučajno umrl pred 55. letom, bi bil zavod izplačal takoj po njegovi smrti njegovim dedičem vso zavarovano svoto.

Na kmetih je prav posebno priporočati zavarovanje poslopij, pohištva, zalog in blaga proti požaru in raznim nezgodam. Tudi to zavarovanje se vrši na enak način, kakor zavarovanje človeškega življenja s plačevanjem neznatne svote. Premije in pristojbine za to zavarovanje izterjajo zavodi navadno po položnih listih c. kr. poštno-hranilnih uradov.

Možno in jako koristno pa je tudi zavarovanje pohištva, žita v zrnih, gospodarskega orodja, živine, zalog in drugega blaga. Poslopja, ki razpadajo, ali so zadolžena, ali v katerih nihče ne stanuje ali zaradi katerih so prepiri glede lastništva, ali so v eksekuciji, so seveda iz zavarovanja izključena. Na kmetih, kjer večkrat nimajo zadostnih vodnjakov, kjer ni spretnega gasilnega društva in kjer je večina poslopij krita s slamo ali z deskami, je to zavarovanje dolžnost vsakega umnega gospodarja. Pa četudi je za požar najboljše preskrbljeno ter so v občini na razpolago vsa gasilna sredstva, je vendar nesreča možna in nevarnost za poslopja v poletnih mesecih jako velika. Vrla gospodinja bo zato vplivala z vso silo na moža, da se poslopja zavarujejo, kajti le potem more živeti mirno in brez skrbi za bodočnost svoje družine.

Ako pa nosiš v hranilnico, si izberi slovensko hranilnico, kakoršnih imamo Slovenci mnogo, in ako se zavaruješ, izberi si slovensko ali slovansko zavarovalnico, n. pr. banko »Slavijo« v Ljubljani ali »Prvo češko splošno delniško družbo za zavarovanje na življenje,« katere glavno zastopstvo je v Trstu. Pomniti moraš, da nimaš le ti koristi od teh za-

vodov, nego da imajo ti zavodi tudi korist od tebe! Dobiček, ki ga imajo ti zavodi, se razdeljuje tudi v razne dobrodelne namene in narodne svrhe. Slovenska hranilnica ali slovanska banka daje svoj dobiček Slovincem in Slovanom; tuja hranilnica ali tuja banka pa tujcem. Ako torej podpiraš domače denarne zavode, koristiš s tem lastnemu narodu; ako pa vlagaš svoj denar v tuje hranilnice ali se zavaruješ pri tuji zavarovalnici, koristiš s tem sovražniku svojega naroda! Žal, da je toliko nezavednih Slovencev in Slovenk, ki tega ne premislijo ter podpirajo že itak bogate Nemce in Italijane v boju proti Slovincem in so tako pravi izdajalci lastne domovine!

Zavedna in vrla gospodinja se bo zatorej vedno prej prepričala, ali je hranilnica ali banka pod vodstvom Slovencev ali Slovanov ter se bo ravnala tudi tu po edino pravem geslu: Svoji k svojim!

Državljanka.

Tudi ženske so člani države, in zakoni veljajo zanje prav tako, kakor za moške. Nismo sicer še tako daleč, da bi imele državljanke iste pravice in iste dolžnosti, ki jih imajo državljani, toda vsaj v bistvenih in glavnih točkah sta mož in ženska enakovredna in enakopravna. Kakor pa mora poznati vsak mož vsaj glavne določbe zakonika ter vedeti vsaj najvažnejše svoje državljanske pravice in dolžnosti, da se izogne škodi in kazni, prav tako mora poznati vsaj temeljne določbe državljanskega zakonika tudi ženska. Nepoznanje zakona nikogar ne ščiti pred kaznijo in škodo, vsak izgovor na svojo nevednost je tudi za ženske zaman in brez uspeha. Često doživi ženska, dekle ali žena kaj neprijetnega, žaljivega, za njeno čast in imetje nevarnega. A ne zna si pomagati, ker ne ve, kaj je njena pravica in na podlagi kakšnega zakona si jo more in sme poiskati. Večkrat se pripeti, da umre ženi mož, ne da bi bil ostavil zapisano svojo poslednjo voljo. Tu pa stoji žena z otroci ter si ne zna pomagati, ne ve niti, kakšno in koliko pravico ima do imetja, ki ga je pomagala s svojo marljivostjo in štedljivostjo iz nič šele zbirati in ga množiti. Kako malo žen ve, da nimajo pravice, določati usodo svojih otrok, koliko jih ve, kakšno pravico imajo njihovi možje glede uporabljanja njih dote! Dokler so možje živi in zdravi, jim žene zaupajo docela in dopuščajo, da jih zastopajo vedno in povsod ter se niti ne pouče glede najvažnejših vprašanj. Zakoni in uradi so ženskam neznani pojmi. Vedejo se kakor nezreli otroci, a po moževi smrti stoje nevedne in nepomagljive sredi brezčutnega sveta ter igrajo zopet obžalovanja vredno ulogo nezrelih otrok.

Naj se Slovenke ne dajo premotiti in pregovoriti onim, ki govore, da ženska zakonov sploh ne more razumeti ter da je zanjo najbolje, ako se kakor gluhonema sirota izroči svetu na milost in nemilost! Vsak človek bodi sam sebi prvi odvetnik; sam naj misli, sam naj ukrepa, sam naj odloča! Prav tako žena. Zakoni so za vse državljane, torej tudi za ženske, in pisani so tako razumljivo in jasno, da jih more razumeti vsakdo, ki je primerno izobražen. Misleča žena bo znala na temelju zakonov sama prav uspešno braniti svoje pravice in prav odločno odbijati krivico. Nevednost pa je usodna prav tako za moža, kakor za ženo.

Da pa je žena izobražena in sposobna zastopnica pravic same sebe in svojih otrok, je seveda treba, da se vedno zanima tudi za vprašanja človeških in državljanskih pravic, dvigati mora svoj pogled in svoj duh včasih tudi iznad zibeli in ponve ter mora čitati knjige in časopise, ki se bavijo tudi s pravnimi vprašanji. V družbi resnih mož se more resna žena izlahka in mimogrede naučiti marsičesa, kar ji postane morda v najhujšem trenutku usode koristno. V pogovoru z zdravim in veselim možem zve žena lahko marsikaj, kar ji bo najmočnejša opora v dobi najgloblje tuge. Seveda mora biti zato ženska sposobna tudi važnega in resnobnega razgovora, ne pa le kramljanja, malenkostnega javkanja ter plitkega dobrikanja in zabavanja. Ženska, ki se med resnimi pogovori mōž dolgočasi in nervozno zdeha, ne zasluži nobenega spoštovanja; ko ji odpihne kruta usoda z lepih lic lahkomišno koketni, toli prazni in glupi nasmehljaj, bo stala revica kakor izgubljeno kmetsko otroče sredi velikega mesta, v dušah nekdanjih njenih kavalirjev pa bode sirota vzbujala bržčas le prezirno pomilovanje ali pa sebične špekulacije.

Zatorej: mislimo z lastno glavo, učimo se, izobrazujmo se, osamosvojujmo se z izomiko in z znanjem!

Poglejmo si vsaj površno nekaj glavnih določb zakonika, v kolikor se tičejo žensk!

Nevesta. Ženska postane nevesta v hipu, ko obljubi ženinu, da hoče ž njim živeti v zakonu, in ko njej ženin obljubi

isto. Zaroke pa ni treba razglašati po časopisih ali celo s posebnimi dopisi. Pač pa je jako potrebno, da vsako dekle pred zaroko hladno in trezno premisli, kaj namerava storiti. Naj izkuša do dna spoznati dušo in značaj onega, s komur se hoče zaročiti in omožiti, naj pozve njegovo preteklost, se pouči o njegovih duševnih sposobnostih, njegovih prednostih in hibah, pa tudi o njegovem gmotnem položaju. Ako mož, ki se hoče zaročiti, ni duševno, moralno in telesno povsem zdrav, potem ni sposoben za srečen zakon. V nesrečo pa menda noče niti najbolj idealno dekle!

Premisliti pa je tudi treba še posebno: ali je čustvo, ki se je dekletu naselilo v srce, resnično globoka ljubezen ali ne morda le hipna simpatija, ki more ugasniti naglo kakor slamnat kres. Večkrat si namreč človek tudi domišlja, da ljubi nekoga, dasi je dotično čustvo le slepo hrepenenje po sreči. Paziti je tudi treba, da se dekle ne da prevariti od videza: pod lepo rožo leži včasih gad. Za navidezno strastnimi izrazi tiči večkrat čisto kramarska špekulacija. Tvoj ideal gruli in šepeče o svojih čustvih, o tvojih očeh in laskih, a v duhu preštevava tvoje tisočake in poplačuje ž njimi svoje lahkomiselnih dolgov. Morda pa te hoče uporabiti tudi le za lestvico, po kateri zleze kvišku k ugledu, a tebe pusti kmalu osamljeno na tleh. Morda je zaljubljen le v tvoje lepo telo! A mogoče je še marsikaj družega, zakaj ne pozabimo, da najboljši igralci ne igrajo na odru v gledališču, nego v življenju napram ženskam. Skratka: dekle si svojega snubca dobro oglej ter se posvetuj s starši in z modrimi ljudmi, predno izgovori svoj da! A še po zaroki bodi ženska rajši nezaupna, kakor preveč zaupna ter se naj nikar ne spušča v prevelike intimnosti, ki pot nazaj onemogočijo. Možno je in neštetokrat se namreč zaroke razdero; zaročenec ali pa zaročenka, včasih celo oba izpregledata, spoznata svojo zmoto ter se zopet ločita, kakor bi se ne bila poznala nikdar.

Take ločitve so zlasti dekletu neprijetne in gotovo njeni časti kvarne. Ako že nič slabšega, govori se vsekakor:

»Pustil jo je!« in skoraj nikdar ne reko ljudje: »Pustila ga je!« četudi je resnica, da je dekle preklicalo svojo zaroko. Večkrat se bivša zaročenka jako težko zaroči iznova, kajti slabi jeziki so na delu in moški si le preradi mislijo: »Hm, čemu bi jo jemal jaz, ako je bila že zaročenka družega, ki jo je pustil! Kdo ve, kaj vse se je že zgodilo med njima! Kdo ve, zakaj se je je iznebil!« — Vzlic tem velikim neprijetnostim pa je vendarle prav, da se je zaroka preklicala, kajti za večno zvezati se z neznačajnim, lehkomišelnim, potratnim, omadeževanim ali bolnim možem je vsekakor neprimerno večja nesreča, ki se popraviti sploh ne da več. Lažje se prenese par tednov opravljanja in obrekovanja, kakor vse življenje tuge, bede, jeze in morda celo neozdravna bolezen.

O resnični zaroki je možno govoriti le tedaj, če sta zaročenca polnoletna in če se je sklenila zaroka povsem svobodno, brez pritiska, brez goljufije ali zmote.

Zaroka še nikogar ne obvezuje in ne sili, da bo moral stopiti v zakon. Zakonik pravi izrečno, da zaroka v nikakem slučaju in pod nikakimi pogoji ne obvezuje nobene stranke k sklenitvi zakona ali k izpolnitvi obljub med zaročno dobo. Seveda ima resnično oškodovana stran pravico, da zahteva odškodnino za škodo, ki jo trpi vsled razrušitve zaroke. Ako obljubi ali daruje en zaročenec drugemu ali nekdo drug temu ali onemu zaročencu nekaj za slučaj zakona, a se potem zaroka razdere, se more dotični dar terjati nazaj ali obljuba preklicati. Ako se je zaroka razdrla s soglašanjem in pritrjevanjem obeh strani, si vrneta vzajemne darove.

Če sta si zaročenca že dala kako stvar kot âro ali kot dogovorjeno globo za slučaj, da bi ta ali oni odstopil od zaroke, potem se tisto, kar se je že vnaprej dalo kot âro ali globo, ne more terjati nazaj. Izvzet je pa slučaj, da je tisti, ki je âro ali globo prejel, sam dal povod drugemu, da je odstopil.

Nihče nima pravice, zahtevati odškodnine za izgubo bodočega zaslužka ali dobička.

Pač pa je kaznjiva zloraba zaroke v spolskem oziru. Kdor n. pr. zapelje in onečasti žensko pod pretvezo zakona, a potem svoje zaročne obljube brez nevestine krivde noče izpolniti, je kazniv prestopka, ki se kaznuje s 3 do 6 meseci strogega zapora. Vrh tega pa mora onečastjenki plačati popolno odškodnino in tudi izgubo bodočega dobička.

Dostojni in omikani zaročenci pa si vrnejo tudi pisma in liste, dasiravno zakon tega ne predpisuje. Ako je bila nevesta enkrat že omožena, se ne sme iznova omožiti, predno ni minilo vsaj šest mesecev po smrti moža.

»Nevestin stan je vesel«, pravijo; zdi se mi pa, da je zelo, zelo resen. V njem se odloči usoda vsega nadaljnjega ženinega življenja in često tudi usoda vsega potomstva. Ako kdaj, treba ženski baš v stanu neveste napeti vseh petero čutov, da ukrene tako, da si zagotovi poslej resnično srečo. In sreča je cilj vsega našega življenja!

Ženitna pogodba. Pred poroko napravita ženin in nevesta pri notarju ženitno pogodbo, v kateri se jasno in nedvomno določi, kakšne pravice si bodoča zakonca zavarujeta gledé dote, zaženila, daril, skupnosti premoženja, oskrbovanja in uživanja imetka, dedinstva ter vdovščine. Ako obstoja dota neveste iz gotovega denarja (kapitala), postane mož do ženine smrti posestnik te dote, če se v ženitni pogodbi ne določi izrečno drugače. Ako pa obstoja nevestina dota iz nepremičnin (hiše, posestva i. dr.), ima mož pravico le do užitka te dote, lastnica pa ostane žena. Ako nevesta nima sploh nobene dote, a je ženin bogat, si more nevesta pri sklepanju ženitne pogodbe zagotoviti gotov del njegovega imetka kot dedščino za ta slučaj, da svojega bodočega moža preživi. Ta zagotovite vse mora izrečno zapisati, zakaj ustne obljube v tem slučaju niso obvezne. Ker se imovinske razmere včasih naglo izpremene, je treba, da se ženitna pogodba ali ženitvanjsko pismo zapiše. Po tem pismu sme žena svoj zagotovljeni delež n. pr. v slu-

čaju konkurza ali kake druge nesreče v moževem gospodarstvu, kot svoj imetek izločiti in si ga tako rešiti.

V ženitni pogodbi določi ženin svoji nevesti običajno tudi gotovo svoto kot zaženilo. Dokler traja zakon, toliko časa nima žena nobene pravice do tega zaženila in ravno-tako tudi nima nobene pravice do tega zaženila v slučaju, da pred možem umrje. Ako pa žena moža preživi, potem ji pripade to zaženilo kot neomejena last.

Tudi ženin ima ravno tako pravico kakor nevesta, da zahteva od svojih starišev takrat, kadar se ženi, primerne odpravščine.

V ženitni pogodbi določita zakonca tudi velikokrat skupnost premoženja. Vsled tega dogovora ima po smrti enega zakonca drugi pravico do polovice skupnega premoženja. Ta pogodba je jako važna, posebno v slučaju, da sta oba zakonca pridna obrtnika. Kajti zakon določa, da je smatrati vse premoženje, ki ga oba zakonca v zakonu pridobita, kot možu lastno premoženje, četudi morda žena pridobiva vse premoženje ali vsaj večji del istega. Pridna žena, ki se je trudila vse svoje življenje in je pridobila premoženje, more priti torej v žalosten položaj, da ji po smrti soprogo, ki je zapustil enega ali več otrok, pristoji le navadna dedna pravica. Ta dedna pravica pa obstoji le v tem, da sme soproga zahtevati v slučaju, da je mož zapustil tri ali pa več otrok, enak delež, kakor vsak otrok, a s to omejitvijo, da dobi vsak otrok svoj delež v popolno in neomejeno last, medtem ko dobi soproga svoj delež le v dosmrtni užitek in mora njen delež ostati otrokom. Ako je pa zapustil soprogo tri ali manj otrok, dobi žena eno četrtno premoženja, katero je pravzaprav sama pridobila, le v dosmrtni užitek. Še bolj žalostno pa je v slučaju, da umrje soprogo brez otrok, ker dobi v tem slučaju njegova soproga le četrtno vsega premoženja v svojo last, medtem ko pripadejo ostale $\frac{3}{4}$ moževim sorodnikom. Da se to prepreči, je treba torej nevesti pri sklepanju ženitne pogodbe posebne previdnosti. Zaradi tega se tudi v ženitni pogodbi

večkrat sklene dedna pogodba, katere pozneje ne more noben soprog enostransko preklicati.

V tej ženitni pogodbi pa se ne more noben zakonec popolnoma odreči pravici z oporoko razpolagati o svojem premoženju. Le $\frac{3}{4}$ svojega čistega premoženja more vsak zaročenec zapustiti v ženitni pogodbi svojemu drugu, $\frac{1}{4}$ pa mora ostati vsakemu zakoncu prosta, da ž njo razpolaga z oporoko. Pač pa je lahko mogoče napraviti v ženitni pogodbi tudi o tej četrtinki oporoko na korist drugemu zaročencu.

Ako se je tudi o tej zadnji četrtinki napravila oporoka v ženitni pogodbi na korist drugemu zaročencu, potem se lahko to oporoko glede te zadnje četrtinke vsakčas enostransko prekliče. A če en poročenec umrje, ne da bi oporoko o tej $\frac{1}{4}$ preklical, potem pripade ta četrtinka preživemu, izvzemši slučaj, če je umrli zapustil otroke. Ako je pa umrli zakonec zapustil otroke, imajo ti otroci izključno pravico do te četrtinke, ker so otroci takozvani nujni dediči in so jim starši dolžni zapustiti »nujni delež.«

Nikdar si ne sme mož ali žena domišljevati, da dokazuje in opravičuje že zakonsko razmerje, torej poroka, skupnost imetka med zakoncema. Tu pripominjam le še izrečno, da je ženinu in nevesti v največjo korist, ako sta glede svojega imetka drug napram drugemu čim najodkritosrčnejša. Opetovano se dogaja, da se gledé imovinskih razmer varata prav kruto oba. Ženin, sodeč po zunanjem blišču in nastopanju, misli večkrat, da je njegova nevesta bogata, da bo imela sijajno balo ter da ji je zagotovljena bogata dedščina ali po materi, po kaki teti ali po kakem drugem sorodniku. Takisto pa misli včasih nevesta, da je njen ženin imovit mož izborne službe, velikih dohodkov in najlepših posestnih razmer. Tako slepomišita oba, a končno, navadno že prekasno se pokaže, da sta se motila; zakaj ne eden ne drugi ni imovit, morda pa sta celó oba reveža, ki premoreta le kopo — dolgovi. Ta zmota je, ko se razkrije, vselej strašna in uničujoča za moža in ženo, večkrat pa je tudi vzrok največje zakonske nesreče. Pri vsej ljubezni je treba med ženinom in nevesto torej tudi dokaj

hladnega razuma in treznosti, ker sicer je razočaranje po idealnozaljubljeni sanjivosti prebitko, večkrat celó morilno za najiskrenejšo ljubezen.

Skromnejši zaročenci seveda ženitne pogodbe sploh ne delajo. Toda prav ti si morajo pred poroko povsem odkrito zaupati, kakšne so njih premoženjske razmere in kako si mislijo urediti bodoče zakonsko življenje. Bolje pravočasno razkritje, ki pojasni položaj do dna, kakor pa prekasna izpoved, ko je vrnitev že nemožna!

Dota. Dota je imetek neveste ali žene, ki ga dobi bodisi od svojih staršev, bodisi od kakega sorodnika ali od kogarkoli v to svrho, da ima kot zakonska žena gmotno lažje, brezskrbnejše življenje. Ako pa ima nevesta svoje imetje in je polnoletna, se morata z ženinom dogovoriti in morata v ženitni pogodbi pismeno določiti, kako se bode njena dota v zakonu uporabljala. Ako je nevesta mladoletna, sklene ženitno pogodbo z ženinom njen oče ali varih s privoljenjem variškega sodišča. Ako nevesta nima svojega imetja, so zavezani starši ali dedi dati jej doto, seveda če imajo primerno veliko premoženje. Ako bi bogati ali vsaj imoviti starši svoji hčeri ne hoteli dati dote, ima hči po zakonskih določbah pravico, sodnijsko prisiliti jih, da ji izplačajo primeren delež svojega imetka. Nezakonska hčer ima pravico, zahtevati doto le od svoje matere. Sodišče ima na zahtevo neveste pravico, imovinske razmere staršev preiskati in potem doto, ki se mora nevesti izplačati, po razsodbi odmeriti ali pa starše izplačila dote oprostiti.

Ako pa se omoži hčer brez vednosti ali brez pritrdila svojih staršev, in ako razsodi sodišče, da je bistven vzrok, zaradi katerega starši možitve niso dovolili, potem starši niso dolžni, dajati dote, niti ako bi bili kasneje s hčerinim zakonom zadovoljni. Vsekakor je torej otroku le v korist, ako svoji materi takoj zaupa svoje simpatije do moža, ki mu želi postati žena. Starejša, zrela in razsodna mati bo svoji hčeri nedvomno modro svetovala, jo opozorila na marsikaj, česar zaljubljene oči hčerkinе ne opazijo, ji pojasnila

lastne in morda tudi snubčeve imovinske razmere ter ji uredila vprašanje gledé dote in bale pravočasno. Zahrbtno sklepanje ljubezenskih razmerij in za starše presenetljivo sklepanje zakonskih obljub je otrokom malokdaj srečenosno in ni pametno.

Mož in žena. Po zakonskih določbah sta mož in žena povsem enaka v svojih zakonskih dolžnostih in pravicah: biti si morata enako zvesta, odkritosrčna in udana. Namen zakona pa ni morda le ženo ali moža za življenje preskrbeti, jima olajševati in lepšati obstanek, nego je svrha zakona: duševno in telesno združiti dve osebi raznih spolov v ta namen, da imata otroke, katere morata skrbno in vestno vzgajati. Tudi naj se v vsakem slučaju in položaju z vsemi silami duha, srca in telesa podpirata. Ženska ali mož, ki noče imeti otrok ali ki ve, da ne more imeti otrok, naj se torej ne omoži in ne oženi! Ako pa stori to vendarle, sramoti in oskrunja zakonski stan ter ga ponižuje zavedno na stopnjo ostudnega priležništva! —

Mož pa je glava rodbine, zato ima dolžnost, skrbeti za lastno, ženino in vse rodbine stanovanje, hrano in obleko ter ima dolžnost, svojo rodbino v vsakem slučaju javno zastopati. Mož je zavezan, dati svoji ženi svojemu stanu in imetku primerno popolno preskrbo, četudi ima morda žena lastno premoženje. Ako žena zboli, ji mora mož na svoje troške preskrbeti zdravniško in zdravilno pomoč. Ako bi tega ne hotel storiti, dasi more, bi se pregrešil proti postavi, po kateri se tak prestopnik kaznuje z zaporom od enega do šestih mesecev. Mož je opravičen in tudi dolžan, polnoletno svojo ženo zastopati pri sodišču ter oskrbovati njene javne zadeve. Vendar more polnoletna žena to pravico svojemu možu vzeti ter se zastopati sama. Ako žena ni polnoletna, jo zastopa povsod njen oče ali njen varuh. Mož je po zakonu oskrbnik in upravitelj ženinega imetka, ako žena te pravice svojemu možu ni sodno vzela ali mu je ni izrečno odrekla. Pa četudi bi bila žena svojemu možu izrečno in za vselej priznala pravico, da oskrbuje njeno imetje, sme

žena možu to pravico zopet vzeti in svoje priznanje preklicati v slučaju, da je mož za oskrbnika nesposoben ali nevreden ter da ima od moževega oskrbnništva škodo oziroma da ji preti nevarnost škode. Nasprotno pa ima tudi mož pravico, potem sodišča odvzeti lastni ženi gospodarstvo nad njenim lastnim imetkom, ako dokaže, da je zapravljevka ali duševno nerazsodna.

Žena dobi priimek moža ter uživa pravice njegovega stanu. Dolžna je stanovati z možem v istem stanovanju ter mora po svojih močeh in sposobnostih podpirati ga v gospodarstvu in poslu. Biti mora skrbna in vestna gospodinja ter brigati se, da posli vrše svoje dolžnosti.

Žena postane deležna državljanstva in občanstva moževega ter je podrejena sodišču, kateremu je podrejen njen mož. Ako bi kdo ženo na časti žalil ali njej na imetju škodoval, ima mož pravico, v imenu žene pri sodišču iskati zadoščenja.

Tudi žena je obvezana pomagati soprogu v vsakem oziru. Zaradi tega velja zakonita domneva, da je vse premoženje, katero pridobita zakonca v zakonu, last moža. Žena ima vsled tega pravico do živeža, to je do prehrane, obleke, stanovanja in drugih potrebščin. Obseg teh potrebščin se odmerja po stanu moža.

Soprog je zakonit zastopnik svoje polnoletne žene glede njenega premoženja, dokler žena temu ne ugovarja. Ako je pa žena mladoletna, potem oskrbuje njeno lastno premoženje tisti, kdor je njen postavni premoženjski oskrbnik. Tak premoženjski oskrbnik je tudi lahko njen soprog kot kurator njenega premoženja.

Razporoka in ločitev. Izomikana ženska mora vedeti, da je včasih tudi že sklenjeni zakon neveljaven ter da se sme zatorej žena razporočiti in se poročiti z drugim možem. Taki slučaji so n. pr., ako se izkaže med ženo in možem šele po poroki najbližja krvna sorodnost, ako se izkaže, da je mož za vršenje zakonskih dolžnosti povsem nesposoben, da je oženjen že z drugo, še živečo žensko itd.

Take slučaje navaja državljanski zakonik izrečno. Navadno pa se nesrečen zakon le razloči, t. j. zakonca se ločita od mize in postelje.

Največkrat se to zgodi zaradi nezvestobe enega ali obeh zakoncev ali pa zaradi nesoglašanja. Zakonska nezvestoba je po zakonu kazniva. Poročena oseba, ki se udaja prešestvovanju, in tudi samska oseba, ki se tega prešestvovanja udeležuje, sta krivi prestopka zakonoloma, ki se kaznuje z ječo 1 — 6 mesecev. Še ostreje pa se kaznuje žena tedaj, ako nastane zaradi njenega prešestvovanja dvom, ali je dete, ki pride potem na svet, zakonsko ali ne. Toda prešestvovanja ne preganja sodišče samo, nego ga preganja šele na tožbo užaljenega zakonca. A tudi užaljeni zakonec nima več pravice tožiti, ako je sozakoncu nezvestobo izrečno odpustil, ali če je od dneva, ko je o nezvestobi zvedel, minilo že šest tednov. Pa celo že izrečena kazenska razsodba postane neizvršljiva, ako dovoli užaljeni zakonec, da živi zopet skupno z obsojenim delom. Toda sokrivec zakonoloma se kaznuje tudi v tem slučaju, ako se je tožba vložila tekom šestih tednov, ko se je prešestvo zvedelo. Užaljeni zakonec pa more tožiti ali zakonolomnega sozakonca in njegovega sokrivca ali pa le enega izmed obeh. Tožbo zaradi zakonoloma sprejme vsako sodišče.

Ako zakonec s slabim namenom zapusti sozakonca, podal je s tem povod ločitve zakona. Zapuščeni zakonec more pri sodišču zahtevati, da sodišče nezvestneža prisili vrniti se.

Razločeni zakonci v Cislitvaniji pa nikakor niso razporočeni ter se ne smejo poročiti iznova, ako so katoličanje. Vzlic ločitvi ostaneta si zakonca mož in žena ter moreta vsak čas živeti zopet skupaj. Zaradi otrok, ki so v ločenem zakonu pač najnesrečnejša bitja, največkrat žena odpušča in prenaša tudi najhujše žalitve. Take žene so prave mučenice. Toda včasih nastanejo take razmere, da se morata zakonca ločiti. Lastno življenje, zdravje in imetje, pa tudi baš skrb za otroke je vendarle zakoncu prvo in najsvetejše.

Ločitev zakona se izreče navadno, kakor že gori omenjeno: zaradi prešestva in nadalje kakšnega dokazanega zločinstva, razuzdanstva, pijanstva ali zapravljljivosti, zaradi surovega, neusmiljenega, življenju nevarnega ravnanja, zaradi poškodbe zdravja ali zaradi trajne hibe na telesu, zaradi zakonske nesposobnosti ter zaradi nalezljive bolezni. Veljavni zakon katoliških zakoncev razveže le smrt ene ali druge polovice. Zakon je tudi nerazvezljiv, ako je med zakoncema vsaj ena polovica katoliške veroizpovedi. Ako prestopita zakonca v drugo vero s tem namenom, da bi se mogla popolnoma ločiti in se morda potem celo nanovo poročiti z drugima osebama, je taka ločitev vendarle za katoliško cerkev neveljavna.

Ako so iz ločenega zakona otroci, ima sodišče določiti, kdo izmed ločenih zakoncev mora poslej vzgajati otroke. Ako ni posebno tehtnega vzroka, prisodi sodišče vzgojo dečkov do 4., vzgojo deklic pa do 7. leta materi. Sredstva vzgoje in preživljanja otrok mora plačevati oče. Plačati mora tudi svojim dohodkom, imetju in stanu primerno svoto za življenje ločene žene. Glede določb ženitnega pisma pa se morata zakonca pred sodiščem pogoditi, ali ostanejo določbe pisma veljavne še nadalje ali pa se izpremene. Ako je ena polovica nekriva, more zahtevati, da ostane ženitna pogodba pravoveljavna tudi vbodoče, oziroma da ji kriva, obsojena polovica izplačuje vsak mesec določeno svoto za preživljanje. Ako pa sta bili obe polovici krivi, da se je zakon razločil, izgubi žena vso pravico do preživljanja. Brez lastne krivde ločena soproga ima tudi pravico do pokojnine.

Sodišče izkuša v vsakem slučaju ločitev zakoncev preprečiti ter posreduje med njima, da bi se zopet spravila, si odpustila ter živela skupaj še nadalje. Sodišče pač izkuša ohraniti rodbino nerazrušeno zaradi žene, ki stopi po ločitvi v jako težke življenjske razmere, in pa zaradi otrok, ki izgube ali očeta ali mater ter so morda za vse življenje oplenjeni sreče, živeti med ljubečimi in skrbnimi roditelji ter uživati njih skrb in vzgojo. Otroci ločenih staršev gledajo pač

že v najnežnejši dobi pohujšanje, sramoto, žalost in sovraštvo! Strašno pa je zlasti, da vidijo vse to v očetovi hiši in med starši, ki bi jim morali biti vedno le vzor in vzgled!

Ločena žena navadno ne uživa več ugleda in spoštovanja, dasi ga morda povsem zasluži in dasi je nekriva ločitve. Ločena žena živi neko abnormalno življenje, saj ni niti žena, niti dekle. Izpostavljena je često prav ponedolžnem žalitvam in kritikam zlobnih in škodoželjnih, obrekljivih in neumnih ljudij, ki gledajo v njej največkrat le pokvarjenko in propalico. Vsak njen korak se najstrožje in najhudobneje presoja, vse jo sumniči, natolcuje, vsak hip se ji podtikajo grdi nameni in celo grehi, tako da ne stori nikdar ničesar pravilno, pa naj se vede že kakorkoli. Zato si mora žena pač desetkrat premisliti, predno se odloči za ločitev svojega zakona. Že zaradi same sebe, najbolj pa zaradi nedolžnih mučenčkov — otrok — naj bi vsaka žena rajši trpela in prenašala bridkosti zakona do skrajnosti!

Če pa je mera ženinega trpljenja res že prepolna, če je sramotenje njene osebe le preveliko, njeno poniževanje in žaljenje prehudo, če je surovost, neusmiljenost, brezsrčnost moža že neznosna, tedaj naj se žena loči, ker do neumne živali se ne sme nihče ukloniti. Tudi žena mora imeti svoj ponos in svojo čast, ki je ne sme pogaziti niti lastni mož. Da ne cenijo ločene žene nevedneži in suroveži, je žalostna istina in bridka krivica. Toda žena, ki se da vedoma neprestano varati, žaliti, poniževati in morda celo pretepati ter se ne upa ločiti od svojega moža iz strahu pred javnostjo in zato, da ima kruh in streho, taka žena ne zasluži nikakega spoštovanja.

Starši in otroci. Namen in najsvetejši čar, najvišja dolžnost ter največje veselje zakona so otroci. Zakon brez otrok ni popoln ter ne pozna najlepše sreče. Pravi pomen in resnično važnost za državo ima le zakon z otroci.

Zakonski otroci so tisti, ki so bili porojeni v zakonu. Ako rodi žena otroka že v sedmem mesecu svojega zakona ali šele v desetem mesecu po moževi smrti, priznava

zakon otroka tudi zakonskim. Ako pa se rodi otrok pred 7. mesecem zakona ali po 10. mesecu od moževe smrti, smatra zakonik otroka nezakonskim in tak otrok ne uživa pravic zakonskih otrok. V zakonu predčasno porojeno dete pa je smatrati kljub temu le takrat nezakonskim, ako mu je oče vsaj tekom treh mesecev po njegovem rojstvu odrekel pred sodiščem svoje očetovstvo. Zakonik pa dovoljuje, da oče celo pred zakonom porojeno dete prizna svojim ter da ga pred sodiščem legitimira. Legitimovanje predzakonskih otrok pa se mora zabeležiti tudi v cerkveni matici, kjer so bili že zapisani kot nezakonski. Z legitimiranjem dobe otroci očetov priimek ter izgube dotedanji materin priimek. Legitimirati pa more mož le zares svoje nezakonske otroke, ne pa otrok drugega očeta. Pač sme mož nezakonskim otrokom svoje žene in drugega očeta podeliti svoj priimek, ako temu ne ugovarja varih nezakonskega otroka. Seveda varih skoraj vselej rad dovoli, saj se iznebi s tem ubogo, nedolžno dete »sramotnega madeža«, da nosi drugačen priimek, kakor njegova lastna mati.

Zakonik govori le o »očetovski moči« ter kake materske moči sploh ne pozna. Oče je dolžan skrbeti za preživljanje, obleko, stanovanje in vzgojo otrok dotlej, da se morejo preživljati sami. Za telesno oskrbo in za otrokovo zdravje pa se mora brigati mati. Ako je oče brez premoženja ali če je oče umrl, in je mati imovita, potem mora skrbeti mati za telesne in duševne potrebe otrok. Če pa mati nima sredstev, preide dolžnost, skrbeti za otroke najprej na očetove starše in potem na materine starše.

Oče sme nedoraslega otroka vzgajati za poklic, ki se mu zdi najprimernejši. Ako bi pa dorasel otrok ne soglašal s poklicem, ki mu ga je določil oče, se more otrok pritožiti pri sodišču, ki potem razsodi glede otrokovega poklica ter se pri tem ozira na očetov stan in imetek. Mati nima pravice, določiti otroku poklic. Usode ne sme mati svojim otrokom določiti niti takrat, če je oče nesposoben in nevreden očetovskega poklica. Ako je oče zaradi zločina obsojen v ječo

za dobo enega leta, ako je oče blaznik ali ako je proglašen za zapravljivca, ako je več ko leto dni odsoten ali ako se stalno in brez vzroka izseli, potem sicer izgubi tak oče svojo očetovsko moč, toda vendarle je niti v tem slučaju ne dobi njegova žena. Pač more žena postati varihinja svojim otrokom, toda vselej mora imeti sovariha. Mati nima pravice, oskrbovati in upravljati premoženja svojih otrok, ako je sodišče k temu izrečno ne pooblasti. Toda vselej stoji žena kot oskrbnica otroškega imetka pod kontrolo variškega sodišča.

Otroci, ki so še pod očetovsko močjo, torej dokler so mladoletni, ne morejo prevzeti brez očetovega pritrdila nikakih obveznosti in dolžnosti ter ne morejo skleniti nikakih veljavnih pogodb. Seveda se brez očetovega dovoljenja tudi ne smejo poročiti. Mladoletni otroci, bodisi sinovi, bodisi hčerke pa pritrdila matere sploh ne potrebujejo! Oče ima pravico in dolžnost, svoje mladoletne otroke pri sodišču in drugod zastopati, žena oziroma mati pa te pravice nima!

Mati nima torej nikakih pravic do lastnih otrok, — brez pravic je mati celo takrat, ako je bil zakon le po očetovi krivdi razločen.

Oče in mati pa imata skupno pravico, na otroke paziti, njih dejanja nadzirati ter jih zaradi nenravnosti ali neposlušnosti kaznovati, toda le v taki meri, da jim kazen ne škodi na zdravju.

Nezakonska mati in nezakonski otrok. Nikak zločin ni postati nezakonska mati, in zakon te »javne nenravnosti« ne kaznuje, pač pa se — maščuje nad materjo in celo nad nezakonskim otrokom s tem, da odreka otroku in materi pravice, ki jih uživata zakonska mati in zakonski otrok. Toda pri tem ostaja brez vsake kazni glavni krivec, — nezakonski oče!

Nezakonski otroci ne uživajo niti rodbinskih niti sorodniških pravic; nimajo pravice do očetovega imena, niti do plemstva, niti do grba ali do kakih drugih prednosti svojih roditeljev. Nezakonsko dete dobi vselej le materin priimek

ter more ta svoj priimek menjati le z dovoljenjem ministrstva notranjih del. Stari oče in stara mati sploh nista dolžna skrbeti za preživljanje nezakonskih vnukov. Nezakonski otrok je izključen iz vseh pravic dedišstva glede očeta, deda, babice in ostalih materinih in očetovih sorodnikov. Nezakonska hči sme zahtevati svojo doto le od matere in nezakonski sin more zahtevati podporo in zakonsko opremo edinole od svoje matere.

Preživljati nezakonsko dete mora sicer oče, a le če more; če oče ne more, pade tudi ta dolžnost na mater, pa najsi more ali ne more: mati mora! Ako mati prosto-voljno sama preživlja in oskrbuje svoje nezakonsko dete, ne nosi oče nikakih dolžnosti glede svojega nezakonskega potomca; ako pa mati zahteva, da mora tudi oče skrbeti za otroka, mora s tožbo očeta prej pri sodišču prisiliti, da prizna svoje očetovstvo, oziroma mora sama pred sodiščem dokazati, da je dotičnik resnično oče njenega otroka. Sodišče potem razsodi z ozirom na očetov stan in na njegove do-hodke ali na njegov imetek svoto, ki jo mora oče plačevati za preživljanje in za vzgojo otrokovo dotlej, da se more preživljati sam. Sodišče postavi nezakonskemu otroku do njega polnoletnosti variha; le v redkih in izjemnih slučajih more postati nezakonska mati varihinja svojega otroka pod nadzorstvom variškega sodišča.

Dolžnost nezakonske otroke preživljati in oskrbovati prehaja kakor drug dolg na dediče staršev.

Vdova. Za slučaj smrti zakonca velja v prvi vrsti to, kar se je določilo v ženitni pogodbi. Ako ni nobene ženitne pogodbe, potem velja to, kar je umrli zakonec določil v oporoki. Na vsak način pa mora umrli zakonec v oporoki zapustiti del svojega premoženja svojim nujnim dedičem, to so otroci in starši. Soproga nima nobene nujne dedne prave, pač pa ima v slučaju, da nima nikakoršnega premo-ženja, pravico do potrebnega in dostojnega živeža.

Soproga ni dolžna plačati dolgov svojega umrlega soproga, ako ni po njem ničesar pode-

dovala. Dolgovi umrlega soproga se imajo plačati le iz njegove zapuščine in v kolikor obstoja ta zapuščina. Če bi pa soproga nepogojno prevzela zapuščino svojega soproga, potem bi po zakonu pač morala plačati tudi sprogove dolgove. A vsaka soproga mora biti previdna, da se priklasi k zapuščini svojega soproga le pogojno, ker potem vsled tega ne jamči dalje za sprogove dolgove, kakor v toliko, v kolikor obstoja zapuščinsko premoženje.

Žena, ki je bila po lastni krivdi ločena, nima nobene pravice do dedišstva.

Včasih se določi vdovi poseben znesek za njeno preživljanje. Ta znesek se ji mora izplačevati vedno tri mesece naprej.

Vdova ima še šest tednov po moževi smrti pravico do običajnega preživljanja iz zapuščine moža. Če pa je noseča, ima pravico do takega preživljanja še šest tednov po porodu. Ako se vdova omoži iznova, izgubi seveda pravico do zneska preživljanja in izgubi pokojnino po prvem možu-uradniku. Vdova pa se ne more omožiti vnovič, dokler ni minilo šest mesecev po moževi smrti.

Ako je bil pokojni mož aktiven uradnik, ko se je oženil, ima njegova vdova pravico do pokojnine, njegovi otroci pa pravico do odgojnine. Vdova dobiva to pokojnino do svoje smrti oziroma dotlej, da se omoži iznova. Otroci pa dobivajo odgojnino dotlej, da se preživljajo sami oziroma tako dolgo, da so preskrbljeni (navadno do 18. ali 20. leta).

Varištvo otrok in njihove dedščine se navadno ne daje vdovam, nego očetu ali materi, dedu ali babici ali kakemu drugemu moškemu sorodniku pokojnega očeta. Ako so varihinje ženske (vdova ali babica), jim da sodišče sovariha.

Sirote se izroče v vzgojo in oskrbo vdovi. Ako se vdova omoži iznova, mora nadalje skrbeti za otroke, ako ne ukrene variško sodišče drugače.

Sploh so vsa vprašanja, tikajoča se zakonskega življenja, ženitne in dedinske pogodbe, dedščine in zapuščine tako različna in je njihova rešitev tako težka, da je nujno

potrebno, da se vsaka žena, kadar ima razvozla kako tako vprašanje, obrne na takega dobrega pravnika, ki naj varuje njene interese. Z enim samim nepremišljenim in nerodnim korakom, ali neprimerno izjavo, si more žena napraviti veliko škodo.

Ženska volilna pravica. Ženske vobče nimajo volilne pravice; a še tiste redke ženske, ki imajo volilno pravico (n. pr. hišne posestnice), je ne morejo izvrševati same, nego volijo v njih imenu moški, ki so jim dale ženske pismeno pooblastilo. Tudi v tem oziru je zakonik ženskam krivičen, saj jih postavlja v isto vrsto, v kateri stoje zločinci, blazniki in berači. Ženske same ne smejo nikdar voliti, prav tako kakor ne smejo voliti mladoletni dečki, pod kuratelo stoječi zapravljevci, slaboumniki, idiotje, blazniki, berači, bankroterji in obsojeni ali kaznovani zločinci. Četudi je ženska n. pr. samostojna in velika davkoplačevalka, četudi vodi sama in uspešno veliko tovarno, trgovino ali obrtovalnico ter dokazuje s tem, da je sposobna najtežjih nalog, četudi ima ženska zrelostno izkušnjo srednje šole ali pa si je pridobila celo popolno kvalifikacijo na vseučilišču za profesorico, doktorico, lekarničarko, četudi izvršuje ženska svoboden poklic n. pr. kot pisateljica, žurnalistka, učiteljica, uradnica, vendarle nima pravice voliti sama ter jo v tem oziru nadkriljuje najnevednejši, duševno najsiromašnejši moški, da je le 24 let star in da le plača vsaj deset kron davka.

V državni zbor sploh ne more voliti poslancev nobena ženska ter je ta pravica omejena izključno le na moške.

Istotako ne volijo ženske v deželni zbor, razven v kuriji veleposestva, a po pooblaščenjih.

V občinske svete morejo voliti zakonske žene takisto le po svojih možeh oziroma po pooblaščenjih.

Celo najkričavejši naprednjaki in svobodomisleci smatrajo direktno žensko volilno pravico in osebno udeležbo žensk pri izvrševanju javnih političnih pravic za nezaslišano novotarijo, ki je ni možno dopustiti. Ženska, ki je mati,

soproga in vrhu vsega še kak poklic izvršujoč člen občine in države, pa ima trikratno pravico dejansko zanimati se za politične, kulturne in gospodarske razmere v občini, deželi in državi! Brez ozira na žensko in večkrat celo proti ženski se delajo dandanes postave v državnem in deželnem zboru ter se sklepa v občinskih svetih; vse dolžnosti teh postav in sklepov morajo nositi ženske prav tako kakor moški, pravice pa so ženskam obrezane in omejene skoraj v vsakem oziru. Pod naslovi »Mož in žena«, »Starši in otroci«, »Nezakonska mati in nezakonski otrok« ter »Vdova« sem našla že celo vrsto krivic, ki jih morajo ženske prenašati brez odpora v naši toli moderni in svobodomiselnih državah še dandanes v XX. veku! Kakor bi bilo nenaravno in krivično, ako bi ženske delale postave, ki bi jih izpolnovali moški, prav tako je krivično, da delajo moški postave za ženske, ne da bi imele ženske pravico sopesvetovanja in soglasovanja.

Ta krivica ostane, dokler se ženske same ne bodo začele odločneje in složneje potezati za splošno, enako in direktno volilno pravico. Le ako dosežejo tudi ženske pravico osebno, samostojno in neposredno voliti v državni in deželni zbor ter v občinske svete, le tedaj se bodo izpremenile premnoge za ženske krivične, žaljive in ponižujoče postave in določbe. Šele potem postane ženska ugledna in vplivna državljanka, kadar bode povsem enakopravna in enakovredna z moškimi.

Ta končni cilj morejo ženske doseči le s tem, da dosežajo najvišjo izobrazbo, ki je ključ, odpirajoč vsa vrata. Naš neprestani klic bodi torej:

S prosveto k svobodi!

Slovenski deci
lepo, nji primerno
knjigo v roke!

Ni je lepše in primernejše nego so

„Palčki Poljanci“

Slike in besedilo napravil E. Kreidolf
□ preložil **Oton Zupančič**. □

Kako izborna knjiga za drobno deco je to, dokazuje najboljše okolnost, da je v kratkem času izšla v francoskem, nizozemskem in češkem prevodu. Nemška kritika jo je sprejela naravnost z entuzijazmom in nemška literatura ni ravno uboga na takih delih. Besedilo in slike se čudovito ujemajo in spopolnjujejo, oboje je takorekoč vzeto naravnost iz najivne otroške fantazije. Da slovenski prevod ni izgubil ničesar od one čarobne moči, ki jo ima izvirnik, nam je najboljši porok ime prevajalca **Otona Zupančiča**, pesnika čudovitih mladinskih «Pisanic».

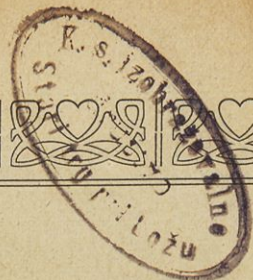
Slovenska izdaja je izšla v isti **razkošni opremi** kakor nemška in je tudi **za isto ceno na prodaj**: K 3.60 h,
□ po pošti K 3.90 h, z rekomandacijo K 4.15 h. □

**Kdor hoče napraviti svoji deci
res umetniški, neskajeni užitek,
naj ji kupi «Palčke Poljance».**

== Naročila sprejema založništvo ==

L. Schwentner v Ljubljani

===== Prešernove ul. št. 3. =====

Knjigarna L. Schwentner

v Ljubljani, Prešernove ul. št. 3

□ priporoča sledeča dela slovenskih pesnikov: □

Aleksandrov (Murn): Pesmi in romance. Broš. K 350 h, eleg. vez. K 3.—.

Aškerc A.: Zlatorog. Planinska pravljica iz Trente. Broš. K 160 h, eleg. vez. K 5.—.

Aškerc A.: Mučeniki. Slike iz naše protireformacije. Broš. K 3.—, eleg. vez. K 450 h.

Aškerc A.: Junaki. Epske pesnitve. Broš. K 3.—, eleg. vez. K 450 h.

Aškerc A.: Jadranski biseri. Balade in romance slovenskih ribičev. Broš. K 3.—, eleg. vez. K 450 h.

Cankar Ivan: Erotika. Druga izdaja. Broš. K 2.—, eleg. vez. K 320.

Jeraj Vida: Pesmi. Broš. K 160, eleg. vez. K 260.

Kette Dragotin: Poezije. Druga pomnožena in ilustrovan izdaja. Broš. K 4.—, eleg. vez. K 550 h.

Poljanec Ljudmila: Poezije. Broš. K 2.—, eleg. vez. K 3.—.

Prešernove poezije: Uredil A. Aškerc. Eleg. vez. K 3.—.

Zupančič Oton: Čaša opojnosti. Broš. K 2.—, eleg. vez. K 3.—.

Zupančič Oton: Čez plan. Broš. K 2.—, eleg. vez. K 3.—.

Zupančič Oton: Pisanice. Pesmi za mladino. Kartonirano 80 h.

Nadalje priporoča svojo popolno zalogo slovenskih
knjig ter sprejema naročila na vse modne žurnale.

Priznano najboljša
kuharska knjiga!

DOBRA KUCHARICA

Spisala MINKA VASIČEVA.

Obsega na 576 straneh 1327 receptov za pripravljanje najokusnejših jedi domače in tuje kuhe, ima 8 fino koloriranih tabel in je trdno in elegantno v platno vezana, zadošča torej zahtevam in potrebam tudi najfinejše kuharice.

Slovenke, kupujte jo in kuhajte po njenih navodilih in ne bodete se kesale.

Cena K 6.—, po pošti K 6.55.

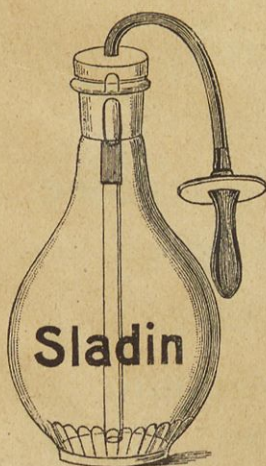
Naročila sprejema založništvo

L. SCHWENTNER

v Ljubljani, Prešernove ul. št. 3

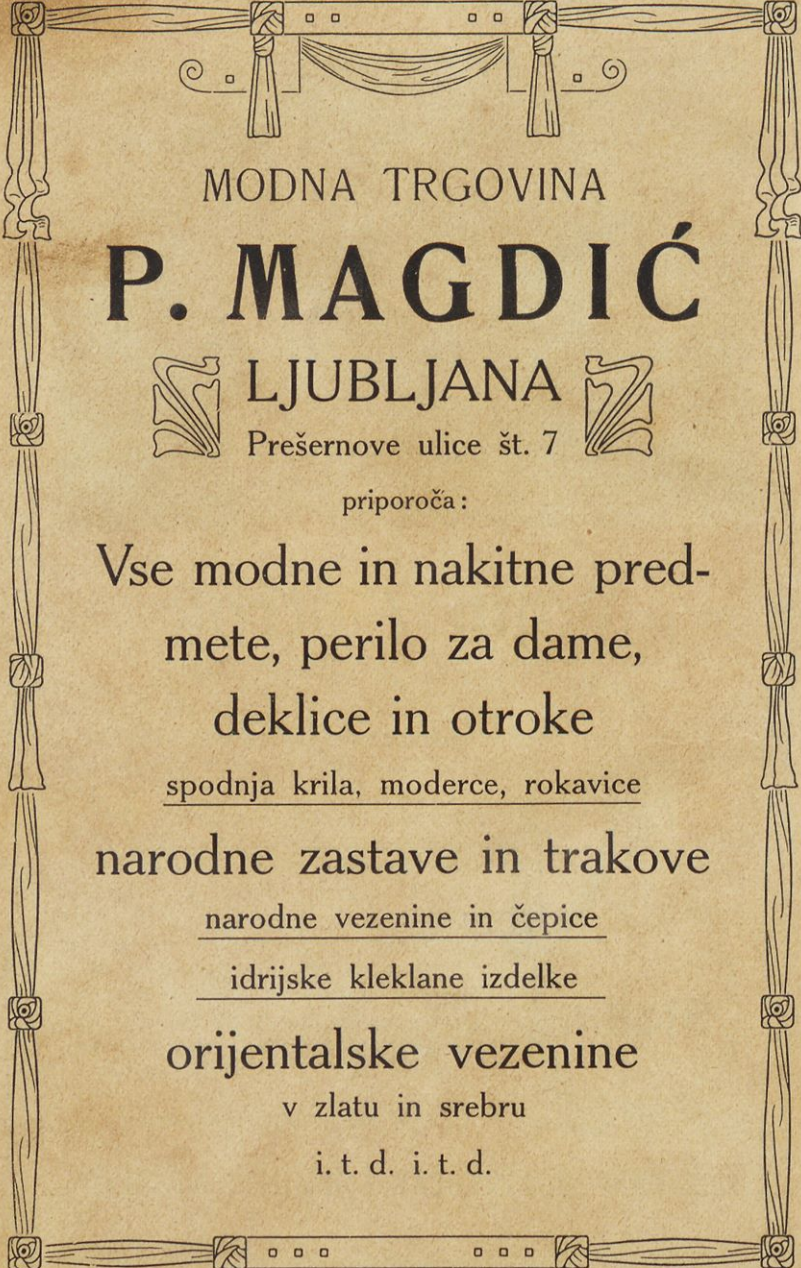
Mojih 7 otrok

in tisoče tujih ne pije nič drugega kakor **Sladin**, to je **dr. pl. Trnkóczyjev sladni čaj** (ne zamenjati s sladno kavo), primešan **mali** množini prekuhanega kravjega mleka. Vkljub svoji nizki ceni prekaša vse druge redilne pomočke. Zadošča navadna sesalna steklenica. O tem sem prejel priznanja mater, zdravnikov in babic, dobro se je obnesel tudi pri odraslih bolnikih, okrevajočih in zdravih. — Zavoje po $\frac{1}{4}$ kg 50 vin., zadošča za 20 do 30 dni. Dobiva se povsod. Zaloge na Dunaju. Lekarne: VIII., Josefstädterstrasse 30; III., Radetzkyplatz 14; V., Schönbrunnerstrasse 107; Gradec, Sackstrasse 3.

Po pošti najmanj 5 zavojev.

Lekarnar pl. Trnkóczy, Ljubljana, Kranjsko.

MODNA TRGOVINA

P. MAGDIĆ

LJUBLJANA

Prešernove ulice št. 7

priporoča :

Vse modne in nakitne pred-
mete, perilo za dame,
deklice in otroke

spodnja krila, moderce, rokavice

narodne zastave in trakove

narodne vezenine in čepice

idrijske kleklane izdelke

orijentalске vezenine

v zlatu in srebru

i. t. d. i. t. d.

Novo urejena velika

pražarna za kavo

z električnim
obratom.

□ □

Vsak dan
sveža
žgana
kava

□

A. ŠARABON
LJUBLJANA

Vedno sveže
špecerijsko
blago

Vsakovrstni čaj

Razne mine-
ralne vode.

Jamajka in Kuba rum.

Različni fini likerji.

≡ Na drobno in na debelo. ≡

Glavna trgovina: Zaloška cesta št. 1.

Filijalka: Martinova cesta št. 24.

Velika zaloga raznovrstnih mok
in deželnih pridelkov.

00000277596

Nakupujoč

*oblačilno modno blago za
dame in gospode blagovolite
se ozirati na priporočljivo
manufakturno trgovino*

„pri Češniku“

*Stritarjeve ulice ~ Lingarjeve ulice
v Ljubljani*

*Popolna oprema za neveste
Velika zaloga vsakovrstnega be-
lega perilnega blaga v bombažu,
in platno v poljubni širokosti
Različne preproge, linoleji,
zastori i. t. d.*

Cene nizke. Strogo solidna postrežba.

Na stotisoče

vrlih slovenskih gospodinj ima iz lastne izkušnje trdno prepričanje, da je edino

prava „Zvezdna“ kavina primes

iz Prve jugoslovanske tovarne za kavine surogate v Ljubljani

ono sredstvo, ki podeli kavi lepo barvo in prijeten okus. Vsaka slaba sodba o našem izdelku je krivična, kajti uradno potrjene analize iz kemičnega preizkuševališča v Ljubljani in Zagrebu pričajo, da vsebuje

prava „Zvezdna“ kavina primes

vse one snovi, s pomočjo katerih se lahko pripravi okusen zajutrek.

Naj torej nobena zavedna Slovenka v bodoče ne kupuje podobnih izdelkov nemških tovarn, ki se v slovenski zunanji opremi že celo vrsto let vsiljujejo kupujočemu občinstvu v vseh slovenskih pokrajinah.

Zavrnite odločno vsak nemški izdelek s slovenskim ovitkom, zahtevajte pri svojem trgovcu izrečno, naj se Vam da samo

prava „Zvezdna“ kavina primes,

ki je edini res slovenski izdelek te vrste.

Pri kupovanju blagovolite paziti na našo zakonito varstveno znamko in na podpis naše tvrdke:

Prva jugoslovanska tovarna
za kavine surogate v Ljubljani.

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

550367